NICOLAI LE-
ONICENI VIRI DOCTISSIMI DE PLINII ET ALIORVM MEDICORVM ERRORI BVS LIBER.

Cui addita ſunt quædam eiuſdem autoris de

Herbis & fruticibus.
Animalibus.
Metallis.
Serpentibus.
Tiro ſeu uipera.

Nicoleos uere dictus, Victoria nomen
Præbet, Ariſtotelem uincit & Hippocratem.

EXCVDEBAT HENRICVS PETRVS BASILEAE, MENSE IVNIO. AN: M. D. XXIX.

2.
376

ANGELVS POLITIANVS NICOLAO LEONICENO S. D.

DIctata illa tua, Nicolaë, quibus Auicennæ refellis inſcitiã,docesq́ medicos iuniores quanta in caligine rerũ uerſentur, neſcio plus'ne mihi uoluptatis an doloris attulerint. Nam & gauiſus mirifice ſum, res eas quibus hominũ uita salusq́ continetur,ab eo potiſſimũ uiro editas eſſe in lucem, quem quidem ego ſemper ingenij diſciplinarumq́ merito plurimi fecerim. Et indolui rurſus generis humani uicem, quod in ſe graſſari tamdiu impune triſtem hanc ignorantiã patiatur,atq́ ab hijs interdum uitæ ſpem precio emat, unde mors certiſſima proficiſcatur. Quis enim nõ uideat plus eſſe à medico, quàm à morbo periculi? ſiquidem & morbus alius pro alio curetur,& alia pro alijs remedia afferãtur. Quod ſi te priſca illa, Nicolaë, tuliſſet ætas, in qua pro meritis præmia reddebantur, ne deorum quidem honoribus caruiſſes, niſi forte maius eſſe credimus,unũ aut alterũ,quod Aeſculapius fecit,à morte, quàm omnes pariter homines, quod ipſe facis,à mortis etiam periculo eripere. Quare perge obſecro qua inſtituiſti uia,ſcilicet ut una opera & immortalẽ tibi gloriam parias,& omnibus uere hactenus mortalibus ægris uitam ſalutemq́ concilies. Quod autem Plinium quoque redarguis noſtrum, quaſi ciſthon pro hedera acceperit,in hoc ego,ut libere agam & amice, longe à te diſſentio. Nec autem uerebor eius uiri patrocinium ſuſcipere audacter, qui fuerit de uita & literis tam præclare meritus,præſertim aduerſus te, hoc eſt,aduerſus eminentem philoſophum, cui nihil ueritate ipſa debeat eſſe antiquius. De ueſtris enim ſunt illa ſcholis,

Plus periculi à medico quàm morbo.

lis, amicus Socrates, amicior ueritas, & item amici ambo, plus tamen habendum honoris ueritati. Plinius igitur, ut quidem tu ais, perinde atque Auicenna, cisthon ab hedera non distinguit: errore siquidem ita sit maximo, quando cisthos ab hedera plurimũ & figura, & colore, & uiribus differat. Addisq; mirandum de Plinio magis quàm de Auicenna, quoniam græcæ linguæ peritus secernere à cisso, hoc est, ab hedera cisthon debuerat. Argumentum affers, quamobrem alteram ab altera non separet, quod in libro naturalis historie XVI, capite XXXIIII, hederã diuidat in marem ac fœminã, floremq; utriusq; similem dicat esse rosæ syluestri. Tum idem libro IIII, & XX, cisthon quoq; illã, sub qua nascitur hypocisthis, in marem diuidat & fœminam, mariq; rosaceũ, fœminæ album tribuat florem. Postremo quod etiã cisthi huius fecisse inter hederas mentionẽ se dicat. Quocirca sic uideris posse colligere: Cum Plinius libro IIII & XX mentionem se de cistho inter hederas fecisse doceat, cuius tamen uocabulum nusquam superius inter hederas citetur, facilis coniectura est cisthon ab eo hederæ nomine comprehensam, præsertim qui sic hederam quemadmodum cisthon in marem fœminamq; partiatur, & in hederis florem describat. Iam quoniam quid tibi uideatur exposui, quid ego contra opiner edisseram. Nego usquam à Plinio inter hederas cisthi mentionem factam, prpterquã libro IIII & XX, ubi illam præclare distinxit ab hedera. Nam quod tibi sumis quasi Plinij testimoniũ alibi eum de cistho inter hederas locutum, hoc ego neutiquam concedo. Mihi enim ubi hoc ait, in IIII & XX scilicet libro, differere de cistho ad usque illam tantũ clausulam uidetur, quæ sic est apud ipsum:
„ Sub hijs maxime nascitur hypocisthis. Post id autem sta-
„ tim interpungitur, ac de integro sic uerba incipiunt. Quam
„ inter hederas diximus cissos erithranos ab ijsdem appella-

„ tur ſimilis hederæ. Nec autẽ uereor, quæ tua eſt in literis elegantia, quin figuram agnoſcas cuiuſmodi apud Ouidiũ eſt:

Quam legis à rapta Briſeide litera uenit. Et iterum:

Quam niſi tu dederis, caritura eſt ipſa ſalutem,

Mittit amazonio creſſa puella uiro.

Quod ſi illud, quam, referre ad id malis quod antegreditur, cogeris ad hypociſthida potius, hæc enim ſtat prior, quàm ad ciſthon referre. Déque hypociſthide tacet omnino ſuperius, hoc eſt, libro XVI inter hederas, cum de erithrano tamen loquatur. Quid quod nec ciſthon alibi uſquam nominat inter hederas, nec maris fœminæq́ diſcrimen tam ciſthi proprium, quàm omnium planè arborum, uirgultorumq́ uidetur, quod nec idem Plinius diſſimulat? Quid quod flos quoque diuerſus perhibetur, in hedera quidem maris & fœminæ concolor, in ciſtho autem planè diſcolor? Nam quod hederaceũ ſyluestri roſæ comparat, non tam colorem inſinuari, quàm lanuginem puto qualis intra roſas eſt, unde etiam hederæ florem χνοώδη Theophraſtus apellauerit. Satis igitur ut arbitror apparet, nihil eſſe quod nos fateri cogat, Plinium libro XVI, ciſthon inter hederas retuliſſe, qui tamen idem libro IIII & XX ſic hederæ ciſthon, quẽadmodum & chamæciſſon adnexuit, non quod ciſthon hederamq́ eſſe idem crediderit, ſed quod eam Græci uicino, ſic enim inquit, uocabulo appellent. Quare ne quenquam ſimilitudo uocabuli falleret, ibi potiſſimum diſtinctionem adhibuit, ubi confuſionis occaſio naſcebatur. Nec eo contentus, etiam ciſthi proprietates prorſus ab hedera diuerſas adiecit. Nuſquam enim hederam ſic ante deſcripſit, ut aut maiorem thymo, aut ocymi folijs, aut poſtremo albo eſſe flore docuerit. Quamobrem quis iam dubitet ſecundum Plinium pronuntiari oportere? quem ne ſuſpicio quidem ulla iſtius erroris attingat. Illud obiter mirari me fateor, quid ita tibi in mentem ue

nerit,

nerit, ledon herbam, seu tu ladam mauis, unde & ladanum uocetur, latinam uocem arbitrari prorsus, quasi non & Dioscorides, & alij ueteres Graeci passim ut patria uernaculaq; utantur tam leda Hercule, quàm & Ladano. Haec habui mi Nicolaë, quae tibi pro Plinij, uerá ne an falsa nescio, sed mihi tamen uerisimilia, obijcerem: quae si tibi doctissimo homini probabuntur, laetabor equidem latinum autorem non in eadem esse alea, qua barbari. Sin minus, expecto iam quid ad haec nostra qualiacunq; respondeas. Etenim cum grauissima sit apud eruditissimum quenq; Plinij autoritas, aut non tentanda fuit, aut aliquanto fortius, quàm certe adhuc fecisse uideris conuellenda. Vale, Florentiae die, III Ianuarij, Anno M. CCCC. XCI.

3

INDEX INSIGNIVM RERVM quas uel ex professo, uel obiter tractat Nicolaus Leonicenus.

Argenti

B

C

Clematis

M

N

T

V

Z

NICOLAI LEONICENI DE C. PLINII, VIRI alioqui doctiſſimi, & plurium aliorum in re medica erroribus, ad Angelũ Politianum.

GAVDEO plurimum, Angele uir doctiſſime, ſtudium meũ in refellenda inſcitia barbarorum, qui de medicina ſcripſerũt, abs te nunquã ſatis laudato uiro probari. Non enim ego id de te ſentio quod forte pleriq;, qui in ea hæreſi ſunt, hominẽ eloquentẽ non poſſe de alijs diſciplinis iudicare: quaſi earum peritia carere ſit neceſſariũ ei, qui bonarũ literarũ ac politioris humanitatis ſtudijs fuerit imbutus. Noui ego tuum perſpicaciſſimũ ingeniũ, noui feruens iam inde à pueritia ſtudiũ, non minus ad philoſophiæ doctrinam, quàm ad oratoriam atque poëticam capeſſendam: In quibus omnibus tantum profeciſti, ut tua te patria inclyta Florentia omnium liberalium artium utatur præceptore. Nec ſanè mirandum, te unum eſſe perpaucorum qui ætate noſtra eloquentiam cum ſapientia iunxerunt, cum in eiuſdem ſapientiæ ſtudio habeas ducem ac comitem diuino uirum ingenio, Ioannẽ Picum Mirandulam noſtrum, cum quo dies ac noctes in omni doctrinarum meditatione uerſaris, ac præterea tibi omnia ad ingenue philoſophandum adiumenta ſuppeditet fauor ac gratia Laurentij Medices, maximi hac tempeſtate ſtudiorum patroni, qui miſſis per uniuerſum terrarum orbem nuntijs, in omni diſciplinarum genere libros ſumma ope conquirit, nulli ſumptui parcit, quo tibi ac reliquis præclaris ingenijs bonarũ artium ſtudia æmulantibus,

Barbarorum iudiciũ de eloquentiæ ſtudioſis.

Ioannes Picus

Laurentius Medices.

lantibus instrumenta abundantissima paret. Audiui te refe-
Laurentij Medicis praeclara uox. rente uocē illam praeclaram ex Laurentij ore prodijsse, opta-
re tanta sibi abs te ac Pico nostro ad libros emendos praesta-
ri incitamenta, ut tandem deficientibus sumptibus totā su-
pellectilem oppignorare cogatur. Cum igitur omnia & ani
mi & fortunae bona in te cumulatissima sint, nihil est quod,
Angelo Politiano pro mecōtra barbaros pronūtiante, quē-
piam deinceps timere debeam, qui illorum patrociniū sit
suscepturus. Quod autem ut iure à me barbaros reprehen-
di iudicasti, ita non approbas, quod Plinium de uita ac lite-
ris optime meritū intra eandem cum Barbaris aleam posue
rim, cuius tanta sit apud peritissimū quenq; autoritas, ut aut
eam tentare non debuerim, aut si omnino cōuellendam du
xeram, fortius id à me fieri, quàm adhuc fecisse uidear, opor
tuerit. Si me forte hijsce uerbis, ut qui mecum amice omnia
potes, temeritatis atq; impudentiae tacite accusas, qui tantae
existimationis uirum per calumniam quodammodo repre
hendere quaesiuerim, habeo iam excusationem mihi ex tua
epistola paratam: Fateris enim uera esse quae in scholis no-
stris lectitantur: Amicus Plato, amica ueritas: sed cum am
bo sint amici, pium esse ueritatem in honore praeferre. Cum
igitur ego ita sentirem, Plinium non minus quàm caeteros
in hederae descriptione alterius plantae, quae apud Graecos
Cisthos. cisthos appellatur, nominis uicinitate deceptum: quoniam
Cissos. hedera à Graecis cissos dicatur, indicia non sine errore mi-
scuisse, nolui quantum in me erat pati ueritatem ipsam in
obscuro iacere. Quod autem fortius atque euidētius hunc
à me errorem indicari oportuisse censes: Scito non fuis-
se tunc animi mei propositum Plinij autoritatem pessun
dare: Nam cum illa dictabam praecipua erat mihi conten-
tio cum barbaris, atque ideo cum de hedera sermo habere-
tur, cuius naturam non satis Auicennae cognitam fuisse
probare

probare contendebam, obiter, ac ueluti quodam in transcursu Plinium quoque in aliorum mentione nominaui. Quem tamen nō dixi unà cum Auicenna ac reliquis errasse, sed uideri in eodem cum alijs errore uersari. Vide quanto modestius de Plinio quàm de alijs tunc sim locutus, quos non uideri eodem errore deuiare, sed planè aberrare asseueraui. Quod si is mihi animus tunc fuisset, aut nunc etiam esset, Plinij errata in lucem patefacere, potuissem & tunc, & nunc quoque possem integrum de eisdem implere uolumen. Pauca tamen è multis hoc in loco censui aperienda, ut intelligas me non temerario iudicio, sed certissimis rationibus adductum, ut existimarem Plinium ita in hederæ descriptione, quemadmodum in multis alijs ad medicinam pertinentibus aberrasse.

Illud uero mihi primum tecū conueniat, tam apud Græcos, quàm apud Latinos, atq; etiam Barbaros, DIOSCORIDEM esse summum autorem atque præcipuum, cui in herbarum ac fruticum descriptionibus fides sit adhibenda. Nam & Plinius ipse non hunc minus quàm Theophrastum in hac parte secutus uidetur, ut qui utranque linguam, & græcam & latinam nouerit, sententias integras Dioscoridis, quasi uerbum ex uerbo à Plinio translatas agnoscat. GALENVS præterea homo tum in omnium liberalium artium, tum in medicinæ præsertim disciplina præcipuus, in suo de simplicibus medicaminibus libro se à describendis herbarum imaginibus supersedisse fatetur, quoniam abunde in hoc studio fuerat à Dioscoride satisfactum. Nec Serapio Arabs herbas describere aggressus, alijs eas notis indicauit quàm Dioscorides: Quamuis & ipse nō rectè in omnibus imitando Dioscoridē, libros suos innumeris impleuit erroribus, quos nisi sperarem aliquando in lucē fore detegendos studio ac diligentia inclyti

Dioscorides.

Plinius ex Dioscoride multa mutuatus est.

præſulis Hermolai Barbari, Patriarchæ Aquileienſis, uiri omnium diſciplinarum peritiſſimi, libentius ſanè aliquanto notarem, quàm hoſce Plinij in præſentiarum ſim recitaturus: tum quia magis me iuuat contra homines barbaros quàm latinos agere, tum quia maior humano generi ex Serapionis inſcitia, quàm ex Plinio periculũ imminet: ſiquidem ætate noſtra omnes ferè medici in ſimplicium medica-
Serapion. minum cognitione Serapionem ſequuntur, Plinium autẽ nec legendum quidem exiſtimant, quod eum in numero grammaticorum uel oratorũ, non autem philoſophorũ aut medicorum habendum iudicẽt. Ego uero etſi non inficias eo, Plinium omnium doctrinarum ſtudia excoluiſſe, multa tamen de quibus in ſuis de naturali hiſtoria libris conſcripſit, non ſatis illi comperta atq; explorata fuiſſe crediderim. Ex quo illud ſecutum eſt, ut cum non ea ſcriberet quæ ipſe nouiſſet, ſed quæ potius à diuerſis autoribus uarie ſcripta collegiſſet, ſæpius diuerſa pro eiſdem, atque eadem pro diuerſis retuliſſe uideatur. Quam quidem rem me tibi homini doctiſſimo facile probaturum ſpero, ſi paululum ſepoſito affectu nõ tanquam Plinij patronus, ſed potius iudex hæc quæ in Plinio notaturi ſumus errata diligentius perpendere atq; examinare uolueris. Nolo tamen hoc in loco ea quæ uel ad aſtronomiam, aut reliquas philoſophiæ attinẽt partes à Plinio tractata, ad examen rationis adducere: plura enim mihi taxanda occurrerent quàm præſenti inſtituto cõueniat. Inter quæ eſt illud unum uel maximum, quod in ſecundo ſui de naturali hiſtoria uoluminis libro lunam terra maiorem ſcripto prodere non dubitauit: quam tamen Ptolemæus & plures alij aſtronomi inſignes mathematicis rationibus, quibus nullæ poſſunt eſſe firmiores, multo minorem terra eſſe probauerunt. Quod etiã ex hijs quæ Plinius ipſe in eodem loco conſcripſit facile poſſit oſtendi. Nam ſi umbra ter

ræ, in

ræ, in quã incidens luna obſcuratur, uel æqualis eſt, uel excedit lunæ magnitudinem, alioquin enim non poſſet tota umbræ tenebris abſcondi, eandem autem umbram à terra miſſam, cum ſol cui ſe obijciens terra umbram iacit, magnitudinẽ terræ exuperet, neceſſe eſt quod & Plinius ipſe ibidem confirmat in uerticem extenuari, ac figuram metæ ſeu turbinis inuerſi accipere. Hac ratione colligitur, latitudinis umbræ lunam obtenebrantis diametrum multo minorem fieri terræ diametro: Quod ſi umbræ latitudo minor eſt latitudine terræ, eadem autẽ umbræ latitudo uel lunæ latitudinẽ adæquat, uel etiam ſuperat, ſequitur neceſſariò, lunam terra eſſe minorem. Quod uero Plinius ſuæ aſſertionis profert argumentum, fieri ſcilicet non poſſe ut totus ſol intercedente luna terris adimatur, ſi maior ſit terra quàm luna, adeo debile exiſtit, ut quicunq; uel aſtronomicas, uel perſpectiuas delibauerit rationes, idem facile poſſit infringere: Neq; enim cum ſol deficit totus lunæ interuentu adimitur terris, ſed pro uarietate terrarũ ſitus alicubi deficit totus, alicubi pars una tantũmodo, alicubi nec deficit quidẽ. Quibuſdam autẽ terris deficere totum, quãuis luna ſit minor terra nihil prohibet, cum ratio perſpectiua probet corpora inæqualia, cuiuſmodi ſunt ſolis & lunæ, propter inæqualem à terra diſtantiã æqualia apparere. Quo fit, ut cum ſe tantam nobis luna repræſentet propter uicinitatem, quantus ſol longe à nobis remotior uidetur, mirandum non ſit eum aliquando totũ lunæ interuentu in aliquo terræ flexu hominũ conſpectibus adimi. Sed hæc ad matheſim pertinentia omittamus, atq; ad ea ueniamus, ex quorum occaſione diſputatio noſtra ſumpſit initium: de herbis, de fruticibus, rebusq; alijs terreſtribus ad medicinæ uſum accommodatis agamus. Videamus nunquid Plinius in hiſce omnibus cum Dioſcoride, Galeno, ac Paulo, cæteriſúe præſtantibus medicis, atq; cum ipſa

Lunam terra eſſe minorem.

rerũ magiſtra experientia conſentiat: an, ut dici ſolet, quandoque bonus dormitet Homerus.

PRIMVMQVE ab hijs exordiamur, in quibus uicinitas nominis quemadmodum in ciſtho & ciſſo eidem Plinio errandi præbuit occaſionem. Illud uero me iuuat, quod ad te ſcribo, quem noui non magis oratorũ ac philoſophorum, quàm etiam medicorũ noſtrorũ fuiſſe in libris aſſiduũ: hoc enim mihi futurum eſt ad breuitatem aptius, cum Dioſcoridis, Galeni, Pauliũe dicta ad probanda quæ aſſero nõ omnia ſcribere ſit neceſſariũ, quæ tu, aut quicunq; alius Angelo Politiano eruditione ſimilis, ſuis quælibet locis apud eos autores quorũ teſtimonia citauero faciliме poſſit inuenire. Satis enim mihi ſit, ne ſim prolixus, uerba ipſa ſi quis legere uoluerit, ubi quærere oporteat, & autorẽ & uoluminis ordinẽ aperuiſſe. Multas herbas ac frutices folijs marrubio ſimilibus ſcribunt Dioſcorides, Galenus, ac Paulus, quas omnes Plinius nõ praſſio, id eſt, marrubio, ſed praſſo, id eſt, *Orminos.* porro folia tradit habere ſimilia. Sic Orminon libro XXII. dixit ſemen habere cymino ſimile, cætera porro: ſic balloten, quæ alio nomine marrubium nigrũ à ſimilitudine foliorũ appellat, Plinius lib. XXVII ſcripſit, alia nuncupatione porrũ nigrũ à Græcis uocari, ac folijs q; porri maioribus conſtare. *Stachys.* Sic ſtachyn porri habere ſimilitudinẽ, longioribus folijs pluribúsq;, lib. XXIIII notauit. Idem Plinius libro XXVII de leuce, leucoleuce aliarumq; herbarũ generibus tractans, nominis ſimilitudine ac dictionis figura deceptus, eiſdem *Leucographis* leucographida quoq; annumerauit, uiſusq; eſt proculdubio leucographida herbam putaſſe, quã tamen Dioſco. Galen. & Paulus genus lapidis, quod alio uocabulo moroxus nuncupatur, eſſe teſtantur. Et ne quis forte pro Plinio obijciat, herbam etiã eſſe quæ eodem nomine cum lapide cenſeatur, eaſdem uires proprietatesq; leucographidi Plinius aſcripſit,

quas

quas in eiusdem nominis lapide Diosco. Galen. ac Paulus pariter retulerũt. Scribit præterea Plinius de leucographide, qualisnam esset ab autoribus scriptum non reperisse, cum tamen Dioscorides, & quid ea sit, & qualis, suo quinto de simplicibus medicaminibus libro satis notificauerit.

Ob eandem nominis uicinitatem polium pro tripolio, & uicissim tripoliũ pro polio Plinius accepit. Nam libro XXI duo polij genera describit, quẽadmodũ & Dioscorides: alterum campestre, alterũ syluestre, folijs utrunq; cani hominis similibus: At quod miraculũ in polio affert, eiusdẽ folia mane candida, meridie purpurea, sole occidente cærulea aspici, hoc de tripolij flore à Dioscoride scribitur. Polium uero atq; tripoliũ non modo locorũ diuersitate in quibus utrunq; gignitur, sed figura insuper, atq; colore, ac proprietatibus etiã inter se plurimũ differunt. Polium siquidẽ utriusq; generis partim in cãpis, partim in montibus nascitur: Tripoliũ uero in maritimis tantũ locis quæ unda maris allidit. Poliũ habet, ut diximus, folia cani hominis similia: unde & illi apud græcos nomen: tripoliũ folijs Isatidis constat, quemadmodũ de utroq; scribit Dioscorides, & Plinius ipse libro XXVI cõfirmat. Nã quod apud Pliniũ legit̃ de tripolio, folio satis grossiore, palmo alto, error est codicis: ita enim legi oportet: Tripoliũ in maritimis nascit̃ saxis, ubi allidit unda, neq; in mari, neq; in solo, folio isatidis crassiore, palmeo caule, in mucrone diuiso. Hæc enim omnia uerbũ ferè ex uerbo Plinius ex Dioscoride trãstulit. Quod uero postea idẽ Plinius subiungit, hanc herbã eandem uideri quibusdã quæ polium, miror ipsum quoq; illorũ errorem sequi potius atq; imitari, quàm improbare atq; abijcere uoluisse, cum quod de tripolij flore miraculũ legitur, polij folijs assignauerit. Sed paruũ hoc futurum erat in uita periculũ, si non etiã polij uires uicissim tripolio ascripsisset: scribit enim tripolij radicem dari hepaticis in farre

Polium. Tripolium. Emendatur locus Plinij.

in farre coctam: quod quidem tripolij remedium apud nullum grauioris autoritatis medicum legitur. Polium autem non hepatis tantum, sed omnium planè uiscerum uitijs auxiliari, autor est Galenus in octauo de simplicibus medicaminibus libro.

Heraclium. *Radiculā nos uocamus, autore Hermolao Barbaro.* Scribit Dioscorides libro quarto, quoddam papaueris genus, quod ab aliquibus heraclium appellatur, habere folium tenue simile struthio, id est, herbæ ita uocatæ. Quia uero struthion apud Græcos significat etiam passerem, deceptus nominis æquiuocatione Plinius hanc similitudinē ad auem potius retulit quàm ad herbam. Ita enim de heraclio libro XX scribit: Alterum est in syluestribus heraclium, folijs si procul intuearis, speciem passerum repræsentantibus. Sed qui fidem ex re ipsa habere non possit, aliquanto sanè probabilius existimet, herbam herbæ potius quàm auibus folium habere persimile.

Empetrum. Empetrum ubi nascatur, & quas habeat uires in trahenda bile ac pituita scribit Plinius libro XXVII, eodem quo Dioscorides modo, alias tamen eidem subiungit facultates, quod urinam cit, & calculos frangit, quæ à nullo alio autore de hoc empetro traduntur. Quin contrà Galenus empetrum, quod etiam prassoides appellatur, solis purgationibus VI libro utile esse testatur. At quos in altero empetro quod etiam Sarxiphages dicitur, Plinius legerat effectus, à græcis autoribus ac præsertim Dioscoride traditos, huic empetro à Sarxiphage diuerso, quod uim purgatoriā habet, nominis æquiuocatione deceptus ascripsit.

Betonica. Betonicam à Romanis dictam, à Græcis cestrum pingit Plinius folio Lapatij. Dioscorides autē, cui magis astipulatē sensus, folio Quercus. Alterā uero Betonicam quæ alio nomine Britanica appellatur, folia Lapatij habere idē Dioscorides tradit, ut uerisimile sit Pliniū alterā pinxisse pro altera..

Parthenium

Partheniũ ſcribit Plinius libro XXI apud Celſum uo- cari perdicium & muralium, deinde ſubiungit eaſdem par thenio, quod muralium appellatur, uires, quas Dioſcori- des alteri parthenio aſcribit, quod chamemelon alio nomi ne dicitur, quoniam parum folijs & flore ab herba chame- melo differat. Hanc autem partheniũ chamemelo ſimilem herbam nonnulli ex recentioribus medicis cotulam appel- lant. Sed hæc parthenium non uocatur à Celſo perditium atq; muralium, ſed altera potius quæ helxine à Græcis, & ſi- mul perdicium, & parthenium quoq; nuncupatur, á Lati- nis autem parietaria, & muralium dicitur, quia paſſim in pa rietibus ſeu muris naſcatur. Noſtro quoque æuo uulgo una litera dempta pro parietaria paritariam appellant. Hanc ean dem herbam, ſiue muralium, ſiue parietaria dicatur, connu merat Celſus libro ſuo de medicina tertio, inter ea quæ uim habent reprimendi ſimul ac refrigerandi: Quæ ſanè facul- tas ei parthenio, quæ perdicium & parietaria appellatur, nõ autem alteri quæ etiam chamemelon dicitur, ab omnibus fe rè medicinæ autoribus aſcribitur. Hæc enim ſunt de eadem
» Dioſcoridis uerba: Habent folia refrigerandi atque aſtrin
» gendi facultatem. Nec de ea aliter Paulus atq; Galenus tra diderunt. Ipſe pariter Plinius libro XXII eandem & par- thenium, & perdicium quoq; nominari confirmat.

Parthenium. *Cotula.*

Plinium etiam non tantum nominum, ſed rerum quoq; ipſarum ſimilitudo aliquando decepit: Nam cyclamini ra- dicem, quæ rapum terræ propter rotunditatem dicitur, ari- ſtolochiæ rotundæ, quæ & ipſa à radicis rotunditate nomen accepit, radicem eſſe exiſtimaſſe uidetur. Nam libro XXV, quo in loco ariſtolochiã quatuor diſtinguit generibus, eius quæ rotunda dicitur radicem ſcribit à piſcatoribus Campa- niæ uenenum terræ uocari, ac coram ſe contuſam immixta calce, atq; in mari ſparſam, continuo aduolaſſe piſces mira

Cyclamini radix.

cupiditate,statimq; exanimatos fluitasse. Hoc idem, ut à uiris grauissimis accepi, nostro fit æuo ab eisdē piscatoribus, nō aristolochiæ rotundæ, sed cyclamini potius radice, pisces alliciēdi atq; exanimandi causa. Ipse quoq; Plinius eosdē effectus nō aristolochiæ rotūdæ, sed cuiusdā cyclamini radici libro XXV tribuit. Aut igitur fatendū est duas esse radices quæ eosdē præstent effectus: quarū tamen alterā esse aristolochiæ rotundæ radicem, neq; ab aliquo autore scriptū reperitur, neq; experientia coprobatū: Aut illud dicendū erit, cyclaminum, qui radicem habet rotundam, quartum esse aristolochiæ genus, quo nihil dici posset rerum naturæ repugnātius. Siquidem inde apud Græcos aristolochiæ nomen, ut Dioscorides ac Plinius ipse testatur, quoniam sit optima prægantibus: Radix uero cyclamini adeo est aduersa prægnantibus, ut si eam mulier grauida transcenderit, abortum faciat, ueluti Dioscorides pluresq; alij medici insignes retulerunt, ac Plinius ipse quoq; confirmat.

Aristolochia unde.

Quamuis plures sint herbæ quæ circumaguntur cum sole, Dioscorides tamen duo facit heliotropij genera: alterum folijs ocymi, flore albo subrufo recuruo, ut scorpionis cauda possit uideri: unde & illi scorpiuri apud Græcos nomen: Alterum non absimile folijs iuxta paludes nascens. Plinius uero libro XXII cum & ipse duo genera heliotropij describat, in eisdem comprehendere uidetur illam Intibi speciē quæ à medicis græco nomine cichorium appellatur: Ita enim eodem libro de heliotropio scribit: Heliotropij miraculum sæpe diximus, cū sole se circūagentis etiā nubilo die, tantus sideris amor est: nocte ueluti desiderio cōtrahit cæruleum florem. Genera eius duo, triccocū, & heliostrophiū: hoc altius, quanq; utrunq; semipedalem altitudinē non excedat. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi pingui solo, cultoq; maxime: triccocū ubiq;. Si decoquatur

Heliotropium

tur

» tur inuenio in cibis placere. Quidnam aliud erit heliotropij genus, cuius flos cæruleus exultat, & non nisi pingui cultoq; solo nascatur, quodq; si decoquatur in cibis placeat, præter eam quam diximus Intibi speciē? Hanc tamen Dioscorides cum de seride tractaret, ueluti unā eiusdem seridis speciē notificandam duxit, ac proprietates longe ab heliotropij uiribus diuersas assignauit. Quare mirandū est, quo pacto Plinius hoc loco, ubi Intibū designare uidetur, easdē tamen uires potestatesq; subscribat, quas in utroq; heliotropij genere tradidit Dioscorides. Auget etiā illud magis admirationem, quod idē Plinius Intiborū remedia, ac præsertim illius quod cichoriū à Græcis dicit, cuius flos cæruleus cū sole circūuertit, priore in libro, scilicet XXI, suo loco notauerat, plurimū ab hijs quæ de utroq; heliotropio tradunt differētia.

Simili errore Plinius pentaphyllon atq; herbam fraga ferentem pro eadem accepit, ac pentaphylli notas simul ac uires eidem herbæ præter pentaphylli nomen censuit ascribendas, sic enim libro XXV de pentaphyllo retulit: Pentaphyllum nulli ignotū est, cum fraga quoq; gignendo commendetur. Existimarē tamen in re tam nota esse codicis potius quàm Plinij errorem, ac pro pentaphyllo trifoliū legi oportere: quoniā ea herba quæ fraga gignendo cōmendatur, & quæ nulli ignota est, non quinis sed trinis constat folijs: nisi postea Plinius alia nomina græca subiungeret, atque alia afferret indicia, quæ non sunt alterius herbæ quàm pentaphylli propria. *Pentaphyllon*

Adarchen Plinius inter species harundinū libro XVI cōnumerat, ubi ita scribit: Est & in Italia nascens adarcha nomine, palustris ex cortice tantū sub ipsa coma, utilissima dentibus. Adarchem uero Dioscorides, Galenus & Paulus nō harundinis speciē, sed potius salsuginē quandā in exiccatis paludibus harundinibus adhærentem esse scripserunt. *Adarches.*

Lemnia terra. Plinius libro XXXV inter cæteros colores natiuos lemniam quoque rubricam connumerat, cui inter alia rubricæ genera palma à ueteribus dabatur. Hanc præterea multum ab antiquis celebratã cum insula in qua nascitur refert, nec nisi sigillatã uenundari solitam, unde & sphragidos illi nomen fuerit apud Græcos. Hac præterea miniũ sublíniri adulterariq́ue, remq́ue in medicina præclaram esse testatur: Omnes enim huic lemniæ rubricæ facultates subscribit, quas prisci medici in terra sigillata tradiderũt. Videtur itaque Plinius lemniam rubricam & lemniam sphragida, siue terram sigillatam eandem esse existimasse. At Galenus tum aliarum rerum quæ sunt in medicinæ usu, tum huius præsertim terræ sigillatæ diligentissimus inuestigator, ut qui, quemadmodũ de se scribit, longis itineribus ad Lemnum insulam nauigauerit, ob nullam aliam causam, nisi ut lemniam sphragida, & quomodo nasceretur, & qualisnam esset, oculis ipsis contemplaretur: aliud esse rubricam lemniam, aliud lemniam sphragida, in suo de theriaca ad Pisonem libro apertissime ostendit. Ita enim in eodem libro de lemnia sphragide, siue terra sigillata scribit: » Præstat autem eam non appellare » rubricam, sed terram: est enim quædam rubrica quæ in in» sula Lemno nascitur, qua ad alios utimur effectus, diuersos » ab hijs ad quos terra sigillata adhibet. In nono autẽ sui de simplicibus medicaminibus libro idẽ Galenus terrã lemniã tribus distinguit generibus. Primũ est eius quæ sacra dicebatur, quam neminẽ præterquam Dianæ sacerdotẽ attrectare fas erat, cui etiã eiusdem deæ signatura imprimebatur, atque ob id lemniũ sigillum uocabatur. Secundũ eius quæ est uere rubrica, qua fabri lignarij utebantur. Tertiũ illius quæ uires habet abstergentes: atque ob id erat in usu fullonũ præcipua. Si itaque in re quam adeo curiose inuestigauit Galenus, eidẽ magis quam Plinio credere oportet, non recte Plinius quæ de terra sigil-

Lemnium sigillum.

ra sigillata à ueteribus medicis tradita fuerant, eadẽ lemniæ quoq; rubricæ, quæ inter colores ponitur, ac nõ fuit tantæ celebritatis, ut non nisi sigillata uẽderetur, neq; eosdem habet quos lemniũ sigillum in medicina usus, censuit ascribenda. Et hæc quidem omnia probant Pliniũ ea quæ omnino inuicem distant aliquando rei, sæpius uero nominis similitudine deceptum eadem esse existimasse.

De cisso uero ac cistho quanquã non per uolumen, sed per priuatam epistolã, ut qui nolim mihi cum homine mihi amicissimo, quem colo & obseruo, publicas esse de studijs contẽtiones, tuis quas mihi pro Plinio obiecisti rationibus respondere statueram. Hic tamen locus exigit, ut pluribus etiã argumentis quàm in dictatis feceram, ostendam Pliniũ alterum ab altera nesciuisse distinguere. Plinius libro XVII describens omnia hederarum genera, prima in marem ac fœminam diuidit, ac utriusque florem similem ait rosæ syluestri, colore floris in mare ad purpurã accedente: Ex quo illud intelligi uoluit, fœminæ florem magis albescere. Hæc autem maris ac fœminæ differentia, florisq; in figura similitudo, in colore diuersitas, neq; à Theophrasto, neq; à Dioscoride, neq; ab alio grauioris autoritatis uiro in hedera, sed in cistho planè describitur. Verisimile igitur est Pliniũ nominis uicinitate deceptum, eo in loco quæ de duobus cisthi generibus traduntur hederis tribuisse. Idem Plinius libro XII, ubi de ladano tractans, quo pacto ab hircorum barbis depectatur insinuat, ita scripsit: Sed hederæ flore deroso pastibus matutinis cum est rorulẽta Cypros: deinde nebula sole discussa in puluerem madentibus uillis adhærere, atque ita ladanum depecti. Potest´ne lucidius ostendi Plinium pro cistho cisson, id est, hederam accepisse? nam quis unquã retulit præter Pliniũ, qui cisson, id est, hederam pro cistho posuit, pingue illud quod à lada herba, quæ etiã cisthos dicitur, Cissus. Cisthus.

ladanũ nuncupatur, barbis hircorũ hederã uel hederæ florẽ depascentiũ adhærescere: hoc enim de cistho siue lada, quod & ladani nomen indicat ab eadẽ herba deriuatũ, non autẽ de cisso, siue hedera Dioscorides, Galenus, Paulus, et quicunq; de ladani genitura scripserũt, uno consensu retulerũt. Quin
„ Plinius ipse eodem in loco ita scribit: Sunt qui in Cypro her
„ bam ex qua id fiat ladam appellant: etenim illi ladanum uo
„ cant. Ac postea libro XXIIII, de eadem herba ac ladano nõ aliter scripsit, quàm supra cõmemorati uiri, hæc enim sunt
„ eius uerba: Ledon appellatur herba ex qua ladanum fit in
„ Cypro, caprarum barbis adhærescens. Est igitur cisthos uel lada siue ledon, non autem cissos, id est hedera, cuius flore depasto ladanum hircorũ barbis adhærescit. Quod Plinius ipse hoc in loco, libro scilicet XXIIII, planè cõfirmat, quãuis libro XII uisus sit dubitasse, utrum esset hedera uel lada ex qua in Cypro ladanũ fieret: Cuius dubitationis originẽ inde emanasse crediderim, quod aliquando ex cistho, aliquando ex lada, quoniam utroq; nomine eadem herba indicatur, ladanum colligi apud diuersos autores legisset. Ipse tamen modus, quem Plinius insinuat, quo pacto ladanum hircorum barbis adhærescat, facile ostendit fruticem uel her bam, cui pingue illud insideat humilem esse ac per terram se spargentẽ, non quẽadmodũ hedera per arbores se ab humo
„ attollentem, cum ita scribat: Deinde nebula sole discussa in
„ puluerem madentibus uillis adhærescere: Neq; enim barbæ hircorum hederam depascentium, quæ ut nonnullis placet ideo hedera dicitur quia edita petat, nebula in puluerẽ sole discussa maderent, nisi non cissum siue hederam, sed chamecissum potius, hoc est, hederam humi repentem depascantur. Atqui quo pacto hoc etiam in Cypri Insula fieri possit, in qua, si Theophrasto grauissimo autori credimus, nec hedera quidẽ nascatur, siquidem Cypros Insula sit ad Asiam

pertinens,

39 f

pertinens,ut omnes Cosmographi cōsentiunt, nec Plinius ipse dissentit, qui etiam frustra ab Arpalo hederam in Asia satam affirmat. Vtrum uero suis temporibus in eodem cœli tractu proueniret non asserere ausus,id tantū scripsit:hedera iam dicitur in Asia nasci. Vnde luce clarius apparet, Pliniū in eundem errorem incidisse, in quem lapsus est Auicenna, cum in suo de simplicibus medicaminibus libro, herbam ex qua fit ladanū hederæ speciem significauit. In eodē XXIIII libro, Plinius cum post factam de hederis mentionem, de duobus quoq; cisthi generibus scribit, ea uerba subiungit: sub hijs maxime nascitur hypocisthis. Ex quibus uidet innuere sub hijs quidem cisthi generibus maxime nasci hypocisthidem, sub hederis autem nasci etiam aliquando licet nō adeo frequenter: neq; enim eo in loco, aut alibi Plinius de alijs cisthi generibus aliquid dixerat, ut id maxime ad eorū potius, quàm ad hederarum comparationem posset referri.

Possum ergo sic colligere: hedera apud Plinium diuiditur in marem ac fœminam, utriusq; flos similis rosę syluestri describitur eodem autore, in Insula Cypro hederæ flore deroso ladanum hircorū barbis adhærescit, sub hederis quoq; hypocisthidem nasci aliquando significatur. Hæc autem omnia à nullo autore excepto Plinio de hederis scribuntur, aut sensu ipso siue experientia cōprobantur, sed de duobus cisthi generibus planè traduntur, atq; usu ipso ita esse cognoscuntur. Hæc igitur euidentissima sunt argumenta Plinium eodē cum cæteris errore deuiasse, qui cisthon à cisso, hoc est, ab hedera nesciuere secernere. Atq; hijs quidem, ut ego arbitror rationibus motus est autor libri, qui Cornucopia inscri- *Perottus.* bit, uir, ut apparet, in herbarū inuestigatione nō indiligens, neq; omnino earū imperitus, ut de hederis tractans, scribat cisthon à quibusdā inter hederarū genera cōnumerari: hoc enim in Plinio est ita manifestū, ut de eo nulla dubitatio ha-

beri

beri poſſit. Sed quoniã in prouerbio dicitur, ſi cæcus cæcum ducat, ambo in foueã cadunt, exiſtimauit idem uir alioquin græcarum doctiſſimus literarum, ciſthon eſſe arbuſculam quandam à lada differentem, atq; ab illa ciſthum, ab hac ladanum, id eſt, pingue, quod utriuſq; plantæ folijs inſideat appellari, cum tamen Dioſcorides, Galenus, & Paulus eandẽ eſſe teſtentur ciſthon & ladam ſiue ledon, à qua id genus odoris quod ladanum dicitur nomen acceperit.

Neq; uero in eo tantum Plinius erraſſe uidetur, quoniã ut ſupra oſtendimus, res omnino diuerſas pro eiſdem accepit, ſed ob id etiam quod eaſdem ob nominũ uarietatem putauit eſſe diuerſas. Quanquã & eas quæ eodẽ nomine nuncupantur uarijs in locis tam uarie deſcripſerit, ut quãuis eædem eſſent, ipſum tamen differentes exiſtimaſſe iure quiſpiam poſſit arbitrari. *Glaſtum.* Glaſti ſimilis herbæ plantagini ſucco ſcribit Plinius libro XXII infici ueſtes, idq; ei herbæ nomen eſſe apud Gallos. Noſtro quoque æuo paucis mutatis literis guadum appellatur: At conſtat hanc eandem herbam à Græcis iſatidem uocari. Nam Dioſcorides ſcribit, iſatidis ſucco uti infectores lanarum, eandemq; herbam habere folium plantagini ſimile, atq; à Romanis glutam uel glaſtum nuncupari. At Plinius libro XX iſatidem tertium genus facit lactucæ ſponte naſcentis, quarto ſimili lapatio ſyluestri dicit uti infectores lanarũ. Quod etiam ipſum à Græcis iſatidem dici idem Plinius eo in loco facile indicat, quoniã eoſdem effectus quarto generi tribuit, quos Dioſcorides iſatidi aſſignat. Cum igitur Plinius nullam eodem in loco admonitionẽ adiecerit, eandem eſſe hanc iſatidem à Græcis uocatam, quã libro XXII à Gallis glaſton appellari docuerat, uidetur profecto ignoraſſe quam herbam Græci iſatidis nuncupatione ſignificarent: Alioqui ſicuti eaſdem uires in quarto genere lactucæ ſponte naſcentis ſcripſerat, quas

in iſatide

in isatide Dioscorides, ita eidem folia plantaginis, sicuti in glasto fecerat, designasset.

Quid quod etiã, nisi mẽda sit codicis, quæ à Græcis dicatur isatis, radiculã à Latinis uocari, ac folijs oleæ cõstare scribitur eiusdem Plinij libro XIX, ac postmodũ eandem radiculam non isatim, sed struthion potius ab ijsdem Græcis appellari, eiusdẽq; ramos tingẽtibus præparari, libro XXIIII insinuať. Quæ nam igitur hæc erit nominũ ac rerum ipsarũ confusio? si eadem herba aliquando glasti, aliquando radiculæ, aliquando isatis, aliquando struthij nomine in Plinio legatur? & nunc oleæ, nunc plantaginis, nunc uero lapatij folio describatur? Non ab re itaque uenerandus antistes Petrus Barotius episcopus Patauinus, quemadmodũ in omnium bonarum artium disciplina eminentissimus, ita in hac quoque medicinæ parte neq; ipsis medicis inferior, herbarum notitiam nostris temporibus penè impossibilem arbitratur: quoniam prisca earum nomina sunt nobis ignota. In nulla uero tam manifesta indicia ab antiquis tradita habemus, quin totidem ex aduerso in contrariam possint auferre sententiam, siue hæc aut tradendi, aut discendi herbarum scientiam difficultas inde habeat originem, quod uarijs anni temporibus herbæ faciem cum ætate commutent, siue quod earum colores atq; figuras non tam facile sit homini describere, quàm naturæ pingere atq; formare. Hinc illa autorum in eisdem notificandis dissensio, hinc illa nominum ambiguitas, ut ferè maior pars medicorum nesciat quid struthij, quod Arabes condisi appellant, quid eupatorij, quid centaureæ maioris, quid alsines, quid oximirsines uocabulis antiqui autores significare uoluerint: Qui uero sese scire opinantur, illi etiam in maiori errore uersentur. Nam cum seculum nostrum ab Hippocrate, Dioscoride. Galeno, atq; omni uetere medicina ad garrulas quasdam,

Struthion.

Petrus Barotius.

Herbarum cognitio difficilima.

dam atq; sophisticas disputationes declinauerit, multa nos latēt, quæ si ueterū libros ita legendos cēseremus, sicuti Calculatores, Iacobos, Conciliatores, Plusquàmcōmentatores, reliquosq; huiuscemodi autores, in quibus plurimum ostentationis, minimum utilitatis, non ignoraremus. Neq; enim impendio arduum esset, si non omnia, saltem earum pleraq; cognoscere, quæ adeo familiaria sunt, ut non modo ad medicinam, sed ad alios quoque usus aliquando adhibeantur, quemadmodū de oximirsine atque aretio sumus indicaturi: Nam cum hæc, atque alia similia nomina plurimum sint ab illis, quibus hodie in ijsdem rebus significādis utimur differentia, hinc plerunque accidit ut cum eadem in ueterum libris lectitantur, aut medicamina peregrina, aut à communi usu remotissima esse putentur, cum tamen nemo sit qui illa in horto suo non habeat, ac non eisdem frequentissime utatur, non sine omni tamen periculo, cum quis eis aliter utitur quàm prisci medicinæ autores statuerūt. Siquidem quid ipsi de huiusmodi rebus senserint coniectare non possumus, quarum nomina apud eosdem usitata ignorentur: tum uero maxime, ut diximus, aberratur, cum quispiā se nosse existimat quid aliquo nomine ab antiquis indicetur, quod tamen sub alia ab eisdem nuncupatione comprehenditur, quemadmodū in eupatorio, centaurea maiore, argemonio, ac plerisque alijs plantis contingit, pro quibus diuersæ ab hijs, quas eisdem uocabulis antiqui designarunt, quotidie à nostræ ætatis medicis recipiuntur. Quibus tamen non adeo Plinius quàm Arabes autores, qui & ipsi alius aliter de eadem re tradiderunt, errandi occasionem præstiterunt.

Eupatorium. Auicenna scribit eupatorium habere folia canabis, florē nenufaris. Mesue idem eupatorium folijs centaureæ minoris, floribus subcitrinis, longitudinis paucæ constare. Sera-

pio

pio folijs pentaphyli aut canabis, florem autem non explicat. Fortunatũ esse oporteat qui diuinare uoluerit, quisnã horum ueriora retulerit: ac quod medicus ille precabatur, qui medicinam sorti commiserat, dij sua cuique remedia quibus illa extraherentur secundarent, itidem à nobis orandum, ut bona fortuna in uerum incidamus autorem. Bene tamen se res habet, quod ea de qua paulo ante loquebamur isatis non est sicuti eupatorium in medicina frequens: neque enim de ea minus quàm apud Plinium legitur uaria à nostris traduntur, qui Arabes autores sequuntur, quibusq; maxima ætate nostra fides adhibetur in exponendis uocabulis, medicamina quæ in libris ueterum medicorum leguntur significantibus. Hanc à Græcis isatidem herbam appellatam Arabes Nil atque Nilegi appellant: Licet hoc & Simon Genuensis, & autor Pandectarum, & Conciliator in expositionibus Dioscoridis ignorasse uideantur. Nam Simon isatidem nunc sine h aspiratione, nunc cum h aspiratione scribit, & aliquando osatim, aliquando isatidem uocat. Siquidem in litera I refert Dioscoridis de isatide uerba, neque ut in alijs, quorum certiorem habet scientiam admonet, isatidem eandem esse quæ Nil siue Nilegi ab Auicenna atque Serapione appellatur: quin Nil herbam Arabice dictam, nesme Græce, non autem isatidem uocari asseuerat. Atqui facile erat aduertere, quod ea quæ de isatide satiua & syluestri à Dioscoride scribuntur, eadem ferè omnia de Nil siue Nilegi à Serapione atq; Auicenna traduntur. Quanq; & hij ambo autores hanc herbã ipsam, quæ à Græcis isatis diceretur, nõ satis nouisse uideantur, alioquin non ita uarij atq; ancipites in eadem referenda fuissent. Serapio quidem nigel suam, quam pro isatide posuit, quamuis ex sententia Dioscoridis eandem describat, affert tamen & aliorum autorum *Nileg.*

 sententias,

ſententias, quorum aliqui Nileg habere florem coriandri dixerunt, aliqui folio phaſeolorum conſtare: Quas quidẽ opiniones facile improbare potuiſſet, ſi herbam ipſam non tam ex aliorum ſcriptis, quàm ex ſeipſo cognitam atq; perſpectam habuiſſet.

Serapio granum indicũ. Idem Serapio plantam quæ Habnil, id eſt granum indicum gignit, ſcribit eſſe ſimilem plantæ leblb, id eſt inuoluolo ſiue uolubili, ut uocabulis utar apud medicos noſtros uſitatis, ac ramis præterea folijsq; uiridibus, flore in cuiuſq; folij radice purpureo conſtare, pluraq; alia eiuſdem plantæ addit indicia; quæ planè oſtendunt eam eſſe omnino ab iſatide differentem. Hinc ortus eſt Simonis error, qui de
" Nil in litera N ita ſcripſit: Nil arabice eſt indicum, quo
" panni tingũtur, & eſt ſuccus plantæ ſimilis uolubili, ſemen
" eius inter laxatiua ponitur. In quibus uerbis ſi Simon illud indicum innuat, de quo Dioſcorides, Galenus & Paulus tradiderunt, multiplex eſt mendacium: Neque enim indicum eſt herbæ ſuccus, uerũ, ut ſcribit Dioſcorides libro

Indicum. v, & Plinius quoq; idem retulit libro xxxv, indicum eſt duorum generum: Alterum, quod fit arundinum indicarũ ſpumæ adhæreſcente limo: alterũ ex purpuræ ſpuma in purpurarijs officinis cortinis innatante. Si uero ita indicum accipiat, ut nos uulgo uocare cõſueuimus ſuccum quendam herbæ, quæ à Græcis iſatis, à noſtris guadum, ut antea docuimus uocitatur, quod indicum dixerit herbæ ſuccum nõ ſanè à uero diſſentit: At quod ea herba ex qua is ſuccus exprimitur, qui indicum appellatur, ſit inuoluolo ſimilis, tam

Theodorum iſtũ nuper erutũ à nobis paulo poſt publico donabimus. eſt in propatulo falſum, ut improbatione non egeat. Idem Simon in litera H refert ex ſententia THEODORI Priſciani, iſatim eſſe rubeam tinctorum. Poſtmodum in litera O dicit oſatim, ut Macer ſcribit, eſſe gratam tinctoribus herbam. Quæ dicta tam uaria non paruã fidem faciũt,

ignoraſſe

ignoraſſe Simonem quid apud Græcos iſatis, & quid apud Arabes Nil ſignificaret. Quanquam in hoc poſtremo Simoni ſit ignoſcendum: Nam & Arabes ipſi de eadem Nil ſibi non conſtant, quemadmodum ex ſcriptis Serapionis probauimus. Auicenna quoq; quãuis uires potius ac proprietates plantarum enarrare, quàm earum effigies indicare ſtuduerit, cum tamen ipſe quoque de eadem iſatide tribus in locis ſub Nil uocabulo ſcribat, merito ſuſpicionem affert, ſe etiam titubaſſe, atq; ancipitẽ fuiſſe, quidnam eſſet iſatis: Nam in litera N eadem de Nil ſcribit quæ de iſatide Dioſcorides: quoniam eodem modo diuidit in ſatiuam atq; ſyluestrẽ, atq; eaſdem ferè uires ac proprietates herbæ Nil tribuit, quas iſatidi Dioſcorides. Sed rurſus idem Aui- " cenna in litera G ita ſcribit: Guaſmein eſt folium Nil. Et quædam alia ſubinfert, quæ in litera N de eodem folio declarauerat. Vnum tantummodo addit, quod capillos inficit: Non tamen in hijs neque à ſeipſo, neque à Dioſcoride multum Auicenna diſſentit, ob id tantum reprehendendus, quod fruſtra de eadem re in diuerſis literis ſcribat. Ac in eadem litera G plurimum à Dioſcoride, ac ueritate ipſa " uidetur diſcrepare: de grano enim Nil ita ſcribit: Granũ " Nil eſt cartamũ indum. Deinde multas proprietates ſubinfert, quæ nihil ad iſatidem pertinent, pro qua Nil ſiue nigel idem Auicenna in N litera retulerat. Meſue quoque hunc errorem animaduertens, ubi de cartamo ſcribit, dicit quoſdam falſò putaſſe cartamum eſſe granum Nil. Nec minor eſt apud autorem Pandectarum in eiſdem rebus nominibuſq; colluuio: Nam & ipſe falſò ſcripſit, quod arabice nigel dicitur, neſme à Græcis appellari, à Latinis autem indicum. Et quamuis herbæ Nil, ſiue indico, omnes facultates ſubſcripſiſſet, quas Dioſcorides atq; Galenus, & Paulus iſatidi tribuunt, idem tamen alio in loco, uidelicet in li-

tera B, ſcribit oſatidem, uel potius iſatidem, ex borith græce, arabice autem agiſdo, latine ſaponariam, uel herbam fullonum, omnibus hiſce nominibus eandem herbam nuncupari. Ex quibus uerbis uidetur innuere, iſatim, quam ipſe uitioſe oſatim appellat, eſſe radiculã illam, cuius adeò ſuccũ in purgandis lanis Plinius libro XIX extollit, niſi q̃ poſtmodum proprietates ſubſcribit, quæ non ſunt radiculæ ſeu herbæ fullonum, ſed iſatidis potius, id eſt herbæ tinctorum propriæ. Quantum uero huic autori Pandectarũ credere debeamus, uno eiuſdem uiri ignorantiæ argumento recitato patebit. Docet Dioſcorides, ex folijs chameleæ cũ duabus partibus abſinthij addito melle uel aqua fieri catapotia, id eſt pillulas. Hic autem bonus uir, quicũq; fuerit qui libros omnia mendacia continentes compoſuit, neſciẽs catapotia apud antiquos ſignificare eas, quas nos uulgo pillulas appellamus, dixit docere Dioſcoridem fieri trociſcos admixto abſinthio duplici menſura, & una parte chameleæ & cataputiæ, quaſi apud Dioſcoridem hoc uerbum catapotia non pillulas, ſed plantam potius, quæ uulgo cataputia dicitur, ſignificaret. Sed ne, dum aliorũ potius quàm Plinij errata perſequimur, uſq; ad faſtidium uolumen excreſcat, ad propoſiti noſtri inſtitutum reuertamur.

Saponaria. *Pandectarum autor indoctus.* *Catapotia.* *Cataputia.*

Echios. Echios alterũ genus deſcribit Plinius eodem quo Dioſcorides modo, lanugine ſpinoſa, & capitulis uiperis ſimilibus. Hanc eandem refert Dioſcorides libro IIII ab aliquibus alcibiũ uocari. Plinius tamen libro XXVII quaſi de alia re uerba faciẽs quàm de echi, quam libro XXVI cõtra ſerpentes bibi ex uino & aceto docuerat, ita ſcribit: „ Alcibium qualis eſſet herba apud autores non reperi, ſed radi„ cem eius ac folia trita ad ſerpentis morſus imponi & bibi iu„ bent. Sic Dioſcorides libro IIII echios radicem ac folia è uino potari iubet cõtra eoſdem ſerpentes. Eſſe uero eandem

Alcibium.

dem alcibion & echin, illud nõ tenue est argumentũ, quod neq; Dioscorides, neq; Paulus de alcibio seorsum scripserunt, sed de echi tantummodo, quam alio uocabulo alcibiũ siue alcibiadion dici pariter retulerunt. Nicander etiam in Theriacis suis, id est, in eo libro, in quo remedia scribit contra animalia uenenata, eandem herbam alcibium & echin utroq; nomine nuncupat: atq; eiusdem libri expositor, alcibium quidem ab inuentore, uel ut Demetrius inquit, ab Alcibio quodam, qui primus ex eadem herba remedium sensit, echin autem quoniam contra uiperarum ictus utiliter bibitur, scribit appellatam. Sed quoniã de theriacis facta est mentio, non possum me temperare, quin hoc in loco medicorum nostrorum errorem patefaciam, qui nobile illud antidotum quod theriaca uocatur, non ἀπὸ τῶν θηρίων, id est feris, cõtra quorũ uenena exhibetur, aut quæ in eiusdem compositione miscentur, non sunt autem aliæ quàm uiperæ, sed à quodam serpente, qui proprio nomine tirus nuncupetur, quemq; omnino huic antidoto addere oporteat, nomen traxisse opinantur. Eundem autem serpentem ex Aegypto usq; petunt: & qui fidem facere uolunt se omnia diligentissime conquisiuisse quæ ad theriaces cõpositionẽ sint necessaria, unà cũ alijs quæ eidẽ misturæ adiunguntur, publice uisendũ exponũt: sed neq; serpentẽ illum norunt, quẽ huius antidoti inuentores theriacæ addi iusserunt, neq; pleraq; alia, quæ in eadẽ cõpositione iunguntur. Neq; enim tiri nomen in libris Arabum aliud significat, quàm eam serpentis speciem, quam Græci echidnam, nos uiperam appellamus: uidẽtur siquidem Arabes quod nomen est generis apud Græcos tribuisse speciei: Nam uipera theriu, id est feræ species est. Arabes autẽ uiperã pro therio thiron, corrupto uocabulo, nominãt. Et qui à Galeno & Paulo trocisci siue pastilli theriaci nuncupãtur, quoniã in ipsis theria, idest

Theriaca.

Tirus uipera est.

 uiperæ,

uiperæ, quæ è genere ferarũ sunt cõmiscẽtur, ab Auicẽna in descriptione theriaces Andromachi trocisci tiri appellãtur. Nihil uero aliud in libris Arabũ significare tiron quàm uiperã uel eo potissimũ argumento probatur, quod quæcũq; Serapio de tiri carne cõscripsit, & quonã modo pro usu medicinæ paretur, & quosnam præstet effectus, hæc omnia à Dioscoride, Galeno ac Paulo de uipera serpente scribuntur: quorum etiam autorum, Dioscoridis præsertim atque Galeni, idem Serapio in huius serpentis usu affert testimonia. Atqui neq; tirus, neq; aliud pro tiro serpentis nomen præter echidnam, id est uiperam, usquã in Galeno aut Dioscoride legitur. Constantinus autẽ, qui medicinam in Arabum libris edidicit, signa morsus tiri, atq; ad eundem remedia non alia quàm Dioscorides in echidna, id est uipera retulit. Scribit Plinius libro IX, pilo carentium duo tantũ animal generare delphinum & uiperam: hoc idem de tiro legitur in libris Aristotelis de animalibus ex arabica in linguam latinam translatis. Pudet me opinionem tam uanã quæ seipsam refellit, pluribus argumentis improbare. Neq; satis mirari possum, multos ætate nostra medicos celeberrimos hæc uaria in diuersis linguis interpretamenta parum diligenter intuentes, cum aliquando tirum, aliquando uiperam in medicorum libris lectitarent, non nominum tantum, sed animalium quoq; diuersitatem esse existimantes, alios credidisse trociscos è uipera, alios è tiro, tirumq; esse peregrinum serpentem, quem ad theriaces compositionẽ ex Syria usque quærere oporteret. Vtinam tiri, id est uiperæ, quæ uulgo à quibusdam marassi, à quibusdam scorzones appellantur, in Italia non nascerentur. Neq; enim dolendum esset nos eo carere serpente, quo etsi aliquando ad hominum salutem uti possimus, sæpius tamen est suo ueneno noxius quàm remedio salutaris. Huius tamen erroris præcipuus

cipuus, ut mihi uidetur, autor fuit Auicenna, qui cum uarias theriaces compositiones scribat, eosdem trociscos qui in eadem theriaca miscentur, aliquando trociscos è uiperis, aliquando trociscos tiri nominat. Atqui idem trocisci, in quibus uiperæ ponuntur, non alia ratione trocisci theriaci à Græcis appellantur, nisi quoniam theria, id est uiperæ, quæ ex ferorum animalium genere sunt, eisdem trociscis adiunguntur. Durat tamen hæc, ut dixi, persuasio apud nostros, tirum serpentem alium esse à uiperis, qui quoniam apud Aegyptios tantūmodo reperiatur, nō aliunde quàm ex Memphi optimam ad nos theriacam apportari arbitrantur. Gentilis etiam maximæ æuo nostro autoritatis medicus, in expositionibus suis in quintum Auicennæ librum, uiperas, ex quibus docet Auicēna fieri trociscos, existimat non esse id serpentis genus, de quo Nicander, ut Galenus etiam testatur, elegantissimo carmine græco in hanc sententiam scribit, quam nos ut potuimus in latinam uertimus linguam:

Vipera sæua caput lætali dente mariti
Mordicus abscindit, sed nata è semine proles
Viscera dilaniat matris, lucemq; requirit:
Sic patris interitum sub primo ulciscitur ortu.

» Hæc autē sunt Gentilis loco quem diximus uerba: Vt
» apparet uipera sumitur pro communibus serpentibus, non
» pro illis quæ caput masculi in specie sua præscindunt quan
» do coit cum ea, unde filij facientes matris uindictā eas scin
» dunt. Sed quod hoc ipsum serpentis genus, de quo scribit Nicander, ac non cōmunes serpentes, ut opinatur Gentilis, in theriaca miscere oporteat, docet Galenus in suo de theriaca ad Pisonem libro, in quo de uipera, quæ ponitur in
» theriaca, ita ex Nicandri sententia refert: Hoc autem ani
» mal quod uipera dicitur, habet præ omnibus alijs caput ad

„ perniciem idoneum: Ferunt enim ipſam ore aperto ſemen
„ maris excipere, quo deinde ſuſcepto eiuſdem caput abſcin
„ dit, talis eſt uiperarum exitialis complexus. Demũ ex ſe-
„ mine geniti catuli quodam naturæ inſtinctu uterum matris
„ abrodunt, atque erumpunt in lucem mortem patris uindi-
„ cantes. Hæc uero etſi non ſcribantur ab Auicenna de ui-
peris, multa tamen alia de eiſdem exponit, quæ etiam Ga
lenus in eo quem diximus de theriaca ad Piſonem libro de
echidnis, id eſt uiperis refert. Nam ea quã notat Auicen
na inter marem ac fœminam ex numero dentium differen-
tia, in eodem libro ſcribitur à Galeno inter echin & echid-
nam, id eſt, inter uiperam marem ac fœminam, adeo ut nul
la dubitatio relinquatur Auicennæ, non communes quoſ-
dam, ſed proprij generis ſerpentes, quemadmodum & Ga
lenũ in compoſitione theriaces miſceri uoluiſſe: Licet eoſ-
dem ſerpentes aliquando tiros, aliquando uiperas nominãs
plurimis errandi dederit occaſionem. Sed & alij non pauci
præter hunc de tiro & uipera in Auicenna, atque eius expo
ſitore Gentile leguntur errores in eiuſdem theriaces deſcri-
ptione. Nam cum idem Auicenna primam Andromachi
compoſitionem maxime probet, adeo ut nihil ei aut adden
dum, aut ſubtrahendum, aut omnino immutandum exiſti
met, eandẽ tamen in multis à uera Andromachi deſcriptio-
ne differentẽ, quinto ſui uoluminis libro notauit: bis enim
Auicennæ error de centaurea & pentaphylo. in eadem centauream repetit, & pentaphylon prætermittit,
quod tamen ab Andromacho inſeritur. Centauream uero
pro pentaphylo eſſe ab Auicenna ſcriptã facile eſt animad-
uertere. Paulus enim, quem maxime ſecutus fuiſſe uidetur
Auicẽna, cum Andromachi compoſitionẽ recitat, in qua-
dam eiuſdem particula ita ſcribit: Smyrnes, croci, zinzi-
beris, rupontici, pentaphyli, calamenti, praſij, petroſe-
lini, ſtichados, & reliqua. Eundem ordinẽ imitans Auicen
na ita

na ita notauit: myrrhæ, croci, zinziberis, reubarbari, centau reæ, calamenti montani, prasij, petroselini, stichados. Qui lucidius possit ostendi, centauream pro pentaphylo positam? cum præsertim eandem centauream in eadem theriaces descriptione ponat Auicenna, atque in hac totius compositionis particula omnia quadrent in Paulo & Auicenna, præter centauream, pro qua pentaphylon in Paulo atque Andromacho legitur? Quod etiā animaduertit Gentilis, qui cum uideret centauream bis in Auicennæ descriptione positam, & prætermissum pentaphylon, non temere centaureā pro pentaphylo scriptam iudicauit. Quod uero pro rupontico Auicenna reubarbarum scribit, eadem qua Andromachus Paulusque mensura, non est admodum admiratione dignum. Quam enim radicem Græci ruponticū uocant, eandem Arabes reubarbarum. Est uero longe diuersa ab ea, quam nos uulgo reuponticum appellamus, quæ non ut prior in hijs quæ supra pontum regionibus nascitur, unde etiam nomen sortita uidetur: Sed & in Italia, & in pluribus alijs prouenit locis. Hanc tamen nostri temporis medici pro reubarbaro, id est, ea radice quæ à Græcis ruponticum appellatur, geminato pondere ad eosdem adhibent usus. Quod si interrogentur, ubi apud Dioscoridem aut Galenum, aut etiam Serapionem, atque Auicennam de hac eadem radice, quæ est tantum calore reubarbaro similis, figura uero atque natura, ac solo in quo nascitur plurimum differens, aliquid legerint, tam respondere quid sciuerint, quàm de re ab omnibus penè ætate nostra ignorata, quam tamen nos aliquando sumus indicaturi: Hic enim non omnia docere, sed plures tantummodo errores aperire, atque homines admonere statuimus, ne tam temere atque inconsulte eis medicaminibus utantur: Quorum cum nullam ex probatissimis au-

Rupontícum. *Reuponticū.* *Reubarbarū.*

toribus habeant ſcientiam, neque ueram etiam atque ſecuram tenere poſſint experientiam: Miror tamen Gentilem nihil de hac uarietate nominum in Andromacho atq; Auicenna dubitaſſe, cum tamen idem Gentilis in hijs ipſis Andromachi atque Auicennæ deſcriptionibus comparandis tam diligens haberi uoluerit, ut notandum cenſuerit macedonicum ab Andromacho in theriaces deſcriptione poſitũ ab Auicenna autem prætermiſſum. Viſus eſt enim exiſtimaſſe Gentilis id quod plures, ne dicam omnes, etiã æuo

Petroſelinon. noſtro medici opinantur, petroſelinon eſſe id herbæ genus, quod paſſim naſcitur in hortis, ac uulgo etiam petroſelinon

Macedonicũ. nuncupatur: ſic etiam macedonicũ eam apij ſpeciem, quã aliqui uulgo macerones appellant, putaſſe idem Gentilis apparet. Qua in re facile oſtendit uulgarem ſe potius quandam habuiſſe herbarum notitiam, quàm eam quam Dioſcorides atq; Galenus, ac reliqui ueteres medicinæ autores ſuis in libris poſteris reliquerunt. Eſt enim petroſelinon, ut III libro ſcribit Dioſcorides, ſemen ſimile ammi, quod non ubique prouenit, ſed in Macedonia in montiũ gignitur præcipitijs: unde & à loco, & à patria in qua naſcitur,

Petroſelinon macedonicũ. petroſelinon Macedonicum dicitur. Galenus quoque de hoc eodem in ſuo de theriaca ad Pamphilianũ libro ita ſcribit: Omnes igitur affirmarunt irim eſſe optimam, quæ in Illyria naſcitur, petroſelinon autem macedonicum, aſphaltum uero iudaicum. Nihil igitur Auicenna ex rebus quæ in theriaces cõpoſitione miſcẽtur hac quidem ratione prætermiſit, quoniam petroſelino macedonicum non adiecit, ſed patriam tantum in qua naſceretur omiſit. Illud uero difficilioris eſt in Auicenna excuſationis, quomodo ſagape-

Sagapenos. non in ſua deſcriptione tacuerit, quod tamen cum alijs ab Andromacho iungitur. Atqui ipſe Auicenna cum uariari menſuras medicaminum in diuerſis deſcriptionibus inſinuat,

nuat, eandem uarietatem non minus in sagapeno, siue ut ipse scribit serapino, quàm in castoreo accidisse confirmat. Neque dici potest sub appellatione Bezaard serapinum intelligi. Nam paulo inferius Auicenna eo nomine galbanũ significari demonstrat, quod tamen galbanũm in secunda theriaces descriptione connumeratur ab eodem Auicenna inter sex medicamina, quibus secũda descriptio superabundat à prima, adeo omnia in Auicenna sunt dubitationis plena. Nam & in prima descriptione bdelium subalbidum ab Auicenna ponitur, de quo nulla fit neq; ab Andromacho, neque à Galeno aut Paulo, Andromachi compositionẽ referentibus, mentio. At si ordinem Pauli, quem Auicenna imitari uidetur, diligenter attendimus, pro galbano bdeliũ subalbidũ, pro sagapeno bezaard ab Auicenna scriptum reperitur. Paulus siquidẽ in una eiusdem cõpositionis particula ita scribit: Seminis dauci galbani, sagapeni, asphalti, opoponacis, castorei, centaureæ, clematidis ana. ʒ. II. Apud Auicennam autem ita legitur: Dauci, bdelij subalbidi ana. aureos IIII. Bezaard, asphalti, opoponacis, centaureæ minoris, aristolochiæ rotundæ omnium aureos Is. Facile est intueri in hac theriaces portione, pro galbano, quod in Paulo semen dauci statim subsequitur, positũ esse ab Auicẽna bdelium subalbidum: quod ut diximus, Andromachus, Galenus & Paulus omnino prætermittunt. Pro sagapeno autem in eodem ordine scribi ab Auicenna bezaard, pro aristolochia autem clematide aristolochiam rotundam: & castoreum, quod ab Andromacho in theriaces compositione ponitur, ab Auicenna in eiusdẽ antidoti descriptione prætermittitur: aut si postea subiungitur, cum eiusdem pondus uariari in diuersis descriptionibus admonet, qui tueri poterimus Auicennam, ne in numero medicaminum, ex quibus tota theriaces mistura conficitur, errasse uideatur. Erũt

Galbanum.

Bdelium.

enim castoreo adiecto sexaginta quinque, non autem sexaginta quatuor, quem numerum Auicenna in prima descriptione notauit. De quo etiam numero scrupulus nõ latuit Gentilem, adeo ut in Auicennæ descriptione superfluere existimet seminis siseleos, cum statim antea siseleos scribatur, quod idem esse Gentilis arbitratur. Aut si Pauli contextum inspicimus, quem ut supra diximus, in describenda Andromachi theriaca sequitur Auicẽna, pro thlaspeos uocabulo uidetur in Auicenna scriptum esse siseleos. Nam in Paulo ita ea particula legitur: Storacis, seminis apij, siseleos, thlaspeos, ameos, chamedreos, chamepitheos, hipocistidos. In Auicenna autem hæc eadem particula ita se habet: Storacis liquidæ, seminis apij, siseleos, seminis siseleos, ameos, chamedreos, succi hipoquistidos. In hac medicaminum connumeratione non differt Auicenna à Paulo, nisi quod pro nomine thlaspeos, ut diximus, scribitur in Auicenna siseleos. Hanc autem eandem thlaspin Auicenna in descriptione antidoti, quod mithridatum appellatur, nominat alseis, & exponit quod est nasturtium babylonicum. Nam si quis eiusdem antidoti in Auicenna descriptionem Pauli descriptioni comparet, non dubitabit pro thlaspi alseis ab Auicenna cum reliquis medicaminibus idem antidotum componentibus connumerari.

Neque uero mirandũ est de hac thlaspeos in siseleos aut alseis apud Auicennam transuersione, ne dicam peruersione, nam & trocisci hedichroi, qui in eadem theriaces compositione iunguntur, corrupto uocabulo trocisci aldaracaron ab Auicenna appellantur, ab Aliabate autem & Nicolao, ut testatur etiam Gentilis, trocisci diacorali, deprauato itidem hediochroi uocabulo in diacorali. Neque sanè de uerborum momentis cura esset habenda hijs quibus tantarum rerum inuestigatio proponitur, nisi ex nominũ igno

rantia maximus sæpe in rebus ipsis error accideret: Nam Nicolaus quē diximus, cui summa atq; præcipua ætate nostra in describendis medicaminum compositionibus fides adhibetur, hac forsitan uocabuli deprauatione deceptus, pro darsisaan, quod in eorundem trociscorum descriptione legitur apud Arabes, ac pro ascalato, quod idem est apud Græcos quod apud Arabes, darsisaan ponit coralos: Sed longe alia res est à coralis, id quod græce aspalathus, arabice darsisaan dicitur. Nam ut primo libro scribit Dioscorides, aspalathus est planta quæ in Syria & Rhodo nascitur, qua unguentarij ad spisanda unguenta utūtur, uiresq; habet excalefaciendi, ac parūper astringendi: probatur maxime grauis subrubens, aut in purpurā uergens detracto cortice, densa, gustu amara, & reliqua. Nonnulli tamen falsò putarunt aspalathon esse malum punicum syluestre, atq; eius radice pro aspalatho utendum censuerunt: cuius sententiæ etiam Serapio fuisse uidetur, ut titulus indicat eius partis, in qua de darsisaan scribit. Aliqui radicem spinæ Indæ, ut Auicenna refert, qui etiam pro eodem ponit semen aliembut, id est, semen xilocaractæ. Aliqui, ut scribit Gentilis, existimarunt esse spinam albam, aliqui cinamomum, tanta est autorum in hac planta dissensio, ut neque quid ea sit, neq; quid eius loco accipi oporteat ex illorum scriptis satis constet: Nam & Galenus ac Paulus, quibus in hac parte magis quàm Auicennæ crediderim, pro aspalatho non semen xilocaractæ, sed lygi, id eius arboris, quam uulgo Agnum castum appellamus, recipi in suis Antibalomenis asseruerunt. In eorundem trociscorum edicroi, siue aldaracaron descriptione pro amaraco scribitur in Auicenna emeruche, & ipse idem Auicenna exponit, quod est alacoen alba, ignotum scilicet per ignotius, ut dici solet. Hanc enim Alacoēn albam aliqui Camomillam albam, aliqui

Darsisaan *Aspalathus.* *Ligus arbor* *Agnus castus.* *Amaracus* *Alacoēn alba.*

aliqui matricariam, aliqui cotulam, ut Gentilis testatur, esse arbitrẽtur. Quicquid uero sit alacoën alba certum est amaracum, pro qua emeruche legitur in Auicenna, nihil eorũ significare quod de alacoẽ alba à diuersis autoribus exponitur. Est enim amaracus herba odorata, quæ alio nomine sampsycus appellatur, aut eidẽ sampsyco simillima. Nam & Dioscorides libro tertio sampsycum à Cissicenis ac Siculis alio nomine amaracum dici testatur, & idem plures alij, in quorum etiam numero est Plinius, confirmant. Apud eundem Auicennam in prima theriaces descriptione legitur sceæ montanæ, exponitur autem à Gentile quod sit sticados uel absinthium: sed sticados hoc in loco significare non potest: nam id sub propria appellatione ponitur supra: neque etiam absinthium, quoniam de absinthio in Andromachi theriaca à nullo fit mentio. In prima etiam quã scribit Auicenna eiusdem theriaces compositione legitur scordion, in secunda autem pro eadem scordio scribitur allium syluestre. Hinc error uulgatissimus emanauit, ut quoniam scorodon significat apud Græcos allium, pro scordio alliũ syluestre non in theriaca solum, sed in pluribus alijs compositionibus accipiant. Sed aliud est scorodon agrion, id est, allium syluestre, aliud scordion herba, quæ, ut scribit libro III Dioscorides, folijs trisaginis constat, estq; præcipui cõtra uenena ac serpentum ictus remedij. Vnde non ab re & theriacæ, & plerisq; alijs antidotis admiscetur: De hac eadẽ herba Galenus in suo de theriaca ad Pamphilianum, & de antidotis libro in hanc scribit sententiam: Scordion optimum affertur ex Creta, quanquam neq; improbandum in alijs gentibus reperitur: Scriptum uero de eo à grauissimis medicinæ autoribus, quod cum corpora eorum, qui in prælio ceciderant, diu insepulta iacere contigisset, quæcunque sors tulit ut supra scordium iacerent, multo minus quàm

Scordion.

reliqua

reliqua sensisse putredinem, atque eas præsertim ex toto corpore partes, quas ipsius herbæ tactus defendit: Vnde creditum est eandem contra animaliũ uenena, ac pestifera medicamenta, quæ uim habent putrefaciendi, auxiliari. Hanc pariter herbam idem Galenus libro de simplicibus medicaminibus nono, inter cæteras quæ putrefactionibus aduersantur, præcipue commendari testatur. Quod si, ut scribit Galenus in suo de theriaca ad Pamphilianum libro, unius medicaminis adulterati uitium potest totam theriaces compositionem corrumpere, qui nos sperare possimus eandem mixturam optime confici, ubi maxima pars simpliciũ medicaminum, quæ in ipsa iunguntur ignoretur: nisi forte arbitramur Arabes aut Aegyptios nunc esse quàm unquam fuerit Auicenna doctiores, apud quos constat omne philosophiæ ac medicinæ studium iam pridem sui, ut fertur, Mahometi præcepto aboleuisse. Illud potius minus mirari oportet, cũ neq; apud nos, nec apud illos huius antidoti certa habeatur scientia, theriacam nostris temporibus non eos præstare effectus, quos de eadem ueteres medici pollicentur. Sed ne scribendi prolixitas tædiũ legentibus pariat, ad id unde digressi sumus, hoc est ad Pliniũ ipsum reuertamur.

Mahometus aboleuit studia suorum.

Centunculum scribit Plinius libro XXIIII uocari ab Italis herbam rostratis folijs ad similitudinem capitis penularum iacentem in aruis, eandem autem à Græcis clematidem appellari: eius præterea egregium effectum ad sistendam aluum in uino austero testatur. At Dioscorides libro III non clematidem à Græcis nuncupatam, sed gnaphaliũ potius scribit à Romanis centunculum dici: atque eundem ferè in gnaphalio refert effectum, quem in centunculo Plinius: nam eius folia in uino austero pota dysentericis prodesse confirmat, quod idem Plinius libro XXVII de gnaphalio scribens pariter asserit. Dioscorides præterea, qui

Centunculum.

omnes clematidis ſpecies diligenter atq; accurate conſcripſit, nullam tamen hoc nomine à Græcis inſinuat uocitari, qualem deſignat Plinius roſtratis folijs ad ſimilitudinẽ capitis penularum in aruis iacentem.

Idem Plinius eodem libro XXIIII, atque eodem in loco ubi centunculum nominat, laginem quoque inter clematidas connumerat, quam libro XXII laſinem nominauit. *Laſine.* De laſine ſiquidem libro XXII ita ſcribit: Salutaris
» eſt phtiſim patientibus. At libro XXIIII de lagine ita:
» Phtiſicos iuuat cum melle. Item de láſine: Mulieribus
» lactis ubertatem facit. De lagine ſimiliter: Lactis uberta
» tem facit. De laſine quoq;: Infantium capiti illita nutrit
» capillum, tenacioremq; eius cutẽ facit. De lagine pariter:
» Et infantibus illita capillum alit. Vtranq; uero & laſinẽ & laginem in cibis placere, & uenerem ſtimulare teſtatur. Quorum uicinitas nominum & pares propemodum effectus, argumẽto eſſe poſſint, uel laſinen, uel laginen in utroque libro eſſe legendum, atq; eandem plantam pro diuerſis bis fruſtra à Plinio repetitam. Eandem præterea laginẽ ſcribit Plinius ab aliquibus echiten uocari, & tenue ſcamoniũ, quod dictum me ſuſpicari facit, ne laginem & echiten pro elxine & euſine, codicis forſitan errore, ſcribatur. Neque enim agnoſcitur planta, quæ uerius tenue ſcamonium dici poſſit, quàm ea quam Græci alijs uocabulis & elxinen, & euſinem, & ciſſampelon etiã appellant: habent hæc omnes ſcamonij notas: Libro ſiquidẽ quarto ſcribit Dioſcorides, elxinen habere folia hederæ ſimilia. At eiuſdem hederæ folijs & elxines pariter ſcamoniũ libro eodem ab eodem Dioſcoride ſcribitur. Elxine quoq; florem fert candidum, calathi figura, & plurimo lacte manat, & aluũ ciet ſicuti ſcamonium. Hanc eandẽ elxinen Plinius, niſi fallor, libro XXI
Conuoluolum. conuoluolum appellãt, ob id quod, ut etiam de elxine ſcribit

401

bit Dioscorides, omnibus in quas inciderit plantis circunuoluitur. Eiusdem florem scribit Plinius esse rudimentum naturæ lilia facere condiscentis, in quo flore plurimi decipiuntur literatores, qui Simonis Genuensis autoritate freti, existimant eundem florem esse ligustrũ, de quo Virgilius: *Ligustrum.*

Alba ligustra cadunt:

Cum tamen ligustrum sit arbuscula, quæ quidem flores albos profert, sed plurimum à conuoluoli flore differentes. Eadem arbuscula hodie quoq; in aliquibus Italiæ locis ab incolis lagustrũ pro ligustro corrupto nomine dicitur. Audio etiam à plerisq; caprifolium appellari, quoniam eius folio capræ præcipue uescantur. Non longe huic dissimilis in Asia nascitur, quæ à Græcis cypros, ab Arabibus alcana uocatur. *Cypros.* Minus uero mirandum sit, Plinium hominem quantum negocijs ciuilibus deditum, tantum ab omni medicinæ *Alcana.* exercitatione remotũ, in hac fruticum ac herbarum contemplatione aliquando cespitasse, quando & Auicenna ipse, quem si uere eum, quem illi omnium ferè ætatis nostræ medicorum tribuit consensus, in medicina principatũ mereatur, non solum scriptis, sed rerum quoq; experimentis atq; operibus uere medicũ fuisse oportuerit, tam in eisdẽ rebus ad usum medicinæ necessarijs uidetur fuisse implicitus atq; perplexus, ut hãc ipsam elxinem siue cissampelon, quæ latine conuoluolũ dici potest, & alsinen, quã scribit Dioscorides auriculã muris à Romanis nuncupari, & aliã quã Græci proprius myosotida, id est, auriculã muris appellãt, & anagaliden, quatuor scilicet herbas & natura & figura plurimũ differẽtes, sub unius auriculæ muris appellatione cõfunderet. Qđ si qs pro Auicẽna obijciat, potuisse eũ & alsinen, & eã quæ ꝓprie auricula muris dicitur, & anagaliden, has tres omnes herbas auriculæ muris nomine nuncupare, quoniã æque omnes folijs musculorũ auribus similibus cõstãt: hoc

tamen de conuoluolo, cuius folia sunt hederæ folijs similia nequaquam dici potuerit. Cur enim postmodum Auicenna seorsim de anagalide sub proprio nomine tractauit, cuius antea proprietates in auricula muris assignauerat? Cur etiam eiusdem proprietatibus alias cõmiscendas duxit, quæ sunt eius herbæ, quæ proprie muris auricula uocatur, non autem anagalidis peculiares. Sed ne uideamur Auicennã per calumniã falsò reprehẽdere, eiusdẽ Auicennæ uerba ex secundo ipsius de simplicibus medicaminibus libro in medíũ afferemus. Auricula muris, inquit, est herba, cuius uirtus secundum Galenũ propinqua est uirtuti herbæ qua uitrum abstergitur. Hic Auicenna alsinem sine dubio innuit, quam Dioscorides atq; Galenus testantur habere similes uires elxinæ, id est parietariæ, siue herbæ qua uasa uitrea absterguntur. Deinde subiungit Auicenna: Et hoc nomen absolutum est duabus herbis, quarum una est quã nominat Galenus, & odoratur ex ea odor maluæ, & non habet duritiem. Hæc quidem Auicennæ dicta uera sunt de eadem alsine, cuius mentionem facit Galenus libro VI, quanquam nihil de tali odore retulerit. Quod uero demũ addit Auicenna, quod altera quam nominauit Dioscorides, sit similis uolubili, nisi quia minora habet folia, omnino falsum est: hoc enim Dioscorides scribit de elxine, quæ & cissampelos dicitur, quod habeat folia hederæ similia, minora tamen. Auicenna siquidem ab effectu hederam uolubilem nonnunquam appellat, sicuti eadem ratione hæc ipsa planta, quæ apud Græcos elxine & cissampelos dicitur, latine conuoluolum appellatur. Sed quænam conuoluolo cum alsine, siue auricula muris in folijs, aut flore, potestatibus ue societas? quamuis tenuis quædam in nomine tantũ apud Græcos similitudo reperiatur: Nam auricula muris alsine, conuoluolum autem ab eisdem Græcis elxine uocatur.

Auricula muris. *Anagalis.* *Alsine.* *Cissampelos.* *Conuoluolum*

tur: quæ ſanè uicinitas nominis decepit Auicennã, qui poſtmodum ſerpentes auibus, & tigribus urſos geminare uidetur, hoc eſt, res omnino differentes in una deſignare, cum conuoluoli effigiem atq; anagalidis pariter pingit: ita enim *Auicenna ſerpentes auibus geminat.*
» poſt uerba paulo ante ſcripta ſubiungit: Et eſt herba ex-
» panſa ſuper ſuperficiem terræ, paruos habẽs ſtipites, dome
» ſtica, bona, ſine odore, & non habet ſaporem fortem, azu
» linos habens flores, cuius ſemen ſemini coriandri aſſimila-
» tur. Hæc omnia Auicennæ uerba indicant alterum genus anagalidis, quod florem profert cœruleum, & fœmina dicitur, ſicuti etiã effectus anagalidis proprij ab Auicenna ſubiuncti manifeſtiſſime oſtendunt. Quos ut antea ſcripſimus cum ſeorſim de utroq; anagalidis genere ſub proprio nomine tractat ipſe Auicenna ſubſcribit: addit tamen & aliã quæ non eſt anagalidis, ex ſententia cuiuſdam Muſaich, facultatem: ſcilicet quod iuuamentum eius eſt iuuamentum abſinthij. Hoc autem non de anagalide, ſed ea herba quæ proprie myoſotis, id eſt auricula muris à Græcis appellatur, differtq; ab alſine & utraque ſpecie anagalidis. Legitur apud Paulum, qui eam ad occidendos adhibent uermes. Ex quibus omnibus colligitur uerum id eſſe quod diximus, Auicennam maiori errore quàm Plinium, qui res eaſdem tanquam diuerſas expoſuit, herbarum natura, ac figura differentium proprietates ac uires in uno, ut dicitur, capitulo miſcuiſſe. *Myoſotis.*

Sed non eſt nunc nobis cum Auicenna ſed cum Plinio negocium, quare ad ipſum reuertamur. Hic libro XXV de arctio, quãuis echion errore codicis, ut arbitror, legatur, *Arction Perſonatia.*
» ita ſcribit: Arction quidam perſonatiam uocant, cuius fo
» lio nullum eſt latius, grandes lappas ferentem: huius radicẽ
» decoctam ex aceto dant potui. De eadem perſonatia non
» multos infra uerſus Plinius ita ſcribit: Perſonatia quã ne-

mo ignorat. Licet autem & hic pro personatia persolata uitiose scribatur, tamen quod sequitur probat personatiam
» esse legẽdum, ita enim subiungit: Graeci uero arction uo-
» cant, folia habet maiora etiam cucurbitis, & hirsutiora, ni-
» grioraq́, & crassiora, radicem albam & grandem, haec ex
» uino bibitur denariorum duorum pondere. Videtur profecto Plinius duo arctij genera putauisse, quorum utrunque personatia diceretur, alterumq́ biberetur contra serpentes ex aceto, alterum ex uino. Attamen & Dioscorides & Galenus, ac Paulus de uno tantummodo arctio prosopite, id est, personatia scripserunt. Esse uero idem arction, siue eandem personatiam, quam primo & secũdo loco describit Plinius, eiusdem Plinij uerba apertissime ostendunt: nam de
» prima ita scribit: Quidam arction personatiam uocant,
» cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentẽ. Hic autem procul dubio Plinius innuit illã quae à nostris tum

Bardana. bardana, tum lappa maior appellatur: Quam ideo ueteres personatiam dixerunt, quoniam hac propter amplitudinẽ foliorum ad personatos faciendos utebantur. Hanc uero eandẽ eadem ratione Dioscorides, Galenus ac Paulus prosopiten, id est personatiam nuncuparunt, ac folijs cucurbitae, nigrioribus tamen atq́ hirsutioribus, cõstare tradiderũt.

Chamaedaphne. » Plinius libro XV Chamaedaphnẽ ita describit: Est &
» chamaedaphne syluestris frutex, & alexandrina, quã aliqui
» idaeam, aliqui hypoglotton, alij daphnen, alij carpophylon,
» alij hypelaten uocant. Ramos spargit à radice dodrantales topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, mollíore ac candidiore, maiore semine inter folia rubro: plurima in Ida, & circa Heracleam ponti, nec nisi in montosis. Eandem chamaedaphnẽ postmodum Plinius libro XXIIII
» ita describit: Chamaedaphne unico ramulo est, cubitali fe-
» rè folio, tenui, lauri similitudine, & reliqua. Quis non ui-
deat

deat Plinium eidem plantæ differentes descriptiones afferre? Est enim prior descriptio in daphne alexandrina, nõ autem in chamædaphne libro IIII à Dioscoride tradita. Esse uero chamædaphnen à daphne alexandrina differentem nõ solum Dioscorides, sed Galenus pariter & Paulus in suis de simplicibus medicaminibus libris ostendunt.

Idem Plinius cum myrtam satiuam libro XXIII descripsisset, eiusq; uires ac facultates assignasset, postmodũ subiungit myrti etiam syluestris, quæ à Græcis oxymirsine dicitur, proprietates: adeo ut putasse uideatur, oxymirsinen quæ & myrtus agrestis dicitur, à myrto satiua, sicuti pleraq; alia herbarum, fruticum atque arbuscularum genera, syluestris tantummodo atque satiuæ discrimine differre. Idcirco de rusco, qui oxymirsine & myrtus agrestis à Græcis nuncupatur, tanquam de re ab oxymirsine diuersa, separatis in locis sæpe commeminit: quanquã non alias in rusco, quàm in oxymirsine uires subscribat. Eodem tamen libro XXIII Plinius adducit Castorem, qui id quod uerum erat existimauit, eandem scilicet esse oxymirsinem apud Græcos, quæ latine ruscus, uulgo autem etiam à medicis bruscus appellatur, ex quo Plinij temporibus, sicut hodie quoq;, fiebant ruri scopæ. Sed præter castorem Dioscorides etiam libro quarto testatur, oxymirsinen, siue myrtum agrestem à Romanis ruscum nuncupari. Minori tamen, ut uerum fatear, errore dubitauit Plinius, nunquid oxymirsine esset ruscus, an alia arbuscula tanquam syluestris à myrto satiua differens, quam Serapio Arabs affirmauerit oxymirsinem esse arborem ferentem fructum, qui apud Arabes Cubebe uocatur, friuolæ satis rationi subnixus, quod neque Galenus de oxymirsine, siue myrto agresti, neque Dioscorides de carpesio, id est cubebis, ita enim Arabes carpesion interpretantur, quicquam in suis de simplicibus

Oxymirsine. *Ruscus.* *Cubebe.*

bus medicaminibus libro tradidissent. Sed longe alia res
Carpesium. est carpesium ab oxymirsine, & qui utrunque nouit fru-
ctum, cubebas scilicet & baccas rubentes, quas oxymir-
sine uel ruscus profert cerasijs similes, quantum deceptus
fuerit sua coniectura Serapio facile iudicabit. Neq; eo tan
tum fallitur Serapio, quod oxymirsines fructũ, de qua scri-
psit Dioscorides, putet esse cubebas, sed ob id etiam, quod
carpesium, de quo Galenus, non autem Dioscorides facit
mentionem, cubebas esse opinatur. Nam neq; idem est car
pesium atque oxymirsine: & licet Arabes, in quorũ nume
ro etiã est Auicenna, pro carpesio cubebas accipiant, aliud
tamen significare carpesium apud Græcos quàm grana illa
minuta, quæ Arabes cubebas uocãt, indicat Galenus in li-
bro suo de theriaca ad Pisonem, qui scribit carpesium esse
festucas quasdam tenues aromaticas similes in gustu phu,
id est, radicæ odoratæ cuiusdam herbæ, quam nonnulli illã
esse opinantur, quæ uulgo ualeriana dicitur. Licet non o-
mnia quæ de phu scribit Dioscorides ualerianæ conueniãt.
In Auicenna autem, qui omnia ferè refert de cubebis, quæ
de carpesio Galenus, alter est etiam error: Nam cum scribat
Galenus, ut diximus, carpesium similes uires habere phu,
magis tamen subtili partium constare substantia, hoc non
de phu, sed de Rubea in Auicenna legitur: Hæc enim sunt
eiusdem Auicennæ uerba pro carpesio cubebas indicantis:
» Cububæ quidem eius uirtus est similis rubeæ: ueruntamen
Aera. est subtilior. Aeram à Græcis dici granum illud quod à no
Lolium. stris lolium appellatur scribit Dioscorides libro II, ac præ-
terea hij, qui ab Aristotele in libro de somno & uigilia, atq;
à Plinio libro XVIII de eadẽ æra scribuntur effectus, quod
scilicet capitis grauedinẽ & uertigines faciat manifestissime
probant. Plinius tamen eodem libro, atque eodem capite
æram describit & lolium quoq; tanquam ab æra differat se-
paratim

404

paratim nominat. Nam si idem putauit & lolium & æram, mirum quod sicuti in alijs plerisque frugibus atque earum uitijs, in quibus nomina latina non deerãt, sicuti in frumento, ordeo & auena Græcis utendum non censuit, non idem quoq; in lolio statuerit, tam præsertim apud omnes usitato uocabulo. Quanquam similis quoque de auena error in eodem libro & capite legitur. Nam cum in principio uitia frugum exponit, scribit ordeum in auenã degenerare: Paululum uero infra refert idem Plinius, ordeum necari à festuca, quæ nominatur ægilops. At si Dioscoridi credimus, quæ à Græcis ægilops dicitur, à latinis auena nuncupatur. Galenus quoq; in primo sui de alimentis uoluminis libro, cum in tritico atque ordeo generatio minus prospere cesserit, alterum in æram, alterum in ægilopen frequentius conuerti testatur: quod etiam maximum est argumentũ, æram idem esse quod loliũ, & ægilopen idem quod auena. Quã Plinius gallicam nardum appellat, Dioscorides celticã uocat, quemadmodum illa apertissime indicant, quæ de nardo celtica & gallica ab utroq; autore referuntur. Hanc eandã nardum celticã scribit Dioscorides libro primo in alpibus Liguriæ nasci, atque ab incolis saliuncam appellari. Plinius tamen de nardo gallica & saliunca locis separatis, tanquam rebus differentibus tractat. Saliuncam nihilominus libro XXI herbam odoratam esse fatetur, quæ si uestibus interponatur gratissima sit: eandẽ quoq; testatur in alpibus nasci, atque eius in medicina usum tradit, non multum à nardo celtica differentem.

Gallica nardus. *Saliunca.*

Idem Plinius libro XXII scribit, Sion folijs apij, sed latioribus in aqua nasci, aliasq; eidem proprietates uiresq; subscribit, quas etiã Dioscorides libro secundo refert. De eodem postmodũ Plinius libro XXVIII de silao ferè eadem: Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis, cubi- *Sion herba.* *Silaus.*

f talis,

„ talis, apij similitudine, coquitur ut olus magna utilitate ue-
„ sicæ. Vtraque descriptio sine dubio ei herbæ conuenit, Apio simili in aquis nascenti, quam quidam falsò senectionem appellant, aliqui uulgo crissones uocant. Videtur tamen Plinius aliud sij, aliud silai nomine indicare uoluisse: aut si pro silao sion legendum sit, frustra eandem herbā duobus in locis descripsisse.

Cinnabaris. Quid quod Plinius aliquando uidetur uulgarem sequi opinionem, cum libro XXXIII scribat Cinnabarim, cuius color in picturis proprie sanguinem reddit, esse sanguinem draconis elisi elephantorum morientiū pondere, permixto utriusque animalis sanguine, quam quidem cinnabarim utilem antidotis medicamentisque esse confirmat. Medicos uero sui temporis, qui pro hac cinnabari utebantur minio, quoniam & ipsum cinnabaris uocaretur, iure reprehendit. Nam hæc cinnabaris, quæ etiam minium dicitur, uenenum est, cum ex ea fiat argentum uiuum, quemadmodum uicissim ex argento uiuo fit cinnabaris factitia, quam nos uulgo cenabrium uocamus. Neque ego sum nescius, plerosque etiam medicos ætate nostra in eundem labi errorē, cum cinnabarim in Receptis, sic enim suas cōpositiones appellant, scriptum inueniunt, ac pro ea nominis similitudine decepti, cenabrio utuntur, quod uenenum esse probatur. Quemadmodū igitur consulo hanc cinnabarim in usu medicinæ fugiendam, ita non suadeo draconum atque elephantorum saniem ex India petendam. Nam ut fabulosum esse putem, cinnabarim illam quæ ad usum picturæ & medicinæ adhibetur, ex utriusque animalis sanguine permixto concinnari, grauissimi testis Dioscoridis me facile mouet autoritas, qui quinto sui uoluminis libro, in quo de metallicis tractat, falsò quosdam asserit existimasse, coloris similitudine deceptos, cinnabarim sanguinem esse draconis. Durat

uero adhuc antiquorum in eodem nomine persuasio: nam hodie quoq; metallicũ illud, quod Dioscorides atq; Galenus cinnabarim nominant, uulgo sanguis draconis appellatur. Quanquã ferè omnes nostra ætate medici, Serapionis atq; Auicennæ errorem sequentes, id genus sanguinis draconis, quod in usu est, succum herbæ cuiusdam arbitrãtur, quæ à Græcis sideritis uocatur: Sed de sideritide quidẽ herba, omnibusq; eius generibus plenissime scripsit Dioscorides. Ex nulla tamen eiusdem specie talem exprimi succũ edocuit, quo medici pariter atq; pictores ad suum utrique opus uterentur. Hunc tamen duplicem & in pictura & medicina usum compertum habemus, in eo quod purum sanguinem draconis appellant, & de cinnabari eundem Dioscorides Pliniusq; testãtur, quod me maxime mouit, ut existimarem idem esse cinnabarim, de qua Plinius, ac ueteres autores Græci scripserunt, & id quod nos uulgo sanguinẽ draconis uocamus. Nam hic quoq; sanguini colorẽ quàm simillimum reddit, & est rarus inuentu atq; difficilis, nec minus carus quàm legitur fuisse apud antiquos, quando syncerus atque incorruptus uenundatur. Nam qui passim in medicamentariorum officinis uenalis exponitur adulterinus est, licet eum pro uero in medicinæ usu recipiamus: quemadmodum uilem quandam terram, atque uulgarem pro lemnia terra, quam, ut supra diximus, ueteres medici lemnium sigillum appellabant. Sed in hac omnium rerum etiam ad uitam pertinentiũ incuria, sit sanè ueniæ locus, si alterum pro altero negligenter accipitur, modo in uenenum præceps non feratur ignorantia, ut in cinnabari diximus, pro qua sæpe minium factitium recipitur, quod uenenum esse docuimus: liceat pro terra lemnia terrram nostratem gypseo colore recipere, quæ licet nihil habeat cum illa commune, præter quendam ficti tamen sigilli characterem,

Sideritis.

Sanguis draconis.

non tamen est hic error cum uitæ pernicie. Pro argemonió herba, quæ ut scribit libro secundo Dioscorides, habet folium simile papaueri agresti, florem pariter rufum, radicem rotundam plurimo succo croceo manantem; utantur altero frutice, qui etsi plurimum à uero argemonio & effigie & uiribus distet, in multis tamen morbis utilis esse probatur. Pro eupatorio, Eupatoris regis inuento, sumatur herba uulgaris passim in foueis nascens, quã licet quid sit à pluribus ignoretur, constat tamen nõ esse uenenum. Pro Spina alba quam Arabes uocant bedaguard, quoniam hæc à medicis ignoratur, utantur spongiola rosæ syluestris, quæ in spinis nascitur: Nam etsi hæc plurimum in medicinæ usu differat à Spina alba, nõ tamen est hæc permutatio exitialis. Hosce atque alios quanquam & ipsos reprehensione dignos errores, quandoquidem interitum manifestum non adferunt, condonemus illis quorũ interrerat hæc potius, tam ad usum medicinæ necessaria, quàm pleraq; alia nullius ad uitã momenti diligenter atque subtiliter perscrutari, modo pro semine rutæ syluestris semen cicutæ, quam nemo ignorat esse uenenum, non admittant. Non sit tanti unus accentus, ut

Armel. quo cum Armel scribitur apud Arabes cum aspiratione si-

Ruta syluestris. gnificat cicutam: cum sine aspiratione, rutam syluestrem, aliquando ex tantilla nota hominum uita periclitetur. Ego quidẽ sæpius artifices, qui pillulas ex hermodactylis ac fœtidas conficiunt, huius erroris admonui, nec cesso quotidie admonere, quamuis maior inuereratæ consuetudini quàm mihi fides adhibeatur. Quod si me audiant, neque pillulis è lapide lazuli eum lapidem adiungant, quo passim pictores utuntur. MONTAGNANA quidem medicus

Lapis lazuli. sua ætate celeberrimus, huius lapidis usum periculosum existimat, quoniam sæpius non natiuus, sed arte, quam alchimicam uocant, fictus uenundatur. Ego uero tam naturalẽ

quàm

quàm fictitium cauendum censeo, quoniam nō minus est uenenum quàm minium, quod uulgo cenabriū uocari indicauimus: atque ideo nihil de hoc lapide apud Græcos autores legitur, quod ad purgandam atram bilem sit efficax, aut quod alios quos de eo scribit Mesue præstet effectus, quos ego uerius de lapide armeno affirmari posse existimauerim. Nam & Mesue ipse, licet lapidem lazuli à lapide armeno distinguat, non tamen uires ac proprietates admodum differentes in utroq; conscripsit. Serapio uero cum lapidē lazuli notificat, eiusq; potestates exponit, non alia refert quàm quæ de lapide armeno à Græcis traduntur, neq; postea quicquam lapidis armeni alio in loco commeminit: Quod sanè non tenue est argumentum, Serapionem eundem putasse lapidem, & qui armenus à solo in quo gignitur, & lazuli à colore cœruleo, quem Arabes lazul appellant, uocaretur. Auicenna uero etsi seorsim de azul, id est, lapide lazuli, & de lapide armeno inter alios lapides scribat, quæcūq; tamen de lapide lazuli refert, eadē omnia ferè à Græcis autoribus, Dioscoride presertim atque Galeno, de lapide armeno scribuntur: hæc enim sunt Auicennæ de lapide lazu- Lapis armenus.
» li uerba: Virtus eius est sicuti uirtus eius quo adhæret au-
» rū. Dioscorides de lapide armeno libro quinto ita: Eadē
» facit quæ chrysocola. Auicenna de azul, siue lapide lazu-
» li sic: Inest ei uirtus eradicatiua, putrefactiua, & abstersio
» eius cum acuitate, & stipticitate pauca. Galenus & Pau-
» lus de armeno lapide eadem ferè: Habet uires abstergen-
» tes cum acredine, & pauca quadam astringendi facultate.

Auicenna de lapide lazuli pariter: Bonos efficit pilos palpebrarum, & est ultimum, sicut dicitur, propter proprietatē quæ est in ipso: & dicitur quod propterea, quia ipsum euacuat humores malos prohibentes oriri pilos bene. In eandē quoque ferè sententiam Galenus de lapide armeno ita scri-

„ bit: Cum igitur tali natura praeditus sit, miscetur medicami
„ nibus oculorum, ipsum quoque seorsum terentes, & in pul
„ uerem quodammodo redigentes, utuntur sicco ad augen
„ dos pilos palpebrarũ, quando ob humorum acredinẽ qui-
„ dam ex ipsis decidunt, quidam non augentur, neque nutriun
„ tur. Nam ubi huiuscemodi humorum acrimonia fuerit cõ
„ sumpta, ad naturalem habitũ palpebra restituitur. Ex hijs igitur tam similibus, ac penè eisdẽ tum Auicennae, tum Dioscoridis atque Galeni de lapide lazuli, & lapide armeno sententijs, unicuique uideri potest, Auicennam aeque ac Serapionem in lapide lazuli lapidem armenum designare. Magis uero in hoc Serapio quàm Auicenna laudandus, quoniam cum lapidem armenũ sub lapidis lazuli nuncupatione notificasset, nihil postea seorsim de lapide armeno tanquam re à lapide lazuli differente, id quod Auicenna fecisse probatur, scribendum censuerit. Quod si pauca quaedam in lapide lazuli addit Auicenna, ut quod uirtutem habeat eradicatiuam, & putrefactiuam, quae de lapide armeno à Graecis non scribuntur, sed de altero metallo potius, quod ab eisdem Graecis cyaneus appellatur, non sanè mirandũ est, Auicennam ut in plerisque alijs, ita in hoc quoque lapide rerum differentium proprietates miscuisse. Vnde illud euenit, ut sibi parum constare, atque inuicẽ pugnantia in hoc eodem lapide scribere uideatur. Nam si uirtutem habet eradicatiuam, quemadmodũ de ipso scribit, quo pacto nutrit aut producit capillos ex proprietate quae est in eo, quos ex uirtute eradicatiua debeat extirpare? Quod si etiam sit putrefactiuus, cum ea quae putrefaciẽdi uim habent, à medicis doctissimis, ac Galeno praesertim, inter uenena computentur, qua ratione pillulae ex eodem sine uitae periculo sumantur? Hoc enim est id, quod ex lapidis lazuli usu non paruũ imminere periculũ significaui. Eundẽ enim esse censeo illi,

quem

quē Dioſcorides atq; Galenus ſub cyanei appellatione no tificant, quēq; idem Dioſcorides libro V uim deſtruēdi ac putrefaciendi habere teſtat̄. Atq; ideo nullus ex Græcis au toribus ſicuti lapidem armenū, ita cyaneum quoq; purgan dæ atræ bilis gratia docuit in pillulis deuorari. Neq; me la tet quædā eſſe, quæ per ſe ſumpta ſint exitialia uenena, aliis tamen admixta ſalutaria reddant̄. Sed dicat aliquis: quisnā uſus aut ratio hoc in lapide lazuli deprehenderit? niſi forte in eadem re Arabibus autoribus fidem adhibere uelimus, quos uerisimile eſt lapidē lazuli à lapide armeno neſciuiſſe diſtinguere, cum unius uires ac proprietates in altero notēt. Huius ſiquidē erroris nō eſt omnino neq; ipſe Serapio ex pers. Nam licet de lapide lazuli tantūmodo ſcribat, quo no mine lapidem armenū uoluit intelligi? Quoniā uerba Gale ni, quæ Serapio in lapide lazuli refert, ſunt ab eodē Galeno in lapide armeno conſcripta. In fine tamen ſubiungit ex cu iuſdam Alchanzi ſententia, lapidem lazuli habere uirtutē aduſtiuam & putrefactiuam, atq; ideo auferre uerrucas. Hæc autem, ut diximus, non eſt lapidis armeni, ſed alterius potius medicaminis, quod à Græcis cyaneum, à Latinis cœ ruleum appellatur, poteſtas. Neq; uero mirandum eſt Aui cennā in lapide armeno, qui etiam à noſtræ ætatis medicis ignoratur, hæſitaſſe quid eſſet, qui in cicuta herba adeo uul gari tam anceps fuerit ac dubius, ut eam aliquādo foliis cu cumeris, aliquando mandragoræ, iuxta diuerſorum autorū opiniones conſtare tradiderit, & nunc eandem ſuccaram, nunc alpharas, & nonnunq; hyoſciamū nigrū appellet. Nā in ſuo de ſimplicibus medicaminibus libro II ſub ſuccarā appellatione cicutā deſcribit: eoſdē ſiquidē ſuccarā tribuit effectus, quos cicutæ Dioſcorides. In quarto autem libro ubi de uenenis agit, cicutam non ſuccaram, ſed alphaphars uocat, & exiſtimat ipſam eſſe napellum, aut uenenum

quod

quod interficit hominē, & non interficit turdos. Et postea subiungit eandem huius rei causam, quam affert Galenus non in napello & turdis, sed potius in cicuta & sturnis. Hæc enim sunt Galeni uerba tertio de simplicibus medicamini-

Cicuta. „ bus libro sic: Cicuta hominem quidem interficit ob mea-
„ tuum latitudinem & caloris abundantiam, ac propter ma
„ gnam quam habent arteriæ in attrahendo uim pollens ad-
„ huc pertingit ad cor. Non exanimat autem sturnos cōtra-
„ rijs ex causis. In eandem sententiam scribit idem Galenus libro secundo de alimentis, & tertio de complexionibus, de cicuta & sturnis, non autē de napello & turdis, ut in ore est omnium ferè medicorum, qui sola Auicennæ autoritate freti, id constanter affirmant quod nulla habent experientia cō pertum. Quis enim sciat, an turdi sine noxa napello uescantur, cum quid sit napellus ex ipso Auicenna non constet? Signa enim quæ ab Auicenna ponuntur in eo qui hauserit napellum, sunt eadem hijs quæ à Dioscoride & Paulo scri-

Toxicon. buntur in hijs qui toxicū biberint. Est autē toxicon quoddā ueneni genus, quo sagittæ ab antiquis tingebantur: hinc enim illi apud Græcos nomen, quoniam missilia, quæ ipsi toxeumata appellant, hoc potissimum medicamine inficerentur. Sed hoc idem ueneni genus ipse Auicenna paulo infra nominat corrupto uocabulo, pro toxico tusson, cuius se neque naturam, neque nomen nosse fatetur. Eosdem tamen in eo ex aliorum sententia tradit effectus, quos etiam Dioscorides ac Paulus in toxico notant, ac quos paulo supra idem Auicenna in napello conscripserat. Quod autem in autore Pandectarum legitur, atq; ab omnibus ferè me-

Napellum. dicis creditur, napellum esse speciem aconiti, id ex Auicen-

Aconitum. næ sententia affirmari non potest. Aconitum enim duplex est, autore Galeno: aliud quod interficit lupos, atq; idcirco apud Græcos lycoctonos dicitur: aliud quod pantheras

exanimat,

exanimat, ac simili ratione ab eisdem Græcis pardalianches appellatur. De hijs autem duobus aconiti generibus Auicenna eundem Galenum secutus, sub nomine strangulatoris adib, id est lupi, & strangulatoris leopardi seorsum à napello tractauit. Quod si Auicenna nõ minus noxias quàm etiam salutares herbas incognitas habuisse probatur, quodnam ex eius uiri doctrina aut in euitandis uenenis, aut in capiendis remedijs auxilij sperare possimus? Atqui omnium artium professores hæc duo suscipere ac polliceri uidentur, bonorum scilicet ac malorum in sua quisque arte scientiã.

Idem Auicenna, ut ad id unde digressi sumus redeamus, eandem cicutã eodem libro scilicet quarto, ubi de uenenis agit, hyoscyamum nigrum nominat. Nam quæcunque signa ab Auicenna scribuntur in eo qui hauserit hyoscyamũ nigrum, ac contra idem uenenum remedia, non alia sunt quàm quæ in cicuta Dioscorides ac Paulus pariter notauerunt. Nec minus idem Auicenna in altera herba, quam pro cicuta recipi oportere in pillulis ex hermodactylis insinuauimus, incertus fuisse uidetur quid esset, cum gummi eius inter uenena ponat, atque ea signa pariter atq; remedia in hijs qui idem gummi hauserint scribat, quæ Dioscorides ac Paulus nõ in gummi rutæ syluestris siue montanæ, neq; enim usquam legitur aliquam rutæ syluestris speciẽ habere gummi tale, quod uenenũ sit, sed potius in ueneno quodam quod ixiasa appellatur, de quo etiam Nicander in theriacis suis facit mentionem, pariter notauerunt. Auicẽna etiam in eodem quarto libro, ubi docet curationem morsus uiperæ, scribit rutam agrestem non esse, ut multi opinantur, harmel, cum tamen & Dioscorides, & Galenus ac Paulus quoddam genus rutæ agrestris moly besasa, atque harmalum appellari testentur. Quod quoniam, ut ijdem tradunt autores, uim habet incidendi & discutiendi lentos ac tena- *Moly.*

ces humores in articulorum doloribus, ad quos pillulæ ex hermodactylis ualent, quoniam magna ex parte talium humorum uitio proueniunt, utilius adhiberi existimauerim quàm cicutam, quæ sua frigiditate augere potius eundem morbum possit quàm tollere. Galenus siquidem libro de simplicibus medicaminibus primo, semen cicutæ præ omnibus alijs frigidissimum esse testatur. In quinto uero eiusdem uoluminis libro, etsi quædam uehementer frigida probat hebetandi sensus gratia, ubi impatibiles crucient dolores, usum tamen cicutæ in totum damnat, ut quæ non solum frigiditate, sed etiã superflua humiditate sit perniciosa.

Sed nescio quo pacto dum alia ex alijs in medicina errata corrigenda se suggerunt à Plinio ad Auicennã nostra se oratio deuoluit, in cuius autoris erroribus explicãdis expatiari si uelim, nullus huic operi tei minus futurus erit, cũ omnes eius de medicina libri, ac secundus præsertim, in quo de simplicibus medicaminibus tractat, de quibus hactenus sermo habitus est, innumeris scateãt erroribus. Non ignoro igitur quos transeo, sed breuitatis potius causa prætermitto: Alteri enim hic mihi labor est uolumini destinatus, in quo toto soli Auicennæ tractabuntur errores. Quare hæc in Plinio, tum obiter etiam in reliquis qui de eisdem rebus non recte, ut ego quidem sentio, scripserunt, in præsentiarum notasse sufficiat: quæ ad te Angele, uir doctissime, scribenda, tuóque iudicio grauissimo ac maximo subijcienda existimaui, ut à te perspicacissimæ doctrinæ uiro si probabuntur, gaudeam sanè contra obtrectationis inuidiã, quam non dubito aduersus me plurimum, hoc præsertim uolumine edito, ac tuo nomini dedicato, exortum iri, tuum mihi non deesse patrocinium. Quod si in hijs etiam quæ ad Plinium attinent longe aliter quàm ego senseris, meqꝫ potius in errore quàm Plinium fore iudicaueris, non lætabor mi-

nus

nus & Plinium abs te defendi, & me ab homine mihi amicissimo corrigi atque emendari. Nam cum hic non de uerborum momentis, sed de rebus agatur ex quibus hominũ salus ac uita dependet, impium sanè sit atque inhumanum, sicuti tibi alienos, ita mihi meos uelle errores obnixe atque obstinate contra ueritatem tueri. Vt autem de me loquar: Hæc omnia quæ præsenti uolumini inserui, animo ab omni contentione alieno, atque ad solam ueritatem spectante scripsisse, illud non leue argumentũ esse potuerit, quod quemadmodum in Plinium, ita in Serapionem atque Auicennam, plures[que] alios qui circa eandem cum Plinio materiam scribendo de simplicibus medicaminibus fuere uersati, in quibus à Dioscoride, Galeno ac Paulo, atque ab ipsa rerum parente natura dissentire mihi uisi sunt, ut communi hominum saluti consulerem inuehendum pariter duxerim. Vtrum autem recte, an perperam hoc munus pro tempore obierim, tuum erit, atque aliorum qui de similibus rebus iudicare possunt, officium, nõ tam autoritatem scribentium, quàm ueritatem ipsam inspiciendo itidem sine ullo animi affectu pronuntiare.

Vale.

NICOLAI LEONICENI AD HERMOLAVM BARBARVM PONTIFICEM AQVILEIENSEM EPISTOLA.

Vix dici posset, doctissime Hermolaë (sit enim haec tui praefatio mihi hoc in loco cōcessa, quoniam ut te lepide ac scite dicere audio plures, iam Hermolaum literatum norunt quàm candidatum) quantum laetitiae ac uoluptatis acceperim ex eruditissimi operis tui Plinianarū castigationum editione: non ob id tantum, quod Plinij de naturali historia libros, qui prius mendosissimi, ac quasi demortui habebantur, adeo ut si Plinius ipse reuiuixisset, itaq; uti pridem habebantur deprauatos inspexisset, suos esse omnino pernegasset, tuo studio ac diligentia in lucem restitutos, ac quodammodo renatos fateri liceat: sed quod multiplex in eodem opere fructus ex uarijs tam Graecae quàm Romanae linguae uoluminibus erutus, unà cum Plinianis castigationibus contineatur. Nemini sanè displiceant tot milia Plinio ab impressoribus siue librarijs uúlnera adacta, quae dum tu sanare studuisti, tam multa digna memoratu tibi scribendi dedere occasionem. Multos certe futuros scio, qui nō tam ueram Plinij lectionem, quàm tuam excellentem in eo libro doctrinam sunt quaesituri. Quod uero me in eodē prae caeteris summopere delectauit illud ipsum fuit, quod pleriq; mihi futurū esse molestum suspicari potuissent: Plinij quoque defensionem, in quibusdam locis à me in eo autore notatis, obiter fuisse susceptam. Neque enim ego is sum, qui uelim mea scripta sine contradictione legi: Nam quod in calce libri de Plinij, atque aliorum medicorū erroribus editi scribitur,

 410

ſcribitur, gauiſurum me eſſe, ſi quis Plinij patrocinium ſuſciperet, mecꝙ potius quàm tantum erraſſe uirum demonſtraret. Id non adeo Angelo Politiano, ad quem idem liber deſtinabatur, quàm omnibus planè in tota Italia eruditis uolui inſinuatum exiſtimari. Sed quod idem Angelus Politianus, uir alioqui in enarrandis poëtarum, oratorū, ac philoſophorū libris occupatiſſimus, hactenus facere diſtulit, uel quod Plinij defenſionem ſuis alijs grauioribus ſtudijs poſtponendam cenſuerit, ſiue quod mei libelli confutationem noſtræ ueteri amicitiæ condonādam exiſtimauerit, dolebā à pluribus alijs uere atcꝙ ingenue doctis prætermiſſam, atcꝙ hoc Plinij tutandi munus à quibuſdā hominibus uſurpari, qui nihil minus in ſua uita tractaſſent, quàm res illas de quibus mihi erat cum Plinio diſſenſio, quas ut etiam ſcirent à meipſo per meos diſcipulos latenter explorabant. Quid enim ipſi agerent, cum necꝙ medicinæ ſtudijs unquā incubuiſſent, necꝙ Græcorum medicorū autoritates, quas ego in meis ſententijs confirmandis adhibueram, unquam legiſſent? Aut ſi nunc demum legere inciperent, quoniam græcas literas ignorarēt, nec unū quidem uerbū poſſent intelligere niſi ab alijs illa docerent, quæ ſub ſuo nomine erāt impudēter edituri: Et ne nihil de ſuo interſeruiſſe uiderentur, iurgijs atque conuicijs pro Plinio contenderent. Cum igitur non parum ſanè dolerē litem mihi eſſe cū uiris nō ſolum imperitis, ſed etiam inſolentibus & contumelioſis, tandem uel caſus, uel ratio talem, qualem merebatur Plinius attulit defenſorem, te ſcilicet Hermolaë, qui tantus in omni doctrinarum genere haberis, ut Marcum illum Varronem Latinorum atque Græcorum habitum aliquando doctiſſimum, ſolus ætate noſtra repræſentes. Equidem cum ad me huius à te pro Plinio ſuſcepti patrocinij fama perueniſſet, teſtes habeo Ferrariæ quàm plurimos, qui me illud dictitan

tem audiuerunt: iactum esse maioris machinæ saxum, quæ ab illo mœnia non forent subuersa, nemo speraret fundis posse demoliri. Neque hæc sanè iactabam tanquã essem de meipso securus, quinimo quàm esset mea in ancipiti fama periculo omnibus prædicabã: Rem mihi esse cum uiro eloquentissimo, philosopho perspicacissimo, multarum rerum quæ alijs essent abstrusæ atque reconditæ, scientia prædito, ac quod præcipue modo nomini posset officere, iã multos annos, dum Plinianas castigationes, ac Dioscoridis translationem unà parturiret, soli simplicium medicaminũ indagationi uacante, non me tamen propterea cessurum affirmabam, sed ueluti nauis forti compage subnixa, ubi semel ancoram iecerit, quamuis

Eurus Zephyrusque ruant, crebérque procellis
Africus, & uastos tollant ad sidera fluctus,

contrra tamen tot uentorum, atque oblatrantium impetus fluctuum, stabilis atque inconcussa perdurat, statuisse me fortiter stare, ac quanto maior me uis oppugnaret, tanto audentius pro ueritate certare. Tandem cum tuæ in Plinium castigationes ad manus meas peruenissent, tunc demũ intellexi temere me suspicatũ, te mihi fore aduersariũ, qui esses mei libelli propugnator acerrimus. Tu enim Plinij, ut tuis utar uerbis, cauillum, lunam terra maiorem statuentis, non alia quàm ego ratione confutasti: Tu de porro atque marubio errorẽ in Plinio hallucinante confirmasti: Tu polij atque tripolij confusionem in eodem autore notasti. De parthenio altera, quam Celsus nominarat diuersam ab ea quam Plinius eandem putarat, idem quod ego sensisti: Dioscoridem saliuncam à nardo celtica non existimasse differentẽ, tu unà mecum iudicasti: quamuis plus Plinio contrariũ opinanti credendum censueris. De papauere, heraclio, herbæ struthio simili, ac non passeribus, ut scribit Plinius, quãuis

411.

certiorem sententiã ferre distuleris, mihi tamen adstipulari uerba Dioscoridis non negasti. Herbam etiam fraga ferentem non esse quinquefoliã, sed potius trifoliam, tu etiã contra Pliniũ pronuntiasti. Meam de empetro, de betonica, de cyclamino opinionẽ tacendo cõprobasti. Deniq; si quis res ipsas potius quàm sermonis elegantiã, qua longe abs te superari confiteor, considerat, illud dicere audeat: Vel Barbarus leonicizat, uel Leonicenus barbarizat: non quod tu à à me, aut ego à te aliquid fuerimus mutuati, sed quod ea sit nobis consensio animorum, ut plures qui aderant docti sanè uiri, cum Ferrariæ in palatio Ducis illustrissimi Herculis de simplicibus medicaminibus sermones inuicem haberemus, nõ parũ sint admirati, te cum uix ego ad loquendũ os aperuissem, meos anticipasse cogitatus, meq; itẽ ex uno plerunque uerbo abs te prolato, quæ deinceps proferre uolebas diuinasse: Quod si in hijs quæ ad Plinium attinent, numero sanè paucis, ac non magni ad uitam momenti contigit dissentire, minus certe mirandum, in ea præsertim materia, de qua nulla incertior atque inconstantior apud medicos habetur scientia. Adde quod tu Plinium, quem in nouam educendo lucem ueluti adoptiuum tibi filium fecisti, animo paterno castigasti, plura illi errata indulgendo, ac leuiter perstringendo, atque omnia ferè librarijs uel impressoribus imputando. Ego qui alienior eram seuerius fortassis quàm decuit egi aduersus hominem, meo quidem iudicio præstantissimum, atque de hominum genere optime meritum, quem tamen quoniam humanum sit labi, decipi & errare, deuium à ueritate iter aliquando tenuisse suspicabar: Atque ideo cum de rebus ageretur, in quibus hominum salus ac uita continetur, quoniam in nulla tantum, quantum sit in huiusmodi inscitia periculum, nolui ueritatem in obscuro iacere: Atque idcirco librum *Inscitia medicorũ capitalis.*

de Plinij atque aliorum medicorũ erroribus censui publican dum. Neque uero id tu mihi uitio uertere potes, quod plerique æmuli cumulandæ inuidiæ gratia mihi criminosius obiecerunt, temerarium me hominem atque impudentem uocitantes, qui tanto in lingua latina autori ausus sim contradicere: Est enim abs te, qua nulla magis mihi possit in hac causa suffragari, XXXII libro Plinianarum castigationũ præclarissima scripta sententia: Cogitationem aliquam huiusmodi supprimere, non esse parcere ueteribus, sed inuidere posteris. Erat autem, nisi fallor, ea tua cogitatio, quod Plinius non recte imitatus Theophrastum, libro prædicto scripsisset, reperiri in Hispanijs minium, sed durũ & arenosum, quoniam Theophrastus non de Hispanijs, sed de altera loqueretur Hiberia quæ Albanis est iuncta. Quod si tu in hijs quæ à quibusdam minutioris forte curæ iudicarentur, nec Plinio quidem tuo parcendum censuisti, debui ego, qui artem medendi profiteor, in rebus ad salutem hominum attinentibus, si quando Plinium aduerti dormitantẽ, uiri alioquin doctissimi, errata tacere? Quanquã tu forte inquies: Quis tibi hoc iussit silentium? ego enim non te uetui, quæ à Plinio erant non recte scripta notari, quando & ipse quoque non solum librariorum, siue codicis menda castigaui, sed plures etiam autoris hallucinationes aperui: at quæ erãt à Plinio uerissime dicta eidem pro erratis ascribi nolui permittere. Si mihi non sit de moribus apud te tanquam censorem, sed de doctrina potius penes iudicẽ pro meipso dicendum, difficiliorem aliquanto uideo mihi causam futuram, quoniam mihi sit necessarium à te uiro doctissimo, atque amplissima prædito dignitate dissentire. Quam tamen rem eò æquiore animo ferre debes, qui sis in ea inclyta ciuitate Venetiarum natus atque educatus, in qua nemo Cæsar, nemo perpetuus Dictator, à cuius sententia prouocare non liceat.

Ego quidē sic existimo, quanto aliquis magis opibus atq; honoribus præstet, tanto se in literario certamine æquabiliorem præstare oportere, ne quod rationibus sit obtinendū id ui extorquere uelle uideat. NICOLAVS V Pontifex summus, atque idem in suo Pontificatu literarū patronus eximius, cuidā theologo ipsi familiari, quē aliquando ad disputandum de theologia solebat inuitare, hanc semper largiebatur ueniam, ut ei non tanquam Romano Pontifici, sed magistro Thomæ de Sarzana, hoc enim illi fuerat antequam ad Pontificium culmen ascenderet nomen, sine ulla reuerētia, aut sacrosanctæ potestatis formidine responderet. An non tu quoque Pontifex Aquileiensis in calce tui operis hortaris omnes literatos, ut libere de tuis scriptis pronuntient? Quod si tu uel tui quoq; taxandi potestatem cunctis concessisti, quanto ego æquius ea in meis defendendis uti potuerim? Quare ut iam eo iure tecum agā, quod tum cæteris, tum mihi præcipue, qui abs te fui ante notatus, permisisti, singula Plinianæ defensionis capita eodem ordine, atque ijsdem ferè uerbis quibus à te scripta sunt in medium adducentur, & nunquid sufficienter Plinium ab erroribus uindicent eruditorum iudicio subijcientur.

DE CISTHO ET HEDERA.

Non uidetur tibi Plinius libro XII iure reprehensus, qui cisthon herbam, ex qua fit ladanum, hederam nominauerit, quoniam, ut inquis, Paulus Aeginita cisthon hanc etiam cisson, id est hederam nominet, & Dioscorides eandem cissaron, id est hederulam uocari tradat? Ego quod cū ueniæ præfatione dicere liceat, doctissime Hermolaë, nusquam reperi apud Paulum aut Dioscoridem, herbā illam ex qua cōficitur ladanum, de qua nobis est disputatio præsens, cisson, id est hederam, uel cissarion, id est hederulam

nuncupari, sed potius cisthum, aut ledon, siue ladona: hæc enim sunt Pauli uerba quarto sui de medicina libri uolumine, in quo agit de simplicibus medicaminibus: λάδανον ἀπὸ τοῦ κισθοῦ τοῦ λάδανος λεγομένου γίνεται, id est, ladanum ex cistho ladone appellata fit. Sic Galenus medicamentum id quod ladanum appellatur, ex cistho, non autem ex cisso fieri attestatur. Neque Aëtius, hijs ætate aliquanto posterior, non tamen exiguæ apud Græcos autoritatis medicus, alia usus est in eadē herba quàm cisthi appellatione: alterā tamē huic nō longe dissimilē sub qua nascitur hipocistis, nō cissaron, sed cistharum duo isti nobilissimi medici nuncuparunt. Dioscorides uero alterum cisthi genus, sub quo nascitur hipocistis, tam cistharum, quàm etiam cissarū à quibusdam scribit nominari: alterum uero ex quo fit ladanum, non cissaron sed ledon tantum à quibusdam inquit uocitari: Quo fit ut cissari nomen, quod latine hederulam recte dici posse arbitraris, non ei herbæ ex qua ladanum generatur, sed illi potius sub qua nascitur hipocistis, etiam Dioscoride teste conueniat: quæ etiam herba ladanifera, si nomine à cisso uel hedera diuerso diceretur, κίσθος potius quàm κισσὸς pronuntiaretur, faciendi gratia inter ipsam atque hederam saltem ex accentu differentiæ. Quare ἀπὸ τοῦ κισσοῦ uox diminutiua formata, nō hederulam, sed proprij generis herbā significaret, quod etiam sit de altera, sub qua nascitur hipocistis, statuendum. Quanquam & Plinius ipse cisthum non idem cum hedera nomen, sed uicinum tantum sortitam esse insinuauit. Vicinum autem nomen uel κίσθος fuerit, uel κισσὸς, à quo per diminutionem κίσσαρον, sicuti ἀπὸ τοῦ κισθοῦ κίσθαρον. Neq; uero hanc ipsam plantā, ut etiam tibi cōcesserim facta ἀπὸ τοῦ κισσοῦ diminutione à Græcis cissariū nuncupari, puto à Latinis recte hederulam posse nominari, quoniam non sequitur, ut si κισσὸς uel κισσάριον multa significent apud Græcos, plan-

tam

tam ſcilicet ſub qua naſcitur hipociſtis, & hederam uel hederulam, ſi qua inter hederæ ſpecies alijs minor exiſtit, qualis eſt ea quæ à Theophraſto elice, non autem ciſſarum nominatur, idcirco & hedera, uel hederula totidem habeat apud Latinos ſignificatus, tanquam is frutex qui arbores ſcandit ac circunuoluitur, quàm etiam alter ſuffrutex ſub quo naſcitur hipociſtis: Quæ duæ plantæ inter ſe non ſolum genere atque natura, ſed etiam colore atque figura plurimum diſtant, hederæ uocabulo comprehendantur. In hoc ſanè, quemadmodum in multis alijs, errore, fuit autor Pandectarum, qui uolens, ut arbitror, Auicennam tueri æque ac Plinium medicinam utranque confundentem, hederæ nomen aliquanto etiam quàm cæteri fuſius accepit: adeo ut omnem herbam qua capræ libenter ueſcuntur, ab edendo hederam appellari poſſe putauerit. At tibi homini literatiſſimo, quem craſſa Minerua dedecet, ſcio hanc rationem non probari: Atque ideo non parua me cepit admiratio, quo pacto unquam in animum inducere potueris, ut hederæ nomen apud Latinos plantam, ex qua fit ladanum, ſignificare poſſe credideris, cum nuſquam inueniri poſſit huiuſmodi ſignificatus exemplum, quando & Plinius ipſe libro duodecimo dubitare uidetur, utrum ſit hedera uel lada, quam hirci depaſcentes medicamen id quod ladanum nuncupatur, barbarum uillis adglutinent. Non te ſanè latet, uirum tam græca quàm etiam latina inſignem literatura, pleraque apud Græcos uocabula multipliciter dici, quæ tamen apud nos non ſeruant eandem ſignificatus multiplicitatem: Nam φιλέω uerbum apud illos ſignificat amare, & oſculari: Amare autem pro oſculari nunquam, ut arbitror, in noſtro ſermone reperies. Sed ut ab ipſis de quibus agitur plantis ſumatur exemplum: σχῖνον in Græcorum lingua

φιλέω.

σχῖνος.

 & lentiſcum

& lentiſcum arborem , & id cepe genus quod ab ipſis σκίλλα, à Latinis ſcilla appellatur, ſignificat: non tamen in noſtra lentiſci uocabulo aliud quàm arbor deſignatur. An non tu Theodorum Gazam, quem tamen in Themiſtij edi tione præ cæteris imitandum tibi propoſuiſſe fateris, in hoc tamen Plinianarum caſtigationum opere carpis, quod ni miũ linguæ latinæ amplificandæ ſtudioſus, id genus rapha ni agreſtis, quod à Græcis ἄπιος uel ἰσχάς appellat: quo niam ἄπιος apud illos etiam pirum ſignificat, latine dixerit

Apion rapha- ni genus. pirum? Quid enim aliud innuere uolebas, niſi non eſſe piri apud Latinos æqua atque apud Græcos τοῦ ἀπίου duplex ſi gnificatum? Ego uero Theodoro Gazæ in hac parte patro cinari non uerebor, quẽ puto ἄπιον etiam pro raphano agre ſti pirum recte conuertiſſe: quoniam id raphani genus idcir co tale nomen apud Græcos ſortitum uidetur, quod piri effi giem ſua figura repræſentat. Quare ob eandem ſimilitudi nem etiam à noſtris commode pirum diceretur. Græci ſanè uel ruſtici, qui eiuſdem raphani uſum, quem & Theophra ſtus & Dioſcorides retulerunt, habent experientia comper tum, quod ſcilicet pars eius ſuperior uomitum faciat, infe rior uero aluum citat, nunc etiam chamæpidium, id eſt terre ſtrem pirum uulgo uocare conſueuerũt. Multa tamen alia ſunt, in quibus iudico eundem Theodorũ Gazam minus recte latinis uocabulis uſum fuiſſe pro græcis: Nam hoc ipſum, de quo diximus, raphani genus, quoniã non ſolum ἄπιος, ſed etiã ἰσχὰς uocari à quibuſdã in græco Theophra ſti codice legitur, idem nomen Theodorus caricã trãſtulit. Sed quãuis ita apud Theophraſtũ, cuius de plantis uolumi na magna ex parte ſunt deprauata legatur, neque tu id uer bum in Plinio caſtigaueris, Dioſcorides tamen, cuius liber aliquanto emẽdatior quàm Theophraſti apud Græcos ha betur, nõ iſchada, ſed iſchiada potius alio nomine idem me dicamentum

dicamentum nuncupauit. Qui si etiam ischas, ut apud Theophrastum & Plinium scribitur, diceretur, non posse tamẽ caricæ uocabulum in lingua nostra aliquam raphani speciẽ, quæ nullam habeat caricæ similationem, significare.] Iisdem rationibus quas paulo ante de hedera attuli, ausim confirmare, simili errore, atque aliquanto sanè maiore, Theodorus Gaza cẽtaurium maius fel terræ nominauit: Nam cum Theophrastus libro IX de plantis scribat, centaurij radicẽ ad decem annos reseruari, ac proculdubio centaurium maius intelligat, cuius radix, non autem folia, quemadmodũ contra minoris folia, non autem radix, ad usum medicinæ adhibeaẽ: hanc in utraq; centaurio differentiã non animaduertens Theodorus, ut qui apud Dioscoridem, Galenum, & Plinium etiam forte non legerat, centaurij minoris radicem esse superuacuam, atque ideo nullam esse ipsam reseruandi necessitatem, ita illum Theophrasti locum est interpretatus: *Centaurium maius.*

„ Publica uero omniũ radicum differentia, quod
„ aliæ plus, aliæ minus temporis durant: helebori enim uel
„ annis CCC utilis durat: malum terræ aut V, aut VI: uer-
„ nilago XL: fel terræ XII. Pinguis hæc spissaq; admodum est. Iam uero hic error Theodori manifestus apparet, qui scribente Theophrasto, centaurij maioris radicem pinguẽ ac spissam, cuiusmodi eam Dioscorides & Plinius etiã scripserunt, sicuti minoris tenuẽ, ac nullius in medicimina usus retulerunt. Ipse tamen de minori ea scribi à Theophrasto putauit, quæ nullo pacto eidem conueniebant, atque ideo centaurium fel terræ uocauit: quo sanè nomine centaurium minus ob eximiam amaritudinẽ conuenientius insignitur: maius uero tantum abest ut fel terræ dici possit, ut multo rectius mel terræ uocareẽ: nam eius radix esse subdulcis à Dioscoride traditur, & qui eandem norunt ita esse experientia comprobarunt. Ego sanè scio ipsam ab omnibus ferè me-

dicis ætate nostra ignorari. Conciliator quoque differentia centena, centaurium maius æuo suo incognitum fuisse testatur, licet milies ipsum, ut arbitror, uiderit, atque ad opera medicinæ frequenter adhibuerit: quod etiam nostri temporis medicis frequentissime contigit. At qui fieri potest, aliquis inquiet, ut uel Conciliator, uel eo posteriores medici id medicamentum ignorauerint, cuius usum aliquando nouere? nam proculdubio hæc inuicem pugnantia uident. At si mihi more sophistarũ loqui liceat, illud dicere ausim, centaurium quidem maius à medicis nosci, non tamen ab eisdem nosci centauriũ maius: quemadmodum eupatoriũ agnoscunt, non tamen agnoscunt eupatorium, in quo sanè minus quàm in centaurio maiore sunt excusandi. Nam licet hoc non solum peregrini, sed etiam sit soli itali germen, non tamen in multis Italiæ prouenit locis. At eupatorium in pratis, in uiridarijs, in uepribus, in planicie, in montibus passim nascitur, & nisi conniueamus ubiq; ferè nostros incursat oculos. A Dioscoride uero ac Plinio eius effigies ita describitur, ut penè ante oculos poni uideatur. Hæ quales sint herbæ, quo nomine à nostris uulgo uocitantur, consulto celari constitui, ne quod quidam mihi suis contra me scriptis, ut audio, obiecerunt, qui scilicet inter te ac me discordiam quæsiuerunt, tuum uidear expectatissimum de huiusmodi rebus præripere uelle tractatum. Redeo ad Theodorum, qui & thrialidem bibinellam, & scolopendrium linguã ceruinã conuertit, eodem scilicet linguæ nostræ amplificandæ studio permotus, non sanè improbando, modo rerum proprietas & natura seruetur: Nam ut de lingua ceruina taceam, quæ non est Græcis scolopendrium, sed altera potius ab eisdem hemionites nominata, illi quidẽ uiribus proxima, figura autem plurimum distans: Licet tu in tuis castigationibus tam ambas similes scripseris, ut difficile sit internoscere,

Quædam medicis usu nota, nominibus incognita sunt.

ternoscere. Vt, inquam, de ista taceam, ob eam saltem quã habet cum scolopendrio potestatum similitudinem, thrialis omnino differt ab ea quam uulgo bibinellam appellamus: est enim altera potius quam Græci tum phlomum, tum etiam thrialida uocant, hoc est elychnium, quoniam pro elychnio in lucernis utuntur, Latini uerbascum nominant, quidam recentiores taxum barbatum.

Pari errore Theodorus milon arborem taxon latine dixit, cum tamen taxos arbor non milos, sed smilax à Græcis uocetur: De qua quidem smilace Theophrastus tanquam arbore differente seorsum à milo tractauit. Quo etiam in loco Theodorus græcam seruauit appellationẽ, hoc est, smilacem dixit, ubi taxum potuit interpretari: ubi autem milon scribere oportuit, quoniã huic forte arbori nomen lingua latina non dedit, ipse taxum nominauit: quo tamen in errore magis est Theodoro ignoscendum, quoniam & Plinius noster simili propinquitate deceptus, milon arborem inter meliæ, id est fraxini species libro XVI collocauit: quod facile est animaduertere, si quis quæ de milo arbore libro III Theophrastus, quæ de uarijs fraxini speciebus scripserit Plinius, diligentius inspiciat. Vide quot nodi apud Theodorum, male aliquando Theophrastum interpretantem, & Plinium etiam implicantur, qui, nisi tu eos doctorum doctissimus solueris, mihi sanè uidentur inexplicabiles. *Milos arbor.*

Idem Theodorus chamædaphnem uincam peruincam apud Theophrastum interpretatur, cum tamen chamædaphne alia sit planta, cuius descriptio apud Dioscoridem plurimum à uinca peruinca est aliena. Cuius etiam uincæ peruincæ naturã imaginẽq; accuratius contẽplantibus, illa esse uidebit quæ à Dioscoride ac Plinio pariter clematidis atq; daphnoidos, & polygonoidis nominibus designatur. *Chamædaphne.*

Theodorus

Theodorus insuper aparinen lappam nominauit, cum tamen lappæ nomen communius appareat, ac sicuti per excellentiam personatiæ potius grandes lappas ferenti conueniat: hij tamen de uinca peruinca & lappa Theodori errores ex Plinij autoritate, ita easdem herbas nuncupantis, habuere occasionem: quemadmodum & ille haud parui sanè momenti, quo æque ac Plinius Theodorus libro VI Theophrasti cisthum hederam transtulit, atq; eodem modo in marem diuisit & fœminam, & florem utriq; rosaceum ascripsit, in mare purpuram accedente. Idcirco autem superiora illa in Theodori translatione errata notauimus, ut hoc postremum, quod plurimum meæ opinioni aduersabatur, exẽplo aliorum magis confirmaremus. Iam enim quidã mihi Theophrastum obijcere moliti sunt libro VI, interprete Theodoro Gaza, non aliter quàm Pinium libro XVI hederam diuidentem, eundemq; illi florem deputantẽ: Quæ si pro ueris, atque fideliter ab utroq; autore scriptis recipiantur, nulla dubitatio relinquetur, cisthũ, id est ladam, posse etiam cissum, id est hederam, ut tibi uideo placere, uocitari: & quæ de cistho Theophrastus cæteriq; autores Græci tradiderunt, eadem à Latinis de hedera absque ullo errore referri. Quare cum in hoc totius controuersiæ nostræ cardo uertatur, liceat mihi hunc locum cum bona abs te uenia impetrata, diligentius examinare, quando & tibi non fuit indecorũ ad leuia ista nostratia legenda, & iudicio cognoscenda descendere. Hactenus quidẽ de solo nomine disputauimus, liceret'ne cisthũ utranq;, tam eã scilicet quæ fert ladanum, quàm alteram sub qua nascitur hipocistis, hederam latine appellare. Sed esto hoc uerbum cissos apud Græcos tam de cistho altera planta, quàm de uera hedera proferatẽ, sicuti uox ista Canis, tam de animali terrestri, quàm etiam de cœlesti sidere dicitur: at quemadmodum neq; canẽ cœlestem

lestem recte in marem ac fœminā diuiserimus, neq; utrunq; sexum habere latrandi naturam concesserimus: eadem, ut puto, ratione neq; Plinium hederam per maris ac fœminæ differentias iure partitur, neq; utrisque florem rosaceum cō uenientem assignat: quoniam hæc cistho, non autem cisso hederæ à Theophrasto & Dioscoride, & ab ipso Plinio libro XXIIII tribuuntur. Vt enim omittam illam hederarum in marem & fœminā libro XVI ab eodem Plinio positam diuisionem, quam forte quispiam omnium planè herbarum, fruticum, suffruticum, atq; arborum communem esse contenderet, quis unquā uidit rosaceū in hederis florē? Tanti'ne esse debet Plinij, aut Theodori Theophrastū interpretantis autoritas, ut illis potius quàm oculis nostris credere debeamus? Magnus sanè philosophus Aristoteles tanti iudicium sensuum existimauit, ut ubi iste adsit uanum putet quærere rationem. Galenus omnium medicorum princeps, illos pro insanis habendos putat, qui cum ex sensibus possint habere probationes, eas ex demonstrationibus petendas censent. Auicenna eiusdem Galeni, ut de seipso fatetur, interpres, eos qui sensibus credere nolint, igne exurendos, aut flagellandos iudicauit, ut dolorē sentientes sensuum iudicia uera esse perciperent. Et recte quidem hij uiri doctissimi sunt arbitrati: Cur enim nobis oculos, & reliquorum sensuum opificia natura concessit, nisi ut ad prospiciendā inuestigandamq; ueritatē proprijs possimus niti subsidijs? Nō debemus profecto ita nosmetipsos destituere, ut aliorū semper uestigia sequētes nihil per nosmetipsos decernamus: hoc em̄ uere esset alienis oculis uidere, alienis auribus audire, alienis naribus odorari, aliena sapere intelligētia, ac nihil nos aliud quàm lapides esse statuere, si omnia aliorū assertionibus cōmitteremus, nihilq; à nobis ipsis discutiendum putaremus: Quam tamen opinionem tum in

Sensuum iudicium certissimum.

omnibus alijs quæstionibus, tum in hac præsertim de cisso & cistho debemus abijcere, ubi tanta inter hederæ florem, ac rosam sylvestrē apparet differentia, ut eiusdem rosæ comparatione hederæ flos aliud potius, quàm flos, id est lanugo quædam uideatur, qualis in uite, ac moro, populo, ac plerisque alijs plantis conspicitur, quæ ita ab alijs discrepant flore, ut ne flores quidem ullos unquā procreare existimentur. Atque ut iam ex ijs quæ sensu percipi possunt luce clarius ostendamus, noluisse Theophrastū cissum, id est hederā, sed cisthū potius diuidere in marem ac fœminam, ac rosæ sylvestri similem florem utrique subscribere, quæ idem autor de hederæ flore scribat libro primo, differentiam plantarum per flores ostendens, in mediū afferemus. Hæc sunt, ut tu optime nosti, Theophrasti interprete Theodoro Gaza libro quo diximus uerba: Nunc illud exploratū habemus per omnes partes, plures differentias uario modo exultare. Nam flores alij lanuginei, ut uitis, mori, hederæ: alij foliati, ut amigdali, mali, piri, pruni. Vt uero etiā euidentius quid sit apud Theophrastū flos lanugineus intelligatur, alia ipsius Theophrasti uerba de eodē flore lanugineo subtexentur ex libro IIII ubi ita scribit: Huic plantago similis constat, nisi quod flores non quemadmodū illa particulatim edit, sed per totam spicam tritici modo, ambobus tamen flosculus lanugineus exit, sicuti frumēto, & reliquis. Item Theophrastus de re eadē ita IX uolumine edisserit: Quin & floribus differētia tum natura, tum positu data est, de quibus ferè in hijs quæ in uniuersum digessimus satis dictum existimamus: scilicet quod alij lanuginei, ut omniū ferè germinantiū spicā: alij folijs cōstant, ut leguminū. Quod si quis adhuc etiam qualis sit flos lanugineus, qualis ue ei oppositus foliatus ignorat, ipso Theophrasto exēpla non pauca suggerēte, primū quidem in uite, moro, plantagine, panico, milio: secundū uero

417

in amigdalo, malo, pruno, & leguminibus contempletur, neq; uel minimū dubitabit, quin rosa syluestris in altero genere florū, quos Theophrastus foliatos appellat, cōprehendatur, lanugineis ex aduerso distinctos. Quare hederæ flos nō magis rosæ syluestris, quàm florimori, uitis, plantaginis, milij, panici similationē continebit. Sed quoniam nōnulli sunt qui mentis aciē longe clariorē quàm corporis iudicāt, atq; hebetis obtusiq; hominis putant omnia sensus testimonio, nihil autē probare rationē, age & argumentis ex media sumptis philosophia apertissime demonstremus, nusq; Theophrastū illam de qua supra diximus in cisso, id est hedera, sed cistho potius libro II fecisse differentiā: quā tamē eius autoritatē aduersarij contra nos adducentes, non aduerterunt simili alterius, Theodori scilicet male Theophrastū interpretantis, errore tueri. Illud mihi tecum nō minus Platonica quàm Aristotelica disciplina uiro conspicuo primū conueniat, non paruū esse diuisionis qua philosophi utuntur artificiū, quod Plato philosophus excellētissimus adeo extollit atq; admiratur, ut qui multa in unū recte collegerit, atq; unum in plura recte diuidere scierit, eius uestigia tanq; diui cuiusdā sectari in dialogo qui Cratillus inscribitur, ex persona Socratis dixerit. Eandem diligentissimæ diuisionis scientiā Aristoteles adeo difficilem atq; operosam putauit, ut in secundo de partibus animaliū uoluminis libro, animalium genera in proprias species diuidere aggressus, quēadmodum ei Galenus noster obiecit, titubanti potius ac dubitanti, quàm aliquid affirmāti, aut asserēti similis uideaē. De hac eadem diuidēdi facultate apud Latinos Boëtius, apud Græcos Andronicus ac Theophrastus libros accuratissime scriptos posteris reliquerūt. Quis uero sanæ mentis dubitauerit, quin ea quæ in eisdē libris diuidendi præcepta traduntē ipsius artis præceptoribus notissima fuerint. Sunt aūt hæc ut

Diuisionis artificium summum.

Galenus nō minor penè philoſophus ꝗ̄ medicus, in præfatione artis curatiuæ ad Glauconē expoſuit, ſumma atq; præcipua artificioſæ diuiſionis decreta, ex Platonicæ diſciplinæ theſauris accepta, à primis ſupremisq; eſſe incipiendū, deinde hæc in alia genera, ſpecies, differētias'ue ſecandū, atq; hæc ipſa rurſus eodem modo partiendum, donec tandem ad eas peruenerimus ſpecies, quæ amplius diuiſionem non admittunt. Verum nunquid hanc diuidendi normam ac regulam obſeruauerit ipſe diuiſionum magiſter Theophraſtus uideamus. Si enim Plinio & Theodoro Theophraſti ſententiam libro VI interpretantibus credimus, illa hederarum in duo prima diſcrimina, marem ſcilicet fœminamq; partitio, à Theophraſto libro III eſt omnino prætermiſſa: quo tamen in loco omnia hederarum genera ac ſpecies uſq; ad ſpecialiſſimas per proprias ſingula differētias partiri ſtatuerat: deinde libro VI, ubi nulla erat de hederis narratio oportuna, ſi Theodorum interpretem ſequimur, ponitur. Quod cum Plinio uiſum eſſet abſurdū, libro XVI, ubi de omnibus hederarum generibus agere propoſuerat, ab illa ipſa diuiſione per marem ac fœminam cenſuit inchoandū, cuius alibi meminiſſe, ac non ubi præcipua foret tractatio de hederis, magnam eſſe erroris partem exiſtimauit. Nemo uero illud obijcere audeat, has maris ac fœminæ differentias eo in libro, in quo de hederis ſcribere accuratius inſtituerat Theophraſtus, ab ipſo tanquam inutiles fuiſſe neglectas, cum eaſdem differentias, ubi haberi poſſint, uel ſolas, uel maximas in ſylueſtrium plantarum genere, qualem eſſe hederā conſtat, primas aſſumi oportere primo ſui de plantis libro uoluminis idem autor affirmet. Sicuti uero omnia hederarum genera, ſeu ſpecies, ſub uno communi genere, quod hedera appellatur continentur, ita & hederæ genus ad aliud genus ſuperius refertur, quod frutex nuncupatur, quodq; ab

ipso Theophrasto, qui omnes plantas quatuor distinguit generibus, arborum, fruticum, suffruticum, atque herbarũ, ab alijs tribus ponitur natura distinctum. Liquet autẽ Theophrastũ libro VI nõ de fruticibus, sed de suffruticibus potius herbisque tractare: Hæc enim ab ipso in eiusdẽ libri exor
„ dio scribuntur: De arboribus dictum iam est, nunc de suf
„ fruticibus & herbis doceamus. Consequitur: Et si quæ in
„ hijsce alia genera comprehendũtur, illa quoque annotemus
„ oportet, ut fruges: nam hæ quoque inter herbas deputari desi
„ derant: Sed primum uerba de suffruticibus faciamus. Demum Theophrastus eo quo promiserat ordine prosequẽs
„ ita de fruticibus loquitur: Sunt autem eorum genera
„ quàmplura summis differẽtijs discreta: cisthos, uel, ut The
„ odorus interpretatur, hedera, melotrum, rubea, cassia, ori-
„ ganum, satureia, lens, saluia, marubium, policaria, apiastrũ,
„ cæteraque huiusmodi, atque etiam quæ minus similia sunt, sci
„ licet quæ ferulacea & neruicaulia constent, fœnicleũ, equi-
„ fœnicleũ, ferulago, ferulaque, herba muralis, siue muricida-
„ cea à quibusdã uocata, cæteraque similia: Hæc enim omnia,
„ atque in totum ferulaceum suffruticum naturæ addixeris: Ge
„ nera uero atque discrimina singulis hijsce indicamentis ha-
„ bentur, alijs euidentiora, alijs occultiora. Cisthi nanque, uel
„ secundum Interpretem, hederæ, duo genera, masculina sci
„ licet ac fœminina, quoniã altera maius, durius, pinguiusque
„ folium habet, floremque ad purpurã inclinatum, ambabus ta
„ men flores rosis syluestribus proximi, uerum minores & si
„ ne odore. Cum igitur Theophrastus & in ipso protinus sexti libri principio dixerit antea se egisse de fruticibus, iam de suffruticibus atque herbis spondeat tractaturum, primoque in loco de suffruticibus, in qua prima tractatione hederam, uel potius cisthum, ne errorem interpretis incurramus, melotrum, rubeam, ac cætera quæ sequuntur naturæ suffruticũ

censeat ascribenda, quis dubitauerit, hoc ipso in loco libri
sexti nullam de hedera facere uoluisse mentionem, quã su/
perioribus libris fruticũ generi addixerat: de qua praeterea
libro III arborum ac fruticum tractatione abunde asserue
rat. Neq; uero quispiã ex eo decipiatur, ut quoniã haec fru/
tex atq; suffrutex apud Latinos uocabula una syllaba tantũ
differunt, minimam quoq; existimet in rebus ipsis differen
tiam, quoniam eadem genera apud Graecos sunt tam uoca
bulo quàm etiam natura diuersa: alterum enim θάμνον, alte
rum φρύγανον idem Graeci uocant. Quae duo uerba cum non
posset Theodorus commodius exprimere, fruticem atque
suffruticem transtulit. Quare nisi uelimus Theophrastum
summum philosophum, qui non modo de naturis rerũ, sed
de dialectica, & diuidendi ratione atq; doctrina libros orna
tius ac copiosius, quàm eius praeceptor Aristoteles multo/
rum iudicio conscripsit, tam pueriliter aberrasse, ut hede/
ram aliquando in fruticum, aliquando in suffruticum gene
re collocaret, ut in ea quam fecerat libro III hederarum
dictione, suae doctrinae praecepta negligeret, ac more quo/
que, ut Plato inquit, inepti, duo statim prima genera prae/
termittens, quodammodo membra disrumperet, ut hede
ram aliquando in fruticum, aliquando in suffruticum gene
re collocaret, ut sibijpsi pugnantia scriberet, atque contra/
ria, hederae florem nunc lanugineũ, nunc foliatum asseren
do: ut deniq; ea quae omnino sensui aduersantur in ea histo
ria, in qua pleraq; uisu magis quàm ratione dijudicari fate/
tur, affirmaret. Illud potius existimare debemus, Theodo
rum Gazam unà cum Plinio, qui Theophrasti libro sexto
forte cissum pro cistho scriptum inuenissent, unius literulae
immutatione fuisse deceptos, ideóque illa hederae tribuisse
quae Theophrastus de suffrutice longe ab hedera differente
tradiderat: quo quidẽ errore cum Pliniũ libro XVI lapsum

mani/

manifestiſſime uideamus, quid eſt quod dubitemus ipſum etiam libro XII itidem fuiſſe, ut tuo utar uocabulo, ſæpius de hoc autore prolato hallucinatũ: quandoquidem ex Græci codicis mendo ita hic ſicuti in praſſo & praſio eadẽ errandi dabatur occaſio. Equidẽ Theodoro Gazæ in Theophraſti translatione non raro aberranti ueniam puto impertiendã, quoniã ut in præfatione ſui operis ipſe cõqueritur, unicum tantũ eundemq́ mendoſum codicẽ habuit, niſi quod oportuit diligentem interpretem rerum naturam potius ſpectare quàm uerba. Qua diligẽtia ſi Plinius etiã uſus fuiſſet, neq́ tibi tot in eius libris proprias hallucinationes caſtigandi, neq́ mihi tam multos errores notãdi neceſſitas foret adiuncta. Quoniã uero in hoc de ciſſo & ciſtho errato, quod erat tam Theodoro Gazæ, quàm etiam Plinio commune, longior fortaſſe fui quàm cuiquam neceſſarium uideretur, reliqua demum, quæ circa Plinium tantum diſputantur, atque aduerſus nos pro eodem Plinio abs te fuere defenſa, pro noſtra tuenda ſententia quàm breuiſſima oratione poterimus confutare tentabimus.

DE CHAMAEDAPHNE.

In chamædaphne libro XV ueterem lectionem diſtinctiorem putas, ſi ita ſcribatur: Eſt & chamædaphne ſylueſtris frutex, & alexandrina, ut duo genera intelligantur. Alterũ chamædaphne, quã Latini laureolã, ut tu inq́s appellãt: cũ tamen ea quæ hodie laureola latine dicit, nõ ſit chamædaphne, ſed daphnoides potius ſtatim poſtea à Plinio deſcripta: alterũ, laurus alexãdrina, ex Plinio, Galeno, Dioſcoride. Tu quidẽ Pliniũ hoc pacto excuſas, ne uideat chamædaphnẽ uarijs in locis uarie deſignaſſe, cũ hoc in loco, libro ſcilicet XV laurũ alexandrinã tantũmodo pinxerit, ſicuti libro XXIIII chamædaphnẽ. Sed duo remanẽt in Plinio ſcrupuli haudquaq́ diſſimulãdi: Cur cum Plinius cætera lauri genera

ra eodem libri XV loco deſcripſerit, ſolam chamædaphnē inde ſcriptam reliquerit, cur cum alterū genus non Alexandrina ſimpliciter, ſed laurus Alexandrina à Theophraſto, Dioſcoride atque Galeno, ab omnibus deniq; græcis autoribus uocitetur, Plinius propria appellatione prætermiſſa, ſumptum à loco uel perſona, cognomen tantummodo poſuit, uel cum poſtea ſubiunxit, alij daphnem uocant, proprium nomen contra naturam poſtpoſuit, cum tamen uera huius fruticis appellatio non ſit neque daphne ſeorſim, neque Alexandrina, ſed hoc totū, ut diximus, daphne Alexandrina.

DE ADARCE.

In adarce falli eos putas, qui uerbum, paluſtris, recto caſu, non autem paterno capiendum putant, atq; ideo credidere non de ſalſilagine calamis adhærente, ſub adarces uocabulo à Plinio agi, ſed potius de paluſtri calamo adarce nominato: unde temere factum putas Plinio negociū. At cum index capitis XXXII libro XVI agi de calamis, atq; fruticibus, non medicinis ea parte demonſtraret, cum ipſe præterea continens ſermo de diuerſis arundinum ſpeciebus quibus adarce adnumeratur, cuiuis facile perſuadeat, Pliniū eo in loco putaſſe adarcem non eſſe ſalſilaginē, ſed paluſtrem calamū in Italia naſcentē, nemo negociū Plinio niſi ipſemet ipſi faceſſit. Quid enim ſibi uult illa repetitio? » Eſt enim obliqua arundo non in excelſitatem naſcēs, ſed iuxta » terrā fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in teneritate ani» malibus, eſt & in Italia naſcens adarce paluſtris, ſub ipſa » coma utilis dentibus, quoniam uis eadem eſt quæ ſinapi. Quid, inquam, uerbum, eſt, bis poſitum à Plinio inſinuat? niſi ita eſſe adarcen ex arundinum genere, ſicuti obliquam arundinem à quibuſdam uocatam elegiam. Si etiam uerbū paluſtris paterno caſu capiatur, aſpera nimis atque auribus abſona

absona fiet Pliniana elocutio. Quod si præterea uerbũ arundinis, ut necessarium fore uidetur, supplendum sit, præcissa quodammodo atque defecta oratio uidebitur. Cur uero ea salsilago nasci in Italia à Plinio dicatur, cum in Galatia, nõ autem in Italia gigni illam Dioscorides scribat, ut mirũ uideri possit, te qui uelis Plinium de eadem loqui salsilagine de qua Dioscorides, uerbum illud, Italia, non castigasse, ac loco eius Galatia nõ posuisse: Cur etiam hæc medicina sub ipsa coma tantum utilis dentibus à Plinio iudicetur, quam Dioscorides, Galenus ac Paulus in omni parte calamorũ quibus hæret, quamuis ad alios usus quàm dentium, probauerunt. Nam & Plinius ipse libro XXXII, ubi adarcen quid sit nõ aliter quàm prædicti autores exponit, nasci illam circa arundines tenues, nulla facta de loco sub coma mentione, simpliciter protulit, neq; in paludibus, sed ubi spuma aquæ dulcis ac marinæ se miscent. Quod maximum est argumentum, hic quidem, libro scilicet XXXII, de adarce salsilagine fuisse locutum: libro uero XVI de altera, quã esse arundinis speciẽ falsa sibi opinione persuaserit, de qua etiã intellexit libro XX, ubi ita scripsit: Sinapis naturam habere traditur adarca, inter syluas tacta cortice pleniore, sub ipsa coma nascẽs. Ita enim ego hunc locum puto legendũ paucioribus syllabis quàm in tua castigatione mutatis. Nã & id uerbum pleniore si ita iaceat eandem sententiam exprimit, quàm supra libro XVI posuerat, efficaciorem scilicet esse dentibus adarcen sub ipsa coma. Vel possumus ex uno uerbo duo facere, atq; ita legere: Cortice planè ori sub ipsa coma nascens: Quasi eam nasci ad utilitatẽ oris, cuius dentes sunt non minima pars, uelit insinuare. Quod pariter hijs quæ libro XVI de eiusdem medicinæ ad dentes usu testatus fuerat mire conueniet. Illud quoque pro nostra facit sententia, quod Plinius nusquam adarcen esse salsilaginem, nisi

Restituitur locus Plinij.

libro XXXII monſtrauit, ubi eam calamachnem nominauit: quamuis uitio codicis id uerbum corruptum ſit in calamochnũ. Quo etiam in loco eoſdem illi ſubſcribit effectus, quos medici ueteres ſalſilagini tribuunt, alios ab illis quos libro XVI in adarce retulerat. Neq; uero hoc poſtremo libro quicquam meminit ſe in præcedentibus de eadem adarce ſcripſiſſe, ſicuti libro XX cum de ipſa uerba faceret eandem ſe inter ſyluas tetigiſſe teſtandum exiſtimauit. Hæc enim omnia manifeſtiſſime probant, Plinium uarijs in locis uaria de adarce ſenſiſſe, quam aliquando calami ſpeciẽ, aliquando ſalſilaginem calamis inhærenrem ſignificat.

DE AERA ET AEGILOPE.

In æra ac ægilope neſcio an magis accuſandus ſit Plinius, qui in rebus adeo uulgatis, quibus nomina latina non deerant, græcis utendum cenſuerit: an potius quoniam de eiſdem herbis græca appellatione monſtratis illa affirmauerit, quæ ſenſus falſa eſſe deprehẽdit. Tu uero de æra hoc pacto pro Plinio reſpondes, quod cum Græci traderẽt loliũ ſtrangulare circunligando ſe triticũ, neq; id in Italia magnopere foret compertũ, tutius eſſe cogitauit græca uti uoce quàm latina, æram id dicendo non lolium. Laudarem Plinij conſilium, qui Græcorum mendacia, ſi qui forte fuiſſent qui tam inſigniter mentiri uoluiſſent, ut ſcriberent loliũ circunligando ſe triticum enecare, rem neq; in Græcia, neq; in Italia compertã ſub græcæ uocis obſcuritate occultare ſtuduiſſet, niſi æra uocabulum adeo eſſet in eorundem Græcorum lingua uſitatum, ut eius ſignificatus neminẽ lateat, qui uel parum literas græcas deguſtauit. Vt tamen Græcos autores uiros ſanè doctiſſimos, qui de plantis ſcripſerunt, atq; inter cæteros Theophraſtum, quem præcipue de agricultura ſcribens Plinius imitatur, tãti erroris ſuſpicione liberemus, hic nuſquam

Plinius in agricultura Theophraſtũ imitatus eſt.

421

nusquam de æra seu lolio scripsit, quod triticũ circunligando se enecet, sed solum auferendo alimentum, quoniam tritico adnascitur. Hæc enim sunt eiusdem Theophrasti
» uerba libro tertio de causis plantarum: Quippe orobanche uocata eruum enecat amplexu, compressuq; suo, & linodorum fœnumgræcum interimit protinus radici adnascens, & alia cladem alijs inferunt, ut quæ cum singulis frugibus simul proueniunt, ceu lolium atque auena tritico atque hordeo, & lappa lenti, & alia alijs. Omnia autem idcirco interimunt, quia pabulum tollunt. Ex hijs Theophrasti uerbis, quorum magna ex parte sententiam Plinius libro XVIII, ubi agit de uitijs frugum, studuit exprimere, facile ostenditur Pliniani erroris in æra ac ægilope origo. Quia enim paulo supra Theophrasti fecerat de orobanche mentionem, quæ amplexu suo eruum strangulat, inde enim illi apud Græcos nomen, existimauit eandem esse æræ & ægilopi, quorum alterum lolium, alterum auenam Theodorus conuertit, interimendi rationem. Atque ideo post factam de orobanche mentionem, quæ circunligando se eruum enecat, postea Plinius subiũxit triticũ simili modo æra, hordeũ festuca, quæ nominatur ægilops, cum tamen Theophrastus, quem ut uidere est de eisdem rebus Plinius scribens, quantum potuit studuit imitari, cum Theophrastus, inquam, licet omnia de quibus eo disserit loco, idcirco uicinas herbas scribat interimere, causa illa generali, quod pabulum tollunt, uarijs tamen hoc illa modis facere doceat. Nam orobanchen quidem quia eruũ amplexatur & cõprimit: linodorum uero, quia fœnugræci radici adnascitur: loliũ autẽ atq; auenã, quia cũ tritico atq; hordeo proueniũt, ceu aparinen, quã nescio an recte Theodorus lappã interpretatũ cũ lente. Nullã uero ex illis tribus habere se uinciendi ac circunligãdi naturã, quicunq; eas nouerit minime

dubitauerit, nisi quod de aparine forte possit cõcedi, quam Galenus libro primo de alimentis ita se lentibus circumplicantem, neque aliter angentem ac strangulantẽ, quàm orabanchen eruum describit.

DE AEGILOPE.

Cur ægilopen potius quàm auenam eodem in loco dixerit Plinius eam rationẽ affers, quod cum Græci duo auenæ genera facerẽt, bromũ scilicet & ægilopen, hoc uero discrimẽ nemo reddidisset in Italia, ob id Plinius libro XVIII cum auenam inter uitia frumenti collocasset, paulo post de festuca, quæ uocatur ægilops, edisserit: non quod nesciret auenæ id esse quoddã genus, ut nonnullos cauillari inquis, me scilicet innuens, quem licet aperte non nomines, hijs tamen qui meũ libellum legerint facile das agnoscẽdum, sed quod alterũ quoq; fastigiũ celebrari nouisset bromos nomine. Hæc tu pro Plinio. Ego uero ut cauilli crimen, cuius me notasti, deprecer apud te, cui magis uelim meos mores probari, quàm doctrinã, nusquam Plinium per calumniã reprehendi, quod nescierit ægilopen esse quoddam auenæ genus, sed ob id tantum incessui, quod eodẽ capite modo græca, modo latina uoce in eodem auenæ genere uti uoluerit. Nam quod scribit Plinius libro XVIII auenam esse frumenti uitium, & hordeum in eam degenerare, hoc idẽ Theophrastus libro VI de plantis, & Galenus libro II de alimentis, de ægilope etiam testantur. Quod uero etiam paulo post Plinius ait ab ægilope hordeũ necari, idipsum Theophrastus libro V de causis plantarũ, licet alio modo quàm Plinius ægilopi tribuit. Alterum quoq; fastigium Plinius, si non eodem capite, saltem libro, aliquando bromum, aliquando auenã nominauit: ut inexplicabilis ratio uideatur cur Plinius in eisdem generibus nunc græcam, nunc latinã proferat uocem, bromum ex Oriente aduectã libri XVIII

capite X Plinius refert, ſed eandem bromum eiuſdem libri capite VII antea auenam fuerat interpretatus ibi ea ſcribit: Tunicæ frumento plures, ordeũm maxime nudũ, & Alica, ſed præcipue auena calamus altior frumento, quàm hordeo, ariſta mordacior hordeo. Hæc ferè omnia ſunt ex Theophraſti libro VIII, quamuis corrupte pleraq; translata: Nam Theophraſti de eiſdẽ rebus ſcribentis uerba ſunt iſta: Ἅμα δὲ ὁ μὲν ἐν χιτῶσιν πολλοῖς, ἡ δὲ γυμνόν, μάλιστα δὲ δὴ γυμνοσπέρματον, ἡ κριθὴ· πολύλοβον δέ, ἡ τίφη, καὶ ἡ ὄλυρα, καὶ πάντα τοιαῦτα, καὶ μάλιστα πάντων, ὡς εἰπεῖν, ὁ βρόμος, ἔστι δὲ καὶ ὑψηλότερον ὁ κάλαμος τοῦ πυροῦ καὶ τῆς κριθῆς, καὶ τὸν στάχυν ἀπηρτημένον ἔχει τοῦ φύλλου ὁ πυρός, ἥδιον δὲ τὸ ἄχυρον τοῦ κριθίνου τὸ πύρινον. Hoc eſt, ut Theodorus interpretatur: Ad hæc triticum tunicis integitur multis, hordeum nudum conſiſtit, id enim omnium maxime caret tegmento: Tipha quoq; & ſiligo, & omnia huiuſmodi multiplici folio includunt: aſt omniũ maxime, ut ita loquar, auenã natura operuit: quin etiã culmus altior tritico quàm hordeo eſt, ſpica plus diſcreta à folijs emicat, palea quoq; plus ſuauior qua ex tritico ꝙ hordeo. Si qs cõferat Plinij uerba ſupra poſita hijs quæ de libro VIII Theophraſti ſubiũximus, nõ puto dubitabit, quin Plinius ſicuti tunicas frumẽto plures, contrà hordeũ maxime nudũ ad Theophraſti ſcripſit imitationẽ, ita etiã in cæteris ſequendo Theophraſtum βρόμον πολύλοβον, id eſt auenã maxime opertam, ueluti interpretatur Theodorus, dicere uoluerit. Cur uero ſenſu contrario maxime nudam ſcripſerit non magis ſcirem reddere rationem, quàm cur idem Plinius ægilopen circumligando ſe hordeum dixerit interimere, cum nulla auenæ ſpecies quæ id faciat agnoſcatur, ſicuti neque lolij, quod tuam alteram in æra deſtruit defenſionem, ideo ſcilicet Pliniũ æram dixiſſe non lolium, quare ipſi plus lolij ſpeciem, quàm lolium ſignificare uideatur. Nam æque ignoratur ubi terrarũ talis lolij ſpecies oriatur, quæ circumligando ſe triticum enecet. Sed cur Plinius in hijs adeo apertis

erroribus tam operose defenditur abs te praesertim, qui scias hoc ipso in loco, ubi Plinius aerae atque aegilopis naturam peruertit, in tantum fuisse hallucinatum, ut teramnum & ateramnum, quae duo uocabula coctile atque incoctile leguminum affectus plerisque in locis apud Theophrastum significant, ipse pro herbis noxijs acceperit: quarum altera, ateramnos scilicet, circa Philippos in pingui solo interimit fabã, teramnos uero in macro, cum quidã uentus afflauerit. Quẽ quidem adeo crassum Plinij errorẽ nesciens aliter excusare, locum esse uitio codicis decurtatũ suspicaris: qui etiã libro IX, capite XVI mirari te dicas, Pliniũ eosdem pisces modo graece, modo latine nuncupare: quod & in rebus alijs, ueluti in herbis Plinium plerunque facere non diffiteris, nihil testantẽ eaedem'ne sint an diuersae. Si hoc idẽ in alijs genus erroris Plinius admisit, cur nõ etiã in aera ac lolio, aegilope & auena potuit admittere? Vel si in hoc Plinius nõ errauit, cur tibi dedit in alijs similibus de se admirandi occasionem?

DE GLASTO, ISATIDE.

Si ubi de isatide inter lactucas sponte nascentes libro XX scribitur pro syluatico glastum, ut tu id uerbum castigandũ opinaris, legatur, non adeo nos elidemur, qui Plinium hoc in loco indiligentiae accusauimus, quantum Plinij lectio quodammodo uiolabitur: quoniam à syluatico ad glastum longinquus est transitus. Quare uel nihil immutandũ est, sicuti uideri in manu scriptis codicibus asseris, aut si glastum loco uerbi Syluaticũ, quamuis uiolenter intrudatur, iure Plinium à nobis fuisse reprehensum, nisi haec castigatio adhiberetur, iudicasti. Quantum uero rectius totus iste locus in Plinio emendabitur, si ita legatur: Alterum est genus quod Graeci isatim uocant. Vbi uerbum Esopus, quod neque graecum est, neque latinum, si pro aliquo lactucae genere accipiatur

accipiatur, tuam subterfugisse censuram non parum sumus admirati. Tertium est genus in syluis nascens, syluestrem isatim uocant. Hic enim diligenter aduertisti ex manu scriptis codicibus, nisi ita legatur locum fore defectum. Erit igitur secundum lactucæ sponte in aruis nascentis genus non esopus, sed isatis simpliciter appellata, tertium quod in syluis gignitur syluestris isatis. Quartum uero genus, quo infectores lanarum utuntur, non syluatica isatis, hæc enim est secundo generi adiuncta differentia, sed potius satiua dici debet. Differt autem hoc quartum genus à secundo, quoniam istud seritur, illud in aruis sponte nascitur. Si itaque glastum, ut rationabilius apparet, nullo modo interponatur, iam nulla dubitatio relinquetur, ita in hac herba, sicuti in plerisque alijs, familiarem sibi errorem Plinium incurrisse, quando eam sub uarijs nominibus quasi essent duæ, non una, in locis adeo distantibus designauit. Pari enim incuria atriplicem holus satiuum, atque etiam sponte nescens, modo latina, modo græca appellatione tanquã herbas differentes enarrauit. Vnde etiam illud est consecutum, ut effectus aliquando contrarios utrique subscripserit. De atriplice siquidem, atque eius proprietatibus, cum libro secundo disseruisset, eãque ex autoritate Pithagoræ morbos regios & pallorem facere tradidisset, mox de eadem sub chrysolachani uocabulo libro XXVII scripsit fuisse aliquos qui traderent, illam alligatam regium morbum habentibus ita ut spectari posset sanare id malum, quem etiam effectum de semine si bibatur cum melicrato, autor grauissimus Dioscorides, & plerique alij medici testificantur. Esse uero eandem herbam à Romanis atriplicem, à Græcis autem chrysolachanum nominatam, tibi probare supersedemus, ne id agentes Græcorum prouerbio subijciamur: Sus Mineruam. Aliter enim alijs, qui ausi sunt *Atriplex.*

supra

supra calceum ascendere, aliter tibi Hermolaë eruditissime, non solum magnarũ, sed etiam minutissimarũ rerum scientia prædito, scribendum iudicauimus: Tibi, inquã, qui Plinium in uerbi prasion ambiguitate sæpe hallucinantem notauisti: quæ forte hallucinatio causa fuit, ut de balote libro XXVII scriberet, quam Plinius libro XX sub marubij nigri nomine notificauerat. Taceo mille alios huius generis apud Plinium errores, ne multa quæ tu in tuis castigationibus lectores commonuisti, nunc te uelle docere uideamur.

DE PERSONATIA AC PERSOLATA.

Ego Plinium in meo libello notandum putaui, quod libro XXV eodem capite bis personatiam descripsit, quam sicuti Græci utroque in loco arctium nominauit: altero tamen personatiam, altero persolatam, ut tibi uideo placere, dici latine insinuauit. Quam distinctionem nominũ à Plinio cognitam ais à quibusdam non fuisse perspectam, ob eam, ut puto, rationem, quod ego libro XXV altero in loco ubi de arctio fit mentio, pro persolata personatiã scribendum putaui. Sed cum tu quoq; fatearis persolatæ uocabulum à persola esse deductum, quod nomen apud Latinos, teste Placidio grãmatico, qui de Plautinis nominibus scripsit, personam significat siue personatiam, siue persolatam altero in loco legeris, nihilo magis ab errore Plinius eximitur, qui bis eandem herbã modo sub personatiæ, modo sub persolatæ uocabulo, eodem etiam capite pinxit. Sed tu forte non adeo Plinium defendere quantum me accusare uoluisti, qui Placidium grammaticum non uiderim. Ego uero id crimen in homine nulli rei minus quàm uerborum studio incumbente, non multum puto inexpiabile, sed una aquæ guttula ablui expurgariq; posse. Illud aliquanto difficilius in Plinio excusari queat, quod ex tantilla nominum

Placidius grã maticus.

uarietate

uarietate rem diuersificari, hoc est, aliam esse herbam persolatam, aliam personatiam iudicauit.

DE ECHIO ATQVE ALCIBIO.

Non reprehenderemus Plinium scribentē libro XXVII, se qualis esset alcibios apud autores scriptum non reperisse, nisi ipse Plinius libro XXV eandem alcibium sub echios nomine eodem quo Dioscorides modo pinxisset, adeo ut Plinius putasse uideatur, aliam esse echin ab alcibio, quam tamen non differre in nostro libello probaui: quoniam eosdem effectus tam de echi, quàm de alcibio, & Plinius ipse, & cæteri autores prodiderunt: qui etiam autores non seorsim de echi, seorsim uero de alcibio, quēadmodū Plinius, sed de echio tantum, quam alio nomine uocari alcibiàdium testantur, tractauere. Cum uero tibi uideatur ea quæ dicatur echios, atq; alcibiadium diuersam esse ab altera, quam Nicander echin atq; alcibium appellat, ego me fateor hanc apud Nicandrum distinctionem non agnoscere. Illud satis habeo exploratum, in libro Dioscoridis uel Pauli nullam huiusmodi nominum, ac multo minus rerum differentiam deprehendi: quandoquidem de echio atq; alcibiadio solum agentes, non alias illi uires ascribūt, quàm echi atq; alcibio Nicander. Vt uero proximius sit non differre, siue echis, siue echios, siue alcibium, siue alcibiadium eadem herba à diuersis autoribus nominetur, quemadmodum qui eam alcubiacum, non autem alcibiadium uocant, rem planè eandē non diuersam intelligunt.

DE HELIOTROPIO.

Vbi de heliotropio scribit Plinius, ais quibusdam uideri eundem autorem heliotropium cum cichorio confundere: quoniam & heliotropium cœruleo flore describat, & cibo gratum esse dicat, quæ duo cichorio conueniant. Ego uero & alia adiunxi quæ de heliotropio scribit Plinius, cichorio

pariter congruentia, ut quod ſemipedalem altitudinem nõ excedat, & nõ niſi pingui cultoq́; ſolo naſcat̃: quæ omnes notæ aggregatæ cichorium manifeſte deſignant. Tu uero priores duas ita refutas, quod nihil impedit ueſcendo eſſe tam heliotropium quàm cichorium: nec conſtat in Dioſcoride, λευκὸν ἄνθος, id eſt candidum, an γλαυκὸν, id eſt cæruleũ ſcribere oportuerit. At ut ad utrunq; reſpondeam, & de cichorij radice quod eſui ſit, & de flore quod cæruleus ſit, ſenſu atq; experientia probatur, quæ de heliotropio non audes affirmare, quando etiam in dubium reuocas, qualis heliotropij flos à Dioſcoride deſcribatur, cæruleus an candidus. Ego autem illud certe ſcio, multos quos uidi, & quidẽ antiquos Dioſcoridis codices, λευκὸν, non autem γλαυκὸν ſcriptum habere: & niſi mea me fallit opinio, puto te eandem ſcripturam in tua translatione ſecuturum.

DE LASINE.

Quoſdam ais, uerbum laſinem corruptum eſſe neſcientes, Plinium culpare, quaſi hanc herbam libro XXIIII inutiliter repetierit, laginem uocando non laſinẽ. Tu uero pro laſine iaſionem cenſes legendum ex Theophraſto, tam libro Plinij XXI, quàm etiam XXII: atque ideo aliam ſtatuis à lagine, de qua idem Plinius agit libro XXIIII. Demum ut meæ modeſtiæ conſulam, mihi putas recantandũ: quoniam non ſit tanta inter laginem atque iaſionem affinitas, quantam tibi uiſus ſum exiſtimare. Quaſi uero ego in noſtro libro tenuem tantum uocis ſonum ſecutus, ac non multo magis naturæ proprietates, eandem eſſe cum laſine laginem apud Plinium iudicauerim. Quoniam quæ de laſine libro XXII ſcripſerat Plinius, eadem ferè in lagine libro XXIIII repetijt, ut quod phtiſicos iuuet, quod lactis ubertatem faciat, quod infantibus illita capillũ alat, quod in cibis placeat, quod uentrẽ ſtimulet. Sed uide quantũ mihi contu

lerit

lerit cũ te homine doctiſſimo de huiuſmodi rebus diſputatio. Ea em̃ quã tu adduxiſti autoritas Theophraſti lõge me fecit ad ea quæ pridẽ ſcripſerã cõfirmãda audentiorẽ, nedũ mouerit ad recantandũ, niſi recantare pro eandem repetere cantilenam accipiatur. Suſpicari me in meo libro ſcripſi, ꝙ utrobiqȝ, & libro ſcilicet XXII, & libro XXIIII pro laſine uel lagine, & elxine & euſine legi deberet: Adeo nõ neſciui quod tu mihi obijcis, uerbum laſinẽ eſſe corruptũ, ut etiam quo pacto caſtigandũ eſſet admonuerim: cuius caſtigationis illa ratio fuit, quoniã Plinius eodẽ libro ſcilicet XXIIII, non modo laginẽ, ſed etiã echitem, & tenue ſcamoniũ eandem herbã à quibuſdã uocari teſtaret. Ego uero non agnoſcerem plantã, quæ proprie tenue ſcamoniũ dici poſſet, præter illã quã Dioſcorides ſub elxines, euxines, & ciſſampeli quoqȝ nominibus pinxit folijs hederæ ſimilibus omnibus, ſeqȝ inuenerit circunuoluentẽ: ob quã etiã naturã ſicuti Dioſcorides ciſſampelũ, ita Plinius cõuoluoliũ alibi nominat. Sed de quo antea tantũ ſuſpicabar, nunc certã ex Theophraſto habeo notitiã: in cuius codice, quẽ ſcis etiã Plinianis eſſe corruptiorẽ, ſic pro iaſione elxinem uel euſinẽ, ueluti apud Pliniũ pro lagine uel laſine puto ſcribendũ: nã de laſine Plinius libro XXI ita ſcribit: Laſine unũ foliũ habet, ſed ita implicatũ, ut unũ cum ſit plura eſſe uideant. Theophraſtus aũt à quo, ut par eſt, Plinius accepit, de flore iaſionis libro I de hiſtoria plantarũ eadẽ quæ Plinius de flore laſines tradit in hæc uerba: Nõnulli folio uno emergũt, deſcriptionẽ tamẽ pluriũ oſtendentes, ut flos in iaſione. Nónne hæc flori eius herbæ, quã Græci elxinem atqȝ ciſſampelum, Plinius, ut dixi, conuoluolum alibi uocat, mire conueniũt? Eſt enim hic flos, ut Plinius inquit, rudimentũ naturæ lilia facere condiſcentis: & cum unũ foliũ tantũ habeat, quibuſdã tamẽ quaſi inciſuris ita diſtinguitur, ut uideatur in quinqȝ diuiſum.

Tenue ſcamonium.
Ciſſampelos.
Conuoluolum.

Eadem autẽ herba dicta latine cõuoluolum, sicuti hoc in loco, libro scilicet primo de historia plantarum, apud Theophrastum pro elxine uel eusine uitio codicis Iasione nominatur, ita libro secundo de causis Iasine atque corrupte uocatur: quod tamen uerbum ueluti diuinans Theodorus uolucrum uertit. Quare cum Dioscorides atque Galenus multo sint, ut te non latet tam accuratæ doctrinæ uirum, in lingua græca emendatiores quàm Theophrastus in eadem, uel Plinius in nostra, quid est quod dubitemus laginem & Iasinem apud Pliniũ, Iasionem autẽ & asinem apud Theophrastum nomina itidem deprauata, ex uerioribus codicibus castigare? cum præsertim quid sit Græcis elxine, uel eusine, quid'ue Latinis conuoluolum, uel sensu ipso mõstrante noscatur. Quid autem sit eisdem Græcis Iasione aut asine, seu Plinio Iasine uel lagine, ab illis etiam qui se omnia in Plinio scire profitentur ignoratur.

Elxine.

DE SIO ET SILAE.

Male me Plinium accusantẽ, quasi duas herbas fecerit quæ sit una, in tuis primis defensionibus notauisti, quoniã tibi non uideatur Sium esse crisiones, sed tantum similis herba. In secundis contra me latam sententiam penè reuocasti: nam silaum uerbum esse corruptum in Pliniano codice, & lauer potius esse legendum iudicasti. Cuius descriptionem tu quoq; fateris ad eius oleris naturam proxime accedere, quod Græci sium uocant. Et quoniam Dioscorides ait sium à Romanis lauer appellari, quam tu etiã concedis esse illam herbã, quam uulgo crisiones appellant, ita tandẽ mecum, & cum Dioscoride sentis, quod sium quidẽ sit lauer, sed lauer odoratum: quandoquidem sium herba est odorata teste Dioscoride, lauer siue crisiones minime. Sed cum idem Dioscorides duo sij genera faciat: alterum odoratum, ob quam naturam iuncus aromaticus alio nomine dicitur:

426

alterum inodorum, quod quia nasturtij refert saporē, ideo etiā cardamine à Græcis uocat̄: cur sicuti duplex est sium, atq; ut tu quoq; insinuasti, lauer, odoratum scilicet & carēs odore, non etiā crisiones quidam esse inodori, quidam odorati dicantur? Quo quidem admisso mea stabit sententia, sium esse eam herbam quam crisiones nominamus: quam cum bis descripserit Plinius, & sub sij, & sub silai, siue ut tu legendum putas, laueris nomine, iure est à me incuriæ, ne dicam inscitiæ accusatus, qui quæ una herba erat duas fecerit, sicuti ob id etiam merito possit reprehendi, quod duo sij genera in unam naturam confuderit. Nam quæ de sio scribit Plinius, quod latius sit apio, atq; in aquis nascat̄ pinguius, nigriusq;, quod calculos frangat, quod dysentericis & mulierum mēsibus prosit, hæ omnes sunt sij odorati apud Dioscoridem proprietates. Quod autem nasturtij saporem reddat, quod lentigini & mulierum uitijs in facie illitum nocte momento cutem emendet, ut de sio pariter scribit Plinius, hoc non de eodem genere, sed altero potius inodoro, quod ut diximus, à sapore quem reddit, cardamine à Græcis nuncupatur, Dioscorides retulit.

DE SIGILLO LEMNIO.

Venio ad sigillum lemnium, quod ego autore Galeno medicorū omnium longe doctissimo rectius terram, quam milton, id est rubricam nominari monstraui. Tu contrà Nicandrum affers, ac Celsum: quorum alter id terræ genus miltum, alter minium uocat. Sed cur non etiam Andromachum medicum antiquissimum allegasti, qui in suæ theriaces compositione terram lemniam milton appellauit? Præstat autem, inquit Galenus, in eiusdem compositionis expositione, non milton sed terram potius dicere, eam, ut puto, cauens confusionem, quam uisus est fecisse Plinius, terram lemniam inter rubricas & colorum genera libro v &

III numerans, cum tamen, ut idem Galenus inquit, aliud sit lemniæ terræ genus, quo fabri lignarij pro rubrica utuntur, quod uerius miltos nominatur, picturæ potius quàm medicinæ accommodatum. Ego igitur non adeo de nomine, quàm de re ipsa à Plinio dissensi: Nam etsi & cinnabaris, & minium, & pleraque forte alia æque medicis ac pictoribus seruiant, utrunq; tamen usum lemnio sigillo contingere neq; traditur à Dioscoride, diligentissimo alioquin in huiusmodi rebus explorãdis autore, a Galeno autem rubricam à terra lemnia plane distinguente negatur.

DE CINNABARI.

De cinnabari non putas eam opinionem, quam secutus est Plinius, à Dioscoride improbari, quoniam idem Dioscorides simpliciter scripserit: putauerunt quidam sanguinem draconis esse cinnabarim: non damnans, sed referens aliorum de cinnabari existimationem. Sed qui defendi possit, huiusmodi de sanguine draconis opinionem non iudicari à Dioscoride falsam, qui de cinnabari non libro II inter medicinas ex animalium sanguine sumptas, sed potius V inter metalla tractauit? De cinnabari quoque metallo in Hiberia & Colchis nascente, ut te non latet, agit Theophrastus. Et si contra te cognomine tantum Barbarum, autorem lingua & natione barbarum licet allegare, Auecois pariter in suo Colliget, nõ aliter de cinnabari, quàm de metallo scripsit. Galenus etiam medicus nobilissimus sui de simplicibus medicaminibus libro uoluminis XI, cinnabarim metallis adnumerauit. In altero autẽ de eisdem medicaminibus ad Paternianũ tractatu, eorum aperte sententiam improbat, quam Plinius comprobauit, ita scribens:
» Cinnabaris non est sanguis draconis, ut quidam putant.
Galeni duo fuerunt. Siue autem hæc sint uerba Galeni, Pergameno Asiæ ciuitate oriundi, siue alterius eodem nomine insignis medici, sa-

427

tis constat tantorum uirorum iudicio, ea quæ de cinnabari prodidit Plinius, esse fabulosa: non tamen ob id, ut nobis obiecisti, Plinium irrisimus: Absit enim à nobis tanta temeritas, ut hunc celebris nominis autorẽ, tam de humano genere benemeritum, ludibrio habeamus. Sed neque tanti fecimus, ut nefas putauerimus ipsi aliquando non credere, ut quod quidam legulei, qui solis nituntur autoribus, à nobis exegerunt, Plinij autoritatem sine ratione rationem esse censuerimus.

PERORATIO CVM LAMENtatione mortis Hermolai Barbari.

Vix hæc in mei defensionem responderam, cum luctuosus sanè nuntius hominum perculit aures, insignem illam ac singularem doctrinam, illud immortalitate dignum ingenium, illam diuinam potius quàm humanam Hermolai uirtutem nobis immatura morte præreptam. O uana hominum studia, ô labores irritos, ô inanes lucubrationes, quæ sæpe in medio cursu interrumpuntur. Multa ille dum uixit omnimodæ doctrinæ opera, dum nihil aliud diebus ac noctibus meditaretur, nisi quod rem latinam amplificaret, in lucem ediderat. Sed multo plura inchoata atque imperfecta reliquit, quæ nisi mors occupasset propediem erat absoluturus. Quis non de crudeli fato atque impio conqueratur? quod nobis tot, quos prior Hermolai uita germinauerat, fructus anteq̃ maturescerent intercepit? Vix ille Plinianas castigationes emiserat, opus non minori ingenio quàm studio compositũ, cum heu tãtis inuida cœptis, ne quotidie maiora pullularẽt, fors illũ studiosis inimica damnauit. Pliniũ sanè Hermolai cura ac diligẽtia renatũ omnes literati cõfitent. Expectabant proxima genitura Aristotelem eiusdẽ luculẽta interpretatione reuictũrũ, sed omniũ bonorũ autore atq; parente amisso, clarus sua lingua Philosophus in pristinis

ſtinis tenebris demergetur. Quis enim Barbaro adempto, qui inde nomen uidebatur adeptus, quod tetram illam barbariem, quæ iam omnes bonas artes obſcurauit, ſolus poſſet abolere, philoſophiã in lucem antiquã reuocabit? Quis noſtræ ætatis iuuenibus, quos recta ſtudia delectant, inſtrumenta ſuggeret oportuna? Quis, ut ad ea ueniam quæ inter nos inciderãt, ſtudioſæ potius diſputationis, quàm emulæ contentionis certamina tantas in Plinium lites, quas uideor penè quodam mentis furore ſuſcitaſſe, ea qua Hermolaus eloquentia ac grauitate componet? Anrabulæ quidã, qui doctiſſimorum uirorum cauſam aliter defendere neſcientes, cœlum ac terras uociferando concutiunt? Clament iſti licet, & tumultibus omnia compleant, hijs tamen ſemper noſtræ aures obſtruentur: quoniam talium uirorum furioſam maledicentiam, neque imitari ſi uelim poſſim, neq; ſi poſſim uelim. Si quis forte Hermolai doctrina ac moribus ſimilisq;, harum quæ mihi cum illo erant diſſenſionum ſe iudicem fecerit, uel ſi aduerſus me pro Plinio atque Hermolao, Plinij defenſore pronũtiet, ille, ut Plato dicere ſolet, omnia non inimicus obtineat.

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI VINCENTINI DE PLINII, ET plurium aliorum medicorum erroribus, ad præstantem medicum Franciscum Tottum Lucensem nouum opus.

Efflagitasti me quotidianis penè literis, ut tibi super quibusdã Plinij erroribus iampridem à me notatis respondere, quos quidam medicus, tibi & mihi communis amicus, non in autorem, sed in nouos codices impressos formulis, uel manu scriptos potius reijciendos duxerit, ex alterius codicis uetustioris, quem tibi Venetijs ostendit, autoritate. Meam autem de hijs responsionẽ non modo tu, sed & ille idẽ medicus Plinij defensor, ut tuæ literæ mihi significabant, præcipue desiderare uidebatur. Ego uero in hunc usq; distuli diem & tuæ petitioni, & illius desiderio satisfacere: quoniam non libenter patiebar me ad antiquũ ludum reuocari: Vt enim uerum fatear, mihi ludus quidam uidetur de Plinij erroribus disputare, cum sint multi alij in libris medicorum magnæ nostra ætate existimationis errores, ex quibus multo plus uita periclitatur. Paucissimi enim sunt qui Plinium propter medicinas legant, plures propter uocabula, & diuinam, quod negari non potest, elocutionem. Quare circa illos magis, qui sua possunt apud homines nostri seculi autoritate nocere uitæ, puto à medicis laborãdum, quàm circa Plinium, qui à multis non in medicorum, aut philosophorum, sed historicorum potius atq; oratorum numero habeatur. Tu qui multa mea consilia legisti, quibus scilicet ægrotantium saluti consulo, cum ad simplicia uenio medicamenta, scis quàm multos Gentilis, Bartholomei, Montegnanæ, atq; aliorum recentiorum in hijs errores ape-

Plinius quam obrem legendus.

riam, qui non aliunde, quàm ex Auicennæ ac Serapionis libris, quibus nimium nostra credit ætas, habent occasionem. Quare tu Francisce Totte caueto, ne tantisper in uitam pecces, quantisper aliud te impellente facio, quod minus possit generi humano prodesse. Sed tu forte illa uerba respondebis, quæ medicus Plinij patronus scribit circa suæ præfationis initia, ueluti se excusans, quod homo medicus literatorum officium in Plinij codicibus emendandis, & eodem diuino autore contra calumniantes propugnando usurpauerit: iustam esse rationem inquiens, ut de natura rerum, medicinæq́ effectibus Plinij libros Physici quoque recognoscant: Hac enim ratione Plinij patronus se ait impulsum, ut post Georgium Merulam, & Hermolaum Barbarum ipse quoque conatus suos in hijs quæ ad effectus medicos pertinerent ostenderet. Quasi uero, ut de Merula taceam, qui forsan merus grammaticus censeri possit, Hermolaus Barbarus, uir omnium bonarum artium scientia clarissimus, non satis suo sit functus officio, in ea parte quæ ad medicinam attinet in Plinianis codicibus castiganda. Sed de hoc postea uiderimus, nunc quod instat agamus. Hanc medici Plinium emendantis, atque una defendentis excusationem ego libentius acceptarem, si non in æra, ac lolio, sed in alijs herbis, ac simplicibus medicinis, magis ad usum medicinæ necessarijs, in quibus etiam fuit à me Plinius notatus, eiusdem Plinij defensionem suscepisset: Veluti in stachy, atque balote, polio atque tripolio, empetro, quam alio uocabulo prassoidem Galenus uocat, sarxiphage, herba betonica, parthenio, muralio, seu parietaria, aristolochia, cyclamino, heliotropio, pentaphyllo, lemnia sphragide, seu sigillo lemnio, quod terram sigillatam uocant, cistho herba ladanifera, à cisso. id est hedera diuersa, isatide, cum glasto

Georgius Merula.

glasto eadem, licet Plinius hanc diuersam à glasto, illam eandem cum cistho, nominis propinquitate deceptus, aliquando putauerit, nardo celtica, & saliunca, quas etiam male Plinius diuersificauit: Si, inquam, in hijs & plurimis alijs medicinis, quarum frequens est usus etiam apud nostri temporis medicos, sicuti apud eosdem de æra ac lolio non ad medendum, sed tantum ad euitandum, eò quod in pane capitis uertigines facit, aliquando fit mentio, medicus contra medicum pro Plinio disputasset, non alienam ab eius officio disputationem pro Plinio tuendo subijsse iudicarem. Verum in æra tantum Plinium aduersus me conatus defendere malorum medicorum, quod pace eius dixerim, imitatus est morem, qui dum capiti mederi debent reduuias curant. Sed neque in æra satis Plinio patrocinatur, adeo ut præuaricator uideri possit, non patronus: Stat enim adhuc nostra reprehensio, si modo reprehensio dici debet, quæ potius iusta fuit de Plinio homine latino admiratio, licet Plinij patronus eam ingentem calumniam, ipse uere calumnians nominauerit. Verba mea de Plinio potius admirantis, quàm per calumniam, ut eius patronus obijcit, reprehendentis, hæc sunt: Super æra & ægilope in libro de Plinij, atque aliorum medicorum erroribus inscripto, æram dici à Græcis granũ illud quod à nostris lolium appellatur, scribit Dioscorides libro secundo, ac præterea testantur hij, qui ab Aristotele in libro de somno & uigilia, atque à Plinio libro XVIII de eadem scribuntur effectus, quod scilicet capitis grauedinem & uertigines facit. Plinius tamen eodem libro, atque eodem capite æram describit, & lolium quoq; tanquã ab æra differat separatim nominat. Nam si idem putauit & lolium & æra͂, mirum quod sicuti in plerisq; alijs frugibus, atq; earũ uitijs, in quibus nomina latina non deerant, sicuti in tritico, hordeo, & auena

græcis utendum non censuit, non idem quoq; in lolio statuerit, tam præsertim apud omnes usitato uocabulo. Quanquam similis quoq; de auena error in eodem libro & capite legatur: Nam cum in principio uitia frugum exponit, scribit hordeum in auenam degenerare: paulum uero infra scribit hordeum necari à festuca, quæ ægilops nominatur. At si Dioscoridi credimus, quæ ægilops à Græcis dicitur, à Latinis auena nuncupatur. Galenus quoq; in primo sui de alimentis libri uolumine, cum in tritico atque hordeo generatio minus prospere cesserit, alterum in æram, alterum in ægilopen frequentius conuerti testatur. Quod & maximũ est argumentũ, æram idem esse quod lolium. Hæc ego in meo libro ad literam, non tam Plinium accusans, ut dixi, uel per calumniam reprehendens, ceu eius patronus obijcit, quàm de homine latinissimo admirans, cui ubi non oportuit græca uocabula libuit usurpare. Vnde enim hæc græcitatis affectatio, ut quispiam modo siton, modo frumentum, modo arton, modo panem autor latinus scribat? nisi lexica, id est uocabularia scribat? Nam par est quod à Plinio scribitur, aliquando æra, aliquando lolium, aliquando ægilops, aliquando auena. Sed uideamus quid ad hæc Plinij patronus pro Plinio respondeat in sua ad ciues Veronenses uiros clarissimos præfatione. Post multas Plinij laudes, quem linguæ latinæ nos quoq; autorem nunquam satis laudari posse iudicamus, tandem in illos inuehitur medicos, qui Plinium per calumniam in æra reprehenderunt, me scilicet innuens, licet non nominet, sed tam significans quàm si nominaret, imò quasi digito ostendẽs: quandoquidẽ nullus alius medicus, præter me unum est, qui Pliniũ in æra notauerit. Inuehẽs autem in amicum grauius forte quàm debuerat, scribit hæc uerba: » Exemplum unũ ingentis calumniæ afferam de æra » quæ medicos nõnullos ad calumniam tanti autoris inuitauit,

» uit, in qua Pliniũ erraſſe non dubitant cum Hermolao Bar
» baro: Arbitrantur enim æram & lolium ab ipſo ſeparatim
» deſcribi, ſed falſò, codicis errore manifeſto, libro VIII, in
» quo æram tantum diffinit, ſicuti inter medicos effectus, hoc
» eſt libro XXII lolij remedia & uires duntaxat denarrat: tri-
» ticum ſimili modo: non æra legendum eſt, ſed herba ex uetu
» ſtiſſimo codice, ac Theophraſti libro octauo: quoniã ena-
» ta herba triticum ſtrangulat: de qua in eodem libro, ubi Ni
» li in Aegypto mẽtio habetur: Nec terra, inquit, ipſa herbas
» gignit, quæ triticũ enecãt. Itẽ: Runcatio cum ſeges in articu
» lo eſt euulſis inutilibus herbis. De faba inquit: Runcari nõ
» geſtit, quoniam euincit herbas. Item: Siccitas coheret her-
» bas: Herba enim circunligando triticum & eius radices ene
» cat. In quo mendoſis pariter codicibus, hoc modo legitur:
» Aera nonnunquam in macro ſolo. Vbi de ateramno ſupe-
» riori fit mentio, ubi non æra, ſed ea legendum. Sed autor
» hijs peractis mox de æra ſic incipit: Aeræ granum minimũ
eſt. Hæc eſt Plinij in æra defenſio, in qua Plinij patronus
ſibi adeo placuit, ut more galli à certamine deſilientis ſibi
quodãmodo applaudat, & apud ciues ſuos hijs uerbis quæ
» ſtatim ſubiunxit exultet ac glorietur: Hac unica defenſio-
» ne multorum intempeſtiuum clangorem ſedauimus, & ci-
» uem ueſtrum ab ingenti calumnia abſolutum retulimus, ut
» de cætero diligentius perlegere ac diſcutere tantũ autorẽ
» perdiſcant. Quæ uerba poſtrema in ipſum Plinij patronũ
reijciemus, atq; hominem admonebimus, ut tantum auto-
rem defenſurus, & eiuſdem autoris, & aliorum, quos in
ipſius defenſionem adducit, uerba diligentius examinet, &
quid illi ab aduerſarijs obijciatur melius perſcrutet̃, ne aliud
defendens quàm illud cuius accuſatur, reus cauſam prode-
re uideatur. Quo quidem crimine Plinij patronus in hoc
primo ſuſcepto aduerſus medicos pro Plinio de æra patro-

 cinio,

cinio, liquidò apparet laborasse. Nusquam enim Plinio errori datum est, quod æram ac lolium separatim descripserit, quando neq; apud dialecticos error putatur, si duæ aut plures etiam eiusdem rei descriptiones afferantur, sed quod eodem libro, atque eodem libri capite, ubi æram descripsit, lolium quoque nominauit, fuit à nobis in Plinio notatum, quasi nescierit idem æram esse quod lolium. Nam si idem putauit, cur, ut obiecimus, sicuti in alijs frugibus, atq; earum uitijs, quibus sua nomina erant in lingua latina, græcis utendum non censuit, non idem in lolio seruauit, lolium dicendo, non æram? At non æram, inquiet, sed herbam scribit Plinius circunligando se triticum enecare, quod ex pluribus alijs tum Theophrasti, tum ipsius Plinij uerbis, Plinij patronus nititur demonstrare. Sed incassum laborat, quandoquidem & ipse Plinij patronus, & in sua præfatione, & in ipso Plinij libro à se emendatiore edito, fatetur Plinium æram describere, & non lolium, libro scilicet XVIII, capite XVII, sicuti postea ait libro XXII, eundem Plinium lolij remedia & uires duntaxat enarrare. Sed quæ est ista sortitio, ut lolium quidem sub græco uocabulo æra à Plinio describatur, sub latino autem eiusdem grani medici effectus denarrentur? An Latinis græcam ignorantibus linguam lolij cognitionem Plinius inuidit? remedia autem & uires duntaxat docere uoluit? Frustra tamē si herba ignoretur aut granum. Sed neque uerum est, quod Plinius lolij tantum medicos effectus doceat & non æræ: Siquidem Plinius si non libro XXII, saltem alibi, scilicet libro XXIX de ærinea farina in usu medico meminit, quam loliaceam dicere latine debuit, si lolij duntaxat remedia & uires, ut ait Plinij patronus, denarraret. Quare iam ipse discat, si uelit Plinium omni ex parte tueri, totum Plinium diligentius perlegere. Quid enim iuuerit Plinium semel

in uno

in uno sui codicis loco æram uerbum græcum in herbam la
tinum mutasse, si concedatur multis alijs in locis idem uer/
bum græcum à Plinio inutiliter usurpari? Tentauit qui/
dem & Plinij patronus Plinij errorem in æra libro XVIII,
capite XVII ex toto corrigere, æram alio eiusdem capi/
tis loco in hederam conuertendo, atque ita legendo: He/
deræ granũ minimũ in cortice aculeato in pane capitis uer/
tigines facit: Nam & talem ipsum probare lectionem tuæ
mihi literæ significarunt. At tam absurdam Pliniani codi/
cis castigationem, quam tibi priuatim laudauerat, non au/
sus est uel in sua præfatione, uel in Plinij codice edito emen
datiore publicare: Quæri enim ab eo potuisset, ubi un/
quam uel ipse experientia didicisset, uel apud grauioris au/
toritatis medicum, siue philosophum legisset, hederæ gra
num æque atque æræ in pane capitis uertiginem facere. Sed
quoniam huius quæstionis scopulos quantum potuit eui/
tauit, nos alijs ipsum interrogationibus fatigabimus, quæ
sit illa herba interrogantes, quæ triticum circunligando se
enecet: quod nomen uel apud autores græcos, uel latinos,
uel saltem in uulgo habeat: nos æram græce à Plinio, non
sine errore tamen, diximus appellari, ut habet cõmunis co
dicis scriptura, latine loliũ. An orobanche quidẽ quæ eruũ,
ægilope quæ hordeũ, herba securina græce dicta pelecinos,
quæ lentẽ simili modo, hoc est circunligãdo se necãt, sua ha
buere tum apud Græcos, tũ apud Latinos nomina, sola tri/
tici pestis, quæ tamẽ tanto debuit esse nobilior, quãto triticũ
magis omnibus alijs expetitũ frugibus, atq; idcirco plus ab
iniuria defenditũ, remãsit ἀνώνυμον, id est carẽs nomine? Hanc
uocabulorũ inopiã, si qs linguæ nostræ ausit ascribere, Præ
cis certe non tribuet, qui ita πυράγχην, hoc est triticum stran
gulantem, sicuti ὀροβάγχην dicere potuerunt, si aliud nomen
non habuissent herbæ, simili modo triticum se circunligan/

do necantis, quo ὀροβάγχη eruũ. Adde quod ſolet Plinius
ſpeciales herbas, quæ habent aliquam inſignem uim, ſi ca-
rent nomine, per ſimilitudinem aliquam nobis indicare: ue
luti eodem libro XIX, & capite XVII herbam albam pa
nico ſimilem naſci ait, occupantem arua, pecori quoq; mor
tiferã: aut ſi non ſolum nomen, ſed ſimilitudinẽ etiam igno
rat, ſaltem earum nomen ignotum eſſe hominibus teſtatur,
ut libro etiam & capite allegatis, ait peſtem à milio atq; pa-
nico ſturnorum paſſerum´ue agmina abigi, herba cuius no
men ignotum eſt. Quod etiã feciſſet in herba circunligan
do ſe triticum enecante, ſi non æra hoc in loco, ſed herba, ut
uult Plinij patronus, ſcriberetur. Exempla autem quæ Pli
nij patronus affert, ubi uel Theophraſtus, uel Plinius de her
bis frugibus noxijs loquuntur, partim falſa ſunt, uel male
intellecta, partim nihil ad præſentem attinent locum. Pri-
mum enim Theophraſtus libro VIII de plantis perperam
allegatur: nuſquam enim in eo libro ea uerba legũtur quæ
Plinij patronus adducit: quoniam enata herba triticũ ſtran
gulat. Si qua uero ſunt quæ talem ſenſum uideantur habe-
re, hæc nihil ad præſentem attinent diſputationem, in qua
quæritur, nunquid ſit herba aliqua quæ circunligãdo ſe tri
ticũ enecet. Theophraſtus ſanè libro VIII de plantis hæc
„ uerba ſcribit: Imbres enim tum aliâs contrarij ſunt, tum
„ ſemina ſæpe corrumpunt; quod ſi minus, herbæ quidem lu
„ xuriam mouent, ut ſata ſtrangulentur, atque omne alimen
„ tum amittãt. Hæc autem uerba non id ſibi uolunt, de quo
Plinij patronus contendit, ſata à quibuſdam herbis ſe cir-
cunuoluentibus ſtrangulari: ſed ſenſus eſt, quod ſata ali-
quando nimium in herbas excreſcentia ſua luxurie ſtrangu
lantur, atque alimento priuantur. De quo ſatorum uitio
etiam Virgilius meminit in Georgicis:

Luxuriem ſegetum terra depaſcit in herba.

Sed

Sed & Plinius ipse libro XVIII, capite XVII, de eo-
" dem uitio scribit in hunc modum: Inter uitia segetum &
" luxuria est, cum nimia sua fertilitate procumbunt. Hoc autem uitio non modo segetē, sed etiam aliquas arbores strangulari testatur Theophrastus libro V de causis plantarū,
" ubi ita scribit: Arborum autem genus etiam aliquod for-
" tassis est, cui corruptio secundum naturam sponte, nec ullo
" pacto afflictato, sed bene uigenti eueniat, ut pino, cum ra
" dices mutatæ in tædam fuerint: ita enim fit ex nimietate nu
" tritionis: cumq; per tædam transmittere pabulum arbores
" nequeant moriuntur: quod proximum illi uidetur, quod
" animalibus quæ extra modum crassantur atq; pinguescūt:
" Cum enim auram attrahere nequeant, nec ullo pacto spiri
" tu uti possint, propter obesitatem condensationemq; stran
" gulantur. Quamobrem non inepte rustici hoc uocabulum
" de pino usurpant: Pinum enim strangulari aiunt obesitate
" atque pinguedine, quippe omnia spiritum desiderant ali-
" quem, uel solutionem, uel meatuū libertatem. Ergo cor-
" ruptiones huiuscemodi potius naturales esse putauerim.
Hæc Theophrastus. Ex cuius uerbis apparet, plantas duplici ratione strangulari: Vel quia aliæ plantæ ipsis circūuoluuntur, quomodo eruum ab orobanche, & simili ferè modo lentē ab aparine scribunt strangulari, & Theophrastus libro VIII de plantis, & Galenus libro primo de alimentis: Vel non aliena iniuria, sed sui ipsarum luxuria atq; obesitate, quod de Satis libro allegato Theophrastus, de arboribus autem libro V de causis testatur. Debuit ergo Plinij patronus, id quod alijs medicis in sua præfatione suadet faciendum, Theophrasti uerba uel fidelius citare, uel eadem examinare diligentius: quod etiā in uerbis Plinij ipsum facere oportuit: Nusquam enim ea uerba scribit Plinius quæ Plinij patronus adducit: herba circunligando triticū & eius.

radices enecat, nisi in hoc de quo disputamus loco, ubi ipse codicem non emendat, sed deprauat, æram in herbam commutando. Alia etiam Plinij uerba, quæ ex locis uarijs Plinij patronus adducit de inutilibus herbis triticum enecantibus, de runcatione segetis aut fabæ, nihil ad præsentem pertinent disputationem: in qua non quæritur, nunquid sint aliquæ herbæ inutiles, frumēta enecantes atque legumina, ad quarum euulsionem runcatio sit necessaria: quis enim de hoc tam rei rusticæ imperitus dubitarit? non, inquam, hoc quæritur, sed illud potius, nunquid sit aliqua herba specialis, quæ præcipue triticum se circunligando enecet. Vt enim scribit Theophrastus libro VIII de plantis: & si sint quædam herbæ quæ communia omnium frugum uitia putantur, quæ tamen plus inter aliquas ualeant, propria earū uitia putantur. Exempli gratia: orobanche erui, aparine lentis. De quibus etiam uitijs, quæ quibusdam sunt propria, paulo supra uerba iam tacta idē Theophrastus in hunc modum scripserat: Genus autem quod totū transire in aliud aptum sit nullum præterquam tiphen, & semen comperies, sicuti inter primas disputationes proposui, nec non lolium tritico & hordeo corruptis enascitur: uel si id minus, nasci quidem inter triticum solitum esse nulli dubium est, ut etiā ponticum illud triticū, atrum cognominatū, & semen bulborum, & ea quæ nasci inter alia semina solent. Nam & auena magis in hordeo exire uidetur, & in lente aracus res scabra & dura, in aphacis autem securina securi similis. Hæc omnia Theophrastus, interprete Theodoro Gaza, qui quidem interpres æram lolium cōuertit. De quo idem Theophrastus neminem dicit dubitare inter triticum solere nasci: Licet Plinij patronus uideatur asserere, quod non sit æra uitium tritici propriū, sed magis herba. Idem Theodorus ægilopen auenam latine dixit, quæ est ita proprium

hordei

hordei uitium, ficuti tritici lolium. In eandem fententiã de uitijs quibufdam fegetum peculiaribus fcribit Galenus, ut fupra tactum eft, libro primo de alimentis, qui potuit uideri à Theophrafto accepiffe quæ fcribit, nifi patrem allegaret fuum in hunc modum fcribens: In triticis quidem æræ, id eft lolia fæpius inueniuntur: inter hordea uero nafcuntur quidem, fed pauca, plurima autem quæ ægilops, id eft, auena nominatur: In hijs uero quando uel primum incrementum, uel generatio minus profpere cefferit. Genitor autem meus ætate iam in fenium uergente, captus amore agriculturæ triticum aliquando feruit & hordeum, cum fummo ftudio omne aliud diuerfi generis femen intermixtum exemiffet, explorandi gratia, fi ex tranfitione eorum in alia & auenæ generentur, uel propriam habeant etiam femina ifta naturam. Natis uero inter purgata femina lolijs quidem forte plurimis inter triticum, paucis autem inter hordea, fed auenis abundantibus, etiam de alijs feminibus conatus eft pariter facere inquifitionem. Inuenit itaque & in lentibus eodem modo ex ipfarũ in aliud tranfitione natos aracos duros, & orobos, & pelecinos, femina efui minime idonea. Aparinem autem non modo efui non idoneam, fed etiam inter nafcendum fe lentibus circumplicantem, atque ita angentem ac ftrangulantem, ac proculcantem, ficuti orobanche orobos. Hæc omnia Galenus non multum diffona ab illis quæ libro allegato fcribit Theophraftus, in hoc cum eo maxime congruens, quod duas tantum herbas facit amplexicaules, fuo complexu necantes: Orobanchen quidem eruum, aparinem uero lentes. E diuerfo Plinius non folum has, fed & æram, id eft lolium, & ægilopen, id eft auenam, & pelecinon, id eft herbam fecurinam, quamuis fenfu ipfo, & rerum natura repugnãte, cum fint herbæ recticaules, amplexicaules

Duæ herbæ amplexicaules.

n 2 defcribit.

describit: Alioqui non posset neque æra, id est lolium triticum, neque ægilops, id est auena hordeum, neque herba securina lentem se circumligando necare, nisi herba recticaulis eadem fieret amplexicaulis: cui rei & sensus ipse, & omnium parens natura aduersatur, quæ herbas se alijs circunuoluentes, à rectis quibus circunuoluuntur, non solum specie, sed etiam genere separauit. Quare recte Plinius, & Theophrastus, ac Galenus consone uitia frugum peculiaria denarrauit. Male autem, atque ab eisdem autoribus dissone, modum quo pleraque earum fruges interimant, recitauit, ac magis postea sua conclusione asseuerauit, cum ea uerba subiunxit:
" Et hæ quidem omnes suo amplexu necant. Verius enim & magis ad imitationem Theophrasti, quem ubique de naturis plantarum scribens uidetur uelle Plinius æmulari, licet multa eiusdem autoris sensa peruertat, ita scripsisset: Et hæ quidem omnes idcirco interimunt, quia pabulum tollunt: Talibus enim uerbis utitur Theophrastus libro quinto de causis plantarum, ubi de pestibus proprijs sata necantibus

Plinius Theophrastum peruertit nonnunquam.

" disserit ita scribens: Neces quoque ab alijs accidunt pro-
" priæ, ceu in minoribus patet: quippe orobanche uocata eruum
" necat complexu compressuque suo: Et linoderum fœnugræ-
" cum interimit protinus radici adnascens: Et alia cladem alijs
" inferunt, ut quæ cum singulis frugibus simul proueniunt,
" ceu lolium & auena tritico atque hordeo, & aparine lenti,
" & alia alijs: omnia tamen idcirco interimunt, quia pabulum
" tollunt, tam quod terra ministret, quàm quod à sole & aëre
" ueniat. Atque eorum quidem ratio manifesta est, quia uidelicet habent interimendi uim: talem enim sensum uerba statim subscripta manifestant: Oleum autem & pix, atque
" pingue: nam hæc quoque necandi uim habent, & reliqua.
Ex hijs Theophrasti uerbis facile unicuique potest liquere, æram, id est lolium, & ægilopen, id est auenam, talia enim

uerba

434

uerba in græco codice habentur, hac ratione habere uim, alteram necandi triticum, alteram necandi hordeum, non circumligando se, sed pabulum auferendo: quando & orobanche, & aparine, quæ hanc habent se circumligandi naturam, non tamen hanc communem rationem subterfugiunt, quin & ipsæ quoq; pabulum tollendo interimant, tam quod terra ministret, quàm quod à sole & aëre ueniat: qđ uisus est hoc in loco insinuare uoluisse Theophrastus, aparinen non orobanchæ, ut in libro octauo, associando, sed lolio & auenæ. Quanquam & idem libro octauo diligentius considerantibus significauerat, ita de orobanche
» & aparine scribendo: Nonnulla etiam manifeste commu
» nia plurium erumpunt: sed quoniam plus inter aliqua ua
» leant, propria eorum putantur, exempli gratia: oroban
» che erui, aparine lentis, quod altera eruum potissime uin
» cit causa imbecillitatis, altera inter lentem maxime coale
» scat. Quasi uelit dicere Theophrastus, quod etsi orobanche eruum causa imbecillitatis suo amplexu atq; compressu potissimo uincat, tamen & pabulum auferēdo enecat: Aparine uero lentem pabulū auferendo potissimo, quoniā ipsa inter lentes plurimo abundat alimento: Hoc enim significat uerbum ἐντρεφῶ, quo hic utitur Theophrastus, pro quo interpres retulit, maxime coalescat. Hoc uero in loco (ut nos ipsos excusemus, hoc est eius culpæ, cuius Plinij patronum accusauimus, falsæ scilicet allegationis Theophrasti, suspicione liberemus, apud illos præsertim qui Theophrastum non græcum, sed latinum legerunt) hos censui eosdem lectores admonendos, me ubi Theodorus in translatione Theophrasti apariren lappam uertit, in hoc Plinij secutus errorem, qui sæpius in libris suis, ubi Theophrastus apariren nominat lappam latine, dicit maluisse græco uti uocabulo aparine, quo Plinius nihilominus in uarijs lo-

Theodoro imposuit Plinij autoritas.

cis librorum suorum non raro utitur, dans multis aberrandi, sicuti in æra & lolio occasionem, ut pariter aliud putent esse apud ipsum Plinium lappam, aliud aparinem. Libuit autem nobis in hac herba græcũ seruare uocabulũ, quoniã nomen lappa in ea à Plinio & Theodoro nimiam aliquando Plinio fidem adhibenti usurpatũ, potius arctio grandes lappas ferenti, quàm aparinæ congruat. Sed & aliud hoc ipso in loco subijciendum existimaui, quod non ad nostri, sed ad Plinij facit defensionem: Ego enim semper fui ita animatus, ut ubicunq; possim Plinij autoritatem foueam atque sustentem: sicuti ubi non possum, puto, ut philosophum decet, ueritatem in honore præferendam. Præter ea quæ supra nos Plinio obiecimus de herbis, quæ non circumligando se, sed potius alimentum auferendo enecant fruges, quispiam & de herba securina, græce pelecino dicta, possit obijcere, quod non sit aphaci, id est lentis, sed potius aphaces: sic enim de pelecino scribit Theophrastus, quod sit aphaces uitium peculiare, adeo ut dubitet Hermolaus, ne aut lectio corrupta sit in Theophrasto, aut uicinitas nominis Plinium in errorem traxerit. Sed neque lectio Theophrasti corrupta est, qui libro VIII de plantis scribit aperte in lente aracum, in aphace pelecinon nasci frequentius, neque propterea Plinius errasse conuincitur, quem Galeni possumus tueri autoritate, qui inter malas herbas nascentes in lentibus nõ minus pelecinos quàm aracas nominat. Vtinam idem Plinius tam bene in ateramno defendi posset, quam herbam putauit circa Philippos in pingui solo, qua faba necatur, sicuti teramnum alteram, qua in macro solo, cum quidam uentus afflauerit: quo in loco nescio an rideam, an magis miseram Plinij conditionem deplorem, tales sortiti defensores, qui putant mutato uerbo æra in ea, quod uerbum æra hic esse uitio codicis scriptũ

Defensio Plinij.

Error Plinij in teramno & ateramno.

435

non negamus, ſicuti & ſequens: non qui puteńt, inquam, tam leui unius uerbi diſſyllabi mutatione Plinium à maximo, quem ipſi non animaduertunt, errore uindicare. Hoc ſanè ulcus non tam facilem habet curationem, qualem forte milia illa, quæ ſe iactat Plinij patronus perſanauiſſe, quin potius ex illorum numero eſt, quæ & ipſe fatetur neminem potuiſſe adhuc ad cicatricem perducere, licet ſe credat & hoc egiſſe, ita nunc uerbum æra in ea, ſicuti prius in herbam commutando, magna ſanè caſtigandi licentia, ſi non alia quis nitatur ratione, niſi quia ita in libro ſuo uetuſto ſcriptum inueniat: quaſi & codices Pliniani uetuſtiſſimi non plurimis ſcateant erroribus, qui ad nouos, uel manu ſcriptos, uel formulis impreſſos defluxerunt. Sed ea, inquit, uerbum hoc loco pro æra ſcriptum refert ateramnum, de qua ſtatim antea fit mentio. Ego uero Plinij patronum alia interrogatione uexabo: ubi unquam apud aliquē autorem legerit, ſiue græcum, ſiue latinum philoſophum, aut medicum, uel de re ruſtica ſcribentem, de herba hac ateramno nominata, circa Philippos in pingui ſolo fabam necante, eademque nonnunquam in macro, cum quidam uentus afflauerit. An apud Theophraſtum? Hunc enim uidetur Plinij patronus citare autorem aduerſus Hermolaum in huius loci emendatione. Verum Theophraſtus teramon & ateramon libro octauo, & pluribus alijs in locis non pro herbis accipit, ſed pro quibuſdam leguminum affectibus peculiaribus, quæ nos coctilia, & incoctilia dicimus. In quem etiam ſenſum eadem uerba græca, τέραμον, ἀτέραμον, id eſt coctile & incoctile, ubique apud Theophraſtum uertit Theodorus. Verba ipſa Theophraſti libro octauo de plantis græce ſubijciam, ut omnibus luce clarius appareat Plinij in ateramno errorem nulla poſſe codicis emendatione defendi. Sunt autem hæc:

τὸ δὲ τέραμον καὶ ἀτέραμον λέγεται μὲν ἐπὶ τῶν ὀσπρίων μόνον, οὐχ' ἄλογον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σιτωδῶν παραπλήσιον ἢ ταυτό τι συμβαίνειν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὴν αὐτὴν εἶναι χρείαν οὐχ' ὁμοίως ἐμφανὲς ἐπεὶ οὐδ' ἐπὶ τούτων ἁπάντων ὁμοίως, ἀλλὰ μάλιστα ἐπὶ τῶν κυάμων λέγεται, καὶ φακῶν, εἴτ' οὖν καὶ μάλιστα πασχόντων, εἴτε δὲ καὶ διὰ τὴν χρείαν φαινομένων. γίνεται γοῦν πλεῖον, πολλαχοῦ γὰρ τόποι τινὲς εἰσὶν οἳ ἂν φέρουσιν τεράμονα, καὶ ἄλλοι πάλιν ἀτεράμονα. τὸ δὲ ὡς ἐπὶ πᾶν οἱ λεπτόγεω μᾶλλον τεράμονα. καὶ ἀὴρ δὲ κατάστασις τις ποιεῖ τοιαύτην παραλλαγὴν, σημεῖον δ' ὅτι τοιαῦτα τὰ χωρία καὶ ὁμοίως ἐργασθέντα φέρει ποτὲ μὲν τεράμονα περὶ φιλίππους δὲ ὁ κύαμος λιχμώμενος, ἐὰν ὑπὸ πνεύματος ἐγχωρίου ληφθῇ τεράμων ὢν ἀτεράμων γίνεται.

Hoc est, ut Theodorus transtulit: Coctibile autem & incoctile de leguminibus tantũmodo dici solet, ueruntamen & in frumentaceis idem aut proximum, quod euenire nõ absque ratione putaueris. Sed quoniam usus non idem sit, neque percipi potest, neque in omnibus leguminibus ex æquo sentitur, sed præcipue in faba, & lente, seu quod hæc maiorem in modũ affici nata sunt, seu quod hæc propter frequentiorem usum magis appareãt. Largius itaque fieri solet: sunt enim loca permulta, quæ semper coctibilia ferãt, & alia quæ incoctibilia, sed omni quasi ex parte loca tenuia coctibilia potius reddunt. Cœli quoque conditio mutationem huiusmodi afferre nimirum potest argumentum, aliâs coctibilia, aliâs incoctibilia reddũt. Faba apud Philippos cum uentilatur, si ab afflatu incola perfletur incoctibilis est. Hæc Theophrastus græce, atque latine Theodoro Gaza, uiro & græcarũ & latinarũ quoque literarum doctissimo, interprete. Ex quibus omnibus Plinij error hic luce clarius manifestatur, qui fabæ effectum ateramnon, id est incoctibile, apud Philippos ab afflatu incola eidem fabæ aduenientem ipse sub longe alio, quàm Theophrastus, uel Theophrasti interpres retulit sensu, ita hunc totum Theophrasti locum perperam imitando. Circa Philippos autem ateramnon nomi nat in pingui solo herbam, qua faba necatur teramnon, qua in macro: sic enim scribendum existimo ad Theophrasti, qui teramnon & ateramnon libro VIII, licet in alio quàm

Plinius

Plinius, ut dixi, nominat ſenſu, imitationem, cum quidam uentus afflauerit. Equidem doleo hanc mihi neceſſitatem impoſitã, adeo pudendos in tam celebri autore errores aperiendi, quos uelim, ſi poſſim, potius obtegere: niſi quod licentis calumniæ à Plinij patrono accuſatus, non poſſum aliter hanc in me culpam excuſare, niſi Plinium oſtendam, non modo in æra & lolio, ſed in pluribus alijs eiuſdem libri ac capitis locis, ubi de æra ſcripſit, aberraſſe, & male in eo uerbo Plinianum codicem fuiſſe bis ab eius patrono emendatum. Et iam poteram receptui canere, & meæ ſuper æra defenſioni finẽ ſtatuere, niſi quod Plinij patronus non contentus hijs quæ aduerſus medicos, me præcipue notans, ſcripſerat antea de æra, turſus in quodam ſuæ præfationis loco, ubi Hermolaum Barbarum intemperanter lacerat, quoniã & ipſe Plinium immerito, ut ille inquit, accuſat, iterũ medicos in bromo & auena taxat, in hijs inquiens & priores medicos unà cum Hermolao aberrare. Quare mihi uideo alteram additam eſſe neceſſitatem, me pariter atq; Hermolaum in hijs quæ ad medicinam attinent defendendi. Nam reliqua, in quibus Plinij patronus damnat Hermolaũ, literatoribus defendenda relinquo, quorũ officium eſt, de uocabulis potius, quàm de rebus ipſis diſputare. Quid tamen in bromo & auena, uel Hermolaum, uel me Plinij patronus innuat aberraſſe, nõ intelligo: Vt enim pro me ipſo primum reſpondeam, nihil de bromo contra Plinium ſcripſi, quamuis potuiſſem, ſi uoluiſſem, ita Pliniũ in bromo, quæ eſt auenæ ſpecies, ſicuti in ægilope notare. De qua bromo Theophraſtus libro VIII de plantis ſcribit hæc uerba, The
„ odoro Gaza interprete: Ad hæc triticũ tunicis integitur
„ multis, hordeum nudum conſiſtit, id enim omniũ maxime
„ caret tegumento, tipha quoque, & ſigillo, & omnia huiuſ
„ modi multiplici folio includuntur. Aſt omnium maxime,

o ut ita

„ ut ita loquar, auenam natura operuit, quin etiam culmus al
„ tior tritico ꝙ hordeo est, & spica plus discreta folijs emicat,
„ palea quoq; plus suauior ex tritico ꝙ hordeum. Quem Theophrasti locū uolens Plinius libro XVIII, capite VII, ut conijcere licet interpretari, bromon, id est, auenam, sic enim hoc uerbum non modo Theodorus hoc loco, sed etiā Plinius interpretatur, maxime nudam esse dixit, quā Theophrastus pollylobon, id est, ut idem Theodorus transtulit, maxime opertam descripsit. Cui rei etiam sensus adstipulatur, cum auenam intueri liceat multis contectam tunicis, ut scribit Theophrastus, non autem nudam, ut Plinius male Theophrastum interpretando retulit. Et ne quispiam suspicetur, me per calumniam Plinium reprehendere, subijciam eiusdem autoris libro & capite supra allegatis uerba, sunt
„ autē hæc: Tunicæ frumento plures, hordeum maxime nu
„ dum, & alica, sed præcipuæ auena, calamus altior frumento
„ ꝙ hordeo, arista mordacior hordeo. Quis non uideat Plinium de eisdem ferè satis, de quibus Theophrastus loquentem, paria uoluisse dicere, nisi quod in auena deerrauit? nā uerba Plinij, tunicæ frumēto plures, respondent illis Theophrasti, triticum tunicis integitur multis. Item hordeum maxime nudum, est illud quod Theophrastus ait: hordeum maxime caret tegumento. Calamus altior frumento quàm hordeo, arista mordacior hordeo: Verba Pliniana eandem habent sententiā cum uerbis Theophrasti, culmus altior tritico quàm hordeo, palea plus suauior ex tritico, quàm hordeo. Reliqua autem, scilicet alicam, quàm uidetur Plinius pro tipha uel silligine posuisse, esse nudam, sed præcipue auenam, sunt Plinij errores, qui eas & Theophrasto, & sensui consone multiplici folio includi, seu maxime operiri dicere debuit. Sed si & extra XVIII librum euagari liceat, nónne etiam Plinius libro XXXII in ægilope errasse conuincitur? ubi

ubi male imitando Theophrastũ scribit hæc de ægilope uer-
» ba: Mirum, lotum herbam, & ægilopem non nisi post an-
» num ex semine suo nasci. Aliter enim de hisce herbis libro
» VII scripsit Theophrastus in hunc modum scilicet: Sed bul
» bo peculiare datur, quod nõ simul ex omnibus seminibus,
» sed partim anno primo, partim secundo, ut etiam de auena
traditum est: Sic enim uerbum ægilopem hoc loco, sicuti &
in alijs omnibus uertit apud Theophrastum Theodorus,
unde Plinius, ut diximus, errasse conuincitur, scribens ægi-
lopen non nisi post annum ex semine suo nasci, cum more
bulbi partim anno primo ex suis seminibus nascatur, par-
tim anno secundo, ut ait Theophrastus. Vt autem ex Plinij
uerbis habetur, neque tota auena ex seminibus, neq; etiam
pars una primo anno nascatur, sed tantũ secundo. Hij sunt
duo Plinij in bromo & ægilope, duabus auenæ speciebus
errores. In quo autem Plinij patronus medicos unà cum
Hermolao de bromo & auena aberrasse uelit, non ausim
asserere, quandoquidem neque ipse ausus se aperto certa-
mini exponere, tantum me aberrasse dicit, & errorem non
explicat, dubitans ne si palàm protulisset, ipse potius errare
deprehenderetur, & forte in me tempus expectans, quod
etiam in Hermolao expectauit, ne possim ad omnia respon
dere. Quod enim crimen in sua præfatione obijcit medicis,
qui Plinij manibus negotium facessere studuerunt, ueluti
laruas ad pugnam irritam euocantes, ipse uere est eidem
crimini obnoxius, qui post mortem Hermolai tot doctissi-
mi hominis errata, si modo sunt, ut ipse opinatur errata,
publicauit, quorum neque unum ipso uiuente esset ausus
efferre. Quod de me erga Plinium dici non potest, qui
non uixi eadem ætate qua Plinius, sicuti Plinij patronum
cum Hermolao in eadem ciuitate magnam suæ uitæ partem
egisse constat, & ipso tempore quo Hermolaus Plinianas

cudebat caſtigationes, & ſuis dictabat familiaribus, in quadam uetuſti codicis inſcriptione legiſſe Plinium Nouocomenſem, quod erratũ contumax Hermolai, ſic enim ipſum Plinij patronus in ſua præfatione nominat, & ſe ab Hermolao, uel eius familiaribus audiuiſſe non diffitetur. Cur cum illa dictabat Hermolaus nõ tentauit refellere? An tutius putauit calcare mortuos, quàm uiuos irritare crabrones? Verũ ad propoſitũ reuertentes, cum non poſſimus habere exploratum, quid nam illud ſit in quo de bromo atq; auena medicos dicat Plinij patronus aberrare, ſi diuinare liceat, & cogitatus hominum quoad fieri poteſt aſſequi coniectura, ſic puto Plinij patronum ſua mente concepiſſe: Qui Plinium medici in ægilope reprehenderunt, unà cum Hermolao Barbaro decipiuntur, credentes ægilopen idem eſſe quod auenam, cum bromos potius ſit græcis auena, ægilops autem feſtuca, uel herba ab auena diuerſa, de qua ſæpius Plinius inter uitia ſegetum, ſub nomine ægilopis nõ auenæ tractat, quam & aliquando medicatam facit, ut libro XXV, capite
,, XI, ubi ait: Et ægilopas ſanat herba eodem nomine quæ
,, in hordeo naſcitur, tritici folio ſemine contrito, cum farina
,, permixta impoſitaq; uel ſucco exprimitur, hic è caulibus, fo
,, lijsq; pergrandibus dempta ſpica, & in trimeſtri farina dige
,, ritur in paſtillos. Verum ſi Plinij patronus uelit obſtinate contendere, ægilopen nõ eſſe auenam, neq; auenæ ſpeciem, doceat ipſe quæ herba ſit ægilops, ſicuti nos eam eſſe auenã, tum ex Dioſcoride, tum Plinij ipſius qui eam deſcribit modo, quo Dioſcorides, eundemq; tradit in medicina uſum: ac præterea hoc in loco, ſcilicet capite XI, libro XXV, eam in hordeo naſci teſtaĩ, ſicuti prius libro XVIII, capite XVII, hordeũ in auenam degenerare teſtatus erat. Poſſumus autoritatibus demonſtrare, atq; inſuper Theodori Gazæ, hominis in Græcia nati, & non minus latinarum, quàm etiam

græcarum

 438

græcarum doctissimi literarum, qui ubicunq; ægilopen scriptum inuenit apud Theophrastum, ut etiã retro diximus, auenam uertit. Barbari præterea autores, quibus maior ætate nostra quàm uel Græcis uel Latinis in medicina fides, eadem de deusir, id est auena scribunt, quæ de ægilope Dioscorides, Galenus & Paulus pariter tradiderunt. Lexica etiã omnia, tam græca quàm latina, ægilopen, id est auenam exponunt: quæ qui uelit negare, uidetur quodammodo principia negare: siquidem omnis nostra cognitio pendet ex cognitione terminorum. Quanto simplicius fuerit fateri Plinium non magnam habuisse græcarum literarum cognitionem, atq; eo defectu omnia illa quæ ipsi obiecimus in suis scriptis errata reliquisse, quæ morte præreptus non potuit emendare: Sed quod de se Naso poëta dicit, alterum linguæ latinæ ornamentum: *Theodorus Gaza.*

Emendaturus, si licuisset, erat.

Ego sanè hanc unam Plinij errorum excusationem puto omnibus alijs defensionibus præferendam, quæ non sunt defensiones, sed grauiores, ut sæpe ostendimus, & magis etiam ostendemus, accusationes. Nam sicuti Plinij patronus, contra quē nunc agimus, forte putauit ægilopen aliud esse quàm auenam, ita alter concesserit ægilopen idem esse quod auenam, non tamen id latuisse Plinium, sed ductum ratione probabili, maluisse uti uocabulo græco quàm latino. Si quis hoc dixerit, siue Plinij patronus, cũ quo nunc est nobis negocium, siue alius, non uidet quantam insciitiã rerum etiam uulgatissimarum Plinio sit adscripturus: Plinio inquam, qui de naturali historia scribere profiteatur, & tamen uideatur existimasse, ægilopen, id est auenam, esse herbam amplexicaulem, quæ circumligando se triticũ enecet. Quam existimationem pueri rusticorum, qui quotidie recta modulantur auena possint irridere. Quare tutius iu-

dico, si alterum Plinio sit detrahendum, græcarum potius literarum adimere cognitionē, quàm rerum è terra nascentium, tam præsertim uulgo notarum, eidem adscribere ignorationem. Neq; magnum hoc Plinij dedecus futurum existimo, si ei græca eruditio detrahatur, cum multo maiora illi literarum latinarum ornamenta relinquantur, quibus omnes alios linguæ latinæ autores adeo superexcessit, ut si Musæ lingua Romana loqui uoluissent, non puto Plautina, ut quidam sentiunt, sed magis Pliniana fuissent locutæ. Sed utinam tantam habuisset in corde sapientiā, quantam habuit in lingua patria eloquentiam. Quod homines eruditi Plinianam elocutionē diuinam iudicent, eamq; præcipue imitandam censeant, non equidem improbo, sed magis laudo, & quibus ista non sapiat, eos planè fateor desipere. Sed illos uicissim puto esse in altero desipientiæ genere, qui Plinio tantam tribuunt diuinitatem, ut nullo pacto in animi eorum captum uenire possit, Plinium in aliqua sui operis parte deerrasse, siue de imaginibus herbarum, atq; natura, siue de terræ ac maris ambitu, siue de siderum magnitudine loquatur. Nuper me quidam amicus Ferrariæ monuit, ingressum se forte scholam puerorum, audiuisse ludi magistrū magna uoce aduersus me pro Plinio ac quodam leguleo Plinij patrono, de sole ac luna pronuntiantē. Tum ego ad amicum inquam: Et quid ille ludi magister de sole ac luna pueros docebat suos? An solem esse masculini generis, lunam fœminini? Neque enim putabam ludi magistrum ausum fuisse supra calceum ascendere. Non hoc, amicus inquit, sed aliud maius: Plinium enim probabat idem quod alios mathematicos de luna sensisse, ipsam scilicet terra esse minorem: Quoniam ubi Plinius scribit libro secundo de naturali historia: Non posset quippe totus sol adimi terris intercedente Luna, si terra maior esset

Eloquentia Plinij.

quàm

quàm luna: Magister hoc in loco uerbum, terris, licet in plurali numero proferatur, habere tamen singularis significatum, & partem terræ, non omnes terras significare contendebat. Risi hominis uanitatem, & uicem illorum condolui puerorum, qui satis intempestiua, ne dicam inepta disciplina per numerum pluralem ac singularem ad astronomiæ traherentur sublimitatem, ad quam neque ipsi propter ætatem, neq; eorum magister propter ingenij hebetudinem possent ascendere. Hanc quoque cum dictarem epistolam, accepi ab amicis quos habeo Venetijs literas, quæ me admonebant, esse alterum grammatistam græcum, meæ quantum potest apud suos discipulos existimationi detrahentẽ: nisi quod iste aliquanto prudentius, non mecum de astronomia, seu alia philosophiæ parte, uel medicina contendit, sed tantum de grammatica græca, hoc est de ea quã profitetur arte. Quod si uelim hominem aduersus me satis, ut audio, petulanter in sua professione exultantẽ, auscultare, uideo me ad ea studia quæ iampridem in schola puerorum didici, ætate iam cana non sine magna mea infamia relabi. Nam cũ diuisæ sint professionũ uices, quis ferat grammatistam de philosophia, aut philosophum de grammatica disputantẽ? Sed cum idem amici mei, qui me primi de hoc græco grammatista, non cessante quotidie meum nomen dehonestare, monuerunt, etiam me cogant, ut pro meo honore tuendo ei super hijs, quæ mihi in grammatica græca obijciuntur, respondeam, eum obseruabo modum, ut neq; in minimis meã famã neglexisse, neq; me sponte, sed inuitũ in hanc de cõstructionibus disputationẽ, quæ magis puerili ætati cõueniat, uidear demisisse. Nã quod mihi à grãmatista græco obiectat̃ hoc est, me male emẽdasse locũ Aristotelis libro VII de historia animaliũ, in quo de morsu canis rabidi scribit hæc uerba: λυττῶσιν ἀπάντα τὰ δηχθέντα πλὴν ἀνθρώπου. In qbus ego

ego nō πλὴν, ſed πρὶν magis cenſui legendū, ne ſi dictio ex-ceptiua retineatur, mendacium inſit apertiſſimum, omnia animalia morſa à cane rabido rabire, & mori, excepto homine, cum æque homo ac reliqua animalia ex morſu canis rabidi & rabiant, & moriantur. De quo tamen tam manifeſto mẽdacio Ariſtoteles ſi ita ſcripſit, ut in codice græco ſcriptum inuenitur, & Theodorus ſua translatione confirmauit, nihil audio grecū grammatiſtam in Ariſtotelis aut Theodori dicere defenſionem. Sed ut qui uelit naturæ potius, quàm ſuæ artis legibus aduerſari, nullo modo permittit, ut πρὶν aduerbiū temporis cum genitiuo caſu conſtruatur, ſed πλὴν legendū cenſet, ut habet ſcriptura græci codicis. Neq; ueretur, ut dixi, naturam uiolare, quæ uoluit ita morſum canis rabidi eſſe homini noxiū, ſicuti reliquis animalibus, ut ſuæ artis decreta ſeruet incorrupta. Ego uero hominem antiqua mihi amicitia deuinctum, licet, ut tandem reſciui, ſimulata: quoniam à me ſæpius apud magnos uiros, quorū ope uitam traducebat, collaudatus non eadem refert grata mente præconia, ſed magis ingrata conuicia: hominem inquam, ſiue uerum, ſiue fictum amicum, ita compellabo: Amabo, ô amice, ſi alterum Ariſtoteli ſit detrahendū, aut doctrinam philoſophiæ, aut grammaticæ græcæ eruditionē, utram adimendam cenſeas? Tu forte tuæ fauens profeſſioni potius cenſueris Ariſtotelem malum eſſe philoſophum, ut bonum probes grammaticum. Tu quidem ita grammatiſta græcus. At non idē Porphyrius ſummus philoſophus de Ariſtotele philoſophorum principe iudicauit, quin minus malum putauit, eundē Ariſtotelem lingua quàm mente σολοικίζων. Cum enim de natura diffinitionem ab Ariſtotele aſſignatam, quæ ait: natura eſt principiū motus & quietis: non poſſet Porphyrius aliter pro uera defendere, quoniam cœleſtia corpora habent naturam, & tamen nunquā

quiescunt, sed perpetuo motu cientur, dicere non dubitauit, & pro uel ab Aristotele fuisse transumptum. Atqui ô graeci grammatistae, cum quibus doleo impositam mihi esse necessitatẽ de uestra grammatica, à qua iam pridem fateor me esse feriatum disputandi, uestrae regulae dicunt soloecon esse, cum coniunctio ponitur pro coniunctione: quẽadmodum Aristotelis Porphyrius καὶ ἀντὶ τοῦ ἤ, hoc est, & pro uel planè posuisse confitetur. Sed quia forte sit nefas Aristoteli, uiro non minus uerborum facundia, quàm rerum scientia praedito, tale uitium sermonis, quale est soloecon, adscripsisse, illud potius dicendum est quod scribit Quintilianus, multa in antiquis autoribus tum uetustate, tum autoritate defendi, ubi praesertim subsit aliqua ratio, ut in eo loco Aristotelis, in quo πρὶν ἀνθρώπου scribendum censui: Nam si πρὶν ἀντὶ τοῦ πρότερον, ἢ ἀντὶ τοῦ πρωτοῦ, καὶ ἀντὶ τοῦ ἕως οὗ saepissime ponitur, ut graeci autores probati sentiunt, πρότερον autem & πρωτοῦ construitur alterum cum genitiuo, alterum cum uerbo infinitiuo habente uim casus genitiui, cur non & πρὶν ἰσοδυναμοῦν, si etiam πρὶν suam habet deriuationem ἀπὸ τοῦ πάρος πάριν, καὶ συγκοπῇ πρὶν: cur non possit πρὶν in constructione sui aliquando primitiui seruare naturam? Quia non est consuetum, inquient, apud idoneos autores talem fieri constructionem. Nam potissima ratio grammatistarum est consuetudo, saepius tamen falluntur: Neque enim omnes legere probatos autores, neque etiam libri omnes antiquorum inueniuntur, sed multi uetustate interciderunt. Qui autem error est apud Latinos, eundem etiam puto apud Graecos posse contingere, hac praesertim aetate, in qua studia graecarum literarum defloruerunt. Gellius apud nos literator eximius existimauit non inueniri in libris Ciceronis uerbum Nouissimum pro extremis, & tamen falsa fuit existimatio: Siquidem in epistola eiusdem Cice *Nouissimus in Cicerone.*

ronis ad octauium, quam fuiſſe ex ultimis puto, quia pro-
» ſcriptus eam ſcripſit, hæc uerba leguntur: Nam ut or-
» diar ab initio, & perducam ad extremum, & nouiſſima cō-
» feram primis, quæ non poſterior dies &c. Laurentius Val
Laurentius Valla. lenſis ob librorum latinorum penuriam, qua ſua ætate labo
rauit, multos ſermones putauit eſſe à latinitate abhorrentes
qui noſtro æuo in latinis autoribus poſtmodum in lucem
proditis frequentes reperiuntur. Sed quid opus eſt cū grā-
matiſta græco, uetere præſertim amico, tam operoſa diſpu-
tatione cōtendere? cum poſſimus ambo facile redire in gra
tiam, atque in unam reuocari concordiam, Ariſtotelem bo-
num philoſophum, & non malum grammaticum faciētes,
ita prima uerba eius loco de quo diſputamus legentes:
λυττῶσιν ἀπάντα τὰ δηχθέντα περὶ ἄνθρωπος, ut ſubaudiatur λυττῶ, uel
περὶ ἄνθρωπον, ſubaudiendo λυττᾶν: neque enim negabit aduer-
biū περὶ tam cū indicatiuo, quàm etiā cum infinitiuo iungi,
niſi ſuæ uelit artis negare regulas: ſic & in ſecunda clauſula:
ἀναιρεῖ τὸ νόσημα τοῦτο τάς τε λύκας καὶ ὅτι ἂν δηχθῇ ὑπὸ λυττῶσης περὶ τὸν ἄνθρωπον,
ſubaudiendo ἀναιρεῖ. Ego tamen magis probauerim in pri
ma clauſula caſum accuſatiuum, & ſubauditionē uerbi infi
nitiui, tum quia constructio magis uſitata, tum quia maior
eſt inter ν & ς literas græcas ſimilitudo, & ideo ab una ad
alteram lapſus facilior. Sed omiſſis grammatiſtarum, ſiue
latinorū, ſiue græcorū craſſis admodum ſubtilitatibus, iam
ad medicum Plinij patronum reuertamur: de quo non ſatis
queo admirari, quod medicus atque philoſophus non modo
meo, ſed aliorū quoque iudicio doctus, ſe etiam paſſus fuerit
trahi in hæreſim grammatiſtarū, Plinium eſſe omnis erroris
expertem, in hijs etiam quæ partim ad philoſophorum, par
tim etiam ad medicorum attinent diſciplinas. Nam inter
cætera, in quibus in ſua ſcribit præfatione, Hermolaum
Plinium immerito accuſare, hunc quoque uidetur Hermo

lai

lai errorem annotare, de solis, lunæ, ac terræ magnitudine. Sed cur in hijs ab Hermolao dissentiat, qui mecum contra Plinium sentit, non intelligo, quandoquidem Plinij patronus neque in hac parte, sicuti neque in pluribus alijs suam pro Plinio sententiam aduersus me atque Hermolaum nondum aperuit. Nos uero quantum ad hunc attinet locũ quid nobis uideatur aperte pronuntiabimus, Hermolaum recte cum Ptolemæo, ac reliquis probatissimis mathematicis, lunam terra esse minorem statuisse, & Plinij cauillum contraria probantem reprobasse, nisi quod non recte, neq; Ptolemæo consone, terram ter tantum, & duabus quintis ferè partibus scribit luna esse maiorem: Nam inter diametros seu dimetientes terræ ac lunæ, non autem inter globos ipsos est ista proportio. Ratio autem geometrica probat, globos suarum diametrorum proportionem habere triplicatam. Ex qua ratione colligitur, terram luna maiorem esse non ter, & duabus quintis ferè partibus, ut scribit Hermolaus, sed trigesies nouies, & una ferè tertia parte. Quẽ quidem Hermolai errorem si Plinij patronus uoluit innuere, ubi de solis, lunæ, terræq; magnitudine Hermolaum notat, hominem non modo medicum, sed etiam mathematicum exosculabimur. Sed quoniam etiam in sole eundem carpit Hermolaum, in quo nullam hic præbuit erroris uel minimam suspicionem, ueremur admodum ne nota hæc potius grammaticam, quàm mathematicã sapiat subtilitatẽ, quandoquidẽ etiam grammatistæ audẽt de astronomia per numerũ singularem atq; pluralem, de historia autẽ naturali per casum genitiuũ uel ablatiuũ disputare. Sicuti aũt in lunæ ac terræ magnitudinibus partim cũ Hermolao sentio, partim dissentio, ita in herba fraga ferente, in lysimachio, in phalangio, myrmetio, omnino Hermolai accedo sententiæ, Plinium errore non paruo herbã fraga ferentẽ, quæ sit trifolia, fecisse *Herba ferens fraga.*

quinquefoliam, uel ſenſu ipſo, qui in hijs eſt certiſſimus arbiter, illud quod nos dicimus indicante. Quod ſi Plinij patronus ſe herbam quæ fraga fert uidiſſe aliquando quinqꝫ habentem folia teſtabitur, nos uiri grauis teſtimonio credemus. Sed ſciat nos non de eo quod perraro fit, & monſtri loco habeatur, ſed de naturæ numero quem ſeruat in pluri-

Lyſimachion. mis, cum Plinio in hac herba contendere. In lyſimachio herba pariter, quam Dioſcorides flore aureo, Plinius purpureo deſcribit, uiſum ſenſuũ omnium acerrimum iudicẽ appellabimus, ubi prius fuerit declaratum, quæ herba fuerit antiquis lyſimachion, & quo nomine ætate noſtra apud uulgus cenſeatur: Quod Plinij patronum facere oportuit, antequam diceret florem lyſimachij eſſe uulgatum, alioqui ſciat ſe repugnantia dixiſſe: Qui enim poſſit flos uulgo eſſe cognitus, ſi herba ipſa de qua naſcitur flos ignoretur? Vt certe eam ſcio non modo à uulgo, ſed etiam à medicis noſtræ ætatis, ut pleraſqꝫ alias quæ in uſu medico fuere apud priſcos, ignorari: Si tamen more ſophiſtarum, non elegantium, ſed barbarorum loqui uelim, poſſum dicere, & uulgus, & medicos herbã lyſimachiũ noſſe, non tamen noſſe herbã lyſimachiũ. Sed minime puto Plinij patronũ, medicũ non ſolum peritũ, ſed etiam eruditũ, ita fuiſſe locutũ: ſi tamẽ ita fari liceat, erit ſermo ſophiſticus uerus: Nam herbã quã

Corneola. priſci dixere lyſimachion, hoc æuo uulgus corneolã nominat, ſub hoc nomine notiſſimã omnibus, licet plures neſciant priſco uocabulo uocari lyſimachion, quod nos nũc primũ luce clarius ſumus demõſtraturi. Huic herbæ uulgo corneola nominatæ, quam infectorum præcipue officinæ nouerunt, ea enim ad inficiendos uiridi colore pannos utunt̃, omnes illæ adſunt notæ, quas tum Dioſcorides, tum etiã Plinius pariter lyſimachio adſcripſere: Nam & in aquoſis naſcitur, ut ſcribit Plinius, uel in paludoſis, & iuxta aquas,

ut Dioſcorides. Ego ſanè teſtor me frequenter uidiſſe herbam corneolã in Ferrariæ paludoſis, uel in ripa Padi natam. Huic præterea folia tenuia, uiridia, qualia ſalici germinant, quæ ſi comburantur, acrem fumum emittunt naribus mordacem, & quod damnat Plinium, non purpureo, ſed aureo flore inſignita cõſpicitur. Cogitur autem & Plinius fateri, aureũ eſſe herbæ lyſimachij florem, niſi uelit cognominem lapidem lyſimachum, aureis inſignem uenis, ut ipſe deſcribit libro XXXVII, capite X, temere idem nomen fuiſſe ſortitum. Quanquam idem Plinius non tantum in colore floris, ſed etiam in herbæ odore notari poteſt, quem grauem ſentiri ſcribit, & non acrem, ut Dioſcorides: nec quomodo talis ſentiatur oſtẽdit, ſuffitu ſcilicet herbæ combuſtæ. Quæ omnia Dioſcorides diligentiſſime eſt executus, & uſum præterea herbæ in medicina docuit, quod hoc in loco ubi lyſimachion deſcribit Plinius facere prætermiſit. Lyſimachiũ autem eſſe herbam infectiuam, non equidem memini me legiſſe apud aliquem autorem græcum uel latinũ, niſi quod de ea ſcribit Plinius libro XXVI, capite XVI, quod capillum flauum facit. Dioſcorides autem lyſimachium alio nomine ait lytron appellari, quam appellationem ſuſpicor aut apud Dioſcoridem, aut apud Plinium eſſe deprauatã, qui de lutea herba infectiua meminit libro XXXIII, capite V, quam dicit cæruleo ſubtritam pro chryſocola induci. Forte enim lytron, non luteam eandem herbam debuit nominare: nam & Victruuius non luteam ſed luteum uocat, inquiens: „Qui non poſſunt chryſocolla propter raritatem uti, herba quæ luteum appellatur cæruleũ inficiunt, & utuntur uiridiſſimo colore. Talis eſt ferè etiã ætate noſtra lyſimachij herbæ, ſiue lytron, ſiue luteum alio nomine appelletur, apud infectores uſus: nam colori cæruleo, quẽ guadum uocant, eam ſuperinducunt, & uiridem colorem tingunt. *Lutea herba infectiua.*

Mirum autem uideri possit, si lutea uel luteum nominetur, cum non luteum sed uiridem faciat colorem, nisi quod & luteum seu flauum facit, si per se adhibeatur, & nō cæruleo subteratur: nam & Plinius scribit, ut diximus, lysimachium capillum flauum facere: uel lytron forte non à colore quem tingit, sed à flore potius lutea fuit nominata. Nam & Auicenna Fen. XVI tertij capite de excoriatione ulcerum, de quadam herba meminit, quā herbam tinctorū & citrinam nominat, cuius succū bibitum & clysterizatum scribit prodesse ulceribus intestinorū. Neq; puto ipsum aliam herbam innuere, quàm lysimachium, cuius pariter foliorū succum, aut epotum, aut per clysterem iniectum dicit Dioscorides prodesse dysentericis. Antiquus autē Auicennæ expositor, siue Gentilis, siue alius, cuius expositiones in locū allatū habentur impressæ, ut qui magis studeat uerba Auicennæ scindere in partes, primā ibi, secundam ibi, tertiā ibi, quàm eorū sensum, quod magis foret ex usu medicorū, declarare: neq; hanc herbam tinctorū citrinam, neq; alteram quam statim postea tanquam eundem habentē effectum Auicenna subiungit, & pedem alacohen dicit à quibusdam uocari, se autē existimare quod sit pes corui, quamuis alij ante eum, ut ipse testat̄ dixissent Hippocratem per alacohen folia ficus intellexisse: neutram, inquam, harū herbarū quæ uidentur fuisse apud ueteres in usu medicinæ celebres, atque ideo cognitu necessariæ, sua studuit doctrina Gentilis illustrare, sed tanq̄ essent notissimæ, aut parum afferret earum noticia utilitatis, sua intactas expositione præterijt. Nouus autem Auicennæ expositor non uisus est omnino ista negligere, uerū ex eius expositionibus lector est incertior quàm antea: Nam herbā tinctorū memitem esse dicit, cuius succo utuntur tinctores, de qua etiā memite dicit testari Principem, quod est frigida & sicca in primo, & quod multā habet stipticitatem, & ex-

poni in

poni in sinonymis Auicennæ quod est chelidonia, sed non esse uerum teste Simone Genuensi: Nónne hic Expositor ignotum per ignotius, aut saltem æque ignotũ nobis osten dit, cum herbam tinctorum memitem esse dicit, non autem quid sit memitẽ, sed quid non sit magis edocuit? Scio enim uerã memite, quã Dioscorides glaucium uocat, & ad uitia oculorũ laudat, à nostræ ætatis medicis ferè omnibus ignorari, qui pro ea utuntur herba altera simili quidem, sed non eandem habẽte uim, quã græci μήκωνα κερατίδα, id est, papauer cornutum appellant; sed fac ueram memitẽ, aut uerũ glaucium esse, notum non tamen: aut autores arabes de memite, aut græci de glaucio, q̃ sit hæc herba tam in usu infectorum quàm etiam medicorũ, quicquã retulerunt: neq; quia Auicenna scribat, memitẽ esse frigidam & siccam in primo, hoc satis efficax est argumentũ ad probandum memitem esse herbam tinctorũ, de qua Auicenna facit mentionem Fen XVI tertij capite de excoriatione intestinorum: Plures enim sunt herbæ tales habentes qualitates, quas tamen propterea non dicimus easdem esse cum herba tinctorũ atq; citrina ab Auicenna nominata, neq; etiã eosdem habere in medicina usus existimamus. De secunda herba, pede alacohen ab Auicenna uocata, idẽ Expositor scribit existimare quod sit herba à medicis uocata pes corui, de qua dicit secũdo huius capite, de pede coruino, quod radix huius herbæ cum decoquitur confert solutioni antiquæ, sed radicem huius herbæ, quã nostri herbolarij uocant pedem corui, esse causticam, ulceratiuam, & de ista nõ loqui Principẽ. Hic quod deinceps dicit, quod aliqui dixerũt, quod per alacohen Hippocrates intellexit folia ficus, quæ in nullo seruiunt casui præsenti, quia pungunt & excoriant per lacticinium occultatũ in eis, hæc omnia ad uerbum ferè nouus expositor Auicennæ, qui sua expositione non magis hanc, q̃ etiã priorem nobis herbam declara-

Memite herba.

Pes alacohe.

declarauit. Forte autē sit illi minus pudendū hanc secūdam,
Pes coruinus. scilicet pedem coruinū, de quo Auicenna loquitur, ignorasse, quando & ipse Auicenna, tantus alioquin medicinæ magister, uel dubitauit, uel etiam nesciuit quid esset, ut planè in multis alijs herbis ipsemet suam fatetur inscitiam, ut etiam secundo canonis de hac ipsa herba, quæ pes coruinus nominatur, non modo ambigua sed etiā contraria loquitur, sunt
" autem hæc Auicennæ de pede coruino inibi uerba: Pes
" coruinus membra expulsionis, radix eius herbæ confert so-
" lutioni antiquæ, & dixerunt Paulus & alij, quod confert co
" licæ, & efficit operationem hermodactylorum absque nocu
" mento. Ego autem nescio quomodo radix pedis coruini possit prodesse solutioni antiquæ, & facere operationē hermodactylorū, qui sunt satis in soluendo potentes, nisi forte Auicenna uult hoc loco solutionem curare solutione, qui tamen alibi præcipit non esse faciendam solutionem super solutionem. Fen autem XXII tertij capite de solutione podagræ, & ischiadicorum, pedem coruinum non colicæ, sed podagræ potius, ex eiusdē Pauli autoritate Auicenna pro-
" desse testatur, ita scribens: Et dixerunt quidam quod pedi
" coruino inest operatio hermodactylorum, & non est eius
" nocere stomacho. Quæ uerba exponens etiā nouus expo
" sitor Auicennæ, in hunc modum scribit: Dicit aliquos as-
" seruisse, quod pes coruinus operatur, & purgat sicuti hermo
" dactyli, & non nocet stomacho sicuti ipsi: Et pes iste corui-
" nus est herba cuius radix ponitur in opere, de qua scribit se-
" cundo huius capitulo de ea: Dixerunt Paulus & alij, quod
" confert colicæ, & efficit operationem eorum absque nocu-
" mento: Deinde subiungit: Radix pedis coruini quē nos hic
" habemus, ab extra apposita rodit, & pluries hanc feci super
" pedem illius quassari, qui habebat in inguine bochium epi-
" demille, & protinus illic surgebat ampulla, qua rupta exibat

uirus

„ uirus uenenosum, unde aliqui sanabantur. Sed hanc dare „ per os nunquam ausus sum, licet sciam aliqua quæ foris adhibita „ uesicant, & ulcerant, & comesta noceant, ut allia, & cæpe. Hæc ille: qui licet uereatur, ut sanè debet uereri, dare per os radicem pedis coruini quæ uenenum est, ut postea declarabimus, per uerba tamen postrema uidetur innuere, quod si etiam daretur per os, cum aliqua tamen ratione daretur, & non sine Principis autoritate. Ioannes uero Matthæus de Grado, alter nouus Auicennæ expositor, in huius radicis expositione „ magis audaculus scribit hæc uerba: Intellige, quod cum au„ tores utuntur pede coruino, in casu etiam isto semper utuntur „ radice eius, & non folijs: ita etiam dominus Auicenna secundo canonis ponit iuuamenta radicis eius. Quæ uerba Expositoris nobis indicant ipsum huius herbæ timuisse folia non radicem, quia dominus Auicenna eiusdem radicis usum, & non foliorum secundo canonis præcipue probauisset. Miseret me humanæ uitæ, quam uideo quotidie sub Auicenna non tanquam principe, sicut medici iuniores appellant, sed tanquam sæuo tyranno periclitari: nam si radicem uenenatam uel intra corpus iusserit adhiberi, eam quidam medicorum in ægrotantibus adhiberi non dubitant: Contrà, si radicem salutarē, & uenenis aduersantem dari uetuerit, tanquam medicinam perniciosam, illam medici etiam celebres non audent dare. Radicem pedis coruini habentem uim exulcerandi, & tanquam uenenum, præterquam si extrinsecus apponatur, in usu medicinæ fugiendam, alter nouus Auicennæ expositor nō ueretur † dare etiam intus assumendam, fretus Auicennæ † *dicere* & secundo canonis, & XVI tertij, qui eam hermodactylis præfert autoritate. Ego uero testor deum me nouisse medicum, qui ex eadem radice quibusdam alijs adiunctis pilulas cōficiebat, & eas podagra laborantibus propinabat, nō sine magno quorundam qui eas accepere periculo, donec tandē

à me sui erroris admonitus, à tam periculosa abstinuit medicina. Nónne idem Auicenna, si qui tam fatui sint qui ei uelint in omnibus credere, scribit secundo canonis, napellum esse uenenũ perniciosum? & tamen potari suadet, cũ postea subiungit: » Delet albaras linitum & bibitum. Venenũ autẽ quod nostra ætate napellum ab herbarijs nominatur, aconitum à Græcis atq; Latinis uocatur, de quo Vergilius:

Napellum.

Miscent aconita nouercæ.

Vt iam appareat Auicennam non tam tyranni, quàm etiam nouercæ imitari mores. Contrà Galenus aconitum laudat, si abstergendum sit aliquid ex corpore, sed cauendum esse, inquit, ne aut in potu aut in cibo sumatur. Idem Auicenna radicem pentaphylli à Dioscoride cõmendatam ad uenena mortifera, ipse secundo canonis scribit esse medicinã perniciosam, adeo ut Michaël Sauonarola medicus, suo et nostro quoq; tempore propter scripta quæ de medicina edidit clarus, non ausit eam in quartana dare, non aliam ob causam, nisi quia damnetur à Principe. Tantã habet, ut nuper dicebam, Auicenna apud medicos nostri temporis autoritatem, ut medicinam mortiferã faciat salutarem, sicuti pedem coruinum: salutarem autem perniciosam, ueluti radicem pentaphylli uel eius succum. Nam & Iacobus de Dondis, cognomento Aggregator, huius radicis succũ inter uenena perniciosa ex Auicennæ numerat autoritate. Forte autem quantum ad pedis coruini attinet radicem, non tam Auicenna, quàm medici ipsi non recte Auicennã intelligentes sunt reprehendendi. Quis enim eos cogit putare herbam, quã herbarij nostræ ætatis pedem coruinũ nominant, esse illam quã ueteres medici, Paulus scilicet & Dioscorides, sub eodem nomine celebrarũt? Quasi uero sit necessariũ, ut quæ nunc sunt nomina herbarũ, etiam priori seculo fuerint. Eos autẽ quos supra notaui Auicennæ Expositores, illud oportuit di-

dicisse

dicisse, aliam esse herbam à priscæ ætatis hominibus pedem coruinũ nominatam, aliam à nostris: nam si id sciissent, neq; tam multa de pede coruino dubitassent, neque etiam aliqui eorum unquam in animũ induxissent, herbã pedem coruinum à nostris dictam, posse sine periculo aut in pilulis, aut alio modo intus assumi: Hæc enim est illa quã Dioscorides βατράχιον, & apium syluestre nominat. Vnde & medici iuniores non solum pedem coruinũ, sed etiam apium raninũ nominarunt, à gemina scilicet animalis, & herbæ alterius similitudine. Huius herbæ Dioscorides quatuor facit species, & unam ex hijs inter uenena collocat. Omnium autem folia, & caulem, si apponantur humano corpori, uim ait habere exulcerandi, & escharam faciendi. Quare nullo modo suspicandum est, illos qui dixerunt pedem coruinũ in medicinæ capitulis excoriationis intestinorũ, quos Auicenna allegat XVI tertij eodem capite de hac pede coruino, quam ueteres βατράχιον, à rana cuius effigiem repræsentat, nominarunt, intellexisse: sed neq; Auicenna secundo canonis cum scribit radicem pedis coruini conferre solutioni antiquæ, de hac potuit intelligere. Ideo quantum ad hoc forte non est error Auicennæ, sed male exponentium Auicennam, & nescientium quid duobus in locis, scilicet & secunda canonis, & sexta decima tertij per pedem coruinũ Auicenna intellexerit, si modo & ipse quid esset intellexit: nam XVI tertij etiã uidetur hæsitare. Secundo autem canonis omnino Auicenna aberrat, illam ostendens quam supra tetigi in radice eiusdem herbæ contrarietatem, quod conferat & solutioni antiquæ, & faciat operationem hermodactylorũ absque nocumento. Quibus uerbis postremis similia etiã scribit XXII tertij, supra etiã à nobis allegata. Verum utrobiq; male Paulus & alij super hac medicina, quæ facit operationem hermodactylorum, ab Auicenna citantur: neque enim Paulus

Batrachij quatuor species.

uſquam herbã coronopoda, ſic enim græci pedem coruinũ nominant, hermodactylis comparat, in iuuando podagricos, ſed compoſitionem quæ nominatur apud græcos διακορωνό ποδος, id eſt, per pedem coruinũ, alteri præfert, quæ apud eoſdem græcos δι' ἑρμοδακτύλων, id eſt, per hermodactylos nominatur, quarũ utranq; deſcribit Paulus libro VII, in quo de ſimplicibus et compoſitis agit medicinis, proprijs ambas inſcriptionibus notans.

Primæ compoſitionis inſcriptio, atq; deſcriptio hæc eſt.

Podagrica per Hermodactylum.

Hermodactyli oũʒ. III. anneſi, cymini æthiopici, ameos, corymborum thymi, piperis longi, zinziberis, obolos tres, epithymi unciam mediã, doſis oboli IIII aut VI, datur mane cum condito uel hydromele. Secundæ autem cõpoſitionis per pedem coruinũ inſcriptio, atq; deſcriptio talis eſt.

Per pedem coruinũ compoſitio, quæ facit ad ea, ad quæ & altera per hermodactylon, ſtomacho utilis.

Zinziberis oboli duo, piperis oboli tres, agarici obolus unus, cinci interioris oboli quatuor, radicis pedis coruini oboli ſex, doſis oboli octo. Hijs autem quibus uenter non facile ſoluitur ſiliquæ XXIII, facit omnino ſeptem, uel octo ferè alui deiectiones. Harum duarũ compoſitionũ Paulus libro ſui de medicina uolumine tertio ſecundam, per pedẽ coruinum nominatam, dicit ex Alexandri autoritate prima eſſe meliorem, ut quæ eandem faciat euacuationẽ, & æque ſedet dolorem, cum hoc quod nihil obeſt ſtomacho. Quorum uerborum ſententiam male Auicenna duobus in locis antea allegatis, de ſolo pede coruino ſcribit, ipſum hermodactylis comparando, quaſi radix pedis coruini, de qua loquitur Paulus, ſit par in cienda aluo radici hermodactylorũ, & non habeat potius adſtringendi facultatem, quemadmodum de ea ſentit Dioſcorides, qui ipſam cœliacis prodeſſe

teſtatur,

testatur, sicuti & ipse Auicenna primo canonis eandem dicit radicem prodesse solutioni antiquæ, & etiam XVI tertij testatur nonnullos eam nominasse inter medicinas ad ulcera intestinorum facientes, quoniam cœliaca dispositio est morbus similis lienteriæ, quæ prouenit etiam ex ulceribus intestinorum. Quare Auicenna hæc omnia de radice pedis coruini non male scribit. Illud uero non recte, quod faciat operationem hermodactylorũ. Si quis uero miretur, quomodo tota compositio per pedem coruinum nominata, eandem possit facere euacuationem, quam altera per hermodactylos, cũ pes coruinus uel radix eius uim astringendi habeat, hermodactyli autem magis purgandi, sciat dictã per pedem coruinum compositionem non habere uim purgatoriã ex pede coruino, sed ex agarico & enico, quod cartamum medici recentiores appellant. Purgat autem æque atq; altera compositio per hermodactylos nominata, quoniam dosis eius est dupla ad dosim alterius, & in durum habentibus uentrem maiorẽ multo quàm duplam habet proportionem, ut ex hijs quæ antea scripsimus, ex Pauli sententia patere potest. Neq; uero quispiã miretur, compositionẽ purgatiuam ex medicina uentrem astringente suam sortiri appellationẽ: quoniã in podagricis doloribus, atq; ischiadicis non minus quærimus humorũ fluxum ad loca dolentia reprimere, quàm eorum qui iam fluxere euacuationem. Vnde & apud Paulum inuenitur alia compositio ad podagras, quæ per corallium nominatur, in quam tamen ueniũt rhabarbarũ, & aristolochia medicinæ euacuantes. De eisdẽ duabus compositionibus, quas supra secundum Paulum annotauimus, etiam Auicenna meminit Fen XXII tertij capite de solutione podagricorum & ischiadicorũ. In quibusdam tamen medicinis, sed præcipue in põderibus medicinarum, à Paulo euariat, ut quas scribit Auicenna cũ hijs

quas Paulus antea notauerat, cōferre uolentibus uideri pōteſt. Hic uero occurret aliquis, ac mihi obijciet id, quod & ipſi Auicennæ, atq; eius Expoſitoribus antea obiectaui, nō haberi ex eorū expoſitionibus, neq; quid ſit herba tinctorū ſiue citrina, neq; quid ſit pes coruinus, de quo Paulus, quā tumuis male ab Auicēna allegatus, intellexit: Liquet enim ex hijs quæ antea diximus, eſſe herbam pedem coruinum à ueteribus dictam, ex cuius nomine cōpoſitio tota ſuam habuit appellationem: nondum tamen quæ, aut qualisnam ſit fuit declaratum. Cum ergo & quænam, aut qualis ſit herba tinctorū ab Auicenna dicta, & quo nomine apud ueteres fuerit inſignita, antea docuerimus, quod etiam de herba fecimus, quā noſtri herbarij pedem coruinū nominant, reſtat ut quid ſit pes coruinus ueteribus & Dioſcoridi, & Paulo, atq; Auicennæ doceamus: quandoquidē & ipſe Auicenna eam ſcripſit compoſitionē, cuius pes coruinus eſt pars, ne qui uolunt totā facere compoſitionē in pede coruino dubitent, ueluti quidam Auicennæ expoſitores hæſitarunt, aut ſicuti alij radicem pernicioſam pro ſalutari recipiant. *Coronopus.* Coronopus, hoc eſt pes coruinus, inquit Dioſcorides, herba parua eſt, oblonga, humi ſtrata, folijs fiſſis: hæc quoq; pro olere elixatur: aliqui amnones, aliqui aſtrium, Afri atorſum, Romani caciatricē, nonnulli ſtillago, nōnulli ſanguinari uocant: huius radix in cibo ſumpta facit ad cœliacos: naſcitur in locis incultis, & in dumetis, & in uijs. Omiſſis in hac herba barbaris appellationibus, de qbus nō poſſumus, ſint'ne recte an perperam ſcriptæ dijudicare, Romana nomina diligentius inſpiciamus, ut ſi qua eorū ſint deprauata corrigamus, atq; inde ad eius quā quærimus herbæ notitiā perueniamus. Caciatrice ſanè uidetur dictio corrupta: neq; enim eſt græca, neq; latina: quare puto galitricē eſſe legendum, uel *Galitrice.* quod magis græcæ appellationi reſpondeat, galli crus, ut ſicuti

cuti

cuti ideo apud Græcos hæc herba coronopus est nominata, quoniã coruini pedis effigiẽ repræsentat, simili ratione apud Romanos galli crus fuerit nũcupata: Est enim herba apud autorẽ de simplici medicina, quem aliqui putant fuisse Apuleium, galli crus, atq; etiã sanguinaria nominata: quod etiã nomen uitiatum est, seu decurtatũ apud Dioscoridem: nam sanguinari pro sanguinaria in multis codicibus legitur: De hac autem herba idem autor de simplici medicina, quicũq; sit, refert eadem quæ de coronopode Dioscorides, quod uidelicet in locis asperis, & circa uias: addit autem & rationẽ cur tam galli crus, quàm etiam sanguinaria nominetur, eò quod scilicet naribus imposita sanguinem fluere facit, & habet, ut inquit, in summitate pedem galli. Hæc autẽ herba ipsa, si quàm sit uulgo nota, & simul eius nomen uulgare manifestauero, uereor ne Auicennæ, atq; eius Expositoribus magnam pariam ignominiã, qui in re notissima pueris hæsitarint. Verum ista cælare non est tam parcere antiquis, quàm uitam negligere, quæ ut antea diximus, sub Auicennæ atq; eius Expositorum autoritate periclitatur. Hæc procul dubio illa est quam partim sanguinariam ab effectu iam dicto, partim capriolam uulgò appellamus, Plinius unam speciem graminis facit, & gramen uocat aculeatum, quoniam ei in acumine aculei sint plurimi, quos ut idem Plinius inquit, conuolutos naribus inserunt, extrahuntq; ciendi sanguinis gratia. Quæ licet uerba scribat Plinius libro XXV de secunda graminis, ut diximus, specie, ipsam nihilominus libro XXI inter herbas aculeatas, sub græca appellatione coronopodis numerauit, nesciens, ut arbitror, eandem esse herbam quam Græci coronopoda, & Romani gramen uocant aculeatum: quoniam ut in æra & lolio, ægilope & auena, aparine & lappa, nuperrime autem in lysimachio, & lutea manifestauimus, plurimarum Sanguinaria.

herbarum

herbarum, quas latinis nominibus nouerat Plinius, græcas nomenclaturas ignorauit: quam Plinius inſcitiam etiam in iſatide & glaſto, elxine & conuoluolo, oxymirſine & ruſco, nardo gallica & ſaliunca, in altero noſtro libello, de Plinij atque aliorum erroribus edito, demonſtrauimus. Quia uero ex tam crebro, & in omnibus Plinij libris paſſim errore reperto, hæc inter me ac Plinij patronum diſputatio habuit occaſionem, quem tamen errorem hic ſe putauit unica codicis emendatione, æram ſcilicet in herbam mutando ſuſtuliſſe, nunc mihi libet eidem Plinij patrono copioſius oſtendere, quàm multas alias Pliniani codicis emendationes eũ oporteat excogitare, ſi errorem quem dixi, pro quo inter nos eſt orta diſſenſio, ex toto Plinij codice uelit extirpare: Neq; enim in herbis tantum, atq; omni plantarum natura, ſed etiam in animalibus atque metallis hunc ipſum errorẽ Plinius admiſiſſe frequentius deprehenditur, ut per ſingula genera ſummatim oſtendemus.

ERRORES PLINII DE ANImalibus, & metallis.

PLINIVS libro XX marrubium nigrum ſcribit à Græcis praſion nominari, melius autẽ melan praſion ſcripſiſſet: quoniam praſion nomen eſt cõmune ad nigrum & album. Poſtmodum libro XXVII de eodem marrubio nigro ſub ballotes nomine agit, neſciens tamen eandẽ herbam, quam Romani marrubiũ nigrũ appellabant, à Græcis ballotẽ nominari. Argumentũ inſcitiæ, quod balloten alia nuncupatione porrum nigrum, & non marrubium nigrũ Plinius à Græcis uocari eodem loco teſtatur. De quo Plinij errore quo ſæpius praſſon, id eſt porrum pro praſſio, id eſt marrubio ſcribit, nominum uicinitate deceptus, etiam in altero libello fecimus mentionem.

De atriplice Plinius multis ſcribit in locis, ſed libro præcipue XX, ubi uires eius ac proprietates explanat, hoc tamen olus ex aureo colore dici à græcis χρυσολάχανον uidetur Plinius neſciuiſſe, cum libro poſtmodum XXVII agat de chryſolachano, tanquam de herba penitus ab atriplice differente, adeo ut huic contrarias omnino illis quas antea atriplici adſcripſerat uires aſſignet: Libro ſiquidem XX atriplicem morbos regios, ac pallorē facere ex Pythagoræ tradit autoritate. Poſtmodum libro XXVII de chryſolachano agens, ait fuiſſe aliquos qui hanc herbã dicerent alligatam regium morbum habentibus, ita ut ſpectari poſſit ſanare id malum, ad quem pariter effectum de chryſolachani ſemine ſi bibatur Dioſcorides autor grauiſſimus teſtificatur. Eandem uero herbam ſignificari à Græcis nomine chryſolachani, & à Latinis atriplicis, præter Dioſcoridis idem aſſeuerantis autoritatem, color etiam herbæ atriplicis aureum colorē repræſentantis, unde illi à Græcis inditum nomen chryſolachanũ, manifeſtiſſime indicant. Sambucum Plinius libro XXIIII inter arbores collocat, eius deniq; effectus in medicina præcipuos exponit, deinde eandem arbuſculam libro XXVII ſub acteæ nomine pingit, graui florum odore, caulibus aſperis, geniculatis, ſemine nigro, ut hederæ baccas mollibus, naſciq; opacis, aſperis, & aquoſis autumat: quæ omnia indicia ſambucum demonſtrant, cum etiam eandem acteã, ſicuti ſambuci radicem, ad interiores fœminarũ morbos dari Plinius præcipiat. Neque uero poterit illud Plinij patronus pro Plinio reſpondere, Pliniũ ſub acteæ uocabulo ebulum intelligere, atque ita non de eadem planta, ſed diuerſis ſub uarijs nominibus, altero græco, altero latino in locis tractaſſe differentibus. Non poteſt, inquam, hoc pro Plinio dicere, quoniã græci ſambucum non acten, ſed chamæacten potius, id eſt, terreſtrem ſambucum nominant. Et hæc

Sambucus.

Actea.

quidem quantū ad plantas attinet dicta sufficiant, quas Plinius uisus est non modo nomine, sed etiam natura putasse diuersas. Autor autem eius libri, qui Cornucopia inscribitur, miratur de Plinio, tantæ doctrinæ atque autoritatis uiro, qui in genere animalium dasipodem à lepore diuersum fecerit, cum tamen, ut inquit, unū idemq; animal sit. Miratur inquam, ut qui non animaduerterat, multos alios eiusdem autoris similes, etiam in alijs rebus, & non in lepore tantum errores: & multis argumētis conatur ostendere, dasipodem à lepore non esse differentem, tum ex ratione nominū, tum ex hijs quæ de dasipode scribit Aristoteles lepori congruentibus, tum etiam ex cōmunibus græcis atque latinis, tam de dasipode, quàm etiam de lepore adagijs. Quæ omnia argumenta ego, qui ubi possum Plinij autoritatē perlubens defendo, possum ea ratione refellere, quod nihil impedit duo animalia proximi generis inueniri, quibus propter naturæ affinitatem eadē omnia, quæ ille autor adducit possunt conuenire, ueluti leporem atq; cuniculum, quem puto à græcis dasipodem nominari. Sed si huius erroris ita Plinius excusetur, alteri tamen sibi familiari omnino erit obnoxius, quoniam & de dasipode, & de cuniculo in suis libris faciat mentionem, qui tamen unum idemq; sunt animal, sicuti de caprea & de dorcade, de uespertilione atq; nycteride, siluro & glani, passere & psitta, quæ animalia modo græce, modo latine nominat, neq; lectorem admonet eadem'ne sint, an diuersa, ut planè uideatur ipse putasse, non eadem. Sicuti inter metalla argentū uiuum ab hydrargyro diuersum esse existimasse Plinius planè conuincitur: nam cum libro XXXIIII argenti uiui naturam exposuisset, mox de hydrargyro suo se loco dictur ū pollicetur. Atqui omnes, qui etiam paucis græcantur, idem metallum significari apud græcos hydrargyri nomine, quod apud nos argenti uiui, minime ambigunt,

Dasipodem esse cuniculū.

 449

gunt, quando ea etiam, quæ de argenti uiui natura scribit Plinius, ut quod uenenũ omnium est rerum, ac omnia uasa excedat, atque perrumpat tabe dira, de hydrargyro pariter græci autores, ac præsertim Dioscorides tradunt, qui etiam idem propè artificium, quod Plinius conficiendi hydrargyrum ex minio docet: ne quis forte argentum uiuum esse natiuum, hadrargyrum uero facticium opinetur, atque ea ex causa Plinium in eis uarijs nominibus usum fuisse arbitretur: quoniam ut diximus, tam arte, quàm à natura factum, uno nomine à Græcis hydrargyros, sicuti à Latinis argentũ uiuum nuncupatur. Hos atque alios idem genus errores, hoc est similes illi, quem de æra ac lolio in altero nostro libello adscripsimus Plinio, si Plinij patronus sciuerit excusare, melius tamen quàm in sua fecerit præfatione, æram in herbã conuertendo, fateborillum iure apud ciues suos posse gloriari, & corona ciuica meritum coronari, pro restituta suo ciui pristina dignitate. Alioquin ex sola super æra defensione sciat se de una tantum festuca triumphasse, si modo & de festuca triumphauit, quam nos male fuisse in herbam mutatam, multis antea rationibus aduersus Plinij patronũ demonstrauimus. Non multum absimilis, imò propè germanus hijs quos nuper tetigimus, est error Plinij in phalangio myrmecio, quẽ Hermolaus lapsu memoriæ contigisse opinatur. Nos uero eandem habuisse putamus occasionem quam & superiores, græcæ scilicet eruditionis in Pliniũ defectum, quo cum nesciret quid uerbũ myrmecion significaret apud Græcos, plura q̃ oportuerit libro XXIX phalangiorũ genera enumerauerit. Nam quãuis IIII eiusdẽ libri capite

Argenti uiui natura.

Plinius græce non satis doctus fuit.

„ ita scripsisset: phalangiũ est Italiæ ignotũ, et plurium generũ,
„ unũ formicæ simile, sed multo minus ruffo capite, et reliqua:
paucos tamen uersus infra, ueluti dicti prioris immemor,
„ idem genus frustra repetijt, ita scribẽs; myrmecion formicæ

450

uectum in Apuliæ campis tanquã frumentũ seminare studuerint. Verum, ut rem istam magis errori Plinij, quàm hominum tribuã malignitati, mouent unus aut duo huic ferè germani errores Pliniani, qui sui de naturali historia libri uolumine XXVI, statim circa initia Lichenas morbum, ut ipse ait, grauissimum, non Italiæ modo, uerumetiam uniuersæ propè Europæ incognitũ fuisse scribat æuo priore, cum tamen Hippocrates, autor Plinio uetustior, & in Græcia natus, Europæ parte nõ parua, in suis libris, & præcipue in eo qui inscribitur Aphorismi, crebrã faciat de lichenibus mentionem: quod non fecisset, si eius ætate totius ferè Europæ hic morbus fuisset incognitus, quem nos putamus, ut in libro nostro de morbo gallico scripsimus, etiam ante Tiberij Claudij Cæsaris principatum, Italiæ fuisse cognitum, licet non multis, quia carebat nomine, donec medici Græci, qui urbem Romanam frequentare cœperunt, eundem morbũ suæ linguæ uocabulo lichenas nominantes, fecere illustriorem, sicuti ijdem Græci dolorem intestini laxioris primi colicum, quo nomine nunc quoq; utimur uocitantes, fuere in causa, ut Tiberius etiam princeps primus id malum in Italia sensisse à Plinio scribatur. Idem puto in phalangio contigisse, huius scilicet uocabuli significatũ potius Plinij ætate fuisse Italiæ ignotum, quàm uenenum, siue reptile uenenatum: Nam & hoc ipsum magis quàm aliud suspicandi plurimã mihi dedit occasionem quorundam ætatis nostræ, uel qui paulo ante hanc uiguerunt inscitia medicorũ, quæ me aliquando derisui fecit obnoxium. Nam cum sermo haberetur inter medicos, è quorum numero ego quoq; unus eram, licet tunc essem cæteris iunior, atq; ideo minoris autoritatis, coram uiro grauissimo atq; eodem potentissimo, qui à pueritia in aula Alphonsi illustrissimi regis Aragonum fuerat educatus. Cum, inquam, sermo incidisset de reptili ue-

nenato, quod Apuliam maxime infestat, uulgo tarantula nominato, cunctis alijs qui aderant medicis senioribus adseuerantibus, nullam fieri de hoc animali apud ueteres mentionem, me autem uno contradicente, atque id à Græcis priscis phalangion nominari contendente, ab arabicis autoribus rutellam, uisus sum pènè delirare, palàm uiro quem dixi, rerum fortunæque potente, corã quo hæc disputatio agebatur, contra me ferente sententiam: quoniam se suis auribus dicebat audisse, medicos quoque Alphonsi regis Aragonum asserentes, antiquos medicos nihil in suis libris de tarantula scriptum reliquisse. Quæ sanè assertio medicorum multo plus habet erroris quàm Pliniana: Siquidem hæc Italiæ tantum, illa uero omnibus terris superiori ætate tarantulam facit incognitam: alioqui de ea sub uocabulo aliquo uel græco, uel barbaro mentio apud priscos haberetur, quã tamen illi fuisse habitam uisi sunt omnino pernegasse. Quidam uero medici etiam ex recentioribus, qui de uenenis suos tractatus inscriptos reliquerũt, de rutellis, phalangijs, ac præterea tarantulis meminere: uerum tarantulas non ad Caput De rutellis, sed potius De scorpionibus referũt. Vnũ tamen scorpionum genus, quod tertium numero ponunt, etiam tarantulam à Rasi uocari testantes, ab Auicenna uero sebel, uel sebegi. At, ut dixi, quæ hodie tarantula nominatur, apud Græcos phalangij, apud Arabes rutellæ nomine celebratur: argumento, quod omnia ferè quæ Græci de phalangijs, eadem scribat Auicenna de rutellis, Galenum insuper citans de speciebus rutellarum scribentẽ, quæ idem autor scripserit de generibus phalangiorum. Sed ad Pliniũ reuertamur, à quo libenter ad medicos celebres facimus digressionem, ut eius errores multo leuiores aliorum comparatione faciamus: nisi quod & huic Plinij in phalangio errori, quẽ supra tetigimus, alter sanè grauior annecti potest,
quo

quo uidetur ipsemet à seipso in suis scriptis dissentire Plinius: Siquidem libro XI tractans de generibus araneorum, inter quæ primum phalangia connumerat, superuacuã tamen eorum censet commemorationẽ, ob magnam illorum ut inquit, notitiam, ut uideatur pariter Plinius eius quod dixerat libro XI oblitus, postmodum libro XXIX phalangia Italiæ ignota scripsisse. Dicet fortassis quispiam ea phalangia, quæ hoc in libro scribit Plinius esse Italiæ ignota, diuersa ab illis, quæ libro XI ponit inter genera araneorum. At hoc commentum tum omnibus aduersatur autoribus, qui de omnimoda phalangiorum uarietate scripserunt, tum præsertim est ipsi Plinio contrarium, qui id genus phalangiorum, quod à similitudine formicarum græce myrmecion nominatur, & inter alia Italiæ ignota libro XXIX numerauit, & inter araneorum genera libro eodem pariter collocauit. Aeque Aristoteles libro de historia animaliũ VIII araneorũ & phalangiorũ genera una diuisione partitur, ut non possint hæc esse uulgaris notitiæ, atq; ob id nec dictu necessaria, si Italiæ fuerit phalangiorum genus, quemadmodum libro allegato Plinius scribit, ignotum. Sed iam herbis reptilibusq; relictis uenio ad alteram disputationẽ, quæ etsi de nominibus esse uideatur, ad duas tamen medicinæ attinet partes, quarum altera anatomice, altera pathognomice à Græcis nominatur: In quibus optarem Hermolaum ita sicuti in altera, quæ herbarum doctrinam continet, fuisse exercitatum. Non tamen mihi eadem deerit pro amplissimo uiro excusatio, qua etiam Plinium aliquando circa herbas errantẽ excusauimus, minus mirũ uideri debere dicẽtes, Pliniũ, uirum in reip: Romanæ administratione occupatissimũ, illa ignorasse, in qbus etiã Auicenna, qui medicinæ princeps ætatis nostræ medicis fuisse uideatur, non parũ errasse deprehenditur: Cur enim non possim Hermolaũ, non minorem

latinissimũ in eodem penè uersu eandem rem modo latine, modo græce nominare. Alterum in hijs habetur erratum, & quidem maximũ, quod etiam Plinij patronus in sua Anatomice posuit, adeóque nullum ipse habet excusationis locum in eo errore, cui nõ modo in Plinij emendatione uisus est consentire, sed præterea etiam in suo opere proprio confirmauerit, in quo pariter ad Plinij, uel Pliniani codicis male à se emendati imitationem, ex duabus fistulis arteriam quidem ad cor atq; pulmonem pertinentem posuit interiorem, gulam uero qua cibus & potus deuoratur exteriorem, contra naturæ positum, qui uiam uocis, ac spiritus fecit exteriorem, cibi autem ac potus interiorẽ: Quæ res etiam in homine uiuo citra dissectionem potest dignosci, primo se gutture, unde uox halitusq; procedit, in parte anteriore colli repræsentate. Hoc autem guttur Plinij patronũ non modo in emendatione Pliniana, sed etiam in sua Anatomice posuisse in parte posteriori indicant ipsius uerba libro tertio, capite octauo eius operis in hũc modum scripta: » Binæ ab oris » faucibus cannaliculæ coẽunt, quarum altera breuior, interi» orq; est, tracheam arteriã uel pharynga Græci, Latini guttur » uel spiritalem fistulam appellant. Altera uero longior, ex» teriorq; est, isophagum Græci & stomachũ, Latini gulam, » & cibalem fistulã uocant. In quibus uerbis plura sunt errata, sed grauius ex illis primo persequemur, in quo Plinij patronus sibi contradicit: Nam libro & capite dictis gulam ponit in parte colli anteriore, alioqui non esset exterior, trachea arteriæ interiori collata, nisi forte id quod posterius est, & dorso proximius, putet exterius: quod uero prius & respicit pectus uelit interius appellare: qua appellatione nulla esse potest absurdior, postmodum libro eodem capite XVII de gula ita scribit: » Et nunc gulæ ratio reddenda est, quæ » post tracheã arteriam posteriorẽ locum tenet. Ex quo dicto

sequitur tracheam arteriam gulæ comparatione esse exterio
rem,& consequio anteriorem, quam tamen in Plinij emen
datione fecit anteriorem,atq; ideo posteriorem. Quo fit,ut
eadem colli pars,siue trachea arteria,siue gula, positum ha-
beat interiorem & exteriorem,posteriorem & anteriorem.
Verum hæc contradictio,non in diuersis capitibus tantum,
sed in uno etiam, scilicet VIII eiusdem libri apparet: nam
circa eius capitis finem scribit Plinij patronus hæc uerba,de
„ trachea loquẽs arteria: Ante gulam posita est,quia cor in
„ priore parte collocatum est. Quãuis autem eadem contradi
ctio in uerbis Plinij libro XI à Plinij potrono emendatis
non appareat,nõ tamen & ille error sit minimus, quin meo
iudicio maximus,si parte quidem colli priore cibum & po-
tum deuorari, posteriore autem spiritũ, ac uocem cõmeare
Plinius existimauerit, ut sanè eum existimasse fateri sit ne-
cessariũ,nisi eadem uerba aliter quàm à Plinij patrono casti
gentur. Quare nos qui ubi possumus errorũ culpam,qui in
Plinianis codicibus uel impressis, uel manu scriptis inueni-
untur,in impressores atq; librarios,et male Pliniũ emendan
tes,potius reijciendam quàm ipsi autori adscribendã iudica
mus,totũ hunc Plinij locum,de cuius ueritate disputamus,
„ ita scribendũ existimamus. Sub ea minor lingua epiglos-
„ sis appellata, opera eius gemina duabus interposita fistulis,
„ exterior earũ arteria ad pulmonem atq; cor pertinens,hanc
„ operit in epulando,ne spiritu ac uoce illac meante, si cibus
„ ac potus in alienum deerrauerit tramitem torqueat. Altera
„ interior est,appellatur sanè gula,qua cibus atq; potus deuo
„ ratur,tendit hæc ad stomachũ,& reliqua. Sic quidem uer-
ba Plinij legendo ille error euitatur,quem Plinio quispiam
merito posset obijcere,modo linguam minorem,modo epi
glossin eandem gutturis partem nominanti: nam in nostra
emendatione,in qua post ea uerba,lingua minor,statim illa

alia

alia epiglossis appellata subijcimus, nō est affectatio graecitatis, sed declaratio quomodo uno uocabulo lingua minor à Graecis nominetur: declaratio inquā, non solum apud Plinium, sed etiam alios autores latinos saepe usitata. Ac praeterea de medio tollitur alter grauissimus error, quo tracheam arteriam habere in collo positum posteriorem ipsum putasse Plinium possemus iudicare, si ut male emendati codicis uerba praeseferunt, hanc quidem scripsisset interiorem, gulam uero exteriorem. Nostra quoq; emendatio alterā amouet Plinij uerbis contradictionem, diuersam ab illa quā Plinij patrono paulo ante obiectauimus. Nam si, ne, particula prohibitiua praeponatur uerbis illis, si potus, ut in sua emendatione praeponit Plinij patronus, & non prioribus, ita legendo, ut nos legendum ducimus: ne si spiritu ac uoce illac meante, illud sequetur absurdum, tracheam eodem momento temporis opertam esse & apertam, si quidem in epulando operitur, spiritu uero ac uoce meante aperitur: nam ea operta à minore lingua, neque uox, neq; spiritus per eam potest meare. Hanc autem emendationem nostram codicis hoc in loco Pliniani mire cōfirmat autor eius libri, qui Cornucopia inscribitur, uir non modo uocabulorum sed plurimarum etiam rerum, id quod sui indicat libri titulus, cognitione praeclarus, Plinij uero praecipuus imitator, adeo ut uideri possit multis in locis eius paraphrastes, de eisdem rebus, de quibus Plinius in hunc modum scripsit: *Perottus Plinij paraphrastes multis locis est.*
» Arteria est quae ad pulmonem ducit, tegiturq; epiglosse, quam &
» minorem linguam uocant, ne si potus, cibusúe in epulando
» uoce meante in alienum deuiauerit tramitem torqueat,
» & haec exterior est, gula uero interior, qua cibus atque po-
» tus deuoratur, tendit haec ad stomachum, inde ad uentrem.

Vidit homo eruditus se, si tracheam arteriam interiorem, gulam uero poneret exteriorem, facturū ex homine monstrū:

si etiam, ne, aduerbium prohibendi eodem quo Plinij patronus ordine collocaret, acturum rem nihilominus impossibilem, homines scilicet tecta ab epiglossi uia, quæ ad pulmonem ducit loquentes. Huius uero rei impossibilitatē sciunt medici docti, uel etiam philosophi, qui quomodo animal uocem emittat non ignorant. Sic quidem ego, & autor Cornucopiæ Plinium à tam crassis erroribus, quibus eum fecit obnoxiū Plinij patronus, liberauimus. Vtinam tam facile multa alia in eodem libro, atq; eodem capite, errata ita possemus emendare, ut culpa magis in librarios, quàm in ipsum autorem referreretur. Quia uero nos ingenue fatemur hoc nescire facere, & plura eorum ad anatomicen, tum humani corporis, tum reliquorū animalium pertinent, libuit Plinij patroni, hominis nō raro in sua se anatomice iactantis, ingenium experiri, si sciat ipse Piniū, quē in suam clientelā recepit, etiā in istis quæ à nobis notabunt̄, ꝓpugnare. Erunt autē ex eodem libro XI, atq; eodem capite XXXVII, in quibus Plinius de arteria, epiglosse et gula uerba facit, excerpti: ne quis forte suspicetur nos uelle expaciari, ex uarijs Plinij libris plures huius autoris errores sedulo perquirētes, quos possimus alios super alios coadceruare. Quod si etiā facere studuissemus, non malo animo erga Plinium id egissemus, sed bono potius, ut Plinij patronū ad alias Pliniani codicis emendationes, quæ magis autorem ipsum ab erroribus uindicarent excogitandas incitaremus. Verum hij in præsentia sufficient, ex quibus prudens lector dijudicabit, quantum Plinij patrono laboris parare potuissemus, si non in unum unius libri caput, sed in plura multorū librorum inquirere, & nihil intactum, aut indiscussum relinquere uoluissemus. Primum quod in capite libri XI, XXXVII, nunc examinando nota dignum nobis occurrit, est Plinij uerborum repugnantia, error non paruus à doctis iudicādus: Nam cum

de corni-

454

de cornibus loquitur animalium, mobilia hæc ut aures in Phrygiæ armentis ait, deinde paucos post uersus itade ijsdē
» cornibus scribit: Cæterorum ossibus adhærent, ceruorum
» tantum cutibus enascuntur. Sed Plinij patronus pro Plinio respondeat, quo pacto in Phrygiæ armentis cornua aurium habebunt mobilitatem, nisi & in hijs quemadmodum in ceruis è cutibus enascantur: neq; enim ex carne cuti subiecta ortum habere possunt: quoniam, ut autor est Aristoteles libro de historia animalium tertio, cutis caput nulla carne interposita tegit. Quare reliquum est, ut ex ossibus capitis oriantur, ac propter originis continuitatē soliditatēq; eandem cum ipsis seruent immobilitatem. Si igitur ceruis tantummodo è cutibus cornua nascuntur, ut uidetur sentire Plinius, solis hijs, non autē Phrygiæ armentis, erunt mobilia ut aures. Aristoteles sanè libro de historia animalium tertio, cornua cuti potius quàm ossibus adhærere eo probat argumento: quoniā & in Phrygia, & alibi boues sunt qui cornua perinde ut auriculas moueant. Quo etiam in loco ostendit ceruorum cornua non eo differre à cæteris, quoniā in ipsis è cutibus enascuntur, in alijs uero cornigeris ex ossibus capitis, sed ob id potius, quod cornua parte plurima caua sint ab radice, quatenus ambiūt os, quod ortum à capite cauo cornu inseritur, totūq; implet, in mucronē tamen solidum exeunt, & simplici parte extrema constant, ceruis tantummodo tota solida, & expassa in ramos: Partē enim cornuum cauam in cæteris animalibus è cute nasci libro secundo de historia animalium manifeste docuerat, ac boū exemplo confirmauerat. Eandem cornuum naturam, & per genera animalium differentiam Aristoteles repetit libro de partibus animalium tertio hijs uerbis: Ceruis duntaxat tota
» cornua solida ac decidua, tum utilitatis causa, tum ut onere
» leuetur, tum ex necessitate præpondere cæteris aliquatenus

„ caua, & in mucronem demum concreta sunt, quoniam ad „ ictus hoc fit commodius. Sed ne pars caua inutilis, qua cu „ ti annectitur, solidum quoddam ossibus exortũ ingreditur „ eam impletq́ totam: sic enim sita compactaq́ ad uim infe „ rendam commodissima. Iam ex hijs uerbis, & alijs paulo supra ex libris Aristotelis de historia animalium recitatis facile apparet, tam cæterorum animalium, quàm etiam ceruorum cornua, cuti potius quàm ossibus adhærere, in reliquis tamen animalibus, ne pars caua qua cuti ab radice annectitur debilis sit, solido quodam ex ossibus orto eandem cauitatem impleri. Eatenus igitur cæterorũ cornua ossibus adhærescunt, quatenus substantiã quandam solidam, siue os sit, siue ex osse orta, sua ambiunt cauitate, eandem tamen cum cornibus ceruorũ è cute capitis habent originem, alioquin Phrygiæ bobus, uel ut Plinius inquit armentis, non essent cornua ut aures mobilia. Similis etiam contradictionis eodem in loco, ubi agit de cornibus animalium Plinius conuincitur: Fatetur enim ceruas non habere dentes superiores, sicuti neque mares, & tamen carere cornibus: Ac non multo post inferius ait, solos camelos ex hijs quæ non sunt cornigera in superiore maxilla non habere priores dentes. In hac igitur natura & ceruæ fœminæ, & cameli communicabunt, qui neque cornua, neq; dentes habebunt superiores, priores scilicet: Hos enim inesse cornigeris libro de partibus animalium tertio negat Aristoteles, ubi ita scribit: „ Cornigerorum nullum utrinq; dentatum est: super „ ne enim primores dentes non habent, quippe cum hos adi „ mendo hoc addiderit cornibus. Cur uero ceruæ, cũ sicuti mares superne primoribus dentibus careant, cornua tamen non habeant, causam eo in loco subiungit Aristoteles, sicuti & de camelis, qui similiter utrinq; dentati non sunt, hoc est, prioribus in superiori maxilla dentibus uacant, ut scri-

bit

455

bit idem Aristoteles libro de historia animalium secundo: Mox secundo libro de partibus animalium generalem quandam attulit rationem. Non igitur soli cameli ex hijs quæ non sunt cornigera erunt altera tantum parte dentati, quando & ceruæ non sunt cornigeræ, & dentibus æque carent superioribus. Quod si quis Plinium dixerit de maribus, non autem de fœminis intelligere, atque ideo solos camelos excipere, meminerit is tam fœminini, quàm etiam masculini sexus, multa animalia uacare cornibus, atque ideo Plinium, quamuis soli cameli scripserit, sub ea tamen exceptione etiam camelorum fœminas comprehendisse: quando, ut grammatici inquiunt, masculinum genus concipit fœmininum: quando etiam sub non cornigeris tam fœminæ quam mares continentur, ut qui alterum genus excipit, alterum debeat excipere. Idcirco autem Plinius dicit ex hijs quæ non sunt cornigera, non autem ex hijs qui non sunt cornigeri, ut se utranque complecti naturam uerbo neutri generis significaret: tam fœminarum non habentium cornua, quales sunt & ceruorum & camelorum, quos solos Plinius scribit ex hijs quæ non sunt cornigera non habere dentes: oblitus, ut uidetur, eorum quæ antea de ceruis fœminis differuerat, dum earum argumento Aristotelem, causam afferentem cur nullum cornigerorum utrinque dentatum sit, quod superiores quibus carent dentes in cornua absumantur, refellere non dubitauit. Qui putant, inquiens, eos scilicet dentes maxillæ superioris primores, de hijs enim loquebatur, in cornua absumi, facile coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, ut neq; mares, neq; tamen cornua. Pliniũ autẽ decuit de philosophorũ principe saniora sentire, neq; ipsum tam facile posse coargui pronuntiare, in re præsertim de qua ipsemet sibi Aristoteles obijcit, & solutione satisfacit, libro scili-

cet

„ cet secundo de partibus animalium, ubi ita scribit: Cur
„ ceruæ cornibus careant, cum dentes similiter habeant atque
„ mares, causa est, quod eadem sexus utriusque natura & cor-
„ nigera est, sed fœminis adempta sunt cornua, quoniam ne
„ maribus quidem utilia sunt, sed uirium meliorũ beneficio
„ mares minus offenduntur. Quæ quidem Aristotelis uerba aut Plinius non uidit, aut se uidisse dissimulauit, ne sicuti Aristotelem se facile coarguisse uideri uolebat, ita etiam facile summum philosophum defendi posse, ex ipsius, & nõ alterius uerbis fieret legentibus manifestum. Eligat ergo hoc in loco Plinij patronus, utram Plinio malit adscribere: an indiligentiam, qui omnes Aristotelis de natura animaliũ non legerit libros: an iniquitatem, qui eum quem se in historia animalium referenda fatetur habuisse præceptorem, indicta causa damnare studuerit, atque argumento ceruarum conuictum pronuntiauerit, non confutata illa, quam ipse Aristoteles super eisdem ceruis attulerat, si quis forte eas uoluisset obijcere, ut sanè Plinius obijcit, ratione. Scribit præterea Plinius in eadẽ libri & capitis parte, bisulcis bina esse cornua: Quod dictum si uniuersaliter accipiatur, non erit omnino uerum: quoniam sues sunt de genere bisulcorum, et tamen cornua non habent. Quare rectius Aristoteles ita de eisdem animalibus scripsit: Cornigerorum pars maxima bisulca: Neque etiam bisulca omnia, si cornigera sint, bina habent cornua: Nam oryx, quod etiam Plinius fatetur in sequentibus, bisulcum animal est, & tamen unicorne. Hoc ergo in loco, ubi inquit naturam bisulcis bina cornua tribuisse, orycem excipere oportuit, qui uno tantum armatus est cornu, sicuti in eodem penè uersu asinum Indicum excepcrat, qui solus inter solipedes est unicornis. Proximus est à cornibus ad pilos transitus, quorum defluuium in muliere rarum, in spadonibus non uisum Plinius scribit, nec

in uno

in uno alio ante ueneris uſum. Atqui mulieribus & pueris etiam ante ueneris uſum, & propterea etiam ſpadonibus frequenter capilli defluunt. Quod ſi Plinius de eo defluuio pilorum ſeu capillorum intelligit, quod uniuerſim fit, quod proprie caluiciũ nominatur, ut autor eſt Ariſtoteles quinto de generatione animaliũ, mirum eſt cur Plinius caluicium rarum eſſe in mulieribus dicat, atque in ſpadonibus minime uiſum, ſicuti neque ante ueneris uſum. Cur par ratio ſit de omnibus, ut Ariſtoteles etiam loco antea allato declarat hijs
» uerbis: Mulieres non caluent, quoniã natura earum ſimi
» lis puerorũ naturæ, utraꝗ enim ſterilis ſeminalis excremen-
» ti: ſpadones etiam non caluefcunt, quoniã in fœminam mu
» tantur, & pilos qui poſtea gignuntur, aut non producunt,
» aut amittunt. Si igitur ratio Ariſtotelis aliquid ualet, caluicium in mulieribus, pueris atꝗ ſpadonibus æque aut rarum, aut nullum. Sed libro de hiſtoria animalium tertio idem Ariſtoteles apertũ eſſe inquit, mulieres & pueros & ſpadones caluicij eſſe immunes. De ſtruthiocamelis etiã Plinius ſcribit, quod alitum ſola, ut homo, utrinque palpebras habet, quaſi ſtruthiocamelus uera ſit ales, & nõ ambigui inter quadrupedes atꝗ alites generis: nam ſi ales eſſet, in ſublime uolaret, aut pennas ad uolandum cõmodas haberet: & ſi quadrupes eſſet, pennas non haberet ſed pilos, ut quadrupedes tamen pilos ſanè habet in gena ſuperiori, ut ſentit Ariſtoteles libro IIII de partibus animaliũ, qui de palpebra genæ inferioris in ſtruthiocamelo nec unum facit uerbũ, quoniã neque ut auis eam habet, neque ut quadrupes. Et ſanè palpebra genæ ſuperioris in hoc animali plures habet pilos uiſu conſpicuos: In gena autem inferiori ſunt adeo exigui, & numero & magnitudine, ut uix hæc palpebra uideatur. Quare ut puto de ea nullum Ariſtoteles habuit mentionem. Verũ hic error Plinij ſtruthiocamelũ alitibus annumerantis, quẽ

tamen Aristoteles ancipiti censuit esse natura, neque magis alitem referre quàm quadrupedem, imò forte magis quadrupedem, quia de palpebra eius loquitur superiore, quam ut quadrupes habeat: hic, in quã, error, si error sit nominandus, facile Plinio cõdonari potest, cũ aliud sit grauius apud Aristotelem ipsum de eisdem palpebris siue cilijs animaliũ erratum, in quibus idem Aristoteles sibi ipsi uidetur repugnare: nam libro 11 de partibus animalium, Theodoro
» Gaza interprete, scribit hæc uerba: Et inter omnia quæ pi
» los habent homo unus cilium in utraque palpebra habet.
Contrarium scribit hic autor libro 11 de historia animaliũ
» hijs uerbis: Cilium etiã cum cæteræ quadrupedes non in
» utraq; palpebra habeant, simiæ habent, quanquã prætenue,
» atque prolixius, potissimũ in inferiore. Cum ergo simiæ habeant in reliquo corpore pilos, & etiã in utraque palpebra, ut scribit hoc loco Aristoteles, postmodum cum alibi, secundo scilicet de partibus animaliũ, pariter scribat, inter omnia quæ pilos habẽt solum hominem cilium in utraq; palpebra habere, ipse sibi ipsi aperte contradicit. Hanc in uerbis Aristotelis contradictionem soluat græcus grammatista, salua Theodori Gazæ interpretatione: aut si non potest hoc facere, me æquo animo patiatur aliquando ab eadem interpretatione dissidere, ut uerum sensum Aristoteli philosophorũ principi restituã, neque tam moleste ferat sicubi scripserim, bonum quandoq; Theodorum in suis translationibus dormitare, quando eadem uerba de Homero poëtarũ antistite scripsit Horatius, & tamen à doctis omnibus tolerãt. Quis maiora uel meliora de Plinio sentit, quàm Hermolaus? cuius existimationẽ nullo modo conuelli posse fatetur, & quibus ille non sapit, planè indoctos habendos censet: In suo tamen Plinianarũ castigationum opere, in cuius præfatione ea uerba de Plinio scribit, eundem Pliniũ crebro dicit hallucinari.

cinari. Quoties in eodem opere taxat Theodorũ male quædam uerba græca latine interpretantem? quem tamen alibi omnibus præfert interpretibus, quem unum cum uetustate ipsa certasse sibi uisum esse pronuntiat, quem sibi colendũ atque imitandum proponit, à cuius scriptis se nõ parum adiutum fatetur & prædicat. Ego quoque etsi idem de Aristotele statuam, quod & diuus Hieronymus, fuisse ipsum prodigium grande, atque miraculum in tota natura, cui penè uideatur infusum quicquid humanum ingenium naturaliter capere potest, tantum tamen abest, ut credam eum nõ fuisse hominem, ac nullo modo labi atq; errare potuisse, ut plures eius sentẽtias, ueluti de proportione elementorũ, de circulo lacteo, de iride, de numero corporũ replentium locum, quæ regularia nominãt, sciam posse linealibus demonstrationibus improbari, quemadmodũ meipsum contra Auerroim ex Aristotelis opinione libro III de cœlo sentientem, duo talia corpora replere locum, pyramidem & cubum, unum tantũ esse quod possit hoc facere cubũ, uidelicet mathematicis rationibus, quibus nullæ possunt esse firmiores, opere ad id dicato arbitror demonstrasse. Sed hæc obiter dicta sint contra grammatistas, tam Latinos quàm Græcos, quorum alteri Plinium, alteri Theodorũ deos ex hominibus facere studuerũt, in quorũ sententiam Plinij patronum medicum grauem atque philosophum, miror tam facile fuisse prolapsum, à qua ipsum uolentes dimouere, reliqua ad eandẽ materiam pertinentia Plinij errata prosequemur. Eidem enim animali struthiocamelo, de quo antea disputauimus, Plinius etiã alium homini tantũ peculiarem adscribit adfectum, cum quædã animalia, uti struthiocamelũ, naturaliter caluere refert. Aristoteles uero libro V de generatione animalium solum hominẽ ex omnibus animalibus caluere asserit. Nam generalem illã passionem, qua uel uolucribus pennæ,

uel arboribus frondes defluunt, hoc defrondescere, illud depennescere, non autem caluescere dicitur. Vnde & de simili struthiocameli affectu libro IIII de partibus animaliũ uerba faciens Aristoteles, ipsum capite & parte colli superiore glabrum, nõ autem caluum esse significauit: Quia uero caluicium est capitis uitium, iam ad cerebrum quod in capite continetur ueniamus, de quo paulo infra Plinius scribit in
„ hunc modum: Cerebrum habent omnia animalia quæ
„ sanguinem, atque & in mari quæ mollia appellauimus, ut
„ polypi. Aristoteles uero de quo hanc omnem de partibus animalium historiam, licet non satis fideliter aliquando Plinius transtulit, non cerebrum, sed aliquid proportionale cerebro, polypo & reliquis carentibus sanguine tribuit. Hæc enim sunt eiusdem autoris libro de partibus animalium se-
„ cundo uerba: Cum autem omnia contrarium momentũ
„ requirant, quo contrarietatem ac medium assequuntur, in
„ hoc enim essentia ratioq́ consistit, non in alterutro extremo
„ seorsim posito. Idcirco aduersus cordis sedem & calorem
„ cerebrũ natura molita est, & propterea pars ista animalibus
„ functa est, naturam obtinens aquæ ac terræ cõmunem, atq́
„ ob eam rem cerebrum omnia prædita sanguine habent, ex
„ cæteris nullum ferè nisi per proportionem, ut polypus: parũ
„ enim caloris obtinet omne id genus propter sanguinis pri-
„ uationem. Cerebrum igitur calorem feruoremq́ cordis mo-
„ deratur, ac temperiẽ. Ex hijs Aristotelis uerbis facile constat mollia, ut polypos, qui in mari sunt, quoniam careant sanguine, atque ideo feruore cordis, non habere cerebrum. Alioqui superuacuum aliquod in ipsis natura molita esset, quod ab omnibus philosophantibus putatur absurdum. Plurimũ autem refert dicere alicui exanguium inesse cerebrum, uel aliquid proportionale, sicuti piscibus ossa uel spinas, quæ autore Aristotele ossibus proportionantur; unde

& Plinius

458

& Plinius ipse hoc eodem capite inferius ait delphinos habere ossa, non spinas: & causam subinfert, quoniam animal pariunt: Quasi necesse sit omnia quæ animal pariunt constare ossibus. Atqui multi pisces cartilaginei generis, ut etiã Plinius ipse libro nono unà cum Aristotele sentit, animal pariunt, & tamen ossibus carent, ut paulo post in hoc ipso capite Plinius subiungit, uitulos marinos habere cartilaginem, non ossa, quos tamen constat æque atque delphinos animal generare. Quanquam uero eandem etiam causam quam Plinius, Aristoteles afferat libro secundo de partibus animaliũ, cur delphini non spinis sed ossibus constent, quia uidelicet sunt de genere uiuiparorũ. Statim tamen subiungit rationem, cur cartilaginea omnia spinam ex cartilagine habent, quia uidelicet motus eorum mollior est. Itaque fulcinenti genus non rigidũ, sed molle esse oportuerit; quã etiam rationem oportuit afferre Plinium, ne uideretur sibi ipsi sine ulla excusatione contradicere, ut planè etiam libro octauo contradicit, ubi scribit ex pilo carentibus delphinos tantum ac uiperas animal generare, & tamen cartilaginei generis pisces, qui & ipsi pilis non integuntur, illud facere Plinius æque atq; Aristoteles, ut nuper diximus, arbitratur. Sed ne à proposito ordine discedamus, redeamus ad cerebrum, quo quæ carent animalia creduntur à Plinio nõ dormire. Multa tamen sunt, ut scribit Aristoteles libro de partibus animalium, quæ non habent cerebrum, & nihilominus dormiunt, quia proportionale suppetit. Idem Plinius doceri ab eruditis inquit, cerebrum aliud esse quàm medullam, quoniam coquendo durescit. Aristoteles uero eruditissimorum eruditissimus, hac ratione utitur ad probandum cerebri naturam esse aquæ ac terræ communem, ex quo demum quispiam probauerit, differre cerebrum à medulla, cuius natura sit ignis aërisq; communis, quod eius pinguedo

atque aſſungia indicant. Venam etiam ab oculis pertingere ad cerebrum à peritiſſimis tradi autoribus Plinius inquit, quod non eſt à uero alienũ, cum partim nerui qui uim ſentiendi oculis inuehunt, partim uenæ quæ alimentum afferunt, ad eoſdem perueniant. Quod uero etiam Plinius ait credere ſe ad ſtomachum pariter uenam ab oculis deriuare, argumento, quod nulli eruatur oculus ſine ſtomachi redundatione, hoc eum potius qui eſt inter utrunque membrum cum cerebro per neruos ab eodem cerebro prodeũtes patiendi conſenſum, quem Græci uno uocabulo ſympathiam uocant, quàm aliud quicquam teſtificatur. Quia uero de oculorũ ſtruthiocameli palpebris antea fecimus mentionem, iam ſeries propoſita exigit, ut reliqua circa eandem particulam Plinij errata aperiamus: atque ut hæc omnia liquidius appareant, quid per palpebras, quidúe per genas Plinius intelligat, nõ ex alterius quàm ipſius Plinij uerbis, quæ tum hoc in loco, tum etiam alibi leguntur declaremus. Genas uocat Plinius membranulas illas quæ integũt oculos, quas Græci βλέφαρα nominant. Theodorus in tranſlatione Ariſtotelis de animalibus palpebras uertit. Talem eius uocabuli apud Plinium ſignificatum indicant illa Plinij uerba
" hoc ipſo in loco ſcripta: Piſces & inſecta non habent ge-
" nas, nec integunt oculos, omnibus membrana uitri modo
" perlucida obtenditur. Libro etiam decimo, ubi de ſomno
" aquatilium diſſerit, ſcribit in hunc modum: Etiam qui de
" cæteris dubitant, dormitare exiſtimant, non oculorum ar-
" gumento, quia non habent genas. Palpebras autem Plinius appellat pilos de genarum extremitatibus ortos, quos ut ipſe inquit, ceu uallum quoddam uiſus, ac prominens munimentum contra occurſantia animalia, aut alia fortuito incidentia natura hominibus dederat. Mulieres autem, tanta eſt affectatio decoris, inficiunt. Defluere etiam pal-

pebras

pebras Venere abundantibus ait. Quod dictum de nulla re alia, quàm de pilis quos diximus, recte intelligi potest. Has Aristoteles in libris de partibus animalium βλεφαρίδας nominauit, Theodorus cilia, nescio an recte latine dixit: quoniam Plinius homo latinissimus nomen cilium in alio accipit significato. Occurret mihi hoc in loco aliquis, ac dubitabit, stante eorum uerborum quæ modo exposuimus significatione, quo pacto Plinius à crassissimo errore possit defendi, qui in hoc libro XI, capite XLIIII, de simiarum generibus loquitur in hunc modum: Iam simiarum genera perfectam hominis simulationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, quæ solæ quadrupedum & inferiorem habent genam. Nónne hoc in propatulo falsum? & nullo modo, sicuti de struthiocamelorum palpebris in dubium reuocandum, solas simias inter quadrupedes habere inferiorem genam, cum omnes quadrupedes æque ac simiæ inferiore gena oculos integant. Nam & Plinius ipse in hoc quem nunc examinamus loco, etiam quadrupedes quæ oua pariunt, ut testudines & crocodilos, inferiore gena conniuere asseuerat. Hunc, atque alios Plinij locos, in quibus ipse sibijpsi uidetur manifestissime repugnare, uoluissem fuisse à Plinij patrono castigatos, ne post tot, tantorumq; uirorum in emendandis Plinij codicibus diligentiam ipse idem opus denuo facere aggressus, aut Mineruæ statuam reformare, ut mutaret soleas, aut Apellis picturam de integro pingere, ut una pauciores crepidarum suppleret ansas, frustra uideretur laborasse. Sed quo ipse Plinium ciuem suum, quantumuis in clientelam receptum, officio defraudauit, ego factus pro accusatore patronus, tum hoc in loco, tum etiam in reliquis, in quibus potuero bonæ famam existimationis Plinij tueri, haudquaquam grauabor impartiri, ut omnes intelligant me in alijs, in

quibus

quibus Plinium reprehendi, non calumniandi gratia id egisse, sed studio propugnandæ ueritatis, quam, ut philosophum decet, puto etiam amicis in honore præferendam. Si ergo nolumus Plinium uel sibijpsi, uel etiam sensui repugnantia scribere, oportet uerba illa de simiarum generibus ,, ita corrigere: Nam simiarum genera perfectam hominis ,, similationem continent, facie, naribus, auribus, palpebris, ,, quas solæ quadrupedum in inferiore habent gena. Simiæ enim, ut etiam testatur Aristoteles libro de historia animalium secundo, cum cæteræ quadrupedes inferioribus careãt palpebris, uel ut Theodorus transtulit, cilijs, quoniam per palpebras Plinius pilos intelligit, illos, ut diximus, qui de genarum extremis oriuntur, ipsæ habent etiam in gena inferiore. Ego uero qui libenter quancunque arripio occasionem, Plinium à contradictionibus uendicandi, admoneor alteram similem à uerbis Plinij, uel potius codicis, amouere contradictionẽ. Semper enim fui ita animatus, ut libentius in codicem, quàm in ipsum autorem, si modo possim, ,, errores rejciam. Durissimum dorso tergus, uentres mol- ,, les, setarum nullum tegumentum, de elephantis scribit Plinius libro octauo, Aristoteli sanè consentiens, qui libro de historia animalium secundo, elephantum in quadrupedum genere minime hirtum: & libro de generatione animalium quinto, elephantos atque boues tenuiore pilo, quàm sues integi scribit. Postmodum libro undecimo, capite trigesimo nono, de eisdem elephantis hæc uerba apud ,, Plinium leguntur: Elephantorum quoque tergora im- ,, penetrabiles setas habent. Ne igitur & hic Plinius & à seipso, & ab Aristotele, atque ipsa ueritate discrepet, ita castiganda sunt hæc postrema codicis uerba: Elephanti quoque tergora impenetrabilia sagittis habent. Nam si elephãti durissimum tergus habent, ut scribit libro octauo Plinius, cur

non

non etiam idem sit sagittis impenetrabile, hoc est cum difficultate penetrabile? Hanc Plinij ab Aristotele atq; à se ipso dissidentiam etiã Hermolaus animaduertit, & conatus est è medio tollere unũ interponendo uerbum, atq; ita legendo: impenetrabiles quasi setas habẽt. Multo licentius Plinij patronus, ex uno uerbo duo fecit, hoc est, loco setas scripsit pro scutis, ita ut uerbum aliud supplere sit necessarium, si sensus debeat esse integer, sic legendo totum: elephantorũ tergora pro scutis homines habẽt. Sed probandũ erit ex historijs, homines non solũ ad gestanda propugnacula aliquando usos fuisse in prælijs elephantis, sed etiam eorũ tergora habuisse pro scutis: alioquin ut opinor nemo tam uiolentam admittet emendationem. Sed ad genas & palpebras animalium redeamus, in quibus optarem æque facile Plinium posse defendi, ne & Aristoteli & sensui quoq; contraria scribere uideretur: nam quod ait nulli inesse palpebras, nisi quibus & in reliquo corpore pili, sed quadrupedi in superioribus tantum genæ, uel, ut legendum puto, in superiori tantum gena. Hoc secundum dictum ueritatem sortietur, si simiæ tantum excipiantur, quæ solæ quadrupedum, ut postmodum etiam Plinius docet, palpebras habent etiã in inferiore gena. Quæ uero uerbis statim antea scriptis Plinius subiungit, nullum habent exceptionis, aut alterius excusationis suffugiũ. Ait enim uolucribus in inferiori tantum gena palpebras esse, & quibus molle tergus, ut serpentibus, et quadrupedibus quæ oua pariunt, ut lacertæ, struthiocamelo uero utrinque, ut homini: quæ omnia falsa esse, tum sensus, tum ratio deprehendit: nam neque uolucres pilos habẽt in gena inferiore, neq; serpentes, neq; lacertæ, neque etiam struthiocamelus effatu dignam in utraq;, sed uti quadrupedem, quod etiam antea notauimus in gena tantum superiore. Aeque falsa sunt reliqua omnia quæ Plinius adnectit, ne genæ quidẽ omnibus,

u ideo

ideo necꝫ nictatio hijs quæ animal pariunt. Verius enim de hijs ita scripsisset, quemadmodum II. libro de generatione
» animaliũ Aristoteles: Genus hominũ, auium, quadrupe-
» dum, tam uiuiparum, quàm ouiparum, oculos uisus gratia
» custodiendi tegunt, sed uarie: Quæ enim animal pariunt ge-
» minam habent genam, et conniuere utraqꝫ solent: Aues tam
» leuiores quàm grauiores, & quadrupedes ouiparæ gena in-
» feriore conniuent, nictantur aues ab angulis membrana
» obeunte. Hic autem lectorem admonitũ uelim, uerbum βλέφαρον, quod Theodorus palpebrã uertit, me ad Plinij imitationẽ genam interpretari. Quod si quis illa uerba Plinij, quæ animal generãt, ad sequentem referat clausulam, ut sit sensus, quæ animal generant, & grauiores alitum inferiore gena conniuere, neque ita Plinius erit omni ex parte ueridicus, atqꝫ Aristoteli de eisdem rebus consentiens: Qui quidẽ Aristoteles, ut ex uerbis eius paulo antea recitatis apparet, uoluit ea quæ animal pariunt utraqꝫ gena conniuere, sicuti grauiores alitum altera tantum, scilicet inferiore. Extremũ

Cilium. ambitum genæ superioris cilium ab antiquis uocari tradit Plinius, & uulnere aliquo diductum non coalescere. Idem autem accidere scribit Aristoteles, non extremo tantum ambitui genæ superioris, sed toti genæ, & æque inferiori ac superiori, sicuti buccæ atque præputio: nam hæc quoqꝫ uulnerata non solidescunt.

Caninos dentes renasci. Caninos dentes casu aliquo amissos, nunquã renasci Plinius solus est autor: nam qui idem asserat apud neminem, quod meminerim, legi. Aristoteles sanè II de historia animalium libro, eosdem dentes in homine, in canibus, & in cæteris etiam bestijs mutari tradit, maxillares autem in nullo animaliũ. Quare de hijs rationabilius crederet, quàm de caninis, casu aliquo amissos non regenerari. Eodem libro scribit Aristoteles uitulum marinum habere linguã scissam, Plinius autẽ duplicem: Vtrum idem uterqꝫ

dicat æstiment eruditi: In eo certe dissentiunt, quod Plinius leporibus circa Briletum & Tharnon, & in Cheronesso ad Propontidem bina esse iocinera pro re uera asseuerat. Aristoteles uero errorem esse putat eorum, qui magnitudinem intuentes, duo esse iocinera credunt quod unum sit. Plinius etiam non multo inferius scribit ei membranæ, quã Græci phrenas & diaphragma uocant, Latini septum appellant, quod tamen non membrana sed musculus potius quidam est, ut sentit Galenus nobilissimus medicus, nullam inesse carnem: quod falsum esse pariter propriæ naturæ indicat ratio, cum musculus nihil aliud sit, nisi caro neruis intertexta. *Musculus quid sit.* Aristoteles autem ubi de hac hominis parte loquitur, libro scilicet de partibus animaliũ II, planè eam carnosam esse significat, ita scribens: Annectitur hoc septũ, siue cinctus costis parte sui carnosiore ualidioreq́;, media autem membranosiore. Ita enim ad robur & prætentum cõmodius est contra calorem se efferentem, hoc ueluti sobolem esse argumentum, ex hijs quæ plerunq́; accidunt, dicitur: Vbi enim propter uicinitatem attraxerint humorẽ calidum, continuo mentis sensum planè perturbant, quare phrenes appellantur, quasi participes prudentiæ sint. Atqui nullatenus participes sunt, sed propinquæ sunt hijs quæ uim obtinẽt illam, hinc mentis mutationẽ aperiunt. Quamobrem tenues parte sui media sunt, nõ modo de necessitate, quod cum carnosæ sint parte sui costis admota carnosiores esse necesse sit, uerũ ut minus uaporis excipiãt: nam si carne pleniore constarẽt, copiã uaporis & haberẽt & attraherent. Ex hijs Aristotelis uerbis septũ, siue phrenas esse carnosas, licet parte sui media tenuiores sint, & minus carnis habeant, unicuiq́; patere arbitror. Ex quibus etiã uerbis alter Plinij error manifestat, qui huic eidem parti ait referri acceptã subtilitatem mentis, hancq́; esse causam cur nulla ei insit caro, cum tamen Aristo

teles ipſam aſſerat nullius eſſe rationis participem, phrenas
tamen à Græcis nominari, quoniam uicina ſit hijs quæ uim
obtinēt illam. Cordi igitur ſecundum Ariſtotelem accepta
refertur ſubtilitas mentis, ob uicinū uero ſitum ſepto, atque
huic ipſi nomine tantum, quoniam à Græcis phrenes nomi
nantur. Illud quoq; hac in parte lectores admonendos cen-
ſeo, in uerbis nuper adductis nihil eſſe de Theodori transla
tione immutatum, niſi quod uerbum illud ὑμενωδέστερον apud
Ariſtotelem nos membranoſius latine diximus, hoc eſt na-
turæ membranæ proximū. Fidelior autē nobis hæc uiſa eſt
interpretatio, ne ſi phrenas parte media conſtare membrana
exiliore dixiſſemus, quemadmodū tranſtulit Theodorus,
Ariſtotelem ſibi aperte contradicentem faceremus, qui to-
tas phrenas probat ex neceſſitate eſſe carnoſas, quod etiam
exectionibus patet, licet parte ſui coſtis admotæ ſunt carno
ſiores. Ac paulo poſt ubi omnia uiſcera membranis includi
ſcribit, talem eſſe docet membranarū naturam, ut carne peni
tus uacent. Hæc autem contradictio amouetur, ſi phrenas,
qua carnoſiores, qua uero membranoſiores eſſe conceſſeri
mus, cum hæc ſit omnium natura muſculorum, ut non ſint
æque omni in parte carnoſi, ſed alicubi tenuiores, ac mem-
branæ ſimiliores, alicubi carnoſiores. Nō parum autē refert
dicere aliquam noſtri corporis partem eſſe membranā, aut
membranæ ſimilitudinem habere: phrenes igitur non ſunt
membrana, ut minus recte eas nominat Plinius, ſed mem-
Venter. » branæ quadā ſua particula aſſimilantur: Præcordijs ſubeſt
» uenter, inquit Plinius, ſtomachum habentibus, cæteris ſim-
» plex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus:
» Inteſtinum enim quibuſdam ab ore incipiens quadam uia
» eodem reflectitur, ut ſepiæ & polypo. E diuerſo Ariſtoteles
non geminum ſed quaternum potius uentrem ruminanti-
bus tribuit, quemadmodum ex eius uerbis, & II de hiſto
ria

ria animalium, & tertio de partibus scriptis apparet. Quæ uitandæ prolixitatis gratia, sicuti multa alia eiusdem autoris testimonia adducere supersedeo, liberum unicuiq; relinquens, suo singula loco legenda perquirere. Quod autem Plinius pariter scribit, nullum exanguibus esse uentrem, in hoc, etiã ab Aristotele discrepat, qui libro allegato de aquatilibus sanguine carentibus differens, partes ad uictum pertinentes, in quorum numero uenter est, necessariò inesse omnes eisdem aquatilibus asserit, imò de polypo ac sepia, quorum exempla in exanguibus uentre carẽtibus Plinius
» affert, eodem in loco ita scribit: Stomachus, siue gula, ab
» ore prælonga mollibus est, quam ingluuies excipit, quomo
» do auibus, cum uenter coniungitur, & intestinum uentri
» annexum simplex usq; ad exitum tendit. Sed hic quidem Plinius deerrauit, quoniam uentrem omnium aquatilium generi necessarium à natura tributũ, ipse detraxit, elephanto autem plures quàm uel Aristoteles, uel eadem omnium parens natura concessit. Siquidem quatuor elephanto uentres tradit Plinius, Aristoteles uero intestinũ ita sinuosum esse elephãtis scribit, ut uentres habere quatuor uideantur. Quare cum non parum intersit, an aliquid sit, an esse uideatur, eodem errore Plinius uentres in elephantis, quo etiã iocinera in leporibus multiplicauit. Ex medio utriusq; renis exire pinguedinem, præterquam in uitulo marino autor est Plinius. Aristoteles uero renes totos pingui opertos describit, nec pinguitudinem, sed cauum quoddam è medio utriusq; renis prodire ait, uitulum marinũ etiam ipse ut Plinius excipiens. Duplicem uiperæ uuluam, atq; intra se generantibus tribuit Plinius, quasi uipera non sit de numero eorum animalium, quæ extra se animal generant. Quod genus erroris etiam Plinius admisit libro XXI, ubi de lap
» pa scribit in hunc modum: Notabile & in lappa quæ ad

Elephanti uentres.

Viperæ uulua

hærescit, quoniã in ipsa flos nascitur non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat ueluti animalia, quæ intra se pariunt. Quid enim sibi uolunt hæc Plinij uerba? cum de piscibus ac uiperis, de quibus etiam scribit Theophrastus, loquatur, quæ tamen non intra se, sed extra magis animal pariunt: Quare de hijs ipsis multo sanè rectius Theophrastus libro VII de historia plantarũ, ubi de aparine facit mentionem, ita disseruit: Notabile & in aparine, sic enim Theophrastus græce nominat herbam, quam ut antea notaui, nõ puto recte à Plinio lappam nominari, quæ suæ asperitatis causa uestibus adhærescit, ut difficile auferri possit. Nascitur enim flos in eo ipso hirsuto atque aspero, non exiens, neq; euidens, sed intus maturescens & semen pariens, ut illi simile sit, quod in mustellini generis piscibus ac uiperis euenit. Illæ enim intra se oua pariunt, mox animalia gignunt. Sed quid Plinium aliorum autoritate refello, cum ipse suis, quæ alibi scribit uerbis, possit retundi? ueluti hijs quæ libro X, capite de conceptu uiperæ ac partu, in hunc modum scribit:
» Terrestrium eadem sola intra se parit oua unius coloris,
» ut mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos singulis diebus parit uiginti ferè numero. Hæc autem omnia de uipera Plinius ex VI libro Aristotelis de generatione animalium, sed parum fideliter, accipit. Nam quod Plinius dicit uiperam excludere catulos, hoc uere & Aristoteli consone, qui uult solam uiperam ex omni serpentum genere animal parere. Quod autem tertia die dicit hoc facere, non conuenit cum Aristotele, qui tempus hoc triduanum non catulis extra uterum tribuit excludendis, sed potius postquam membranis obuoluti fuere exclusi, earundem membranarum disruptioni dat, ut uerior
» translatio ostendit Theodori, quæ ita se habet: Vipera è
» serpentibus una animal edit, cum intra se oua primum pepererit,

663

" pererit: ouum hoc unius coloris & molle, ut piscium fœtus
" superne consistit, nec cortice continetur, ut nec pisciũ qui-
" dem, parit catulos obuolutos mēbranis, quæ tertia die rum
" pantur. Euenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt abro-
" sis membranis prærumpant. Et quidem omnia recte Theodorus, & ex sententia Aristotelis, reliqua uero non recte, sed cum Plinio aberrans male Aristotelis sensum interpretatur, cum de uipera subijcit: Singulos diebus singulis pa-
" rit, plures quàm uiginti numero: Postrema enim hæc uerba, tum apud Plinium, tum apud Aristotelem ita interpretatum, primis repugnant, atque ex hijs non modo Plinius, sed etiam Aristoteles trahitur in contradictionem, quæ talis est: Si sola uipera è serpentibus animal edit, cum intra se primũ pepererit oua, ut ait Aristoteles, uel si sola terrestriũ intra se parit oua, & postea catulos excludit, ut Plinius inquit, marassus autem, siue serpens, qui alio nomine uulgo scurtio nominatur, hoc idem facit: primum scilicet intra uterum parit oua, deinde animal extra emittit in lucem, ut mille milies suis se uidisse oculis testantur: sequitur necessario, marassum & uiperam esse eandem serpentis speciem, uarijs nominibus lingua uulgari apud uarias gentes nominatum. Et hoc prima tam Aristotelis quàm Plinij uerba demonstrãt: postrema autem contrarium probant, hoc modo: Vipera parit catulos singulos singulis diebus uiginti ferè numero. Marassus autem parit catulos uel plures quàm uiginti, sed non singulos singulis diebus, imò omnes uno die, ut sæpius uisum est. Ergo uipera atque marassus non est eadem serpentis species. Syllogismus in secunda figura nectitur. Studeat autem Plinij patronus, ut tam facile Plinium ab hac contradictione tueatur, quàm facile nos principem philosophorũ huius grauissimi erroris suspicione liberauimus. Studeant pariter græci grammati-

stæ,

stæ, ut seruata historiæ animalium ueritate, Theodori Gazæ translationem defendãt, sicuti nos uerba ipsa græca Aristotelis aliter interpretantes omnem sustulimus è medio cõtradictionem. Sed hoc alio fecimus loco: Nunc ad alterũ Plinij errorem in uerbis eisdem refellendum reuertamur. Neque enim uipera duplicem uuluam habet, imò unã tantum, cuius sicuti in cæteris quæ intus quidem oua, extra autem animal pariunt, ea pars qua oua continentur infra lumbis adiungitur, & supra intestina ostium continetur, quemadmodum tum in libris de partibus, tum etiam de generatione animaliũ multis alijs in locis testis est locupletissimus Aristoteles. Quod si per duplicem uuluam bifidam, seu bipertitam Plinius insinuat, non erit hoc uiperarum & similis naturæ animalium peculiare, imò aliarum omniũ, quæ tam intra, quàm extra animal generant: quod etiam de bobus, & mulieribus hoc eodem loco Plinius affirmat: Nam has quidem ait geminos sinus ab utroq; laterum habere, boues uero grauidas in dextro tantum sinu ferre, etiam cum geminos ferant. Male etiam, & contra quàm Aristoteles, inter seuum & adipem notat Plinius differentiam. Concretum enim hunc scribit, & cum refrixit fragilem, semperq; in fine carnis. Hæc autem de seuo, non de adipe, & tertio de historia animalium, & secundo de partibus scribit Aristoteles. Cunctis quoq; animalibus quoddã in oculis pingue esse, Plinius inquit: neq; ea excipit, quæ cum præduros habeant oculos, pingui omnino in ipsis uacant. Rectius autem Aristoteles libro de historia animalium tertio, de eadẽ re loquitur in hunc modum: Omnium uero animalium commune pupillæ institutio est: Omnibus enim quæ partem hanc possident, nec duris oculis sunt, adipe constat. Serpentibus Plinius spinas tribuit, Aristoteles libro secundo de partibus animalium eisdem serpentibus non spinas, sed

Pingue in oculis quibus sit.

ſed naturã oſſium ſpinaceam eſſe refert, ſicuti idem Ariſto-
teles uitulum marinum non cartilagine, ut Plinius, ſed car-
tilaginoſis oſſibus conſtare tradit. Plinius pariter inquit, ſi-
ne neruis eſſe quædam animalia, ut piſces: Sed cum omne *Piſces habere*
piſcium genus ſanguinis particeps ſit, ut autor eſt Ariſtote- *neruos.*
les libro de hiſtoria animalium II, quibus autem datus ſit
ſanguis, eiſdem neruos adiunctos eſſe, idem Ariſtoteles li-
bro de hiſtoria animalium III itidem ſcribat, piſces etiam
in ſanguineo genere habere neruos eſt neceſſarium. Cur ar-
teriæ careant ſenſu, cauſam affert Plinius, quoniã etiam ſan
guine uacant, quaſi ſanguis, non autem neruus uel caro ſint
uirtutis tactoriæ inſtrumentũ. Sed neq; uerum eſt, arterias
carere ſenſu, ſicuti neque uenas, neq; etiam ſanguine omni-
no uacant, quemadmodum Galenus omniũ princeps me-
dicorum opere ad id dedicato contra Eraſiſtratum demon-
ſtrauit: Quod ſi in uenis tantũ ſanguinem contineri Plinius
exiſtimauit, quod etiam uidetur ſentire Ariſtoteles libro de
hiſtoria animalium III, qui forte uenarum uocabulo ar-
terias quoq; comprehendit, iuxta Hippocratis uetuſtiſſimi
medici conſuetudinem, cur paulo poſt Plinius aues, nec
uenas, nec arterias habere dixit? cum nemini dubiũ ſit, aues
inter ſanguine prædita, non autem exanguia animalia com
putari. Quare cum ſanguis ſecundum Ariſtotelem libro al-
lato, nulla alia conceptacula habeat præter cor & uenas, ſi
aues ſanguinem habeant, ut uiſus oſtendit, cum ſine uena
ſanguis eſſe non poſſit, aues uenas etiam habebunt neceſſa-
riò. Hij ſunt partim codicis, partim ipſius autoris errores,
quos ex uno unius libri capite tantum colligendos cenſui-
mus, ut Plinij patronũ admoneremus, fruſtra ſe apud ſuos
ciues fuiſſe gloriatum, tanquã Plinio ex unius loci ſola ad-
uerſus nos defenſione, ab omni errorum ſuſpicione libera-
to: atque inſuper ipſum doceremus, plura alia ſupereſſe in

codice menda corrigenda, nec pauciora ipsius autoris errata defendenda, in quibus tamen, si quis sit eorũ quæ hic aguntur inferis sensus, Plinius malit forte non defendi, quàm ita sicuti in æra defendi, in qua merito conqueri potest se multo infelicius, quàm sit lolium ipsum, habuisse patrocinium. Primus enim Hermolaus hunc Plinij errorem tali est ratione deprecatus, quod cum nondum satis esset in Italia compertum, lolium circumligando se triticum enecare, Plinius tutius putauit uti uocabulo græco quàm latino: Nos in nostra super hoc ad Hermolaum epistola, talem pro Plinio defensionem ita repulimus, non magis Græcos nouisse æram, quàm Latinos lolium esse herbam amplexicaulem, cum sit ubiqꝫ terrarum recticaulis: Quare siue græco, siue latino Plinius uteretur uocabulo, nullo modo potuisse dicere æram uel lolium circumligando se triticum enecare. Post Hermolaum quidam leguleus, spreta & græcorum & latinorũ interpretum autoritate, ausus est dicere, æram non significare apud Græcos lolium, sed herbam aliam quam nos uulgo uolutulam nominamus. Tertius iste contra quem nunc disputamus Plinij patronus, æram mutauit in herbam, quam melius fuerat non mouisse: nam adeo grauem iactauit odorem, ut anagyros uideri possit, quam Græcorũ prouerbium iubet non moueri, ne mota peius oleat. Sed postquam satis de Plinij erroribus egimus, iam ad Plinij patronũ, qui nobis dedit Plinium taxandi occasionem, simul & ipsum refellendum reuertamur: nam præter contradictionis errorem, quẽ capite VIII libri tertij suæ anatomices ipsum admisisse antea ostendimus, etiam in pluribus alijs delinquit. Primum quod tracheam arteriã dicit à Græcis nominari pharynga, quod falsum est, si hoc uocabulũ in propria significatione sumamus: nam ut testatur Galenus in cõmentatione illius
» Aphorismi, quartæ particulæ Aphorismorũ: Si à febre habito,

» bito,tumore non existente in pharynge,id est,faucibus, sic enim etiam Theodorus hoc uerbum uertit, caput arteriæ à Græcis larynx,id est,guttur appellatur:nam & Theodorus ita larynga latine nominat guttur: spaciũ autem illud,quod est ante larynga & isophagum,id est,guttur & gulam,pharynx proprie ab eisdem Græcis nominatur. In quo significato dicit etiam Galenus hoc nomen ab Homero accipi, ubi idem Homerus ait,uinum & frusta carnis humanæ per pharynga Cyclopis erumpere. Caueat ergo Plinij patronus,ne quam damnat Platonis opinionem,uolentis potum per tracheam arteriam ad pulmonem defluere,multo faciat in Homero absurdiorem,si uoluisset non modo potum,sed etiam cibum euomi à Cyclope per pharynga,id est,tracheam arteriam,ut eam Plinij patronus uult à Græcis nominari. Galenus etiam libro IIII de membris passis, qui de interioribus apud Latinos inscribitur, quid per pharynga intelligat,declarat hijs uerbis: Pharynga autẽ nomino interius
» oris spacium, ad quod pertingit extremũ gulæ ac gutturis.
Neq; aliud per pharynga Galenus intelligit, cũ dicit libro VII de utilitate partium, Tracheam arteriam per larynga pharyngi copulari. Quanq; postea idem Galenus circa initia libri VIII eiusdem tractationis scribat tracheam arteriam pharynga equiuoce illi quæ est ante larynga nominari. Sed nos hic de proprio & usitato pharyngos significato disputamus. Nam Galenus quoq; alio in loco, scilicet III libro prognosticorum, exponens uerba Hippocratis, quæ
» in græco codice ita se habent: αἱ δὲ κυνάγχαι δεινόταται μὲν εἰσὶν καὶ
» τάχιστα ἀποκτείνουσιν ὁκόσαι, μήτε ἐν τῷ φάρυγγι, μὴ δ' ἔκδηλον ποιοῦσιν, μήτ' ἐν
» τῷ αὐχένι. Hoc est si latine dicere libeat: Anginæ autem gra-
» uissimæ sunt, & citissime perimunt quæcunq; neq; in pha-
» rynge, id est, faucibus, neq; in ceruice aliquid manifestum
» faciunt. Galenus,inquã,uerbum græcum pharyngi quid

" hoc in loco significet, ita declarat: Per ceruicem collum in-
" telligitur, per pharynga autem spacium illud, quod se ocu-
" lis repræsentat, si ore aperto lingua prematur, in quo duo
" orificia continentur, alterum stomachi, alterum laryngis.
Hoc est, si latine loqui uolumus, alterum gulæ, alterũ gutturis: sic enim hæc uerba Theodorus, uir græce ac latine doctissimus, ubiq; in suis translationibus interpretatur, sicuti & uerbum græcum pharynga dicit latine fauces, quamuis Plinius summum gulæ fauces uocari dicat, postremum stomachum: nos uero pharynga à Græcis non summum gulæ, sed locum ad quem tam summum tracheæ, quàm etiam isophagi peruenit, dicimus autore Galeno nuncupari. Mouet autẽ me hic locus, qui soleo libentius contra homines barbaros, quàm latinos agere, præsertim uiuentes & mihi amicos, quos non taxarem, nisi ipsi prius rupto amicitiæ fœdere me carpere anticipassent, ut Auicennæ, uel saltẽ eius Expositorum errorem patefaciam, qui de hijs humani corporis partibus, de quibus nunc disputamus, in suis libris aut commentationibus scribentes, uisi sunt ab Hippocrate atq; Galeno discordare. Auicenna siquidem III sui canonis libro, Fen IX capite de disputationibus gutturis, hæc uerba
" scribit: Per guttur intelligimus spacium in quo sunt mea-
" tus anhelitus & cibi. In quibus uerbis mihi uidetur Auicenna idem quod Galenus uoluisse dicere, cum libro IIII
" de interioribus scribit: Pharynga autem nomino interius
" oris spacium, ad quod pertingit extremũ gulæ ac gutturis.
Solent enim Arabicæ translationes pro uerbo pharynga apud græcos autores guttur latinũ habere, ut sanè habet translatio Arabica, libro prognosticorum, loco à nobis superius allegato, ubi Hippocrates pharynga nominat, quamuis si proprie loqui uelimus, uerbũ guttur non pharyngi, sed laryngi, id est, parti extremæ os uersus tracheæ arteriæ, quæ

Fauces.

pars

pars extrema ad pharynga terminatur, rectius accommodetur. Sed omissa proprietate locutionis, quoniam disputatio de nominibus paruam habet utilitatē, siue pharynx guttur, siue fauces latine dicatur: certū est, spacium illud quod Græci pharynga nominant, non continere utrunq; meatum anhelitus & cibi, si per meatum anhelitus totam tracheam arteriam intelligamus, per meatum autem cibi totum meri: Liceat enim mihi barbaros uolenti refellere, hijs uti uocabulis, quibus ipsi in suis libris utūtur, ne si aliter quàm ipsi fuero locutus, uidear ipsos non in re illa, de qua ipsi loquuntur, sed in alia potius per calumniam reprehendisse: Vitanda est enim mihi omnino huius culpæ suspicio, tum in omni opere, tum præcipue in hoc, in quo me aduersus Plinij patronum defendo, qui me tanquam parum pudenter Pliniū calumniantem in sua accusat præfatione. Sic autem etiam uisus est & ipse Auicenna intelligere, qui eodem capite remittit nos ad anatomiam epiglotti & meri, quam se alibi docuisse innuit. Manifestissime autē quidam ex recentioribus, qui nuper haberi cœpit in pretio, in expositionē huius loci Auicennæ ita scribit: In prima parte primo ait, quod guttur est spacium, seu pars corporis, quæ protenditur inferius à radice menti ad ossa furculæ, & in se continet meatum anhelitus, quem cannam pulmonis, arteriam uocalem, & tracheam arteriam uocare solemus, & meatum cibi, quem medici appellant meri, & isophagū, & uuam, siue uulam, quæ cooperit epiglottum, & duas amigdalas, quæ sunt duæ paruæ auriculæ in radice linguæ, & galsamat. Hæ omnes tanquam gutturis partes Expositor iste cōnumerat, aliquæ ad collum pertinent, aliquæ ad os. Trachea quidem arteria, siue canna pulmonis, & isophagus, siue meri ad collum: uua autem, siue uula, & duæ amigdalæ ad os, & ut arbitror, etiam galsamat: quanquam de uocabulo barbaro nolo de-

cernere. Tracheam autem arteriam, & isophagum esse colli partes liquidò ostendit Galenus circa initia libri VIII de utilitate partium, ubi probat collum esse factum propter tracheam arteriam, argumento piscium, qui aut nullum collum habent, aut breue omnino, quia trachea carent arteria: Quo in loco idem Galenus inter alias colli partes etiam isophagum numerat. Idem pariter autor libro XI de utilitate partium scribit hæc uerba: Particularum itaque quæ secundum os manifestæ iam factæ sunt, quoniam neque frustra, neque defectuosa est aliqua, sed mole corporis & consistentijs, & plasmationibus, & positionibus uniuersæ optime constitutæ sunt. Etenim si aliquas earum non exposuimus, euidens est ex prædictis: Sufficit enim in una uel duabus memorari particulis utilitatem uniuscuiusque, quæ eis insunt, sicuti & in lingua fecimus: Quæ enim de illa sunt dicta commensuritate laudantibus nobis magnitudinis habebis utique considerans inuenire in omnibus similiter. Nulla denique eorum est ita parua, ut deficienter ministret, neque in tantum excedit magnitudinem, ut comprimat aliquam aliarum, aut ab alijs angustetur, sed foramina quidem nasi apud expirationem sufficientia sunt, columnæ uero magnitudo ad tres utilitates competentissima est, & epiglottis tam magna, & talis mole corporis, quantum magna est claudi debens particula. Ita autem & larynge & stomachi porrus. Hic quidem in respirationibus & uocibus. ille autem in ciborum transitibus sufficientem habent magnitudinem. Similiter dentium unusquisque, & reliqua. Hæc omnia Galenus, iuxta translationem quæ in usu habetur, laudans naturæ artificium, in partium oris conuenienti formatione, inter quas, ut uidere licet, & foramina nasi interiora, & columnam, id est uuam, & epiglottida, & laryngis, id est gutturis, & stomachi, id est meri, siue gulæ orificium, unà cum lingua & dentibus collocat. Sic Aristoteles libro primo de

historia

historia animalium, id quod intra maxillas & labra descri-bitur, os esse dicit: oris uero partes palatum, fauces, linguã, tonsillas, dentes: Colli autem partes esse uult, arteriam anteriorem, gulam posteriorem. Videtur autem Auicenna secundum noui Expositoris declarationem, non porum, siue meatum laryngis, quam recentiores abutentes uocabulo epiglottum nominant, sed totam tracheam arteriam, non supremum orificium gulæ, siue meri, sed totum meri cum uua, epiglotto, & duabus amigdalis, tanquam sint eiusdem membri partes, quod guttur appellatur, coniungere, quas tamen Galenus separauit, & diuersis membris, alteras scilicet collo, ut tracheam arteriam & isophagum: alteras uero, sicuti orificia gutturis & gulæ simul, ac præterea columnellam, quam recentiores uuam appellant, ori contribuit: Nam quod columnellam, siue uuam, Galenus uelit esse partẽ oris, & non colli uel gutturis, indicant uerba eius libro I de differẽtijs morborũ, in quibus ostẽdit uuã abscissam esse palati, & non colli, uel gutturis passionẽ. Hoc uero in loco Plinij patronũ admonitũ uelim, se nõ recte in sua anatomice columelã uocare eam palati partẽ, quã Græci chionida uocãt, id est paruã columnã, cuius effigiem repræsentat. Debuit enim nõ columelã, sed columnellã eadem ratione dicere. Nos tamẽ non multũ de nominibus laboramus, nisi ꝙ hominẽ nõ magis rerũ, quàm etiã nominũ in eo tractatu scientiã profitentẽ, uellemus fuisse plusquàm barbari soleant, etiam in nominibus diligentẽ. Non est autem dignum admiratione, si corpora quidem & tracheæ arteriæ, & isophagi, siue meri collo Galenus demãdauit: orificia autẽ, siue porũ eorũ ori: quoniã hæc duo, ut ait in cõmentatione libri prognosticorũ superius allegata, in faucibus cõtinent. Fauces aũt licet sint in cõfinio oris & colli, ad os tamen magis uidentur, quemadmodũ & palatum, pertinere.

Quare

Quare si uelimus Galenum, atq; Auicennam eius interpretem cōcordes facere, aut saltem minus discordes, debemus illud quod supra diximus, posthabitis barbaris expositionibus, dicere, Auicennam per guttur pharynga, id est fauces intellexisse, hoc est, ut ipse declarat, spaciũ illud, in quo sunt meatus anhelitus & cibi, id est, orificia ipsa tracheæ arteriæ atq; meri, nō tota corpora quæ ad collum, ut diximus, & non ad fauces attinent. Hanc autem nostram expositionem confirmant uerba Auicennæ, si diligentius considerentur, paulo post priora subiuncta: " Et tu iam sciuisti anatomiã meri, & anatomiã epiglotti. Neq; enim dixit, anatomiã tracheæ arteriæ, sed epiglotti, id est laryngis, siue supremæ partis arteriæ, quæ ex tribus cartilaginibus constat, quam Græci larynga, Barbari epiglottum, uocabulo ut diximus abutentes, appellant, Latini commode guttur possunt nominare: cuius laryngis, siue epiglotti meatus secundum Galenum in faucibus parte oris continetur: uolens nobis per hoc Auicenna insinuare, quod per meatũ spiritus non totam tracheam arteriam, sed tantum laryngis, siue epiglotti orificiũ intellexit. Quod idem & de supremo orificio meri, quod meatum cibi nominat, & non de toto meri eundẽ sensisse Auicennam debemus existimare. Atque ita in hijs duabus gutturis partibus per guttur fauces intelligendo, ut Barbari hoc uerbum guttur accipiunt, erunt Galenus atq; Auicenna concordes: In eo sanè discordes, quod Galenus uuam non in faucibus, sed in palato locauit: sicuti duas amigdalas, quas ille græce paristhmia nominat, neque ipsas in faucibus, sed in loco admodum proximo, seu potius contiguo posuit. Scio tamen esse inter Gentilẽ atq; Mundinũ de positu duarũ amigdalarũ discordiã, quam ad aliũ tractatũ, in quo de Mũdini erroribus in anatomice sumus acturi, discutiendã reseruamus. Sed quoniã de Gẽtili facta est mẽtio,

uetustiore

uetustiore Auicennæ expositore, uideamus quid & ipse de gutturis partibus secundum Auicennam sentiat, & an ipse faciat inter Galenũ ac Auicennam sua expositione concordiam, uel potius maiorem ea quæ facta est à nouo expositore discordiã. Verba gentilis Auicennã exponentis, ubi quid
» per guttur intelligat nititur declarare, sunt hæc: Conside-
» randum secũdo quod guttur accipitᵉ tripliciter. Vno modo
» pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in trans-
» glutione mouetur sursum & deorsum, & sic sumitur primo
» Canonis, Fen prima, capitulo De anatomia musculorũ gut
» turis. Secundo modo pro principio cannæ pulmonis præter
» meri, & sic sumitur à Gerardo Cremonense in Glossis, capi
» te De squinantia. Alio modo sumitur pro spacio cõprehen-
» dente illa quinq; membra prædicta, & sic sumitur hic & ter-
» tio pronosticorũ. Hæc uerba postrema Gentilis de tertia acceptione gutturis conantur quidem Auicennã cum Hippocrate atq; Galeno facere consentientem: quantum uero, si ita guttur hoc loco accipiatur, ut putat Gentilis, dissentiat, satis supra fuit à nobis ostensum, cum quid per pharynga, pro quo habet translatio Arabica guttur, Hippocrates intellexerit, secundum expositionẽ Galeni declarauimus. Quare omnia quæ diximus contra nouum Auicennæ expositorem, faciunt etiam contra uetustiorem, tanto etiam magis errantem, quanto citat locum ex tertio prognosticorũ, qui est omnino eius expositioni contrarius. Prima uero acceptio gutturis maximam dat inter Galenum atq; Auicennã discordiarum aperiendarum occasionem: quoniam capite illo libri primi De anatomia gutturis, quo Gentilis allegat Auicennam de gutture, æquiuoce loquitur. Primum enim cum dicit guttur duo habere paria, quæ ipsum ad inferiora trahunt, per guttur tracheam intelligit arteriam. Cum uero postea in fine capitis dicit: gutturis uero musculi, sunt duo

musculi gutturosi apud gulam positi, in transglutiendo adiuuantes, per guttur intelligit pharynga, id est, fauces, de quibus satis supra dictum est. Hanc autē nominis gutturis in hoc capite apud Auicennam æquiuocationem probare possumus ex hijs, quæ partim Galenus & in suis de anatomice libris, de quatuor musculis scribit tracheæ arteriæ, qui ipsum cōtrahunt angustantq́, & duobus faucium, qui tam uoci, quàm etiam deglutioni obseruiunt, tum ex similibus quæ Aliabas etiam IX Theoricæ dicit de lacertis mouentibus iugulum, per iugulum tracheam intelligēs arteriam, & de musculis mouentibus gurgulionē, quod nomen apud ipsum significat fauces, ut ex multis licet conijcere, quæ Galenus de pharynge, ille autem de gurgulione loquitur. Vt autē hæc omnia fiant euidentiora, & qui conueniant, quiue dissentiant hij tres autores, Galenus, Aliabas, atque Auicenna, de eisdem loquentes musculis, eorum uerba in medium adducemus. Et primum Galeni de musculis tracheæ

» arteriæ in hunc modum scribentis: Tracheæ arteriæ qua-
» tuor sunt musculi ipsam contrahētes atq; angustantes quan
» do intenduntur, & retrahentes os quod V literæ formam ha
» bet, & laryngem. Oriuntur autem maiores ex ipsis ex infe-
» riore termino lineæ rectæ ossis ypsilon literæ formam haben
» tis, deinde secundum totius arteriæ delati longitudinem in-
» nascuntur pectori in parte interiori. Videntur autem tibi ali-
» quando esse bipartiti hij duo musculi: Alij uero duo à lateri-
» bus & inferioribus partibus cartilaginis, sicuti formam ha-
» bentis exorti terminantur, & ipsi ad pectus apprehendentes
» arteriam. Alio autem capite de musculis faucium, idem Ga
» lenus in hunc modum scribit: Spaciū quoddam præiacet
» cōmune gulæ ac gutturis, ad quod cōmune spacium utrun-
» que orificium terminatur. Vocant autem spacium quidem
» ipsum isthmum, quoniā angustum est & oblongum: cor-

pus

„ pus autem ipſum comprehendens, pharynga nominant, id
„ eſt, fauces, quibus utrinque unus eſt muſculus, qui & deglu-
„ tioni & locutioni obſeruit. Quæ etiam Galeni dicta magis confirmat frequens huius uocabuli pharyngos apud Græcos, ut antea diximus, ſignificatum, pro quo Arabicæ tranſlationes guttur habere ſolent, ut etiã probatur ex Auicennæ primo Canonis, capite XII, à Gentile allegato, hos duos muſculos deglutioni ſeruientes, muſculos gutturis, ſeu gutturoſos nominantis autoritate. Aliabas autẽ qui pro trachea arteria iugulum ſcribit, pro faucibus gurgulionem, de quatuor muſculis mouẽtibus iugulum ſcribit in hunc modum:
„ Porrò qui iugulum mouent lacerti quatuor ſunt, incipi-
„ entes à pectoralis interioribus, quorum duo oſſi continuan
„ tur ſimili lauda græco, & ad inferiora trahunt, & lacerti duo
„ alij continuati, quæ umboni ſimilis eſt cartilagini, & etiam
„ ad inferiora deducũt. Paucos infra uerſus ſcribit hæc uerba:
„ At gurgulionem lacerti qui mouent duo ſunt, & Arabice
„ dicti magnage, quorũ alter à dextris eſt poſitus, alter à ſini-
„ ſtris, fuitque eorũ neceſſitas, quo adiuuarent tranſglutionem
„ & uocem. Hæc Aliabas. Auicenna autẽ capite, quod in ſua expoſitione Gentilis allegat, uolens guttur aliquãdo accipi pro corpore aggregante epiglottũ, & meri, ita de eiſdem ſex muſculis ſcibit, quorũ quatuor ad tracheam arteriam à Galeno, ad iugulum autem ab Aliabate: duo uero à Galeno ad fauces, ab Aliabate ad gurgulionem: cõmuniter autem ad guttur ab Auicenna referunt: quod fecit errare in ſua expo
„ ſitione Gentilem. Auicenna, inquã, ita & ipſe ſcribit: Gut
„ tur in ſumma duo habet paria, quæ ipſum ad inferiora tra-
„ hunt: unum eorũ eſt par, quod iam in capitulo epiglottis no-
„ minamus: & alterũ eſt par etiam ex thorace naſcens, quod
„ eleuatur, & cum lauda continuat primo, poſtea cũ gutture,
„ et trahit ipſum ad inferiora. Gutturis uero muſculi ſunt duo

» musculi gutturosi, qui sunt duo musculi apud gulam positi
» in transglutiendo adiuuantes. Hæc Auicenna. Par autem musculorum, de quo dicit se fecisse mentionem in capitulo de epiglotto, est illud par de quo in præcedenti capite dixit, quod eius origo est interius in thorace, et uadit ad peltalem, & est secundum par apud Galenũ dicentem, quod alij duo musculi nascantur à lateribus & inferioribus partibus cartilaginis, scuti formam habentis, quam cartilaginem peltalem Auicenna nominat, & dicit terminari ad pectus: Licet Auicenna in hoc à Galeno discors, ubi est terminus istorũ musculorum, ibi originem ponat, & contra illuc tendere dicat, unde oriuntur. Simili errore discordat etiam in secundo pari, quod est primum apud Galenum, quod Auicenna ait etiam ex thorace nasci & releuari, & cum lauda continuari primo, postea cum gutture, & trahere ipsum ad inferiora: cum tamen Galenus dicat hos duos musculos ortum habere ex inferiore termino ossis, habẽtis formam literæ ypsilon, & deinde latos secundum longitudinem totius tracheæ pectori innasci. Quæ Galeni uerba non parũ differunt à uerbis Auicennæ, dicentis eos eleuari, & cum lauda primum continuari, postea cum gutture. Nec solũ in ortu & termino horum musculorum Auicenna à Galeno discrepat, sed etiam in utilitate, quoniã Galenus uult eos esse factos ad contrahendam atque angustandam tracheam arteriam: Auicenna autem ad trahendam eam inferius, in quo etiam usu, sicuti etiã in origine, & fine, licet Aliabas uideatur Auicennæ adstipulari, ego tamen in hijs quæ ad anatomicem attinẽt, maiorem præsto Galeno, autori in hac parte medicinæ peritissimo, quàm Arabibus autoribus fidem, cum Auerrois in eadem gente autor eximius, ingenue fateatur, hanc ipsam medicinæ partem suo tempore fuisse ignoratam, & alioquin Galeni acerrimus æmulus, ipsa tamen cogente ueritate con-

Auerrois.

cedat

cedat, ipsum uel Aristoteli in anatomice esse præferendum. Sed hæc obiter dicta sunt, uolentibus nobis expositionem Gentilis super prima gutturis acceptione refellere: Quæ præterquã quod & Galeno, & etiam Auicennæ repugnat, plures etiam alias habet difficultates. Quæri enim à Gentile posset: Si guttur accipitur primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia musculorũ, pro corpore aggregante epiglottum, & meri, quod in transglutione mouetur sursum ac deorsum, cur Auicenna eodem capite sex tantum duorũ corporum musculos enumerat? cum musculi alterius tantum, scilicet epiglotti, secundum Galenum sint ferè XX, secundum autem Auicennam XVIII: quibus si addantur duo adiuuantes deglutionem, fient secundum alterutrã opinionem uel XX, uel XXII. Quod si respondeat, Auicennam eodem capite tantum de hijs musculis agere, qui mouent corpus aggregans epiglottum & meri tempore deglutionis, & non alios alijs, uel meri, uel epiglotti motibus seruientes, Gentilem insuper altera quæstione uexabimus, cur Auicenna duo tantum paria nominet musculorum, quæ guttur trahunt ad inferiora, & non etiam totidẽ alia, quæ ipsum trahunt ad superiora: siquidem guttur, hoc est corpus aggregãs epiglottum atq; meri, mouetur sursum ac deorsum tempore deglutionis: Impossibile enim uidetur ut duo motus contrarij per eosdem musculos fiant, cum unusquisq; musculus uersus proprium principiũ referat particulam quam mouet, ut Galenus & libro XI de utilitate partium, & pluribus alijs edocet locis. Velim ut Gentilis uiueret, ut hijs meis quæstionibus uel dubitationibus respõderet. Sed quod mortuus non potest, Plinij patronus uiuẽs pro Gentile respõdeat, quandoquidẽ & ipsum similes angunt quæstiones, qui in sua Anatomice epiglottidis, gutturis ac gulæ triginta duos musculos enumerat, nec quot epiglottidi,

Galenus in anatomice præferendus Aristoteli.

glottidi, quot gutturi, quotue gulæ, singulis scilicet seorsim assignet, nobis insinuat. Quod si per guttur tracheam intelligit arteriam, & superiorem eius terminũ, quod Græci & laryngen, & bronchi caput aliquando nominãt, erunt ipsius idem arteriæ musculi quatuor, ut supra monstrauimus, ex Galeni atq; Aliabatis autoritate: laryngis uero secundum Galenum XX ferè numero, secundum Auicennam autem, qui larynga epiglottũ nominat, XVIII. Quare simul uincti erunt uel XXIIII, uel XXII. Decem ergo supererunt epiglottidi & gulæ distribuendi. Sed Plinij patronum seorsim interrogabo, apud quem autorem legerit epiglottida, quam Plinius nominat linguam minorem, habere musculos: an apud Auicennã primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia musculorum epiglotti? Verũ Auicenna in hoc capite, sicuti & in alijs, in quibus de epiglotto facit mentionem, per epiglottum non linguam minorẽ intelligit, sed larynga, hoc est membrũ constans ex tribus cartilaginibus: creatum, ut inquit, ut sit uocis instrumentum. Quod etiã Galenus de larynge, non autẽ de lingua minore dicit, quod idem de broncho in gutturis suprema parte sito
" ipse Plinij patronus per hæc uerba innuit: Bronchus in
" gutturis suprema parte situs est, pelliculare membrũ, muscu
" losum, neruosum, cartilaginosumq;, ut argutius sit, in quod
" percussus spiritus, sonus aut uox ipsa perfectius elidatur.
Equidem nescio quo pacto possit se Plinij patronus à tam crasso errore defendere, nisi plane deficiat ad barbaros, & se per epiglottida non minorẽ linguã, seu operculum quoddam tracheæ arteriæ, ut antea epiglottida exposuit, sed id uocis instrumentũ, quod illi abutentes uocabulo epiglottum appellant, dixerit intellexisse: Sed quantumuis transfuga, neq; sic nostræ obiectionis laqueos effugiet: sic enim & epiglotto uocis instrumẽto principali XX, ut uult Galenus,

musculi

musculi contribuent, tracheæ arteriæ quatuor. Quare ex triginta duobus musculis epiglottidis, gutturis ac gulæ, restabunt octo gulæ seorsim assignandi. Gulā autē, siue ut Græci loquuntur, isophagum, aut meri, ut Arabes, octo habere musculos neque apud græcos autores, neque apud barbaros usquam Plinij patronus, quantumuis studeat, poterit reperire. Quo fit ut multis modis Plinij patronus aberret, cum etiam musculos epiglottidi attribuat: quos, si recte loqui uolebat, broncho debebat tribuere. Quanquam etiam in broncho delinquat: nam id membrum pelliculare, musculosum, neruosum, cartilaginosumq́ꝫ, præcipuum uocis, de quo ipse loquitur, instrumentum, non bronchus à Græcis, sed bronchi caput nominatur: Quoniam, ut inquit Galenus, & ipsam arteriam bronchum nominant. Quare cum Plinij patronus scribit bronchum esse in gutturis suprema parte constitutum, nihil aliud dicit, nisi guttur esse in suprema gutturis parte: siue tracheam arteriam in suprema arteriæ parte, rem dictu ridiculam, constitutum: Nam secundum Plinij patronum, tracheā arteriam Latini proprio uocabulo guttur nominant. Et hæc quidem priuatim contra Plinij patronum, uel male musculos supputantem, uel barbaris utentem uocabulis, sint à nobis dicta. Communiter autem contra ipsum atque Gentilem, imò omnes ferè medicos barbaros, & recentiores, qui barbaram medicinam sequuntur, illud de gula, siue meri dicere possumus, quod etiam de epiglottide, id est minore lingua diximus, gulam, aut isophagum, aut meri, quocunque nomine, uel græco, uel latino, uel barbaro uocare libeat, nullos habere musculos motui illi obseruientes, quo gula deorsum fertur. Larynx autem, aut epiglottus, aut guttur, hæc enim omnia nomina illi insunt membro, præcipuo uocis instrumento, quod male à Plinij patrono bronchum appellari

appellari diximus, cum sit non bronchus simpliciter, sed bronchi, id est asperæ arteriæ caput, sursum mouetur tempore deglutionis: Is enim motus est mere naturalis, non autem, ut medici iuniores sentiunt, ex naturali & animali compositus: Quare ad eum nulli musculi sunt necessarij, sed illi tantũ quos Græci Inas, medici recentiores uillos, per quos uis attractiua naturalis suum exercet opus. Et hoc est proprium Galeni dogma, quod multis in locis librorum suorum de uirtutibus naturalibus manifestat: Quare nusquã in suis de anatomice libris, siue alijs, in quibus de uarietate loquitur musculorum, ullam facit de musculis isophagi, id est gulæ mentionem. Sed neq; Auicenna ipse primo Canonis, ubi de omnibus musculis per singula membra tractat, copiosius meri musculos nominat alicubi, sed solũ musculos gutturis, quos dicit adiuuare deglutionem: per guttur pharynga seu fauces intelligẽs, ut antea declarauimus. Aliabas quoq; tertio Theorices de lacertis meri nec unum facit uerbum, sed tantum de lacertis gurgulionis, hoc est faucium, ut etiam supra monstrauimus, quos dicit seruire deglutioni. Aliud autẽ esse fauces, aliud meri etiam supra docuimus, cum ex Galeni autoritate fauces ad os, meri autem ad collum pertinere ex Galeni probauimus autoritate. Auicenna etiam Fen XIII libri tertij, capite quarto De causis impedientibus deglutiones, inter alias causas quæ sumuntur ex ipso meri, uel ex membris uicinis, si putasset musculos inesse meri, debuit etiam illorum paralysim, quæ posset accidere, connumerare: Cur enim non ita de musculis meri sicuti de musculis epiglotti, qui aliquando abscessum, siue apostema patiuntur, atq; ita sui uicinitate ad meri difficilem faciunt deglutionẽ, nihil fuerit Auicenna locutus, nulla alia causa potest assignari, nisi quod nouerat epiglottum multos habere musculos, meri autem musculos ignorabat.

bat. Non me tamen latet, Auicennã, si non loco allegato, alibi tamen aliquando meri musculos nominare, atque ideo uideri in hijs sibi quodammodo repugnare. Nam idem Auicenna primo sui Canonis libro, Fen prima, capite ultimo, doctrinæ sextæ, aperte dicit transglutionẽ duabus compleri uirtutibus, quarum una est attractiua naturalis, & altera attractiua uoluntaria: & prima quidem suam complet operationem per uillum, qui secundum longitudinem protenditur, qui est in ore stomachi & isophago: & secunda completur operatio per uillum lacerti transglutiendi. In quibus uerbis uidetur innuere Auicenna, isophagum, siue meri ita habere uillos instrumenta uirtutis motiuæ animalis, sicuti etiã naturalis, nisi quod hoc in loco uillos lacerti, non lacerti meri, sed potius faucium, qui adiuuant deglutionem potuit Auicenna intellexisse. In eandem ferè sententiã de duabus uirtutibus, altera naturali, altera animali adiuuantibus deglutionem loquitur Auicenna libro III, Fen XVI, tractatu primo, ubi secundam causam assignat, cur meri sit dilatatus, hijs uerbis: » Et secunda est causa, quod penetranti in » meri non attribuitur ex uirtutibus naturalibus nisi uirtus » una, quamuis uoluntas adiuuet ipsum ex parte una, & est » attractiua. Adiuuat ergo aperiẽdo uiam & dilatando ipsam. Apertius autẽ circa finem eiusdem capitis Auicenna ostendit in meri esse lacertum, & consequi motum uoluntarium, » scribens in hunc modum: » Et non mouetur aliquod istorũ » membrorum, quæ sunt uia cibi per lacertos, nisi duo extre» ma, scilicet caput, & est meri: & inferius, & est ficteri. In quibus tamen uerbis uidetur Auicenna oblitus eorũ, quæ scribit Fen XVI eiusdem libri III, de quadam colica, per modum criseos ad paralysim intestini colon, cum sensus incolumitate terminante: nam si talis terminatio, ut ita dixerim, per modum criseos fieri potest, ut eodem in loco concedit

Auicenna, sequitur necessariò, quod ex membris quæ sunt uia cibi, cuiusmodi sunt intestina, non solum meri & sictetis, sed etiam colon intestinum per lacertos moueatur: alioqui non posset pati paralysim manente sensus incolumitate: Si quidem paralysis aut sensum offendit, aut motum, aut utrunq;. Sed hunc Auicennæ errorem, & unde habuerit occasionem, nos alibi latius manifestauimus. De lacertis etiã intrinsecis meri, in quibus uult Auicenna fieri tertiam speciem suffocationis apostemosæ, loquitur libro pariter III, Fen VIII, capite III De suffocationibus. Ex quibus omnibus locis à nobis in medium adductis probari potest, Auicennã uoluisse meri habere lacertos, atq; ita moueri ipsum, non modo ex sua ui naturali, sed etiam animali, quæ per lacertos operatur. Quot tamen sint isti lacerti, & in qua parte tunicæ sint, intrinseca, an extrinseca, nihil in suis libris, quod equidem scio, scriptum reliquit: sicuti neq; Aliabas, qui solum de musculis loquit̃ gurgulionis, & uoci, & deglutioni seruientibus. Quos si quis in meri corpore uelit collocare, sequetur, nõ modo tracheam arteriam & eius caput, quod Arabes epiglotton nominant, sed etiã isophagum, siue meri, & eius itidem caput, siue orificium esse uocis instrumentum, quod de arteria quidem atq; epiglotto omnes medici, atq; philosophi fatentur. De meri autẽ & eius orificio, quod solis cibis ac potibus natura fabricauit, nemo ausus est scribere. Hunc Auicennæ errorem, uolentis meri habere musculos intrinsecos, ex quorum tumore, siue apostemate animal stranguletur, secutus est Iacobus Foriliuiensis, in expositione aphorismi IIII particulæ aphorismorũ, cuius aphorismi initium: „ Si à febre habito, tumore non existente in „ faucibus. Vbi idẽ Iacobus quatuor species enumerat squinantiæ, & tertiam numero ponit illam, quæ fit in lacertis intrinsecis meri. Est autem error Iacobi eo in loco geminatus,

Paralysis.

quoniam

quoniam non modo falsò musculos meri intrinsecos nominat, qui nulli sunt, sed falsò etiã allegat & Hippocratem III prognosticorum, & Galenum IIII interiorum, de tali specie squinantiæ, intrinsecos meri musculos obtinēte, mentionem facientem: cum tamen neq; Hippocrates, neq; Galenus in expositionibus suis, siue in III librũ prognosticorũ, siue in aphorismum ante allatum, neq; etiam libro IIII interiorum, ubi & ipse quadripartitam secundum medicos facit anginæ diuisionem, quicq; de tali specie loquantur, in qua musculi intrinseci isophagi, siue meri sint apostemati: liceat enim mihi contra barbaros disputanti, eisdem aliquãdo uti, quibus illi in omni suo sermone utuntur uocabulis: Nam à barbaris medicinæ autoribus, nõ in nominibus, sed in rebus magis ipsis dissentio, & eis non uocabulorũ, sed anatomices potius adscribo ignorantiã, quoniã meri musculos tribuũt, quos meri non habet, ueluti intrinsecos. Si qui uero musculi sunt extrinsecus ipsum contingētes, duo in parte anteriori uersus guttur, duo in parte posteriori uersus colli uertebras, neutrum par seruit motibus meri, sed alterum quod contingit anterius, motũ præstat cartilagini gutturis, quæ clypealis nominatur: alterum uero contingens exterius, ad colli facit flexiones, ut ex Galeni anatomicis, & libro VII de utilitate partium licet perpendere. Quare relinquitur, motũ meri per se, & non per aliud esse solummodo naturalem, ut aperte sentit Galenus libro IIII de potentijs naturalibus, uel ipsum potius præstare musculi in animalibus ministeriũ, quàm moueri per musculos. Vt hoc quoque posse aliquos existimare libro primo de motibus musculorũ nobis Galenus insinuauit. De uirtute autē attractiua naturali, quã nos solã absq; animali putamus inesse meri, seu græce isophago uelimus dicere, aut latine gulæ, etiam Plinij patronus in sua anatomice loquitur, quem ubi de Auicenna, aut aliorũ medicorũ erroribus agitur, nolumus intactum præterire, ut illi

ſtimulos inijciamus,nõ modo Plinium,ſed unà ſe atq; alios medicos, qui ſimilium à me redarguuntur errorum propugnandi. Hic igitur Plinij patronus libri ſui de anatomice
» III, capite XVII, de gula ſcribit hæc uerba: Ea duplici
» membrana conſtat,uarioq; uillorum ordine: altera ſtamine
» per latitudinem procedente cibum expellit, qui cum attra-
» hitur, cedit, nec læditur: altera uero interior deorſum trahit
» uillorum oblongo ſtamine cibum: ea uis catheltice dicitur
» faucium peculiaris,qua in epulando craſſam,congeſtamq;
» materiã per faucium anguſta ſarcimus. Equidem hominẽ laudo, qui in actu deuorandi nullã aliam uim gulæ tribuit, præter naturalem,quam Græci catheltícem uocant, uillorũ oblongo ſtamine cibum trahentem. Verũ alteri ſubijcitur notæ,quia cum alio loco ſui operis ita muſculos gulæ,ſicuti epiglotti,& tracheæ tribuat arteriæ,cenſeri poteſt putare naturam aliquid feciſſe fruſtra,gulæ ſcilicet muſculos: Ad quẽ enim uſum illos gulæ natura dedit,niſi uel ad attrahendum, uel expellendum cibum? Niſi forte crediderit uillos oblongos membranæ interioris,aut latos exterioris eſſe uillos muſculorum utriuſq; membranæ propriorum: quæ falſa fuerit exiſtimatio,& tam Galeno quàm etiam Auicennæ contraria, qui uolunt eoſdem uillos duabus ſeruire uirtutibus naturalibus,alteri attractiuæ,alteri expulſiuæ nominatis. Verba autẽ illa quæ poſtea Plinij patronus eodem in loco ſubiungit,in deuorando enim guttur, cuius pars gurgulio eſt, ſurſum uerſus gulam trahit, neſcio quem ſenſum habeant, niſi uelint illum motum ſignificare,de quo Gentilis loquitur, cum ſcribit guttur aliquando accipi apud Auicennam pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in tranſglutione mouetur ſurſum & deorſum. Per gurgulionem autem puto Plinij patronũ intelligere partem illam ſupremam tracheæ arteriæ, quam Arabes epiglottum, Græci larynga nominant,

nominant, præcipuum uocis instrumentum. Vtrum autē hanc partem uir, qui non modo medicus, sed etiam latinus medicus in suo sermone haberi uelit, & minime barbarus, recte gurgulionem nominauerit, nolo in præsentia disputare: quoniam omnis de nominibus disputatio, ut Plato inquit, est superuacua: hijs præsertim quibus magnarum rerum inuestigatio proponitur: nisi forte quis rem parui momenti putet, scire quomodo cibus aut potus deuorentur. *Disputatio de nominibus superuacua.* Ego contrà merito puto illos esse deridendos, qui cum hæc nesciant, id est seipsos ignorent, sperant se altiora posse peruestigare, quæ humanis sensibus patere nequeunt. Hic tamen quem dixi motus, de quo Gentilis & Plinij patronus, ut arbitror, loquitur, non paruam habet difficultatem propter ambigentes medicorum sententias, licet omnes ferè recentiores in hoc uideantur conuenire, quod cum cibus deuoratur, gula siue meri, simul cum epiglotto uersus fauces & os mouentur. In qua hæresi est etiā Plinij patronus, quāuis in parte euariet, quoniam ipse ait guttur, cuius pars gurgulio est, in deuorando sursum uersus gulam trahere. Contrà Mundinus, atque omnes ferè recentiores Auicennæ expositores Mundinum secuti scribunt, quod epiglottus hora transglutionis nō mouetur sursum, quia aliquo modo moueatur ex se, sed quia trahitur ab isophago. Quare secundū ipsos, & Galenum etiam, quem citant in libro de motibus liquidis, non gurgulio pars gutturis, siue epiglottus, in hora deglutionis sursum uersus gulam trahit, sed gula potius eadem hora sursum uersus trahit epiglottum, quem Plinij patronus nescio an recte, ut dixi, nominet gurgulionem.

Hanc autem esse Mundini sententiam indicant eius uerba, quæ causam etiam huius motus epiglotti non ex se, sed ex accidenti afferunt. Sunt autem hæc: „ Verum est quod meri agiliter separatur à trachea usque ad epiglottū: ibi uero diffi-

,, culter: propterea qa tunica meri dispersa est in epiglotto, & ,, ideo ab eo non facile separatur: & hoc fecit natura sagaciter ,, ad hoc, ut in hora transglutionis cum meri eleuatur ad os ,, ad attrahendum cibum, epiglottis etiam eleuetur, ne sui du- ,, ricie & soliditate impediat transitum cibi: & ista continuatio ,, non fuit necessaria in tota arteria, quia ipsa secundum totũ ,, præter epiglottum non est cartilaginosa. Et ex hac anatomia ,, manifestatur sententia Galeni in libello de motibus liqui- ,, dis, quod epiglottis hora transglutionis non mouetur sur- ,, sum, quia aliquo modo moueatur, nec ex se, sed quia trahi- ,, tur ab isophago propter continuationẽ dictam. Hæc Mundinus Galenũ citans, & tamen in multis ab eodem Galeno dissentiens. Tunica enim de qua loquitur, per quam meri epiglotto continuatur, per totam extenditur tracheam arteriam & totum epiglottum, atq; etiam in partibus interioribus: per fauces autem & os & linguam in partibus exterioribus, ut plane Galenus ostendit circa initia ferè libri VII, de utilitate partium. Quare hæc duorũ membrorum per tunicam unam continuatio longius extenditur, quàm Mundinus opinatur. Hac eadẽ interiori parte meri uillos habente oblongos, quibus attrahit cibum, fieri non potest, quin tempore deglutionis ijdem uilli contrahantur, & longitudo meri eodem tempore abbreuietur: Quare fit ut tantum epiglottus sursum uersus retrahatur, quantum meri ad inferiora deglutiendo mouetur. Hos autem motus & descensus meri, & ascensus epiglotti, quodam in loco suæ anatomices Galenus comparat similibus motibus in instrumento, quo aqua exhauritur è puteo apparentibus: Nam in descensu uasis lignum, cui uas per funem alligatur, ascendit: uase autem ascendente lignum descendit. Sic enim etiam, ut inquit Galenus, stomacho uel isophago à deglutione cessante, larynx, siue epiglottus manifeste uidetur ad inferiora descendere.

dere. Hic ergo est ille motus per accidens, quo Galenus dicit in libro De motibus liquidis, epiglottum moueri tempore quo cibus douoratur, haud quaquã talis qualem Mundinus, atque Gentilis uidentur imaginari, attollente se scilicet ad superiora meri, etiam epiglottum attolli, & se demittente demitti. Imò ut ex uerbis Galeni licet conijcere, obuersus omnino, neque etiam hij duo motus ascensus & descensus meri, atque epiglotti sunt motus animales, hoc est facti per musculos, ut etiam uisus est existimasse Gentilis, cum dixit guttur aliquando accipi pro corpore aggregante epiglottum, et meri, quod in transglutione mouetur sursum & deorsum, & sic sumi primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia musculorum gutturis: sed potius naturales, hoc est, facti uirtute uillorum meri, qui in se contrahuntur tempore deglutionis, & ea cessante relaxantur, licet motus meri sit per se, motus autẽ epiglotti sit ex accidenti, ut etiam Galenus sentit libro de motibus liquidis. Miror autem Gentilem, diligentem alioquin Auicennæ lectorem, atque etiam expositorem, hos motus ascensus atque descensus, tam in epiglotto, quàm etiam meri, non animaduertisse, ac saltem Auicenna docente didicisse, non ui animali fieri musculorum, sed naturali potius uillorum tunicæ uestientis os meri & epiglottum, quando & ipse Auicenna hoc ipsum docet, Fen XIII, libri III, capite primo De anatomia meri & stomachi, ubi causam reddit, quare hæc tunica ita uestiat partem interiorem meri, sicuti & epiglotti & oris, ut diximus,
» exteriorẽ, in hunc modum scribens: Et non uestitur inte-
» rior pars eius panniculo extenso usq; ad postremũ stomachi
» adueniente ei ex panniculo tegẽte os, nisi ut attractio sit con
» tinua, & adiuuet ad subleuandum epiglottũ ad superiora,
» tum fit deglutio cum extractione meri ad inferiora. Idem Auicenna non multo post eodem capite scribit hæc uerba:

Et est

,, Et eſt ex duabus tunicis, quarum interior longitudina-
,, les habet uillos, propter illud quod ſcitur de neceſſitate at-
,, tractionis, & propter hoc contrahitur ſtomachus, cum fit
,, deglutio, & eleuatur epiglottus. In hijs enim uerbis Aui-
cenna nihil aliud uoluit niſi quod Galenus inſinuare, quod
cum meri deſcendit in deglutione epiglottus aſcendat, &
contrà. Vtrunque autem motum eſſe naturalem, utpote fa
ctus à panniculo, ſiue uillis panniculi tegentis os, atq; me-
ri, & ſtomachum, atq; unà epiglottum: alioqui epiglottus
ad motum meri per accidens non moueretur, niſi & ipſe
quoque in hoc panniculo cum eodem meri cõmunicaret.
Miror inſuper Plinij patronum rem diuerſam ab omnibus
alijs, qui de anatomice ſcripſerunt, in ſua anatomice ſcribe-
re nõ dubitaſſe, guttur, cuius pars gurgulio ſit, in deuoran
do ſurſum uerſus gulam trahere, cum ſecundum Mundi-
num non epiglottus gulam, ſed gula aſcẽdens epiglottum
faciat aſcendere. Secundum autem Galenum atq; Auicen
nam, gula ſiue meri ſe contrahendo deſcẽdens epiglottum
cogat aſcendere: Secundum Gentilem uero epiglottum
& meri ſimul in tranſglutione ſurſum moueantur aut de-
orſum: Nam ſi eoſdem muſculos habent ſuis motibus ſer
uientes, ut planè Gentilis uidetur exiſtimare, non equi-
dem uideo, qui aliter poſſit hic motus corporis epiglottum
atq; meri aggregantis contingere, cum præſertim muſculi
ſemper ad ſua principia referant eam quam mouent parti-
culam, ut etiam fuit ſuperius à nobis contra eundem Gen
tilem ex Galeni autoritate argumentantem demonſtratũ.
Idem tamen Gentilis Fen x, tertio, capite de anatomia epi
,, glottis & cannæ ſcribit hæc uerba: Conſiderandũ ꝙ pars
,, cannæ pulmonis, quæ dicitur epiglottũ, ubi non eſt iſta di-
,, minutio cartilaginis in hora deſcenſus boli aſcẽdit ſurſum,
,, & ideo ipſa non comprimitur, ſiue à bucella, & ideo non

dolet

» dolet homo, neq; nocetur anhelitus, sed totam cannam non
» fuit possibile superius trahi, & ideo ne fiat coniunctio boli
» transeuntis in actu anhelandi, & ne pressura fiat in canna,
» non fuerunt perfectæ circulationis. In quibus uerbis uisus est & ipse Gentilis cognouisse, cum bolus descēdit, epiglottum ascendere. Vtrum uero epiglotto ascendente meri descendat, uel unà ascendat, ut Mundinus putauit, nec qualis sit iste motus, an naturalis, an animalis, ex uerbis hijs possumus exploratum habere, sicuti ex primis de gutture accepto pro corpore aggregante epiglottum & meri, quod in transglutione mouetur sursum & deorsum, idem uidetur cum Mundino sentire: ac præterea huiuscemodi motū fieri uirtute musculorū, cum alleget Auicennā primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia musculorū: Ex qbus quatuor trahunt guttur deorsum, duo uero adiuuant deglutionem. Quare diligētius considerantes, inueniemus inter primæ expositionis uerba, atq; secundæ contrarietatem. Secunda enim nobis innuit assensum epiglotti cum bolus descendit esse naturalem. Siquidem, ut antea declaratū est, huius motus causa sunt uilli oblongi tunicæ interioris meri, quæ etiā tunica est epiglotto cōmunis. Prima uero, ut probauimus, ostendit eundem motum esse animalem, quod secundum medicos, qui uim animalem à naturali distinguunt, nō potest contingere, licet duæ uirtutes ad eundem motum peragendum possint coniungi: quemadmodum ad leuandam aluum inferiorem simul agunt & uis naturalis expulsiua intestinorum, & uis animalis musculorum, qui in parte uentris superiore collocantur: quas duas uirtutes nos etiam opus deglutionis adiuuare concedimus, & tamen negamus meri habere musculos, sicuti neque intestina habent, præter ultimum, rectum nominatū, qui in ultima sui parte quæ sedes appellatur, musculū habet, qui prohibet ne nobis inuitis excant

Rectum intestinum musculosum.

A excant

exeant excrementa alui inferioris. Quare Galenus libro VI De membris passis, siue De interioribus, ut nūc inscribitur, dixit deiectionē alui partim esse naturalem, partim animalem, & tamen motum quo alimentum, chylus uidelicet, à uentriculo fertur ad intestinū ieiunum, & ab illo ad tenue, dixit esse mere naturalem, quoniam in hoc uirtus motiua animalis non operatur, cum hæc intestina non habeant musculos: sic & nos motum cibi ab orificio gulæ usque ad fundum uentriculi, eadem ratione dicimus esse tantummodo naturalem, & uim animalem nullum in hoc habere locum, sed tantū in admouendo cibum ad gulæ orificium. Ad hoc enim & motus linguæ, & musculi duo in faucibus collocati operantur, atq; eatenus deglutio potest dici motus animalis, quia hac operatione non præcedente, non posset cibus postmodum ui naturali attractiua meri ad inferiora descendere: & hoc est quod puto uoluisse Auicennā dicere, cum
» dixit Fen prima, primi, capite De operationibus: Et similiter
» ter transglutiendi operatio duabus cōpletur uirtutibus, unà
» est attractiua naturalis, & altera est attractiua uoluntaria: &
» prima quidem suam complet operationem per uillum, qui
» secundum longitudinē protenditur, qui est in ore stomachi
» & isophago, & secundæ completur operatio per uillum la-
» certi transglutiendi. Vellem autem, ut in hoc loco Auicenna sicuti nobis declarauit id quod non erat admodum obscurum, ubi scilicet esset locatus uillus oblongus, per quem uirtus attractiua naturalis suam exercet operationem, quē dixit esse in ore stomachi & isophago, ita quod magis latebat aperuisset: positum scilicet uilli lacerti transglutiendi, an esset in isophago, an in pharynge, id est, faucibus, in quibus illum Galenus procul dubio collocauit, ut satis fuit à nobis supra declaratum. Quāuis Auicenna postmodum libro III eum in capite meri esse nobis insinuauerit, ubi scribit ea uer-

ba, quæ

» ba, quæ etiam supra recitauimus: Et non mouetur aliquod
» istorum membrorũ quæ sunt uia cibi per lacertos, nisi duo
» extrema, scilicet caput, & est meri: & inferius, & est ficteris.
Pharynx autem nõ est isophagi, siue meri caput secundum Galenum, sed illud spacium oris ad quod caput meri terminatur, ut etiam supra à nobis fuit declaratum. Miror autẽ de expositoribus Auicennæ, tam uetustioribus quàm recẽtioribus, qui in hijs in quibus sunt Galenus atq; Auicenna concordes, sicuti in contractione stomachi tẽpore deglutionis, & eodem tempore eleuatione epiglotti, ab eorum cõmuni opinione recesserunt. Vbi autẽ fuere discordes, sicuti in musculis faucium atq; meri, nullam inter eos discordiã notauerunt, neq; duos medicinæ principes in eandem studuere reuocare concordiã, cui præcipue studio cum Iacobus de partibus nouissimus Auicennæ expositorũ uideatur incumbere, in hac parte uisus est quodãmodo dormitare, quasi Auicennæ consentiens, & idem putans Galenũ atq; Auicennã de hijs musculis dicere, qui sint harum extremitatũ proprij, alterius superioris, quæ uocatur caput meri, siue gulæ: alterius inferioris, quæ à iunioribus medicis partim barbare, partim latine loquentibus, nominatur anus, atq; ficteris. Idem tamen Iacobus primo Canonis, Fen prima, capite De anatomia musculorũ, id in quo Galenus atq; Auicenna conueniunt, de motu epiglotti sursum uersus, & motu isophagi uersus deorsum tempore deglutionis animaduertit, & Galenũ allegat super hijs motibus VI De iuuamentis membrorũ. Verum & ipse, sicut etiã Gentilis nõ meminit se postea III Canonis, eosdem motus cõtrarios, meri scilicet atq; epiglotti, non musculis, qui sunt uirtutis motricis animalis instrumenta, sed magis uillis tunicæ meri interioris, qui uirtute attractiuæ naturali obseruiunt, contribuisse. Quare diligẽtius cõsiderãtibus, doctrina Auicennæ cũ tot expositoribus, qui

partim alij ab alijs, partim ijdē à se ipsis in uarijs locis discordant, chaos quoddam uideri possit: qua confusionis obscuritate nihil possit esse humanæ uitæ periculosius. Nos sanè ad hāc amouendā atq; extirpandā, & nostræ ætatis hominibus lucē aliquā ueritatis aperiendā, partim librorū Galeni, medicorū principis, translationibus, partim in eosdem cōmentationibus die noctuq; laboramus. Quāuis certò sciamus nos hoc labore nostro apud illos, qui malunt didicisse q̃ discere, plus odij quàm gratiæ cōsecuturos. Sed iam ad id quod reliquum est nostri instituti redeamus: Erat autem nostrū institutū, non modo nos in hijs, in quibus fuimus à Plinij patrono notati, sed & unà Hermolaum, qui pariter accusatur, defensare: quamuis Plinij patronus meo nomini in sua parcat præfatione, Hermolao non parcat: siue quod maiorem gloriam ex Hermolai, quàm ex nostri æmulatione se assequi posse sperauerit, siue hoc nostræ amicitiæ dederit, quam illi gratiam rependimus, nusquam ipsum in toto opere nominantes, sed solum patroni Plinij appellatione insignientes. Hic ergo Plinij patronus etiam in lactibus accusat Hermolaum, tanquam inepte Theodorum excusantem. Sed qui potest esse inepta excusatio, cum uir doctus alterum doctrina parem, sicubi aberrantem animaduertit, quoniam humanum sit aliquando aberrare, idem erratum si non omnino uera, saltem probabili ratione defendit: ubi præsertim non rei inscitia, sed potius uocabuli fuisse deprehenditur, quam nos toties Plinij patrono in eius anatomice condonamus, non uocabulorum, sed rerum potius ignorantiam redargui in scribentibus debere iudicantes. Hoc tamen in loco sumus utrunq; facturi, hoc est, non tantum res, sed etiā nomina perscrutaturi, quādoquidem id faciendi nobis Plinij patronus dedit occasionem, qui Theodorum damnat non recte mesenterion lactes interpretantem, & Hermolaum

laum carpit in hoc Theodorum inepte, ut ipse inquit, excusantem. Vicinitatem membri, ait Plinij patronus in sua anatomice, dedisse quibusdam errorem, quo lactes pro mesenterio saepe dixerint: hunc prius animaduerterat in Theodori trãslationibus Hermolaus, de quo mirari se dicit, quod lactes pro mesenterio acceperit. Si quis tamen Theodorum tueri uelit pro mesenterio lactes interpretantẽ: sciat, inquit, partem, & id quod continetur, pro eo quod continet acceptam. Sic quidem Theodorum Hermolaus excusat, uel potius dat alteri excusandi uiam, quã sicuti ego non omnino probo, ita Plinij patronus ineptam censet, ipse forte magis inepte iudicandus de mesenterio scribere, mesenterion idcirco tale apud Graecos nomen adeptum, quod medium sit intestinum, cum mesenterium nõ sit intestinum, sed potius in medio intestinorũ collocatum: unde & illi apud Graecos nomen à positu scilicet suo, sicuti & alterum apud eosdem Graecos est à propria substantia sortitum, quod mesareon appellatur, quoniam omnes quae ad ipsum ex epate uenas feruntur unà cum adiacẽtibus arterijs circumquaq; ambit, atq; cõplectitur. Talem enim duarũ appellationũ Galenus noster in suis de anatomice libris rationem assignat, nec minus Plinij patronus in primi ex gracilioribus intestinis, qui unà cũ alijs lactes complet, peccat nomenclatura, quod dicit pyloron à Graecis uocari, quod idẽ etsi Celsus dicat, & Celsum secutus Hermolaus, hoc tamen non adeo est illis errori tribuendũ, qui plus eloquentiã, quàm medicinae artem profitentur, quantũ Plinij patrono, qui eiusdem professor artis Galenũ magis atq; Auicennã, ubi ambo cõcordant, debuit in nominibus medicinalibus imitari. Vterq; autem autor pyloron, seu portonarium, sic enim Auicenna & medici iuniores Auicennã sectantes nominant, inter gracilia intestina non numerant. Sed primum quidem ex illis ait Galenus

Mesenterion unde dictum.

ἐκφυσιν id eſt, exortum nominari, quia ex pyloro primus ex oriatur, aut dodecatylũ, ſeu ut nunc medici loquũtur duodenum, quia ad longitudinem duodecim digitorũ extenditur. Auicẽna quoqꝫ Fen XVI, tertij, capite De anatomia inteſtinorũ, quæ ſunt numero ſex, primũ ait eſſe duodenũ. Supra uero Fen XIII, capite De anatomia meri & ſtomachi ſcripſerat de portanario & duodeno hæc uerba: Et in inferiore parte ſtomachi eſt foramen, cui cõtinuatur inteſtinũ duodecim digitorũ, & hoc quidem foramen nominatur portanarius, & eſt ſtrictius foramine ſuperiore, quoniã eſt tranſitus eius quod eſt contrariũ ei, & iſte quidem meatus clauditur uſqꝫ quo completur digeſtio. Ex quibus Auicennæ uerbis, quæ hoc in loco ſcribuntur, duo elici poſſunt, quæ etiã Galenus ſentit portanariũ non eſſe primum inteſtinũ, ſed id foramen cui continuatur primum inteſtinũ, & eſſe ſitum in inferiore parte ſtomachi, ita quod potius eſſe ex ſubſtantia ſtomachi, ꝙ inteſtinorũ debeat iudicari. Licet de hoc idem Auicenna poſtea Fen XVI, capite antea allegato, contrarium determinauerit, ſcribens in hunc modũ: Et inteſtinũ duodenũ eſt fundo ſtomachi continuatũ, & habet orificiũ ſequẽs ſtomachum, & nominatur portanarius. Item paulo inferius eodem capite De amplitudine orificij duodeni: Et eius quidẽ amplitudo eſt amplitudo orificij eius, quod nominatur portanarius. Verum Auicenna præter id quod ſibi ipſi uarijs in locis uidetur repugnare, eſt etiam in hoc Galeno contrarius, qui multis in locis innuit pyloron eſſe imam uentriculi partem, ſicuti cum libro ſecundo Artis paruæ hominẽ pituitoſum quotidie euomentem bilem, dicit huic affectui fuiſſe obnoxium, quoniã meatus qui bilioſum eructat humorem, nõ paruam huius partem ad pylorum uentriculi tranſmittebãt. Sed manifeſtius idem Galenus pylorũ eſſe ex ſubſtantia uentriculi non dodecatyli, ſeu duodeni declarat

alijs

alijs uerbis libro VI De aggreſſibus anatomicis, in hūc mo
» dum ſcriptis: Statim autē uidebis, ſi diligētius animaduer
» teris, in locis quæ portæ epatis nominātur, meatū qui ex bilis
» conceptaculo uenit ad exortum inteſtinorū, nō multū poſt
» illum qui pylorus nominatur: Hunc autē ipſum pylorū in
» quibuſdā animalibus uidebis craſſiorem, habētem ſecundū
» propriā circunſcriptionem ſubſtantiā uentriculi, ubi primū
» ex ea enaſcitur inteſtinū. Nonnulli uero nondum eum inte-
» ſtini appellatione dignum putant priuſq; implicari incipiat,
» ac propterea quidā uocant ipſum exortū ſimpliciter: Non-
» nulli cum hac adiectione δωδεκαδάκτυλον. Ex quibus Galeni uer
bis, ſi quiſpiā diligentius ipſa perpenderit, id quod nos dici-
mus poterit intelligere, inteſtinum, quod à iunioribus duo-
denum nominatur, quod nōnulli ex uetuſtioribus neq; in-
teſtinū appellandum eſſe iudicarunt, quoniam non eſſet im
plicitū, diuerſum eſſe à pyloro propriam habente ſubſtantiā,
imam uentriculi partē, ſed craſſiorem, neq; ad pyloron, ſed
paulo inferius, hoc eſt, ad exortū, ſiue duodenū bilem tranſ-
mitti per propriū meatum, ab ea ueſica quæ conceptaculum
bilis nominatur prodeuntem. De quo meatu, unus ne ſit, an
geminus, & ad quē locum terminetur ſcio à medicis iunio-
ribus pleriſq; ignorari, qui Mundinū ſequētes, putant mea-
tum hunc circa ſui initia eſſe unū, demū in proceſſu in duos
ſecari ramos, quorū maior in pluribus hominibus feratur ad
duodenū, alter uero minor ad fundum ſtomachi, ut ex calo-
re bilis ad eum peruenientis ſtomachus ad concoquendum
cibum fortior efficiatur. De quo tamen uſu Galenus neq;
libro IIII De utilitate partiū, neq; uſq; alibi in ſuis ſcriptis
fecit mentionem. Quin potius libro V De utilitate partiū
quærit, cur natura nō æque meatū fecit bilem importantem
ad uentriculū pertingētem, ſicuti ad exortū, ſiue duodenū?
Et reſpondet, non eſſe hoc naturæ negligentiæ adſcriben-
dum,

dum, sed potius benignitati, quæ paruo cõmodo, quod ex tali meatu uentriculus erat assecuturus, aliud multo maius incõmodum noluit corrogari, continuã scilicet ciborũ euomitionem, quos flauæ bilis acritudine uentriculus irritatus non posset eo, quo concoqui debent tempore retinere. Sententia ergo Galeni est, quã etiam libro II De temperaturis, siue complexionibus manifestat, meatum hunc nõ semper esse duplicem, ut uidetur sentire Mundinus, qui aliter nescit soluere Galeni dubitationem III De uirtutibus naturalibus: quomodo per idem collum cystis fellis attrahit choleram & expellit, sed aliquando simplicem, & cum simplex est ad intestinũ medium inter pyloron atq; ieiunum, id est, ad exortũ, siue duodenum peruenire. Cum uero duplex sit, ramum eius maiorem ad statim dictum exortum, seu duodenum pertingere, alterum autem minorem ad uentriculi fundum paulo supra pyloron, & hoc maxima ex parte. Rarissime autem contingere, ut loca permutentur, & maior ad fundum uentriculi, minor uero ad exortum, siue duodenũ perueniat. Ex hac autẽ permutatione magnũ dicit accidere incõmodum, quoniã continuo uentriculus flauam recipit bilem, & subinde euomere cogitur, anteq; cibum assumat: quod si retineat, magnũ ex eo sentit detrimentum. Quibus uero meatus est omnino simplex, hijs bilem uniuersam Galenus inquit ad ieiunum defluere intestinũ. Ex quibus Galeni dictis possumus plura colligere: Primũ magis hominũ naturæ conuenire huius meatus simplicitatẽ, quàm duplicitatem. Secundo loco, si duplicitas adsit, conuenientius maiorem ramum ad primũ intestinum, exortũ, uel duodenũ nominatũ, peruenire: nam si contrariũ eueniat, esse naturæ multum aberrantis peccatũ, sicuti parũ aberrat, cum ex simplici duplicem facit, & minorẽ transmittit ad fundum uentriculi, ut minus ei possit officere. Hanc autẽ Galeni opinionem,

de bilis

de bilis meatibus confirmant uerba Auicennæ libro tertio, Fen XV, tractatu De anatomia fellis in hunc modũ scriben
» tis: Et pluribus hominibus est meatus unus continuus
» cum duodeno. Et paulo post subiungentis hæc uerba:
» Et non fuit creata in pluribus fellibus uia ad stomachum,
» ut lauarentur humiditates cum cholera, sicuti lauantur hu-
» miditates intestinorum, nisi quia stomachus læditur per eas
» & patitur nauseam, & corrumpitur digestio in ipso, per il-
» lud quod miscetur cibo de humore illo. Idem Auicenna Fen prima, primi, doctrina quarta, capite primo, duas tantum choleræ exponit utilitates: unam, quæ est, ut ipse ait, intestina à stercore & uiscoso phlegmate abluere: aliã, intestina ani & musculos pungere, ut quid sit ei necessariũ sentiat, & egestiones emittat: Tertiam autem, quam Mundinus scribit, choleræ euntis ad fundum stomachi, ad confortandum digestiuam, omnino Auicenna reticet. Quare frustra Auicennæ expositor, quicunq; sit ille, cuius expositio cũ alijs habetur impressa in expositione primi capitis, Fen
» XV, tertij, scribit hæc uerba: Considerandũ primo, quod
» si cholera uadat ex felle ad stomachum, solum uadit ut di-
» gestionem iuuet, non ut abstergat, uel mundificet: & ideo
» paruus fuit meatus, qui ex felle uenit ad stomachum. Sed
» in quibusdam propter errorem in principio generationis
» econtra fit, ut hic Auicenna, & secundo de complexioni-
» bus Galeni. Hanc autem considerationem esse superuacuã non solum Galenus libro secundo de cõplexionibus, sed etiam Auicenna hoc loco demonstrat, cum dicat in pluribus esse meatum unum continuũ cum duodeno, quod etiã Galenus innuit secũdo de complexionibus. Quod si ex usu naturæ foret etiã alter meatus paruus, qui cholerã ad fundum stomachi deportaret, non esset in pluribus meatus unus, sed duo: Etsi enim aliquando natura aberret in princi-

pio generationis, in pluribus tamen sortitur finem quem intendit, sicuti in pluribus hominibus quinque generat digitos, in paucioribus autem sex aut quatuor. Vellem autem ut expositor Auicennæ causam reddidisset, ob quam pauca quidem bilis per paruũ meatum transmissa ad fundum stomachi possit stomachum concalefacere, non possit autem ipsius abstergere superfluitates: uel omnino rationem attulisset, cur paruus igniculus sit necessarius illi membro calefaciendo, cui tot fornaces, omentum, splen, epar, & ipsum præterea cor, principium & fons caloris naturalis, suum calorem impertiuntur. Neque enim temere Galenus dubitauit, non cur uentriculi calefaciendi gratia, sed cur eius superfluitates abstergendi, non ita ad ipsum natura meatum fecisset bilem apportantem, sicuti ad intestinum, à iunioribus medicis duodenum appellatũ. Nam secunda dubitatio non caret ratione, cum idem uentriculus plurimas adceruet superfluitates, & ut Auicẽna inquit, sit lacuna phlegmatis. Prima autẽ futilis uideri potest: est enim ac si dubitaret, cur foco ardenti parua stipula non adiungeretur. Causam autẽ ob quam Mundinus existimauerit solui dubitationẽ Galeni libro tertio De uirtutibus naturalibus, dicẽtis per idẽ collum attrahi choleram & expelli: quoniã, ut Mundinus inquit, idem est collum usque ad quandam distantiam, postea bifurcatur: causam, inquam, talis solutionis ignorare me fateor: quoniam si aliquid ualeret, tunc oporteret etiã collum matricis esse bifurcatum, cum æque per ipsum attrahatur, expellaturque, sicuti per collum uesicæ felleæ, siue cystis fellis: De utroque enim collo Galenus loquitur tertio De uirtutibus naturalibus: Et per utrũque uult fieri non minus expulsionem quàm attractionẽ, sicuti per eundem meatũ gulæ siue meri & cibus attrahitur, & aliquando expellitur, ut in uomitu cõtingit. Plinij autẽ patronus multo plus quàm

Mundinus

Mundinus aberrat: In sua enim anatomice hoc collum nõ solum bifurcauit, ut Mundini utar uocabulo, sed etiam trifurcauit. Nam primum ex ipsis in medium iecoris dicit deriuari, alterum euidentiorem deferri ad pylorum omnium maximum ad intestina productum, quæ lactes nominãtur. Ex secundo autem qui ad pylorum deriuat, tradi ait à quibusdam oriri alterum qui in imum stomachũ tendit, negari ab alijs. Hoc autem non esse perpetuum idem Plinij patronus asserit, & recte quidem: quoniã hæc quoq; est Galeni sententia, ut retro declarauimus. Non recte autem, atque omnino à Galeno dissone, præter illum qui defertur ad pylorum, alterum scripsit, & quidem maximum ad intestina produci, quæ lactes nominantur. Ex eorum enim numero præter ieiunũ & tenue, etiam pylorus est, qui duodecim digitorũ mensuram continet, ut Plinij patronus scribit capite De tribus intestinis gracilioribus, in quo etiã capite scribit ad hoc ipsum intestinũ meatum fellis pertinere. Quod cum scripsisset, non debuit postea alio capite, præter hunc meatum fellis qui fertur ad pylorum, hoc est, ad primum ex hijs qui lactes complent intestinum, alterum maximum facere, qui ad lactes producatur: quoniam antiqui medici, ueluti Galenus atque Auicenna, quemadmodum supra ostendimus, unum tantum fellis meatum prodidere, qui à uesica, quæ est bilis conceptaculum, ad primum intestinorum deriuat, quod Plinij patronus pyloron nominat, Galenus exortum & dodecatylon, Auicenna & reliqui medici iuniores duodenum. Quanquam sciam Plinij patronũ se posse in hoc Auicennæ autoritate defendere, qui tertio Canonis, Fen XVI, capite De anatomia intestinorũ, scribit cholerã citrinã uenire ad ieiunũ intestinũ. Unde forte Plinij patronus possit argumẽtari, q non ad pyloron solũ, sed etiã ad ieiunũ alter fellis meatus pducat. Sed meminerit Plinij

patronus, non esse alium meatum intestino ieiuno necessarium, propter bilis flauæ receptionē, ad quem satis superq; de ea a primo intestino, siue pyloros, siue exortus, aut duodenum nominetur, descendit. Quare magis proprie Galenus loquitur, cum scribit libro secūdo De temperaturis, siue complexionibus, supra à nobis allegato, quibus sit iste meatus simplex bilem uniuersam ad ieiunum defluere. Magis, inquam, proprie quàm Auicenna loquitur, dum defluere, & non uenire talem humorem ad ieiunum scripsit intestinum, ut qui sciret esse potius eius humoris ex alio intestino superiore defluxum, quàm aduentum. Quod etiam scire oportuit Auicennā, ne alioqui uarijs locis contraria sentiret: siquidem idem Auicenna Fen xv, tertij, capite De anatomia fellis, scribit fellis meatū in pluribus hominibus cum duodeno continuari. Et hæc quidem de meatibus bilis dicta sufficiant, in quibus Plinij patronus non parum, meo iudicio, ut antea ostēdi deerrauit: & tāto minus, quàm alij medici, qui barbaram medicinam profitentes, ex malo intellectu uerborum Auicennæ atq; Galeni duos esse meatus etiam in naturali dispositione credidere: alterum, qui uadat ad pylorum, alterum ad duodenū. Tanto, inquam, minus debet excusari, quanto ipse non barbarorū, sed Galeni præcipue sectator, tum in alijs, tum in hijs quæ ad anatomicen maxime attinent uult existimari. Sed non minus idem Plinij patronus in ipsis intestinis, tum à uero, tum à Galeni sententia recedit: ut cum scribit, intestinum ieiunū non ita esse implicitum ut reliqua. Hoc enim falsissimum est, & dictis autorū, & hijs quæ sensui manifestantur omnino contrarium. Primum enim intestinum, quod idem Plinij patronus pyloron, alij duodenum nominant, est multo minus implicitum, imò nullo modo implicitū. Ob quā causam quidam, ut Galenus, non uno in loco, sed pluribus testatum

h 82

testatum reliquit, neq; intestinũ nominandum censuerũt, neq; si eidem Galeno credimus, tenue intestinum est magis quàm ieiunum implicitũ, imò aut æque, aut etiam minus: siquidem multitudo inuolutionum in intestinis tum aliam ob causam, tum ob hanc etiam est necessaria, ut plures uenæ ad ipsas terminentur. Quod uidetur sentire non Galenus tantum, in suis anatomicis scribens, ieiunum intestinũ in multas inflecti inuolutiones, quàmplurimum uasorũ habentes: sed etiam Auicẽna, qui ait unam inter alias causam esse inuolutionum continuationẽ orificiorum uenarum sugentium. Quare ubi plures sunt uenæ, ibi plures esse inuolutiones non modo fit uerisimile, sed propemodum necessarium. Plures autem esse uenas in ieiuno intestino quàm in tenui, Galenus quoq; testat libro sexto De aggressibus anatomicis, ubi scribit tenue intestinum eandem habere cũ ieiuno substantiam: tantum differre duobus, & quia nunq; uacuum inuenitur, & quia non habet tantam uasorum multitudinem. Hanc maiorem uenarum in ieiuno multitudinem etiam Auicenna capite supra allegato confirmat. In eo tamen à Galeno, atq; etiam à seipso dissentit, quoniam post ieiunum uult duodenũ plures habere uenas quàm reliqua intestina. Galenus non duodenũ, sed potius tenue secundum tenere locum in uenarum abundantia nobis insinuauit, cum dixit ea uerba quæ nuper adduximus. Intestinum ieiunum in multas inflecti inuolutiones, quàmplurimum uasorum habentes. Auicenna quoq; idem sentire cogitur, si uelit alteram seruare causam multitudinis inuolutionũ in intestinis, quæ est secundum ipsum continuatio orificiorũ uenarum sugentium: Vbi enim sint multæ uenæ, ibi multas oportet esse inuolutiones: Quod sicubi nullæ sint inuolutiones, nec ibi tantam esse uenarum multitudinem est existimandum. Nullas autem inesse duodeno intestino inuo-

lutiones pariter Auicenna fatetur Fen XVI, capite De anatomia intestinorum, uidelicet ubi scribit hæc uerba: Et pars intestini subtilis, quod sequitur duodenum nominatur ieiunum. Et in hac quidem parte est initium inuolutionis, & circuitionis, & reflexionis, & quasi sint ei uix plurimæ. Si ergo inuolutiones tunc primum initium habent, cum primum ieiunum intestinum post duodenũ exoritur, sequitur ipsum duodenum nullas habere inuolutiones, & consequio neq; uenarum multitudinem. Quare si Auicenna nolebat in suis sibi sententijs repugnare, debebat dicere, post ieiunum in tenui esse uenarum messaraicarum multitudinem, in quo & idem Auicenna fatetur esse reuolutionẽ unam post aliam: idcirco & id nominat non solum intestinum longum, sed etiam inuolutum & reuolutum, quasi ipsum habeat plures etiam quàm ieiunum intestinũ reuolutiones. Vnde quispiam possit colligere, maiorem in eo esse uenarum multitudinem, quàm in ieiuno, nedum quàm in duodeno. Tenue autem intestinum plures habere quàm ieiunum reuolutiones Celsus quoq; concedit: quem autorẽ Plinij patronus non solum in sententijs, sed etiam in uerbis studuit imitari, licet plus quàm Celsus errauerit, qui libri sui De medicina uolumine quarto, nõ scribit ieiunum minus esse quàm reliqua implicitum: Ex hijs enim uerbis sequeretur, duodenum esse magis implicitum: quod partim Galenus, partim Auicenna negat, qui uult & ipse reuolutiones primum incipere in ieiuno intestino: Non, inquam, id scribit Celsus quod Plinij patronus, sed tantum hæc uerba: Ab ea scilicet iunctura, quam pyloron uocant, ieiunũ intestinum non ita implicitum, inde tenuius intestinum in sinus uehementer implicitum. Ita quod debemus intelligere fieri non inter pyloron atq; ieiunũ, sed tantum inter hoc & tenue, utrum eorũ sit uel magis uel minus implicitũ, cõparationem.

paratione̅, qua̅ Plinij patronus etia̅ ad pyloron fieri, & pyloron esse magis quàm ieiunu̅ implicitu̅, rem penitus falsam in sua Anatomice significauit. An uero ieiunum sit magis quàm tenue implicitu̅, ut partim ex Galeni, partim ex Auicenæ uerbis colligi potest, an contrà, ut Celsus apertissime nobis ostendit hijs uerbis: tenuius intestinum est in sinus uehementer implicitu̅, & ieiunu̅ non ita implicitu̅: no̅ ausim decernere, sed ex sectionibus uidendu̅ relinquo. Illud ausim pro certo affirmare, Mundinu̅ in sua Anatomice errare, scribente̅ ieiunu̅ intestinu̅ eandem qua̅ rectum intestinu̅ rectitudine̅: hoc enim uerissime potuit de duodeno dicere, de ieiuno au̅t protulit falsò, sicuti & illud alteru̅, quod ad ileon siue tenue intestinu̅ plures ueniant uenæ messaraicæ, quàm ad aliquod aliud intestinu̅, Galeno atq; Auicenna contraria asserentibus: primu̅ scilicet ex intestinis gracilibus ieiunum intestinu̅ inuolutiones suscipere: Galeno uero duabus differentijs ieiunu̅ à tenui manifeste separante. Et quia tenue no̅ inuenitur uacuu̅, & quia non habet idem tenue tantam uenaru̅ multitudine̅, neq; illud uerebor dicere, licet minus libenter, ubi de erroribus agitur, faciam de uiris eloque̅tibus mentione̅: non, inquam, uerebor dicere, Plinij patronu̅ unà cum Celso aberrare, scribe̅tes idcirco pyloru̅ intestinu̅ hoc nomen apud Græcos esse sortitu̅, quonia̅ portæ modo per partes inferiores ea quæ excreturi sumus emittit: Neque enim ad hu̅c fine̅ intestina, præsertim gracilia, à natura sunt facta, ut per ea excrementa alui inferioris emittantur, sed potius ut sint instrumenta ciborum diductionis, qui per uenas, messaraicas nominatas, ad epar debent transmitti. Rectius ergo Galenus noster pylorum dicit ea ratione ita fuisse nominatum, siue pro ima parte uentriculi, siue pro primo intestino huic annexo accipiatur, ut uelutiianitor iussus nihil permittat exire, quod non fuerit prius in chylum

conuersum atque concoctum. Talem autem chyli bene concocti substantiam certum est per pylorum ad inferiora intestina diduci, non ut excernatur, sed potius ut intra corpus retineatur, ui epatis in sanguinem transmutanda, ex quo omnia membra debent nutriri Quare Galenus libro quinto De utilitate partiũ, aperte pronuntiat intestina non esse superfluitatum excretionis, sed alimentorum potius, ut diximus, instrumenta. Quod si unà cum chylo, ut nonnulli opinantur, illa etiã per pylorũ exeant, quæ uel suæ quantitatis, uel qualitatis ratione ab epate repudiata, postea sumus executuri: non tamen horum ratione meatus iste à Græcis fuit pylorus appellatus, sed altera potius, quam paulo antea ex Galeni autoritate approbauimus. Deinde quod non est de nomine, sed de re ipsa contentio, Plinij patrono negabimus alui excrementa, quæ stercora nominantur, formã suam substantialẽ suscipere in stomacho, ut partim ex hijs uerbis quæ modo confutauimus, partim ex alijs quæ in sua anatomice scripsit, uidetur existimasse: ubi scilicet ait excrementa in colo intestino diutius immorari, atque ibi quandam effigiem suscipere. Quid enim per hæc uerba Plinij patronus nobis insinuat? nisi se quoque in eadẽ hæresi esse, in qua & Gentilis, & Iacobus Foriliuiensis, & omnes ferè Auicennæ expositores, qui uolunt non solum ex Auicennæ, sed etiam Galeni sententia stercora suum esse, seu formã substantialem suscipere in stomacho: colorem autem atque figuram in intestinis: Neque animaduertunt quàm multa absurda ex tali opinione sequantur, quæ non modo Hippocratis atque Galeni dogmatibus aduersantur, uerum & sensui atque experientiæ repugnant. Habetur Hippocratis aphorismus, septima particula aphorismorũ, in hunc modum scriptus: " In ileo uomitus & singultus malum. In cuius aphorismi expositione Galenus inquit accidere hæc in ileis exitialibus,

libus, in quibus stercus ascendit ad stomachum. Ego uero non uideo, cur nõ eosdem casus possit efficere stercus in stomacho genitum, quos facit ascendens ab intestinis ad stomachum. Quare si stercus suum esse habeat in stomacho, ut uolũt supra memorati uiri, quotidie homo fieret ileosus, quotidie uomeret ac singultiret. Neq; id foret necessarium quod de ileo scribit Galenus libro tertio De potentijs naturalibus, in tali passione non posse stercus exire per os, nisi prius pertranseat totum tenue intestinum, & pylorum atq; uentriculũ, & gulam, si in stomacho prius suam habuisset idem stercus generationem, quam in intestinis habere gracilibus declarat idem Galenus eodem libro III De potentijs naturalibus, duobus in locis, primo quidem ubi ita scribit:

» Ostensum autem est & prius, quod nihil subito in cõ
» trariam transfertur qualitatem. Quomodo igitur panis fiet
» sanguis? quomodo beta uel faba, uel aliquid aliud? nisi
» prius aliquam aliam alteratione͂ susceperit? Quomodo au-
» te͂ stercus in intestinis gracilibus subito generabitur? Quid
» in istis uehementius ad alterationem existit, quàm in uen-
» triculo? Nunquid tunicarum multitudo, uel proximiorum
» uiscerum appositio, uel moræ tempus, uel natiua quædam
» in instrumentis caliditas?

Item eodem libro inferius simi lia uerba Galenus scribit. Ex quibus colligere possumus, stercus secundum ipsum in intestinis gracilibus, & non in

» uentriculo primũ generari. Sunt autem hæc: Neq; enim
» cibi quidem antiquam mutant qualitatem adeo uelociter,
» ut cũ in tenuia inciderint intestina statim sint stercus. Bilis
» autem non multo magis, uel urina, ubi uenas exierint mu-
» tant qualitatem, citissime transmutationem ac putrefactio-
» nem subeuntia.

Apparet autem ex hijs Galeni uerbis utroq; in loco cõscriptis, stercora fieri in intestinis tenuibus, non per separatione͂ & depurationem à chylo, ut Iacobus

Foriliuienſis in ſua quadam ſcripſit concluſione quæſtionis tactæ, ſecunda particula aphoriſmorum, in qua quærit quo in loco fex uel egeſtio ſuam recipit formam: non inquam per ſeparationem & depurationem, ſed alterationem magis quæ ad ſubſtantiam terminatur. Vnde & idem Iacobus tertiam ſcribit concluſionem, quam dicit poſſe probabiliter ſuſtineri: aliquando fecem, tam quo ad ſubſtantialem, quàm ad accidentalem formam in inteſtinis acquiri. Hoc autem non aliquando fit, ſed ſemper in hominibus ſanis, ut ex uerbis Galeni ſupra allegatis patere poteſt. Cui tamen Galeno Iacobus contrariam adſcribit opinionem, quod ſcilicet forma ſubſtantialis in corpore naturaliter diſpoſito & debite, recto acquiritur in ſtomacho. Hæc enim eſt prima concluſio Iacobi, quæſtione allegata. Secunda autem altera tacta, quod ſeparatio & depuratio fecis à chylo, & accidentalium diſpoſitionũ acquiſitio, quibus fex à chylo diſcernitur, acquiritur in inteſtinis. Per quas duas concluſiones putauit Iacobus ſe inter Galenum atq; Auicennam feciſſe concordiam, quaſi prima concluſio foret ex Galeni, ſecunda autẽ ex Auicennæ opinione, & neutra alteri cõtradiceret. Quod ſi ita eſſet, ut Iacobus exiſtimauit, tunc omnis contradictio inter Auicennam atq; Galenum tolleretur. Verum res contrà ſe habet: nam ut ex antea dictis apparet, Galenus eſt ipſe qui ſentit ſtercus in inteſtinis tenuibus generari, ſicuti Auicenna in ſtomacho. Quã Auicennæ eſſe opinionẽ poſſum nihilominus ex pluribus Auicennæ uerbis demonſtrare. Nam Fen XVI, tertij, capite De anatomia inteſtinorũ, aſſignans cauſas Auicenna, ob quas orificium duodeni ſit ſtrictius quàm meri, inter alias hanc quoq; ſcribit, quoniã penetranti in meri nõ attribuitur ex uirtutibus naturalibus, niſi uirtus una, penetrans autem in inteſtino primo patitur à duabus uirtutibus, quarum una eſt expulſiua, quæ eſt in

ſtomacho,

ſtomacho, & altera eſt attractiua, quæ eſt in inteſtinis, & adiuuat eam fex, quæ prouenit propter ſummam cibi, & fit facilis propter illud expulſio per uiam temperatæ amplitudinis. Quæ poſtrema uerba indicant manifeſte, feces, quæ alio uocabulo ſtercora nominãtur, in ſtomacho ſecundum Auicennam generari, alioquin ui attractiua duodeni, & aliorũ inteſtinorum non attraherẽtur. Vnde coactus eſt dubitare Gentilis, quid ſit illud quod inteſtina principaliter trahunt, ſi tractus fecis eſt adiuuatiuus, & ſoluens dubitationem ſcri-
» bit hæc uerba: Quod principalis attractio cibi ab inteſtinis
» fit, ut inteſtina uoluptuentur, & ex eo ſumant aliquid, &
» quia fex in inteſtinis eſt proportionalis, ſicuti urina in ueſi-
» ca, ideo iuuat hanc attractionẽ fex, quæ prouenit ex ſumma
» cibi. Item paulo poſt ſoluens Gentilis aliam dubitationem, an inteſtinis ſit uirtus attractiua, in eandem ſententiam per
» hæc uerba ſcribit: Dicendũ quod in inteſtinis eſt attracti-
» ua uirtus: nã ſi inteſtinis eſt aliqua uoluptuatio eius quod
» eſt in eis, igitur illud attrahunt: nam attractio ex uoluptua-
» tione dependet, cum attrahens attrahat propter uoluptuari,
» ſed inteſtina uoluptuantur eo quod eſt in eis, cum aliquam
» ex illo refocillationem recipiant, ſaltem gracilia, & etiam
» groſſa aliqualiter uoluptuantur in fece, quemadmodum ca-
» nes in ſuperfluitatibus, ſic inteſtina in fece, ueſica in urina,
» & fel in cholera, ut III De uirtutibus naturalibus. Hæc quidem Gentilis, qui in ſuis uerbis uidetur ſentire, ita feces trahi ab inteſtinis, ſicuti à ueſica urinam. Galenus uero ne chylum quidem uult trahi ab inteſtinis, ex quo nutriuntur, ne dum feces: Neq; uero à ueſica urinam, ſed alterum quidem à uentriculo per pyloron ad inteſtina propelli, urinam uero à renibus ad ueſicam per meatus urinarios, ut de inteſtinis Galenus ipſe multis teſtatur locis, quos nullam omnino uult habere attractiuam, atq; ideo fibris ſeu uillis carere

rectis. De uesica autem libro VI De interioribus manifeste declarat. Auicenna quoq; paulo superius afferens pariter rationem, ob quam duodenum sit strictius, quàm meri scribit
» hæc uerba: Et illud quod penetrat in hoc intestino est le-
» nius, & planius, & subtilioris quãtitatis propter digestionẽ
» suam in stomacho, & cõmixtionem spumæ aquosæ fecum.
Quæ uerba exponens Iacobus de partibus, nouus Auicen-
» næ expositor, scribit in hunc modũ: Et res quæ transeunt
» per portanarium & duodenum, sunt leniores hijs & plano-
» res, id est, minus asperæ, seu magis lenes & subtilioris sub-
» stantiæ, uel minoris molis, uel gracilioris. Primo causa dige
» stionis, quã in stomacho acquisierunt, quæ illic permiscuit
» subtilia cum grossis, & ipsa adæquauit. Secundo propterea,
» quod quæ sibi admixtæ sunt spumæ aquosæ fecũ, subtilian-
» tur. Hæc ille. Verum Auicennæ rationes probantes primũ intestinum esse strictius quàm meri, præter id quod satis uidentur absurdæ, sunt etiam aliter uitiosæ, quia alteri contradicunt, per quam postea Auicenna probat secundum intestinum semper uacuum reperiri, unde ieiunum nominatur, quia uidelicet cholera citrina uenit ad hoc idem intestinum pura, hoc est, impermixta fecibus, ut exponunt Auicennæ expositores: nam si fex chylo cõmixta trahitur ab intestino duodeno, à quo statim descendit ad sequens intestinum ieiunum nominatum, quomodo poterit cholera citrina pura, hoc est, impermixta fecibus peruenire ad intestinum ieiunum, in quo offendit feces chylo cõmixtas, sicuti & in alijs sequentibus? Neq; enim possunt dicere integram fecum à chylo separationem fieri in intestino, duodeno nominato, qui aiunt feces chylo permixtas usque ad monoculum, & colon quoque peruenire. Quod indicant & ipsius Auicennæ uerba capite allegato De intestino monoculo scripta, in
» hunc modum: Et de eis est, quoniam hoc intestinum est

Ieiunum intestinum unde dictum.

initium

» initium reliquarum conuersionum cibi ad feculentiam, & » præparationis suctionis futuræ, accidentis ei ex necessitate, » licet non sit in illo illa suctio. In quibus uerbis uidetur Auicenna sentire, fieri fecum à chylo sequestrationem per uenarum messaraicarum suctionem, etiam in crassioribus intestinis. Galenus uero IIII De utilitate partium similem sequestrationem, non quidem fecum, si per feces stercora intelligamus, ut intelligunt Auicennæ expositores, sed partium chyli terrestrium, quæ postea in intestinis gracilibus in stercora transmutantur, uult primum in uentriculo fieri, ut uerba eiusdem Galeni libro allegato indicant, in hunc modum » scripta: Promptuarium autem hoc quod cibum totum su» scipit, ceu diuina & non humana existens creatio, laborat » circa cibaria primo labore, sine quo inutile est, & in nullum » commodum animali. Expurgat enim ex eis, sicuti qui circa » tritici elaboratione artifices, si quid terræ, aut lapidum, aut » syluestrium seminū infertur nocere corporibus natorum: » Ita & uentris uirtus si tale aliquid fuerit, pellit inferius. Reli» quum uero totum, quod fuerit natura benignum, adhuc be» nignius efficiens uenis, quæ ad eum & intestina perueniūt, » distribuit. Quorum uerborū sensum non recte accipientes quidam Auicennæ expositores, scribere nō dubitarunt esse Galeni, sicuti Auicennæ opinionem, stercora suam formam substantialē suscipere in stomacho. Nos uero dicimus materiam quidem, ex qua fit stercus, in uentriculo gigni, sed nondum esse stercus, donec ad intestina gracilia perueniat, sicuti & materia urinæ, scilicet aquosa superfluitas, & ipsa in stomacho, siue uentriculo, ex cibis & potibus generatur, quæ est etiam materia sudoris. Non tamen propterea dicimus, aut urinam, aut sudorem formam suam substantialem suscipere in stomacho, sed alterum in uenis, seu magis in renibus, ut Theophilo placet, alterum uero in membris, ad

quæ eadem aquosa superfluitas una cum sanguine delegat. Est enim hæc uehiculum alimenti, tum eius quod à uentriculo per uenas messaraicas defertur ad epar, tum quod ab epate ad totũ corpus nutriendum transmittitur. Quare Gentilis & Iacobi Foriliuiensis rationem, qua nituntur probare stercus suam formam substantialem suscipere in stomacho, quoniam idem sit dans formam iuuatiuo & nocitiuo, possumus ita refellere: Sudor est aqueitas sanguinis, ut nõ modo Galenus libro XI De simplici medicina, & libro De salubribus primo, sed etiam Auicenna II Canonis, attestãtur, & tamen sanguis formã suam substantialẽ in epate recipit, sudor autem in alijs membris. Simile argumentum ex urina possumus facere, quæ eandem habet cum sudore materiam, ut Galeno libro paulo antea allegato XI, scilicet De simplici medicina placet, & tamẽ formatur in renibus, ut Theophilo placere diximus, quod etiam confirmat Egidius, & tamen sanguis, cui urina est superfluitas, in epate generatur. Cur uero ex urina, non modo renum, sed imprimis epatis, atque uenarum dispositiones possimus dijudicare, non est difficile ratione comprehendere, cum materia illa aquosa, ex qua fit urina in renibus, plurimũ à uenis atque epate patiatur, antequam à renibus attrahatur, atq; in urinam liquidam cõuertatur. Sic ex stercore, tam super uentriculi, quàm etiam intestinorum affectibus dijudicamus: quoniam licet stercus in intestinis generetur, materia tamen ex qua fit stercus, plurimã habuit prius in ipso uentriculo alterationem, ut supra ex Galeni libro III De potentijs naturalibus autoritate monstrauimus loco, quo scribit multas esse necessarias alterationes, antequam panis in stercus transmutetur. Sed iam hanc rancidam, fœtidamq; de stercorũ generatione disputationem, quæ uel suo odore legentium nares possit offendere, relinquamus, atque ad id quod secundo loco

facere

487

facere propoſueramus, ad Hermolai ſcilicet in hijs quæ ad medicinam attinent, defenſionem reuertamur, quem uideo inſuper à Plinij patrono taxari, quod ſtrumas adenas dixerit, quæ ſtrumæ, ut taxator obijcit, nō ſunt adenes, ſed in eis naſcuntur, neq; in omnibus. Quam quidem obiectionem miror à Plinij patrono factam, Paulum Aeginitam ut audio interpretante, apud quem autorem legere potuit chœradas, quas latine ſtrumas, uulgo ſcrofulas nominamus, eſſe adenas induratos. Quare non poteſt Plinij patronus Hermolaum reprehendere, ſcribentem ſtrumas eſſe adenas, niſi illum pariter damnet, quem interpretatur autorem. Accuſat etiam Hermolaum, leucomata & argemata idem eſſe falſò putantem, ſed caueat ipſe, ne ſit falſus accuſator, néue maiore utatur licentia, quàm illa, qua me in ſua præfatione ſcribit ad Plinij tanti autoris calumniam fuiſſe inuitatum: Nam quod ipſe Hermolaum non minorem noſtra ætate uirum inique reprehenderit, indicant ipſa Hermolai de argemis atq; leucomatis uerba in hunc modum ſcripta: » Argemata uidentur idem ferè eſſe quod leucomata, hoc eſt, albugines, quanquã in loto herba Dioſcorides uideatur ſeiungere, cum & ad argemata & leucomata pollere illam tradit, niſi quis non leucomata eo loco, ſed glaucomata ſcribendum eſſe cenſeat. Hoc quidem in loco Hermolaus ſint'ne argemata atq; leucomata idem oculorum uitium nihil decernit, ſed propter quandam utriuſq; affectus in colore ſimilitudinem non ſine ratione dubitat. Circa finem tamen totius operis, hoc eſt, Plinianarũ caſtigationum & gloſſematum in Plinium, ubi lectorem commonet, quid de eius labore debeat iudicare, differentiam inter argemon atq; leucoma apertiſſime ponit ex Pauli autoritate, licet ut poſtea ſubiungit, didicimus, ut refert Pauſanias, argemon idem putauerit eſſe quod leucoma. Verba Hermolai, loco quo

diximus

Argemon. diximus hæc sunt: Argemon differt à leucomate, hoc est, albugine: Ait Paulus, argemon ulcus est eius orbis, qui uocatur iris, id est, arcus cœlestis in oculo, extra rubens, intra *Albugo.* candidum: albugo cicatrix est oculorum altiuscula, sicuti in summo nubecula. Vtinam Auicenna tam bene albuginem ab argemo distinxisset, nam ex diffinitione albuginis, quam III Canonis idem Auicenna affert, quomodo albugo ab argemo differat non apparet, nisi Plinij patronus ita hanc differentiam ex Auicennæ uerbis manifestet, quemadmodum ego, tam ex Hermolai scriptis Paulum allegantis aperui: Quod si fecerit, hanc euidentem ipsius in Hermolaū calumniam æquiori animo tolerabimus. Sed iam uideo me in enarrandis, uel Plinij patroni, atq; aliorum medicorum erratis longius quàm proposueram fuisse euagatum, quamuis neq; per singula capita Pliniani codicis, aut anatomices eius patroni discurrentem, sed tantum illa notantem, quæ in nostri, aut Hermolai defensiones incurrebant, adeo ut quam ab initio ludum putaram de Plinij erroribus disputationē, uideam esse factam utilem quidem, seu penè odiosam contentionem. Cui tamen primus Plinij patronus non paruam dedit occasionem, dum me Plinium in æra taxantem, non rationibus atque argumentis, quod æquo animo ferre potuissem, sed dicterijs atq; conuicijs quantumuis illi antiqua amicitia deuinctum, in sua Plinianarum emendationū præfatione studet dehonestare. Nunc me sciolum, atq; obgarrientem in autorem tot antea seculis celebratum, nunc laruas ad pugnam irritam euocantem, nunc indoctum atq; ineruditum, cui Plinius non sapiat, nunc parum pudentem, & licentiosum appellans calumniatorem, & pleraq; alia in me præcipue dictitans, quæ etiam Socratem omnium patientissimum iniuriarum, potuissent ad iram prouocare. Me sanè, licet non minus moralem, quàm etiam alias profitear philo

sophias,

ſophias ita irritarũt, ut uel mea natura repugnante coactus fuerim par pari referre, & ea ſcribere, quæ uel amicum qui me prius momorderat, remorderent. Quem tu Franciſce Totte admonebis, futurus quidam inter nos ueluti Caduceator, ſicuti primus pugnæ dediſti teſſeram. Tu, inquam, Plinij patronum admonebis atq; exhortaberis, ut ſi Plinij manibus uult afferre gaudia non mœrores, hanc de Plinij erroribus diſputationẽ in poſterum ſinat eſſe ſopitã. Aut ſi eam omnino renouandam duxerit, modeſtius illã quàm inchoauerat peragat, atq; ita pertractet, ut debet inter amicos de nulla re alia magis, quàm de ueritate contendentes pertractari. Neq; enim ego odi mihi contradicentes, ſed potius maledicentes, uel eò maxime, quod me incitant id quod nolim, ſi poſſim, libenter facere ad maledicendum. Nam & mihi nuper mouere ſtomachum grammatiſtæ quidam, qui uix ultra primas progreſſi literas, audent etiam de altioribus ſtudijs iudicare. Sed garriant ipſi quantũ uelint, eorũ garritibus meæ poſthac aures obſtruentur, ne hac ætate cum illis de grammaticæ regulis diſputando, uidear quodammodo repuereſcere. Si qui uero in hijs quæ ad medicinã, aut uniuerſam attinent philoſophiam, in quibus latiſſimos obtuli campos contra me uolentibus dimicare, non adeo pro Plinio, quàm etiam Auicenna, atq; alijs medicis ſectatoribus Auicennæ, qui à me in hoc opere fuere notati, glorioſum uoluerint ſubire certamen, parati ſumus eadem quã ab ipſis deſideramus modeſtia reſpondere, uel noſtros errores, ſi nos ac non illos erraſſe demonſtrauerint, retractaturi, uel aliorum magis ac magis, ſi debiliter defenſi fuerint confirmaturi, atque inſuper alios quàm plures, id quod nuper in Plinium fecimus, acceruaturi.

FINIS.

dio & obseruantia maximarũ tuarum uirtutũ laudator sim. Illud non reticebo, me abs te pro tua incredibili ac propè diuina quadam benignitate ac munificentia in tuorũ numero ita repositum, meq; adeo tibi perpetuò deuinctum, ut obseruantia & amore in te paucis admodũ sim cõcessurus. Quare non dubitaui, studio in me tuo ac beniuolentia fretus, nonnullas Plinianas ambiguitates ex te quærere: quippe quem huiusmodi lectionis studiosum supra omnes homines admirari soleam. Tu uero mira celeritate nõ solum ad quæsita benigne ac præclare respondisti, uerum etiã alios errores tum Plinij, tum aliorũ medicorũ, & ueterum & recentiorũ maxima solertia abs te nuper excogitatos epistolæ tuæ, uel potius opusculo inseruisti, nõ spe quæstus, nõ cupiditate, sed amore non uulgari in humanũ genus adductus, ubi non minus laudis ac famæ te assecuturũ spero, atq; superiori anno feceris, cum de tribus doctrinis ordinatis opusculum, & Galeni De parua arte libellũ abs te latinũ factũ edideris. Quo tempore superasti tu quidem opinionem eruditorũ omniũ de te conceptã, quãuis iampridem egregie de te sentirent, tum ob alia quãplurima, tum maxime ob libellũ cui tu nomen De morbo Gallico indidisti. In quo, ut ingenue tecũ agam, quẽ admodũ natura mea postulat, difficillimã cuiq; doctissimo æmulationẽ ꝓposuisti. Ostendis ob hoc præstãtiam ingenij tui, ac summæ doctrinæ ubertatẽ, utpote qui uiris illis, quos multos ueluti clarissima lumina antiqua ætas tulit, iure optimo cõferri possis, Galeno præsertim medicorũ principi, qui & ipse quoq; aliorũ errata impugnare, ac penitus debellare semper fuit solitus. Recte quidem igitur, ac niueo cuiusque calculo fecisti, quemadmodum diuinatione quadam animi mei ductus fore existimabam, cum tu, qui rei medicæ ætate nostra mirus artifex & magister sis, hijs omnibus audacius responderis, quæ nimis accuratus Plinij defensor, aut tibi uiro doctissimo dissimulanter impingeret, aut Hermolaum

Leoniceni liber de morbo gallico.

Barbarũ, uirum & tibi amicissimum, & de re literaria optime meritũ, nimis acriter, nescio an dicam & audacter accusaret. At ille est uenia profecto dignus. Non enim fortassis animaduerterat tantum & Hermolao, & tibi à doctissimis uiris tributũ esse, ut uel sola autoritate, quod de Pythagora Cicero traditum scripsit, cæteri contenti esse deberent, ne dum cum responsurũ se ad illa sperare posset. Lætor igitur mirum immodum, cum id tibi planè honorificũ sit, teq; cũ gratiosum multis, tum chariorẽ efficiat. Laudi etiam tuæ uehementer gratulor, quã apud omnes ob hoc es adeptus amplissimã, sed longe ampliorem, ac solidiorem assequẽris, nomenq; tuũ immortalitati cõmendabis, si quemadmodum iam omnibus persuasum est ab omni caligine et obscuritate medicinam uindicabis. Quã quidem opinionẽ ne fallas rogo tanta doctrina, tantoq; ingenio ornatus: cuius unius opera & auxilio pestifera barbarie nos liberatũ iri absq; dubio speramus, cum tu omnia Galeni opera in latinam linguam uerteris. Hoc sanè est qđ humano generi maxime fructuosum Baptista Aegnatius mecum non parũ exoptat, cuius morum elegãtia præclaraq; eruditio, tum græca, tum latina ad se amandũ quosq; facile posset allicere. Hoc Ludouicus Bonaciolus, hoc Cæsar Optatus, hoc Hieronymus Menochius, & Laurẽtius Bertholinus noster, medici profecto clarissimi, auidissime cupiũt. Ad hoc cætera præclara medicorũ omnium ingenia te exhortantur, hoc inquam, hoc illud est, quod omnes literarũ studiosi, & efflagitãt potissimũ, & expectant. Quorũ omnium expectationẽ diutius retardandã nequaq; censeo, ut nõ parum pro tali, ac tanto beneficio, & nos ac etiã posteri se tibi quam maxime obstrictos esse fateamur. Vale, meq; scias pro tuo in me animo singulari semper præsto fore, in quo tibi uel re, uel opera usui esse ualeam. Venetijs Idibus Martijs M. D. IX.

HIERONY-

HIERONYMVS MENOCHIVS LVcensis medicus, Nicolao Leoniceno Philosopho, medicoq; summo. S. D.

CVm multa sint eruditissime uir, quæ homines ad diligendum alliciant, uirtus præcipue inter ea uim maximã obtinere uidetur. Cum igitur superioribus diebus tuam interpretationẽ curatiuæ artis Galeni, à Constantio Pistoriensi Cancellario mihi cõcessam diligenter perlegerim, nõnulla etiã tua de dipsade scripta, aliqua etiam in Pistoriũ quendã à Francisco Totto Lucensi, cõmuni amico hic uiderim, ad te amandum supra modum adductus sum. Etsi prius semel tantũ istic te de morbo, quem Gallicum appellant, affatus tuam præstantiã diligere cœperam. In hijs sanè tuis scriptis multa reperi quæ mihi cordi fuere, sed præcipue unũ de cane rabido, de quo olim in domo Aldi Romani Venetijs coram Nicolao Zoccha Veneto medico, uerba fecerã multa, quoniam Dioscoridem græce legeram, multosq; alios iuniores Latinos, talem grauissimũ morbum, eiusq; curationem ex arte ponentes, experientia etiam cum Aristotelis uerbis pugnabat, nec mihi licere arbitrabar in tantum philosophum inuehi. Quapropter tibi gratias ago ingẽtes, habeoq;, quia grauissimum è mente mea scrupulum ademisti. Tua uero dipsas mihi immensam sitim, ut eius morbus est, incussit, legendi aliquid ex tua officina prodiens. Hortor itaq;, ut quoad per tuas occupationes licet, Galeni reliqua uolumina interpretanda aggrediare, uel si aggressus es iam edere festines. Quid enim mendosius eius latinis libris circumfertur? quidúe magis tetrum? Adeo enim eius libri deprauati, ut quiuis uel mediocriter eruditus latine eos legere aspernet. Et quanquam eorũ lectioni multum insudet, ex ea tamen

nullum ſæpe, interdum prauum ſenſum elicere poſſit, cum græca librorum Galeni lectione nihil ſit elegantius. Enitere igitur eum à Barbaris uindicare: ſolus enim potes. Quod ſi facere dedignatus fueris, uereor ne ut Barbari Turcæ ſcilicet magnã partem Græciæ diripuere tenentq́, ſic barbari noſtri temporis medici ſuis interpretatiunculis Galenũ funditus peſſundent, lanientq́. Libera igitur a tali calamitate tantum uirum. Quod ſi feceris, deo primũ rem gratam facies, dein de hominibus uiuentibus, futuris q́ꝫ ſalutare quoddam communeq́ꝫ remedium excogitabis. Noſti enim probe quot errata, quantiq́ꝫ momenti in hac medica arte quotidie perpetrentur. Sed de his aliás. Ego ſi quid hic tuæ excellẽtiæ cauſa agere poſſum, meam operam, domum, meq́ꝫ ipſum totũ tibi offero, néue etiã ſine magna mea utilitate à te reſponſum expectem, rogo, ut mihi declarare per literas digneris, ſub quo capite apud Dioſ. græce cõtineatur id, quod nos caſſiam fiſtulam appellamus, quomodoq́ꝫ ab eo uocetur. Item à tua excellentia intelligere optarẽ, ubi idem Dioſ. agat de manna & quid ſit apud ipſum μάννα βάνη: item quid ixias. Me enim non pudet, nec unq̃ puduit, & ſi pauca ſciam, quæ ignoro ab aliquo docto uiro, qualem te dudum noui, aliquando diſcere. Nec me auaritiæ accuſes uelim, quia tecum inire amicitiam, uel potius confirmare cum non parua mea utilitate decreui. Talem enim te eſſe apud me prædicauit Franciſcus Tottus meus, imò tuus, ut libenter quemuis uel ignotum erudias. Turpe inſuper putabam ab uberrimo fonte limpidiſſimæ aquæ me ſitientem diſcedere, cũ præſertim à tua dipſade ictus, eum dudum optauerim. Valeat tua excellentia, cui me plurimum commendo. Quinto Calendas Decembres. M. D. III.

NICOLAVS

NICOLAVS LEONICENVS HIEronymo Menochio Lucensi, Philosopho, ac medico præstantissimo S. D.

Qvam mihi nuper reddidit Frãciscus Tottus Lucensis cõmunis amicus epistolam disertissimã, plane mihi indicauit te nõ esse ex numero illorum, qui barbaram philosophiam, ac medicinã profitentur. Alioquin nõ tam eleganter scriberes, neq; tantopere nostras translationes, aut nostra scripta, quibus præcipue barbaros autores uellicamus, cõprobares. Equidẽ hac tua epistola lecta, cœpi de seculo nostro bene sperare, cũ uideam me tales habere uiros, idem mecum de tota philosophia & medicinæ arte sentientes. Qualis tu unus es, & alter Constantius noster Pistoriẽsis, uel quidam alij, exigui sanè numero, sed bello uiuida uirtus: quibus si nõ potero id quod tu maxime optas, & ut facere prosequar exhortaris, ob ætatem iam ingrauescentẽ adimplere, iuuabit saltem lucernam prætulisse, atq; iter aperuisse, quo possit tetra ista barbaries, quæ pridem omnes bonas artes occupauit explodi, seu funditus profligari. Quare tuũ, ac cæterorũ, quos recta studia delectãt, erit officiũ, ut quod ego unus nõ possum efficere, mecũ simul facere studeatis, & quã sibi laudem quidam literatores dudum usurparunt uindicatæ Italiæ à Barbaris, multo iustius nobis asciscamus, qui non sermonem latium recuperamus, sed omnes planè homines à mortis periculo eripimus, dum expulsis seculi nostri tenebris, ueterem medicinam in lucem reuocamus. Hoc sanè mihi uidetur uere philosophari, non de uocabulis, sed de rebus ad hominum salutem plurimum necessarijs cum Barbaris decertare. Loquantur ipsi ut uelint, & uiperam tirum, uel quouis alio uocabulo nuncupent, modo quis serpens sit tirus, qui ad theriaces compositionem recipi debet, non ignorent. Qua sanè

inscitia, & Albertum cognomento Magnum, & Auicennã quoq;, cui medicinæ principatũ tribuit hæc ætas, in dipsade nostra laborasse demonstrauimus. Quæ si tibi tantam sitim induxit ut scribis, iure tuo poteras, ut ab ea serpente morsi, uno oris hiatu nostri fontis aquas exhaurire. Cur enim tam pauca in tuæ epistolæ calce petijsti? cur etiã tuas quæstiones partitus es, nõnullas epistolæ, nõnullas chirographo cõmittendo? An q̃a uerebaris ne nimiũ auare amicitiæ nostræ primordijs, uel cõfirmatione potius abutereris? An q̃a id quod est suspicaris? nõ fontem apud nos, sed riuulum tantũ scaturire, quẽ facile possit immodicus potus exiccare? Conabor tamen pro tẽpore in hijs quæ ex me scire cõcupiscis, tuo honestissimo desiderio satisfacere. Forte illud aliquando uberius impleturus, si tibi contigerit mecum uagari in tuæ patriæ montibus, quos ad hunc ipsum finem uisere institui, ut possim herbas in ipsis nascentes, tam salutares, quàm etiam noxias cõtemplari. Neq; enim me latet Tusciam esse & medicaminum, ac uenenorum quoq; feracissimam, hoc idem Theophrasti libro De historia plantarũ IX uolumine, & Aeschili autoritate confirmante: hoc dudũ fuisse mei animi institutum testem facio Franciscum Tottum, cui ob morũ integritatem, & doctrinæ præstantiam, soleo omnes meos cogitatus aperire, ob idem meæ mentis propositũ, neq; illa quæ tu mihi tua humanissima epistola offers omnino respuo. Forte illis, si ita necessitas tulerit, usurus ad id opus, quod etiã tibi spero placiturũ, qui non es in ea hæresi, ut arbitror, in qua omnes ferè medici iuniores uersantur, hanc herbarum & aliorũ simplicium medicamentorũ indagationẽ, non ad medicos, sed ad seplasiarios seu pharmacopolas pertinere opinantes. Quod si sensisset Hippocrates ille primus medicinæ parens, & qui illi successere medici ueteres, non iussisset eos ire per solitudines, & quærere herbas alias alijs

Tuscia ferax omnis generis herbarum.

diebus anni

diebus anni: sed, ut ætate nostra fit, sedissent in scholis potius de rebus nullius ad uitam momenti differentes, & fata hominum nō sua, sed aliena fiducia gubernantes.

DE CASSIA FISTVLA.

VERVM ne imitari uideamur illam quā præcipue damnamus garrulitatē, iam ad illa ueniamus quæ à nobis in tuæ epistolæ calce quæsisti. Quorū primū est, sub quo capite contineatur cassia fistula apud Dioscoridem: &, quod eiusdem quæstionis est, sub quo capite etiam manna, qua æque atq; cassia fistula medici iuniores ad molliendam aluum utuntur. Quare ad utranq; respondeo, autores græcos, de ueteribus loquor, de neutra facere specialem mentionem, uel quia ipsas non nouerunt, uel forte in usu medicinæ non probauerunt. Siquidem Galenus similem cassiæ fistulæ fructum, quod à Græcis ceratia, ab Arabibus corrupto, ut puto, uocabulo carnubium nominatur, omnino improbat, adeo ut libro secūdo De alimētis optet, uel melius esse opinetur, quod nunquam ad suæ gentis homines ex locis in quibus nascitur deferret. Quorū occasione uerborū mihi subit admirari, quomodo Auicenna, qui se Galeni fatetur interpretem, illum tamen perperam alleget, dicentem quod hic fructus non defertur ad alias regiones: Frustra enim Galenus optasset, ne deferretur ad suos, si ad alias regiones ex solo in quo gignitur non deferebatur. Dixi autē ceratia esse similem cassiæ fistulæ fructum, quoniam & color corticis idem, & medulla etiam dulcis, sicuti cassiæ fistulæ, & præterea similibus seminibus eadem medulla distinguitur, ut non solum sensus, sed etiam Serapionis probat autoritas, qui capite De cassia fistula inqt, quod intra cannas cassiæ sunt laminæ ex carne nigra, & parietes diuidētes inter eas, & inter laminā & laminā sunt grana, sicuti grana na xilocaractæ, & eiusdem magnitudinis, quorum color est

inter glaucedinem & ruborem. Per xilocaracta autem debemus intelligere fructum, quem Græci tum ceratia, tum etiam xilocaracta nominant, Latini siliquam dulcem, Arabes autem, ut antea diximus, carnubium. Sed & eadem est siliquæ dulcis, quæ etiam cassiæ fistulæ proprietas. Nam utriusq; medulla cum recens est laxat uentrē: cum uero exiccata potius contrahit: Quod de siliqua dulci Dioscorides, Galenus & Paulus, ac Plinius quoq; testatur apud nos. De cassia fistula autem constat medicorum experientia. Hic tamen medicos iuniores commonefacere oportet, etiam in libris Græcorum, sicuti Dioscoridis atq; Galeni, de cassia fistula legi, sed non de illa de qua tu quæris, quæ uim habet aluum molliendi: atq; ideo à quibusdam recentioribus siliqua pharmaceutica nominatur, sed de quadā specie cassiæ ligneæ, quæ σύριγξ, id est fistula ab eisdem Græcis nominatur. Quapropter diligentius aduertendum, ne cum in libris Græcorum cassiam fistulam scriptum inuenimus, alteram putemus intelligi, de qua Arabes autores loquuntur. Quo quidem in errore scio plerosq; medicos recētiores frequenter implicari, qui cortice cassiæ fistulæ arabicæ medicinæ ad citanda menstrua utuntur, cum cassiam ligneam potius ad eundem usum debeant recipere, ex Dioscoridis & aliorum medicorum græcorum autoritate, qui alteram cassiam fistulam uidentur neglexisse, sicuti & alios arborū fructus, quos autores Arabes, & medici iuniores illos sequentes, in frequenti usu habent, omnino despexerunt. Iuiubas quidam arabes autores, Serapio præsertim, ad multos usus medicinæ commendant. Vnde & medici iuniores aquā in qua decoctæ sunt iuiubæ calida & tenui pituita laborantibus ad potandum exhibent. Galenus tamen libro secūdo de alimentis, capite De sericis, id est zinzifis uel iuiubis, ingenue fatetur se non habere aliquid de ipsis testificari ad sanitatis cō

seruationē,

seruationem, aut ægritudinum curationẽ: Sunt enim, ut inquit, cibus mulierum & puerorum effrenatorũ, paucíq; alimenti, & indigestibiles. simul cum hoc quod neq; eustomachum est alimentũ, palàm quod & ipsum dant paucũ corpori. Quid tritius est sermone medicorum, quàm sebasten, uel eclegma, siue, ut uocabulis usitatis apud iuniores medicos utamur, electuarium de sebasten? De hac tamen tam famosa apud Arabes ac iuniores medicos medicina, neque Dioscorides, neque Galenus quicquã commeminerunt. Paulus uero utroque ætate posterior, hoc tantum de mixa dixit, quod est fructus arboris, minor quidem prunis, uiribus autem similis. Mixam autem esse fructum, quem Arabes sebasten nominant, minime dubitamus: quod & sensus ipse Pauli uerbis idem confirmantibus probat. Est enim, ut ille inquit, mixa pruno quidem similis fructus, sed minor eo. Plinius quoq; libro XIII de naturali historia, capite scilicet De Syriæ arboribus, de prunis in Damasco monte natis & mixis unà loquitur, & ait utrunq; fructũ iam esse familiarem Italiæ. Forte autem hoc studium nostrum facturum est scientiæ medicinæ utilitatem, si res illas, quas solent medici recentiores barbaris tantum nominibus enunciare, & non nisi à Barbaris mendicare, iam latinis aut græcis uocabulis indicauero, & posse etiam in Italia inueniri demonstrauero. Dudum enim tiris pretij autoritatem ademimus, alios esse in Italia serpẽtes, multo quàm tiri Aegyptij ad theriaces compositionem utiliores ostendentes. Factiq; iam sumus illis odiosi, qui non uera remedia, sed nomina magis uenditant. Verũ hæc tibi & tui similibus scribimus, qui ex arte medicinæ non adeo quæstum quàm salutem hominum quærunt, & in Italia ægrotãtibus malunt latine quàm arabice medicari.

Mixa fructus.

DE MANNA.

DE manna, de qua etiam quæris quid sit apud Dioscoridem, si Simonis Genuensis probarem sententiam, qui in litera M. capite De melle, ait antiquos Græcorum non habuisse zuchari notitiam, quo nos utimur in uarijs compositionibus, dicerem quid ille loco allegato in suis uerbis insinuat mannam apud Dioscoridem esse, sacharum ab eodem Dioscoride in capite De melle nominatum. Verum ego aliter sentio, sacharũ apud ipsum, sicut etiam apud Galenum, esse id quod nos uulgo zucharum nominamus: & Græcos ueteres de sacharo, siue zucharo quidem specialiter quandam speciem mellis esse dixerunt: de manna autẽ generatim tantummodo, non autem speciatim fuisse locutos: licet Mesues falsò Galenũ tribus in locis alleget de manna loquentem: scilicet capite De manna, & capite De scamonea, & capite De cõfectione mannæ ex inuentione Galeni. Manna enim apud græcos autores non est medicina molliens uentrẽ, sed potius astringens, & frequentius manna thuris, quæ manna simpliciter nuncupatur. Nam, ut inquit Galenus libro XIII artis curatiuæ, ea quæ manna uocatur est cõcussio thuris, quæ paruam quandam uim astringẽdi participat, atq; ob id ad quædam melior est ipso thure. Hoc enim uim solam suppurandi habet, & quod minime stipticum existit, maximeq; illud quod pinguius est & colore albius: queadmodum quod hoc flauius est magis exiccat. Illi autem quæ manna uocatur, parũ quoddam ex cortice thuris admixtum est, à quo uim stipticam habet. In eandem sententiam scribit Plinius libro XII de naturali historia, capite XV De thuris natura & generibus eius inscripto: hæc enim sunt eius uerba: Micas concussu elisas mannã uocamus. Quanquam uitio codicis non mannã, sed mammam legatur; ut iam obiter sit tuæ tertiæ quæstioni satisfactum.

Manna thuris

ctũ, quid ſit manna thuris apud Dioſcoridẽ. Supra aũt dixi autores græcos de manna, caſſiæ fiſtulæ compari medicina, etſi non ſpeciatim, ſaltem generatim ſcribere: quoniam poteſt hæc manna uentrem ſoluens ad caput De melle apud eoſdem græcos autores referri, ſicuti etiam ſacharũ, quod ſpecies mellis tum à Dioſcoride, tum etiam à Galeno poni-
„ tur: hæc enim ſunt Dioſcoridis de ſacharo uerba: Voca-
„ tur autem quoddam etiam ſacharũ, ſpecies mellis exiſtens,
„ quod in India concreſcit, & in Arabia felici inuenitur in ca-
„ lamis, ſimile ſecundum ſubſtantiã ſali, & ſub dentibus in-
„ ſtar ſalis confringitur. Licet Simon Genuẽſis, ut ſupra notauimus, ſacharum hoc de quo Dioſcorides, non zucharũ nobis dictum, ſed quandam mannæ ſpeciem eſſe putauerit: ut hac una tantum ratione Meſues poſſit excuſari, Galenũ allegans de manna ſcribentem, ſi per mannam ſacharum intelligit, quod Dioſcorides atq; Galenus ſpeciem mellis arbitrãtur. Manna enim, de quo Arabes autores ſpecialius loquuntur, parum differre à zucharo & melle, patet autoritate tum Serapionis, tum etiam Auicennæ: quorum alter tereniabim, quæ eſt ſpecies mannæ, mel roris appellat: Alter uero ſuacharum haoſcer mannæ ſpeciem eſſe dicit. Neq; obſtat, quod mel ferè ubiq; naſcatur, & ſit apum opus, manna autem paucis in locis, & ſit naturæ tantũ munus. Quoniam ſi hæc ratio ualeat ad probandum mannam non debere ad caput De melle reduci, etiã de ſacharo probaret, quod tẽpore Dioſcoridis, ſicuti ex uerbis huius autoris ſupra notatis apparet, in India tantum & felici Arabia inueniebatur in calamis, & tamen inter ſpecies mellis non ſolum à Dioſcoride, ſed etiam à Galeno connumeratur. Qui duo autores eodem capite de utroq; ſcripſerũt. Quanquam Auicenna uidetur ſalem Indum, de quo Dioſcorides, non ſolum à melle, ſed etiam à zucharo diſtinxiſſe: Siquidem quarto Ca

none & zucharũ taberzeth, & salem pariter Indum inter remedia nominat, quæ ad linguæ faciunt asperitatem: sed zucharum taberzeth, cum hæc asperitas ex uiscositate prouenit: salem autẽ Indum, cum ex siccitate: Adeo ut appareat Auicennã salem Indum aliud esse à zucharo taberzeth existimare. Per salem tamen Indum & Auicẽnæ expositores, sicuti Gentilis & Herculanus, zucharũ candi intelligũt. Verũ hæc expositio uerbis Auicennæ repugnat, quarto Canonis, capite De asperitate linguæ febricitantiũ, inquientis, salem qui asportatur ex India esse in colore salis, & dulcedine mellis. Intelligit autẽ Auicenna, sicuti & Paulus, à quo Auicenna hoc remedium ijsdem ferè uerbis accepit, de sale albo, qui pro condimento cibis admiscetur: zucharum autẽ candi nominatũ non est colore album omnino, sed potius subluteum. Illud præterea quæri ab Auicenna & eius expositoribus possit, cur zucharũ taberzeth ad asperitatem quæ ex uiscositate prouenit habeat efficaciam, zucharum autẽ candi ad alteram quæ fit ex siccitate, cum zucharum taberzeth, eodem Auicenna autore XX Canone, uim habeat leniendi, quod de zucharo candi nulla constat autoritate aut ratione: nisi per zucharum candi rubrum intelligamus: quoniam secundum Auicennam suimenum, & rubrum, uehementioris sunt lenificationis: uerum zucharum candi à zucharo rubro etiam apud medicos iuniores distinguitur. Forte autem hic error Expositorũ, salem Indum zucharũ candi interpretantium, non magni est ad uitam momenti, quando & zucharum candi res factitia sit, cuius materia est zucharum album. Illud potius est inuestigatione dignum, nunquid zucharum candi debeat febricitantibus ad sitim sedandam exhiberi, in ore retinendum, ut pleriq; medici nostro tempore faciunt, & Montagnana in quodam consilio innuit faciendum, qui ait zucharum candi à uiris illustribus

Zucharum candi.

bus salem Constantinopolitanũ nominari,& colligendum esse ait prima quarti De cura sitis in febribus. Quod tamen nulla species zuchari competat ad sitim extinguendã, nisi forte zucharum haoscer, quod est quædam species mannæ, patet autoritate Auicennæ, qui secũdo Canone scribit hæc
» uerba de zucharo haoscer: Et non facit sitim, sicuti reli-
» quæ species zuchari: quoniam eius dulcedo est parua,& est
» bonum stomacho & epati. Ex quibus uerbis duo colligere possumus, zucharum haoscer, quod est manna, cadens super alusar, & est sicuti frusta salis, tum zucharũ, tum etiã mannam nominari, & reliquas species zuchari facere sua nimia dulcedine sitim, excepta illa quæ zucharum haoscer nuncupatur. Quare cum zucharum candi sit modus zuchari diuersus à zucharo haoscer, nõ uidetur ullã ad sitim extinguendã habere efficaciã. Et si uerũ fateri uelimus, male Auicẽna à Mõtagnana allegatᷓ, prima quarti, capite De cura sitis in febribus: In eo eñ capite nulla uerba sunt, ex qbus aliqd de zucharo candi possimus colligere, quod sit inter alia remedia ad sitis extinctionẽ ptinẽtia ab Auicẽna nominatũ.

DE IXIA VENENO.

DE ixia autẽ, de quo & in epistola quæris, quid sit apud Dioscoridẽ & in chirographo, qd apud Auicennã & medicos iuniores, nõ facile est respõdere, propter nominis nõ solum apud Græcos, sed etiã apud Arabes ambiguitatẽ: Nam & chamæleon albus & niger ixias à Græcis nuncupatur, & præterea quoddã ueneni genus, qđ nõ modo ixias, sed etiã ulophonos cognominatᷓ: Quãq; & hæc cognominatio etiã radici chamæleõtis nigri, quæ & ipsa uenenũ est, ab eisdem Græcis tribuatᷓ. De utraq; aũt radice, & chamæleõtis nigri, & ixia ueneno agit Paulus in tractatione uenenorũ. Dioscorides uero in eadẽ tractatione de ixia tantũmodo, cuius etiã ueneni in libris suis De simplici medicina scriptis sæpissime meminit.

meminit. Nam capite De absynthio inquit ipsum cum uino conferre ad ixiam & cicutam. Item capite De castoreo siue de testibus castoris, inquit eos bibi cum aceto contra pharmaca perniciosa, sed peculiariter ixiã. De oxymellite etiam scribens quomodo paretur, postmodum inter alias utilitates hanc quoq; subiungit, quod iuuat illos qui meconiũ uel ixiam biberint. Itẽ capite De tragorigano ait quod omnes eius species cõtra ixiæ potum cum uino utiles sunt: & pluribus alijs in locis, quos nolumus nisi quantũ ad propositum nostrum attinet commemorare. De ixia ueneno Dioscorides loquitur. Quare si quæris quid sit ixias apud Dioscoridem libro quarto, possum in præsentiarum respõdere, esse proprij generis uenenum, radicem & ipsum, ut Paulus ubi de uenenis agit testificatur, licet cuius plantæ sit radix non explicet, tamen à radice chamæleontis nigri diuersam, quemadmodũ ex eodem Paulo constat, qui duo capita, alterum De radice chamæleontis nigri, alterum De ixia inter uenena facit, ut etiam paulo ante significauimus. Hoc idem ueneni genus animaduerto Plinium sæpissime in suis de naturali historia libris uiscum, nescio an recte, nominasse, atq; eadem remedia contra uiscum scripsisse, quæ Dioscorides contra ixiam uenenum, de quibus paulo ante uerba fecimus: Nam libro XX, capite XVII De tragorigano ita scribit: „ Tragoriganum simile est serpillo syluestri, urinam cit, tumores discutit, contra uiscum potum, uiperæq; ictum efficacissimũ. Item libro XXIII, capite secundo: Oxymel, inquit, antiqui profuisse fatentur contra uiscum. Item libro XXVII, capite VII, hijs uerbis utitur: Absynthij genera plura sunt, aduersantur uisco cicutæ cum uino. Libro pariter XXXII, capite tertio ita scribit: „ Testes castorum medentur poti contra uenena, auxiliantur priuatim contra uiscum ex aceto. Sed & idem Plinius libro

libro XX, capite XIII, ait rutam folijs tritis cum uino sumptis ualere contra aconitum, & maxime uiscum. Quo etiam remedio Dioscorides utitur in libro De uenenis contra potum ixiæ ueneni. Itidem Plinius libro XXIIII, capite VI, laudat resinas tanquam uisco aduersantes. Dioscorides in eodem libro contra ixiam uenenum resinam abietinam præcipue cõmendat. Ex quibus omnibus, tum Plinij, tum etiam Dioscoridis uerbis inuicem collatis, luce clarius apparet, Piniũ id ueneni genus, quod Græci ixiam uocant, uiscum, ut diximns, appellasse. Auicenna quoque IIII Canonis de uisco tanquã ueneno loquitur, & eadem ferè signa scribit atque remedia, quæ Dioscorides in ixiæ ueneni potione. Multi tamen medici iuniores hoc nõ animaduertentes putant tam Plinium, quàm etiam Auicennã de uisco loqui quo aues decipiuntur. Ego autem non uideo quomodo aut Plinio, aut Auicennæ conueniat, uiscum aucupum inter uenena connumerare. Plinius siquidem libro XVI, ca. ultimo, de uarijs uisci generibus accuratissime scribit. Tantumq; abest ut aliquid ipsorum dicat esse uenenũ, quod uiscum in robore arbore natum, certa tamen religione decerptum, dicat secundũ Druidum opinionem contra omnia uenena esse remedio. Superstitionum tamen eodem in loco Plinius improbat opinionẽ, non refellit quod multo magis fuerat faciendum, si uiscum esse uenenum existimasset. Neq; minus Auicenna II Canone, de uisco tanquã salubri medicina plurima refert, nullã nobis dans quod sit uenenum mortiferum significationem. Quare fateri oportet, utrunq; autorem aut sibijpsis in uarijs locis repugnare, aut cum de uisco tanquam ueneno loquuntur abuti uocabulo, quoniam ixias pro ueneno sumptum non sit uiscum, licet sit nomen à uisco deductum: Sicuti enim chamæleon albus & niger ideo ixias nominatur, quia in quibusdam locis

uiscum gignit sub alis foliorũ, ut inquit Plinius libro XXII, capite XVIII: ut autem Dioscorides, iuxta radicem, ita ixias uenenum, ut hoc nomine uocaretur, habuit à casu qui eius sequitur potionem. Nam sicuti uiscum quæcunque illi adhæserint retinet, ita ixias uenenum haustum contrahit omnes corporis superfluitates. Nos quidem ita Plinium per abusionem uocabuli à contradictione uindicamus. Viderint autem medici iuniores, quo pacto Auicennam tueantur, quem uolunt IIII Canone, de uisco aucupum, inter alia uenena fuisse locutum. Nam quidam ipsorum, qui satis prolixum tractatum de uenenis ediderunt, Auicennam allegant talis uisci intus assumpti remedia scribentis: Neq; sanè admodum foret admirandum, ita in hoc ixia Auicennam, sicuti in altero, scilicet in radice chamæleontis nigri, hunc enim & ipsum ixiam à Græcis, licet dissimili ratione diximus nuncupari, nominis uicinitate fuisse deceptum. Sic enim quæ ixiæ ueneni sunt propria, ixo, id est uisco, tanquam ueneno, quarto Canone Auicenna tribuit, ueluti quæ chamæleonti albo aut nigro cõueniunt, idem Auicenna alteri frutici adscribit, quẽ Græci chamæleam, Arabes mezereon appellant. Est autem chamælea nõ solum figura, sed etiam uiribus multum à chamæleonte albo uel nigro diuersa: & chamælea quidem ideo hoc nomen sortita est apud Græcos, quia habet folia similia oliuæ. Chamæleon autem albus & niger, ut inquit Dioscorides, silybo, uel scolymo assimilatur. Qui uero in Creta insula herbam adhuc à Græcis chamæleontem uocatũ uiderunt, testantur ipsam esse aculeatam, & ferre uiscũ, ut de ipsa tum Dioscorides, tum etiam Plinius prodiderunt. Quo uisco etiam inquiunt Cretas pennas sagittis agglutinare. Aiunt præterea herbæ illi, quam nos carlinam nominamus, esse simillimam, quam quidam putant ideo carlinam à nostris nominari, quia fuerit Caroli regis inuentum. Ego potius carlinam

Chamælea unde.

Carlina herba.

una lite

una litera uariata, pro cardina dictam existimo, quoniam sit è genere carduorum, siue herbarum aculeatarum. Ideo autem chamæleon herba à Græcis nuncupata, hoc nomẽ apud ipsos obtinuit, quia mutat cum terra in qua gignitur colores more chamæleontis animalis, quod & ipsum stabilem non habet colorem, sed quencunque proxime attingit, admittit, præter rubrum & candidum. Quamuis autem in chamælea frutice, & chamæleonte herba aculeata, sit non modo nominum, sed etiam naturæ ratio diuersa, Auicenna tamen atque Serapio, & omnes ferè Arabes, ambarum proprietates in uno capite confuderunt. Quem quidem errorem licet apud Serapionẽ manifeste deprehendere, capite De mezereon, id est, chamælea, in quo scilicet capite mezereon describit eodem modo quo Dioscorides chamæleam, & easdem mezereon medicinæ tribuit proprietates, quas Dioscorides, quem etiam Serapio allegat, capite chamæleæ. Sed paulo post eodem capite etiam Paulum Serapion adducit de mezereone albo & nigro loquentem. Nigrum tamen & album non sunt mezereonis, id est, chamæleæ fruticis differentiæ, sed chamæleontis herbæ aculeatæ, cuius duo genera, alterum albi, alterum nigri, discrimine non modo à Dioscoride, sed etiam à Plinio distinguitur, imò ab ipso etiam Serapione, qui postea alio in loco, & capite diuerso de chamæleonte albo & nigro, eadem ferè scribit quæ de ambobus Dioscorides. Neque meminit se de eisdem herbis capite De mezereon fecisse mentionem. Auicenna pariter id quod ipse alijs solet obijcere, caput in capite posuit: nam II Canonis, & chamæleæ, & chamæleontis albi & nigri proprietates, capite uno De mezereon inscripto complectitur: cuius plures facit species, cum tamen chamælea, quam Arabes proprie mezereon uocant, sit simplex species, se-

cundum Dioſcoridem, Galenum & Paulum, ac Plinium, qui omnes chamæleontem album, & nigrũ ſui generis herbas fecerunt, à chamælea, id eſt, mezereon frutice differentes. Hunc eundem errorem repetens Auicenna etiam II Canone in litera K: Chamæleon, inquit, eſt ſpecies de mezereon, nigra, mortifera. Eodem tamẽ libro II Auicenna de Chamæleonte tam albo, quàm nigro ſeorſim loquitur, & illas narrat proprietates utriuſq;, quas etiã cap: De mezereon, id eſt, chamælea diuerſis eius ſpeciebus aſſignat. Ait præterea eodẽ cap: De mezereon, quod omnes ſpecies adminiſtranẽ ad morpheã, & albaras, & lentigines linitæ exterius, & quãdoq; admiſceẽ ſulphur, qui tamẽ medicinæ uſus uni tantũ chamæleonti nigro competit, ut non modo Dioſcorides, ſed etiã ipſe Auicenna in litera C, cap: De chamæleonte teſtificatur. Subiungit etiam Auicenna, quod omnes ſpecies eiuſdem mezereon adminiſtrãtur ad impetiginem, & ulcera ſordida cũ melle, & eradicant cortices. Hoc quoq; dictum falſum eſt, ſicuti prius, quia iſta proprietas purgandi ulcera ſordida, & quæ eſcaram habent cum melle, non eſt chamæleontis albi uel nigri, quos eo capite Auicenna falſò innuit eſſe ſpecies mezereon, ſed chamæleæ tantũ, ut habetur ex Dioſcoridis & Galeni pariter autoritatibus. Hunc errorem continuans Auicenna etiam IIII Canone, accidentia atq; remedia, quæ chamæleontis nigri radici uenenatæ à Paulo aſſignantur, ipſe ad mezereon, id eſt, chamæleæ ſubſcribit. Et hoc eſt quod præcipue probare intendebamus, eodem modo erraſſe Auicennam, Ixon, id eſt uiſcum, pro ixia ueneno IIII Canone, inter uenena numerando, ſicuti eodẽ in libro pro chamæleonte nigro, mezereon, id eſt, chamæleam, itidem nominum propinquitate deceptus accepit. Sed & ſicuti Auicenna de mezereon in pluribus locis ſcribens ſibiipſi non conſtat, quia aliquando facit chamæleontem al-

tem album & nigrum esse species mezereon, & de ipsis unà cum chamælea eodem cap: agit. Aliquando seorsim de chamæleonte albo & nigro pertractat, ita ixiam uenenum IIII Canone ad diuersa cap: refert, alterũ de uisco, de quo supra disseruimus, alterum de thephisia, quam gummi rutæ montanæ interpretatur. Hic quoq; multis sese erroribus implicans: Primus error est falsæ expositionis, qui etiã II Canone inuenitur cap: de Thephisia, ubi thephisiam pariter gummi rutæ syluestris exponit. Quem etiam errorem ex parte secutus est in quodam consilio Montagnana, in quo homini leproso consulit, & iubet applicari remedium ex serpente nigro factum, cum quo thephisia humida, id est, recens coniungitur. Thephisiam autem Montagnana exponens, ait quod est ruta syluestris, quæ si desit, uice eius satiuam, siue domesticam rutam apponi præcipit. Verũ si Montagnana caput de thephisia II Canone, cum cap: De tapsia apud Dioscoridem cõtulisset, proculdubio intellexisset hoc nomen thephisiam esse apud Auicennã deprauatum, et pro tapsia scribi thephisiam. Vnde ex errore scripturæ etiam falsa expositio habuit originem. Ex eodem Dioscoride discere Montagnana potuisset, tapsiam alio nomine non rutam syluestrem, sed ferulam potius syluestrem nominari. Secundus error est apud Auicennam, quia quos effectus Diosco. Paulusq; ixiæ ueneno tribuunt, eosdem ipse thephisiæ, id est, gummi rutæ agrestris attribuit, non animaduertens q̃d de eodẽ ixia cap: De aldibe, id est, uisco eodem in libro scilicet IIII Canone, paulo post erat tractaturus. Siquidẽ capite de thephisia scribit hæc uerba: „ Hæc est gumma rutæ „ montanæ, & quandoq; sentitur in sapore eius, sicuti sapor „ albedagori, & est calida, & accidit illi qui bibit eam retentio „ eorum omnium quæ currunt ex utrisq; uijs, & apostematur „ lingua, & accidunt rugitus & inflatio. Quæ omnia signa etiã

 scribit

ſcribit Dioſcorides in hijs q ixiam uenenũ biberint. Tertius error eſt, & quidẽ multo prioribus grauior, quoniã Auicenna ipſe ſibi ipſi in thephiſia cõtradicit: nam II Canone, capite De thephiſia ſcribit, quod in radice eius, & corticibus ipſius, & lachrima eius eſt ſolutio. Quarto autẽ Canone de eadem thephiſia, id eſt, gummi rutæ montanæ inter uenena tractans, ait quod accidit ei qui bibit ipſum retentio eorum omniũ quæ currunt ex utriſq; uijs: Quare cum ſolutio atq; retentio ſuperfluitatũ ſint effectus contrarij, liquet illa quam in uerbis Auicennæ notauimus contradictio. Hæc autẽ à nobis de thephiſia obiter dicta ſunt, partim ut oſtenderemus quot noſtri temporis medicina erroribus inuoluatur, medicis iunioribus Auicennã in illa principem ſtatuentibus, & multa quæ idem Auicenna ſcripſit ſine ullo rationis examine pro uero admittentibus, quemadmodum de Montagnana medico ſuo tempore illuſtri paulo ante ſignificauimus: partim ut tibi unà manifeſtaremus id quod etiam ab initio inſinuauimus, difficillimũ eſſe quid ſit ixias apud Auicennam, & medicos iuniores illum ſequẽtes indicare: quandoquidem Auicenna in hoc ueneno uidetur ambiguus, modo uiſcum, modo thephiſiam, id eſt, gummi rutæ montanæ ipſum appellãs. Vnde & quidam recentiores de uenenis tractantes, duo capita faciunt ad Auicennæ imitationem, alterum de aucupum uiſco, quod uenenũ non eſt, uel ut ſit, non tamen ixias, de quo uidetur Auicenna capite De uiſco agere uoluiſſe: quandoquidem non modo eadem ſigna, licet non omnia in uiſci notat potione, quæ Dioſcorides in hauſtu ixiæ ueneni, ſed etiam eadem ferè remedia contra ipſum ſcribit: alterũ de gummi rutæ ſylueſtris, ſiue montanæ, quod gummi nuſquã terrarum inuenitur. Eſt enim error, ut diximus Auicennæ, quẽ illi ijdem, quos ſtatim antea tetigimus, medici recentiores in ſuis de uenenis tractatibus animaduertentes,

tentes, fatentur gummi rutæ agrestis esse gũmi tapsiæ. Verũ isti præter uiolentã expositionem, quia tapsiam rutam agrestem nominari apud nullũ autorem quod sciam, nisi apud Auicennã legitur, in alterũ multo maiorem incidunt errorẽ, in illam uidelicet contradictionẽ, quã nuper Auicennæ obiectauimus. Gummi enim tapsiæ, ut inquit Dioscorides, purgat potenter superius & inferius, adeo ut iuxta eundẽ Dioscoridẽ dosis, quæ drachmã unã excedit, sit periculosa: Gummi autẽ rutæ agrestis, de quo IIII Canone inter uenena Auicenna agit, intus assumptũ, uim habet retinendi omnia quæ currunt ex utrisq; uijs, ut ijsdem uerbis Auicenna testatur.

DE TVRBIT.

DE turbit autem de quo in chirographo quæris, difficile est etiam quo nomine apud Dioscoridem censeatur determinare. Turbit enim est nomen barbarum: Barbari autẽ autores de ipso uarie loquunt. Aliud siquidem de ipso scribit Serapio, aliud Mesues. Quare si à me petas quid sit apud Dioscoridẽ turbit à Serapione descriptũ, possum tibi sine aliqua hæsitatione respõdere esse tripoliũ, licet hoc nomẽ apud Serapionẽ allegãtem in eo Diosco: sit deprauatũ: Nam quæ de tripolio Diosco: ac Plinius scripserũt, quod in maritimis nascit locis ubi allidit unda, neq; in mari, neq; in sicco, folio isatidis crassiore, palmeo caule & mucrone diuiso, radice alba, odorata, calida gustu, et reliqua. Hæc eadẽ Serapio de turbit scribit, qd' caricamũ uitiose, ut diximus, pro tripolio nominat. De quo uel codicis, uel autoris errore minus sit admirandum, quando & apud Pliniũ non tripoliũ sed trifoliũ potius corrupte legitur, adeo ut Simon dubitauerit, an sit idem caput de trifolio apud Plinium, & de tripolio apud Dioscoridem, & de turbit apud Serapionem. Pandectarius autem duo capita scripsit, alterum de tripolio secundum Dioscoridem, alterum de turbit secundum Serapionem: quasi turbit

apud

apud Serapionem sit aliud à tripolio apud Dioscoridem: qui forte error Pandectarij, unà cum Simonis dubitatione, inde etiam habuere occasionem, quoniam in latino Dioscoride, cuius uerba citat Pandectarius, scribitur tripolium habere folia similia apio: Cum tamen uerius Dioscorides tradat esse similia isatidi herbæ, hoc est, illi quam uulgo guadum appellamus, quæ in usu tinctorum celeberrima est. Apud Serapionem autē hæc similitudo neq; ad apium, neq; ad isatidem refertur, sed ad quandam plantam, quæ arasatis nominatur. Quod uerbum puto apud Arabes esse corruptum, & pro isatide, arasatin scribi, sicuti etiam apud Plinium non folio isatidis, sed folio satis crassiore palmo itidem uitiose scriptum inuenitur. Qui quidem locus fuit à me pridem in libro De Plinij atq; aliorū medicorum erroribus castigatus. Si autem à me quæris quid sit turbit, quod describitur à Me-

Turbit. sue, apud Dioscoridem, dicere oportebit, turbit illud Mesue non esse tripolium apud Dioscoridem, sed radicem alicuius herbæ habentis succum lacteum acutum, ex genere tithimalorum, seu lacticinorū, ut iuniores medici loquuntur. Tale enim est turbit, quod describitur à Mesue, nō habens folium simile isatidi, sed ferulæ potius: hæc enim sunt eius uerba, ut

» nosti: Turbit est radix herbæ, cuius folia sunt sicuti folia feru

» læ, minora tamen, & est ex habētibus lac. Quo circa Actuarius, grauis apud Græcos autoritatis medicus, multum tamen Galeno ac Paulo ætate posterior, qui multas Arabum medicinas illorū nominibus memorat, inquit turbit à Barbaris uocitatum esse radicem plantæ, quæ à Græcis pitiusa uocatur. In qua etiam opinione quidam alij Græci præter Actuarium fuisse uidentur, qui capite De pitiusa apud Dioscoridem, ubi de radice fit mentio, uerba illa interseruerunt, quæ non puto esse Dioscoridis, sed glossema potius ὃν καλοῦσιν τούρβιτ, id est, quam radicem scilicet pitiusæ uocant turbit.

Sed

Sed contra hoc est quod hæc eadem radix à Serapione non turbit, sed sebram, id est esula nuncupatur: quod palàm fiet cōferenti ea quæ Serapio de sebram ex Dioscoridis atque Galeni pariter scripsit autoritate, cum hijs quæ ijdem Græci autores de pitiusa prodiderūt. Quāuis Auicēna capite De sebram aliud potius uideatur describere, quàm radicem pitiusæ: Imò si uerba Galeni libro .VIII De simplici medicina in pitiusa attendimus, & alia comparia secundo Canone, capite De mezetegi ab Auicenna scripta, liquidò apparet, quod mezetegi apud Auicennam sit pitiusa apud Dioscoridem: ita quod necessarium sit alterum duorum, uel sebram non esse esulam apud Auicennam, intelligendo per esulam radicem illius herbæ quam Græci pitiusam uocant, uel Auicennam in duobus capitibus secundi Canonis de eadem radice fuisse locutum, scilicet capite De sebram, & capite De mezetegi. Eadem eiusdem medicinæ repetitio superflua est apud Serapionem: Nam capite De tithimalo ultimo loco nominat speciem tithimali quæ dicitur ptia: uult autem dicere pitiusa: eadem enim de ea scribit quæ de pitiusa Dioscorides. Paulò infra aliud caput scribit De sebrā, & in eodem allegat Dioscoridem: quasi sebram alia sit à pitiusa medicina. Sed neque illorum opinio est omittenda, qui putant turbit esse radicem herbæ, quam uulgo soldanā nominamus, passim in locis maritimis prouenientem. Hanc tamen opinionē esse falsam nos ita probamus: Soldana herba, uel eius radix non est turbit à Serapione descriptū, quia illud turbit est tripoliū apud Dioscoridē, & habet folia similia isatidi, ut nuper ostēdimus: Soldana autē herba nō est tripolium apud Dioscoridem, sed ad aliud caput refertur, ut mox ostendemus. Item soldana herba habet folia quadantenus hederæ similia, uel aristolochiæ rotundæ, turbit autē à Serapione descriptum: Sicuti etiam tripolium apud Dio-

ſcoridem habet folia ſimilia iſatidi. Eadẽ ratione probatur ſoldanã herbam non eſſe turbit deſcriptũ à Meſue: quoniã iſtud turbit habet folia ſimilia ferulæ, ut etiã antea dictũ eſt: ſoldanæ autẽ folia ſunt omnino à ferulæ folijs differẽtia. Simili argumento in libro De morbo gallico cõtra Gentilem probauimus, ſoldanã herbã nõ eſſe cachilem apud Serapionem: quoniã cachile ſecundũ eundẽ Serapionẽ habet folia naſturtij, quæ nullam præ ſe ferunt foliorũ ſoldanæ ſimilitudinem. Hic autẽ uberioris doctrinæ gratia ſuperadjũgimus autores Arabes, ſoldanã herbam neq; ad caput De cachile, neq; ad caput De turbit retuliſſe, ſed Græcorũ imitatione ad caput De caulibus. Eſt enim ſoldana herba uulgo à nobis dicta, illa quã Dioſcorides atq; Galenus braſſicã marinam appellant: quod liquidò apparebit, ſi quis inuicẽ contulerit ea quæ in herba ſoldana oculis intuemur, & quæ de braſſica marina Dioſcorides ſcribit. In hac tamen herba mihi uidentur autores Arabes eatenus aberraſſe, quatenus de caule domeſtico atq; ſylueſtri, ac ſubinde marino eodẽ capite continuatim tractauerũt, tanq; hæ omnes forent eiuſdẽ generis proximioris ſpecies, quod de ſylueſtri qdẽ atq; domeſtico caule cõcedi poſſet: quoniã tantũ ſatiui atq; ſylueſtris differentijs diſtant: De marino autẽ caule nequaq;, qui omnino ab alijs duobus diuerſificatur, ut nõ modo Dioſcorides, ſed etiã Galenus teſtificantur, quorũ autorũ ſententia braſſica marina, & braſſica ſatiua, uel etiã ſylueſtris æquiuoce dicuntur. Putaſſe autẽ Arabes caulem ſatiuũ atq; ſylueſtrem, ac præterea marinũ quandã habere inter ſe non modo figuræ, ſed etiã naturæ affinitatẽ, eo cõſtat argumẽto, q; omnes eodem, ut diximus, capite cõplectunẽ. Et præter hoc etiã uerba Serapionis idem oſtendunt, qui de caulibus marinis ita ſcribit: Marini caules ſunt lõginquiores à ſimilitudine domeſticorũ, quàm ſcilicet ſint caules agreſtes. De illis eñ ſtatim

Cachile.

Soldanam eſſe braßicam marinam.

tim antea locutus erat. Auicēna insuper tres hasce species etiā effectuū cōmunitate cōsociat, ut cū II Canone De caulibus scribit in hūc modū: „ Syluestris, marinus, ac domesticus maturat phlegmones & duritias. Quiqdē effectus à Dioscoride cauli satiuo atq; syluestri ex parte assignat: marino autē cauli à nemine adscribit, & nulla experiētia cōprobat. Verior autē est Græcorū opinio à nobis tacta, q caulis agrestis atq; satiuus tantūmodo sint figura, colore, & naturæ proprietatibus similes, nisi q agrestis est albior & calidior, & siccior, sicuti omnes aliæ plātæ syluestres sunt in eodē genere satiuis, secundū has duas qualitates, ut ingt Galenus, fortiores: marina aūt brassica penitus ab illis ambabus euariat. Hæc ideo in Arabicis autoribus notanda cēsuimus, ne quis putaret nos soldanā herbā, ut illi fecerūt, forte qd esset apud Dioscoridē atq; Galenū brassica marina nesciētes, inter brassicarū species cōnumerare. Sed quoniā multa interseruimus ut te pleniori officio demereremur, iam ad illud redeamus de quo præcipue ab initio quærebat, qd sit turbit apud Dioscoridē. Forte aūt in tanta tum Arabū autorū, tum etiā Latinorū super hac medicina opinionū diuersitate, melius quæreret qd sit apd' Dioscoridē radix illa quā pro turbit officinæ uendūt. Ego qdē diu multūq; laboraui, ut herbā uirentē uiderē, cuius radix turbit nūcupat. Nā qui radicē tantū aridā ad nos afferūt, neq; ubi nascat, neq; quali folio aut flore turbit insigniat sciūt dicere, nisi q unus tantū pharmacopola id mihi de flore turbit est testatus, qd' de folio tripolij scribit Dioscorides, q uidelicet mane candidus, meridie purpureus, uespere phœniceus appareat. Qd' si mihi fuit uere relatū, pculdubio turbit, quo nos utimur, est tripoliū apd' Dioscoridē. Sed quoniā hoc de flore miraculū uix forte ipsi Dioscoridi credat, nedū alicui pharmacopolæ, omnino satagendū, ut foliū ipsum uiride inspiciamus, & an sit folio isatidis,

aut ferulæ simile, uel etiam neutro, diligẽtius cõsideremus: Fieri enim potest, ut radix illa qua utimur neq; sit turbit Mesue, neq; etiam turbit Serapionis, tantã uideo in hijs rebus incuriam, quæ sunt in usu frequentissimo medicorũ. Siquis enim dixerit esse turbit Serapioni, illud obijcere possumus, quod turbit apud Serapionem est idem quod tripoliũ apud Dioscoridem: Radix autẽ tripolij secundum eundem Dioscoridem odorata est. Qua uero nos utimur pro radice turbit omnino caret odore. Si uero alter asserat hanc esse turbit descriptum à Mesue, cum sit illud turbit secundũ eundẽ Mesuen ex genere habentiũ lac, seu lacticiniorũ, hoc est earum plantarum quæ habent lac maxime acutũ, interrogabimus ipsum, quidnam tandem erit ex hijs quæ à Dioscoride uel Serapione describuntur, an aliqua species tithimalorum; Sunt autem septem uel octo, sed nulla earum esse potest turbit à Mesue descriptũ: Nulla siquidẽ ex illis habet folia similia ferulæ, qualia habet turbit à Mesue designatũ, ut constat ex Dioscoride & Serapione, singulas tithimalorum species per folia ac flores, & reliquas proprietates describentibus. Sed neq; lathiris est, quam iuniores medici cataputiã minorem uocãt. Auicenna autẽ mendanã, ut constat ex hijs quæ de lathiri Dioscorides, & de mendana Auicẽna similia scripserũt, neq; peplios, de qua Dioscorides agit inter alias quæ lac acutũ emittunt: Huius enim radix inutilis est, ut inquit Dioscorides, & de hac quoq; Auicenna agit secundo Canone, sub nomine bebilis, capite diuerso à capite De turbit: eadẽ ratione neq; peplion, id est, portulaca syluestris. Nam hanc quoq; Auicẽna secundo Canone bilomon nominat. Translatio autẽ librorũ Hippocratis De regimine acutorũ Feliciniũ uocauit, & nõ radice, sed folio uel fructu ad usum medicinæ adhibetur. Habet etiam folia similia portulacæ, unde illi nomẽ, non autẽ ferulæ, sicuti turbit descriptũ à Mesue

502

ſue. Deniq; per ſingulas ſpecies earũ plantarũ, quæ ſucco la cteo & acuto manant, diſcurrendo, non uidetur cuiq; earũ deſcriptio turbit, quæ apud Meſuẽ reperitur cõuenire. Forte autem neq; uere ſcribitur à Meſue, turbit eſſe è genere earum quæ lac habent. Siquidem hic idem autor inquit mezereon eſſe plantam lacticiniorũ maiorẽ, quæ tamen planta ab Arabibus mezereon nominatur, eadẽ à græcis Chamælea uocatur, ut cõſtat cõferenti caput De chamælea apud Dioſcoridem, cum capite De mezereon apud Serapionẽ, & etiã apud Auicennã, niſi quod Auicenna etiam ipſe, licet ſub nomine mezereon, chamæleam deſcribat, quam conſtat non eſſe de numero lactariarũ, ſiue lacticiniorũ, inquit mezereon eſſe lacticiniũ magnũ, ut uideantur Arabes, Auicẽna præſertim ac Meſues, capite De Mezereon in duplicẽ errorẽ incidiſſe, & quod mezereon, quæ à Græcis chamælea uocatur, inter lacticinia poſuerunt, & quod chamæleontẽ album & nigrũ cum chamælea ſiue mezereon confuderunt. Nam Meſuem quoq; non fuiſſe ſecundi huius erroris expertẽ probari poteſt ex hijs, quas ipſe mezereon in fine capitis tribuit proprietates, quas non chamæleæ, quam Arabes mezereon uocant, ſed chamæleõti potius albo uel nigro Dioſcorides aſſignauit: Quæ enim de mezereon Meſues ſcribit, quod interficit lumbricos, & quod collutio ex aceto eius cõfert dolori dentium, & quod fit unguentũ ex eo ad ſcabiẽ bonũ, & linimentũ ex eo & ſulphure delet morpheã, albaras & lentigines, ſunt ferè proprietates, quæ chamæleonti albo & nigro, nõ autẽ chamæleæ, id eſt mezereon à Dioſcoride tribuũtur: Serapio uero etſi capite De mezereon ſimilem fecerit cõfuſionem chamæleontis, & chamæleæ, ut cum de ixia uerba faceremus oſtendimus, in eo tamen magis eſt quàm Meſues Auicenna probandus, quod mezereon haudquaq; fecit ex genere lacticiniorũ: & qui uerũ mezereon, hoc eſt chamæleã

agnoſcũt, ſciunt eã non habere lac. Dixi autem uerũ mezereon quod à Græcis chamælea dicitur, quia apud nõnullos Arabes, Ioannẽ ſcilicet Serapionẽ, ueluti Simon annnotauit, mezereon eſt mirdane, uel mendane: quæ autẽ mendane ab Auicenna uocatur, eſt lathiris apud Græcos, & catapuria minor apud medicos iuniores, quã certũ eſt non eſſe mezereon neq; ab Auicẽna, neq; à Serapione, neq; etiam à Meſue deſignatũ, ut ſatis conſtare ex uarijs deſcriptionibus arbitramur. Et quia aliud caput de mẽdane, aliud de mezereon Serapion atq; Auicenna ſcripſerũt: non ſolent autem autores Arabes duo capita, ſed unũ tantũ de eadem ſimplici medicina ſcribere, niſi forte nominũ uarietate decepti, quæ una ſit geminã eã crediderint: Nam ꝙ de Auicẽna ſupra dubitauimus, ne forte de eſula duobus capitibus egerit, & capite de ſebram, & altero de mezetegi, hunc liquidò errorẽ in Serapione deprehẽdimus, q capite De tithimalo ultimo loco nominat ſpeciẽ tithimali, qui dicitur ptias, uult autẽ dicere pitiuſa, cuius radicẽ quidã eſſe turbit, ut ſupra oſtendimus, exiſtimauerũt. Et paulo infra aliud caput ſcribit de ſebram, in quo eaſdẽ tribuit ſebram proprietates, quas pitiuſæ Dioſcorides, neq; meminit ſe de eadem planta etiã inter ſpecies tithimalorũ fuiſſe locutũ. Supra autẽ diximus, ut ad id propter quod hæc omnia ſubiunximus reuertamur, turbit apud Serapionẽ eſſe tripoliũ apđ Dioſcoridẽ, qui qđẽ Serapio neq; ipſe mezereon, ſicuti neq; tripoliũ Dioſcorides lacticinijs annumerauit. Simon autẽ Genuenſis in litera L, ubi de lacticinijs facit mentionẽ, etiã tripoliũ inter iſta collocauit: Quia eñ Meſues ponit turbit inter lacticinia, turbit autẽ apud Serapionẽ eſt planta quã Dioſcorides uocat tripolium, neſciens Simon hoc nomen turbit apud duos autores æquiuoce dici, apud alterũ de planta habẽte lac, & folia ferulæ ſimili; apud alterũ de planta carẽte lacte, & foliũ iſatidi,

Mendane.

tidi,id est guado simile gerenti, propter uerba Mesue de turbit, tripoliũ quoq; inter lacticinia cõnumerauit. Vide quot difficultates, & q̃dẽ inexplicabiles, occurrũt medicis iunioribus, Arabũ autorũ doctrinã sequẽtibus, ob eorundẽ autorũ nõ modo à Græcis, sed etiam à seipsis discordantiã. Quare nulla alia inter tot, quæ de simplicibus medicinis habent ambiguitates relinq̃t uia, nisi ut ad sensum iudicẽ cõfugiamus, ut si plantã uirentẽ habere possimus, cuius radix pro uero turbit affert, nunq̃d sit ex genere lacticiniorũ, uel alia, discutiamus.

DE BVGLOSSA.

DE buglossa autẽ, de qua quæris, an ea q̃ua pro buglossa utimur sit uera buglossa, si tibi quod sentio respondero, uereor ne sicuti tu admodũ docte dubitasti, ita ego nimiũ proterue uidear uniuersam nostri temporis medicinã euertere: Nã si probare cõtendero, buglossam, quã medici iuniores ad usum medicinæ adhibẽt, nõ esse uerã buglossam, cur etiã inquiet aliquis, lactucã qua uescimur, uerã esse lactucã non inficiaris? Non ita tamen sumus animati: absit enim à nobis tanta temeritas, ut omnia iuniorũ medicorũ placita uelimus demoliri. Sed sicuti multa eorũ probanda cẽsemus, ita plura sunt in quibus autores ueteres magis sequendos iudicamus, atq; in illis præsertim, in quibus ĳdẽ medici iuniores inuicem uidentur dissentire. De boragine Simon Genuen
„ sis in litera B ita scribit: Borago herba nota cibo apta, & Borago.
„ medicinæ, & flos, & folia, & semen buglossa dicitur, species
„ eius syluestris. Non reperio aliquẽ autorẽ autenticũ, facien
„ tẽ capitulũ de utraq;: si scribit de una, nõ scribit de alia. Hæc ille. Pandectarius aũt aliter sentit: nã II capite scribit alterũ de boragine, in quo allegat Dioscoridẽ: alterũ de buglossa, in quo citat Serapionẽ ex eiusdem Diosc: autoritate de bu
· glossa loquentẽ. Mõtagnana uero in q̃dã cõsilio scribit hæc
„ uerba: Borago aũt nõ placet, q̃a planta multũ uentosabilis,

&

" & uentositiua, quod ostēditur propter multitudinē eructu" ationū quas efficit: Et licet ponatur temperata, quia est spe" cies buglossæ, quæ temperata est, de ea parum ab autoribus" scribitur, & plura de ea creduntur, quàm ratione & autorita" te uerificari possint: Auicenna tamen de ea nihil dixit. Vide quanta sit istorum autorū discordia: Alter dicit nullum autorē de utraq;, scilicet de boragine & de buglossa loqui: Alter super ambabus herbis citat Dioscoridem: alter facit buglossam speciem boraginis syluestris: alter boraginē buglossæ tanq; generi subijcit. Auicenna quoq; secundo Canone, capite De lingua bouis notat sui temporis medicos, qui non uera buglossa uterenē, sed alia quæ non habet easdem utilitates. Quare in tanta medicorū tum latinorū, tum etiam Arabum de herba buglossa controuersia, quid mihi uideatur aperiam. Primum illud pro confesso habetur, buglossā græco interpretamēto linguæ bouis assimilari. Duæ autē sunt herbæ linguæ bubulæ, atq; ideo etiam inuicē similes: altera à nobis lingua bouis, altera borago nominatæ: sed duæ quoq; herbæ itidē linguæ bubulæ similes celebranē græcis nominibus apud Græcos: altera buglossum, altera crission ab eisdē Græcis nūcupatæ: adeo ut minime dubitē duas illas herbas, quarū alterā linguā bubulam, alterā boraginē sermone nostro uocitamus, ad duo capita apud Dioscoridē debere referri: quorū alterū est de buglosso, alterū de crissio: Nam & hoc propter magnā quam habet cū buglosso similitudinē, buglossum magnum pariter à Græcis appellatur. Verum diligētius considerantibus descriptio buglossi apud Dioscoridem plus boragini cōuenit: descriptio autē crissij, siue buglossi magni plus alteri quadrat, quā nos uulgo buglossam seu linguam bubulam nominamus: siquidē idem Dioscorides inquit folia crissij esse longiora folijs buglossi. Quanq; apud Pliniū, qui crission libro XXVII, capite VIII

Buglossa unde dicta.

ferè

ferè eodem modo quo Dioſcorides deſcribit eandem criſſi-
on habere folia non longiora bugloſſo, ſeu ut ipſe interpre-
tatur, lingua bouis, ſed potius minora ſcribatur. Quę puto
errorem ex uocabuli græci ſimilitudine, & codicis mendo
quem Plinius habuit, contigiſſe: quoniam pro macrotera,
quod uerbum ſignificat longiora, microtera, id eſt minora
ſcriptū inuenit. Ego uero in multis codicibus græcis non ſo
lum impreſſis, ſed etiam manu ſcriptis apud Dioſcoridem
μακρότερα, id eſt longiora, non autē μικρότερα, id eſt, minora re-
peri. Liquidò autē ſenſui ſubijcitur, folia herbæ illius, quæ
uulgo bugloſſa dicitur, eſſe folijs boraginis longiora. Item
idē Dioſcorides inquit, in ſummo caule criſſij eſſe capitula
purpurea, quæ ſoluuntur in lanugines, quod etiam in herba
bugloſſa à nobis appellata uiſu deprehenditur, contrà in bo
ragine capitula cerulea, non autē purpurea conſpiciuntur.
In autore autem De ſimplici medicina leguntur hæc uerba:
» Bugloſſam Romani linguā bubulam, Lucani corago, na
» ſcitur locis cultis & ſabuloſis. Forte autē pro borago uerbo,
corago uitioſe ſcribitur, aut nomen coraginis una litera uari
ata eſt in boraginem uerſum. Quod autē inquit naſci locis
cultis & ſabuloſis, hoc idem de ſuo bugloſſo Dioſcorides
tradit. Pandectarius quoq;, ſi qua eſt huius hominis autori-
tas, in litera L liſinaltaur, quod nomen apud Arabes ſignifi-
cat linguam bouis, ipſe boraginē interpretatur. Quare forte
melius fuerit, cū bugloſſam, de qua Dioſcorides, Galenus,
& autores Arabes utrunq; allegātes, ad uſum medicinæ ad-
hibemus, boraginem potius quàm illā quæ paſſim bugloſ-
ſa nuncupatur recipere. Atq; ita falſum erit id, quod Monta
gnana exiſtimauit, Auicennam nihil de boragine dixiſſe:
nā niſi mea me fallit opinio, caput De bugloſſa, ſeu lingua
bouis apud Auicennam eſt caput De boragine, ſicuti etiā
apud Serapionē: Falſum etiā erit id quod Simon ſcribit, qui
putauit neminem autorem de utraq; herba ſimul ſcripſiſſe.

Siquidem Dioſcorides apud Græcos, & Plinius apud nos, tam de bugloſſa, quàm etiã de criſſio fecere mentionẽ. Negari autem non poteſt quin borago ſit alterum duorũ apud Dioſcoridẽ, aut criſſion, aut bugloſſum, ab hijs præſertim, qui boraginem bugloſſæ, uel bugloſſam boraginis ſpeciem confitentur, quãdo & Dioſcorides ipſe criſſion habere folia ſimilia bugloſſo, & bugloſſum magnũ uocari teſtificatur. Si tamen borago ſit criſſium apud Græcos, uerũ erit quod à Montagnana ſcribitur, tam multa de boragine à iunioribus medicis temere prædicari: Nam Dioſcorides hoc tantũ de criſſio retulit: quod ſi radix eius alligatur ſuper locũ dolentem, ſedat dolorem. Plinius autem, quod herba aut radix alligata ſanat dolores uaricum. Quare medici iuniores utrũ uelint acceptent, aut quod borago ſit uera bugloſſa, ut nos opinamur, aut quod eius herbæ uſus non ſit ad illa utilis, ad quæ ipſi arbitrantur.

DE CICERBITA.

CICERBITA autem, de qua etiam ſcire cupis, eſt & ipſa ſicuti borago, etiam in hoc uſu Callimachi carmine inclyta. Eſt enim illa quam Theſeo apponit ruſtica illa Echate, ut Plinius meminit. Verũ in operibus medicinæ minus hodie celebrata: quia forte medici iuniores non nouerunt quo nomine apud ueteres autores, qui de medicina ſcripſerunt, nuncupetur, atq; ideo neſciunt eius utilitates, quod nos nunc indicabimus. Dioſcorides ipſam ſonchum nominat, & à Romanis cicerbitam aſperam uocari teſtificatur: quãuis hoc nomen, ut pleraq; alia Romana uocabula apud Dioſcoridem ſit deprauatũ, quia non cicerbita aſpera, ſed circita aſpra in græco codice uitioſe legitur. Idcirco autem à Romanis aſpera fuit cognominata, quia ſpinoſa eſt cum inueteraſcit. Græci ſanè adhuc herbam, quam nos latine cicerbitam nominamus, uulgo ſonchum appellãt, ut mirandum *Sonchus.*

ſit Simo-

sit Simonem Genuensem, qui multa herbarum uocabula à græca herbaria didicit, quid tamen esset sonchus apud Græcos ignorauerit: nam de ipsa meminit in litera S, & adducit uerba Dioscoridis de soncho, quæ tamen herba sit, aut quo nomine censeatur apud nos, dicere prætermisit: Neq; minus admiratione dignũ, Plinium huic herbæ, tam in usu cibario frequenti, latinum nomen non reddidisse: nam & ipse libro XXII, capite eiusdem numeri, quam nos uulgo cicerbitam nominamus, græco uocabulo sonchum appellauit, atq; ita ipsam descripsit, ut dubitari non possit sonchum apud Græcos esse herbam, quã Latini cicerbitam uocant. Sed præterea idem Plinius unà cũ Dioscoride, tot huius herbæ usus enumerat, ut me aliquando pudeat nostri tẽporis medicorũ, qui tantũ illa remedia probant, quæ magno impendio parantur, quibus meliora aliquando pauperrimus quisq; cœnat: ferè tamen, de quo nos etiã magis pudere oporteat, non Indicas atq; Arabicas, siue externi orbis quærũt medicinas, sed quas natura illa omniũ rerum parẽs uulgo etiã exposuit. Mustela pugnatura contra serpentes pastu se cicerbitæ munit, atq; inter pugnandum eodem crebro repetito se refouet. Compertum est hoc apud multos, qui dimicationem consertam uidere. Nos theriacam contra uenena ab Aegyptijs magno emimus pretio, cuius potissimam partem, quã basim uocamus, illi adhuc ignorant, præter multa alia simplicia medicamenta, ad eandem compositionẽ necessaria, quæ nostra hac ætate neq; à Græcis, neq; à Latinis, nedum à Barbaris cognoscuntur; quorũ etiã uel unius defectus, si Galeni medicorũ principi credimus, potest totam compositionẽ corrumpere. Naturæ uero opera sunt absolutiora inuentu faciliora, nisi ob hoc ipsum uilescerẽt. Sonchum autẽ, siue cicerbitã, cuius occasione hæc interposuimus, magnã habere cõtra uenena, sed præcipue scorpionũ efficaciã testant tum Diosco: apud

Græcos, tum etiam Plinius apud nos, & ex recentioribus Conciliator, qui lactucellam, per quam ut puto cicerbitam intelligit, quæ ut etiã inquit Plinius, lactucæ similis est, nisi spinosa foret, septem alijs herbis annumerat, quæ theriacæ æqualem habent contra uenena potestatem. Atq; insuper Auicenna apud Arabes, si modo cicerbita sit herba, quam ille II Canone taraxacon nominat, ut scio plerosq; ætate nostra medicos celeberrimos, ac præsertim Gerardum Veronensem existimasse. Nolo enim ego nunc de isto decernere, qui dudum opus ad hoc ipsum destinaui, ad declarãdum scilicet nomina Arabica, quæ II Canone apud Auicennã scripta inueniuntur. Quod idem opus forte maturius absoluemus, quando te hoc quoque non minus cupere, quàm illa quæ nuper à nobis explanata sunt, intelleximus. Si tamẽ tuam in hac re auiditatem plusculum fuerimus commorati, æquo animo patieris, futurum illud maxime sperans, quod tibi in hac epistola contigit, si modo epistolæ nomen meret, quæ ferè ad uoluminis magnitudinẽ excreuit, quæ quanto tardius, tanto maiori cum fœnore est tibi reddita. De cicercia reliquum est, quo tuis quæsitis omni ex parte satisfiat, ut etiã de cicercia respondeam, hoc leguminis genus uulgo

Cicercia. cicerciam nominatũ à Plinio libro XVIII, capite XII, cicercula nuncupatur à Theophrasto libro IX De plantis, & à Galeno eundem Theoprastum allegante, libro II De alimentis, lathiron: hoc enim uerbum Theodorus, græce latineq; doctissimus, in translatione Theophrasti cicerculam interpretatur. Vale Ferrariæ, Calendis Februarij. M. D. IIII.

FINIS.

NICOLAI

NICOLAI LEONICENI DE DIPSADE, ET PLVribus alijs serpentibus, opus ad illustrissimam D. Lucretiam Ferrariæ ducem.

NIHIL est quod libẽtius arripiam, quàm illas quæ mihi offeruntur quotidie iuuandæ mortalitatis occasiones. Vnde hijs quoque obligatũ me sentio: qui superioribus annis ad scribendum de tiro & uipera uel contradicẽtes excitarunt. Quare Lucretia dux Ferrariæ inclyta, ad tuorum erga me beneficiorum cumulum hoc quoq; accessit, quod etiam de dipsade serpente, tam uiperæ simili ut difficile sit internoscere, ut dictarem aliqua prima dedisti causam. Nam per Herculem Strozam poëtam insignem tibi familiarem, cuius nutu pridem gymnasium philosophorũ ac medicorum gubernabatur, eisdem professoribus de ea serpente quæstionem quænam esset, aut qualis proponi iussisti: Es enim, ut omniũ semper uirtutũ, ita bonarũ artium, & medicinæ præsertim, apprime studiosa. Huius tui studij, & propensæ in hanc maxime facultatem humano generi salutarem amplificandam uoluntatis, ego testis optimus esse possum, quem aliquando magnæ etiam mercedis sponsione hortari non destitisti, ut omnia Galeni de medicina uolumina latina facerẽ, quod opus iamdudum à me inchoatum, sed postea propter temporum calamitates intermissum, forte si ætas suffecerit, tuo mihi fauore aspirante complebitur, aut saltem magna pars eius & potior conficietur. Nunc quod instat agamus, effigiem dipsadis atq; naturam, quã nosse cupis, & qui conueniat cum uipera, quique differat, manifestemus, rem tibi, ut spero, futuram non iniu-

Hercules Stroza.

cundam, medicis autem admodũ scitu necessariam: ne quærentes uiperam ad theriaces compositionem, decepti similitudine dipsadem capiant. Quem quidem errorem recentioris ætatis medicis suspicor contigisse, anteꝗ̃ à nobis quid esset tirus aut uipera indicaretur. Sed & hunc & plures alios ad cognitionem serpentium attinentes, contra autores barbaros, qui hanc quoq; medicinæ partem, sicuti & omnes alias infinitis penè mendacijs deprauarunt, hoc eodem opere sumus demõstraturi, sumpto à uipera initio, quæ magnam habet, ut diximus, cum dipsade similitudinem. Erit autem tãto in dipsade inuestigatio difficilior, ꝗ̃ in uipera fuerit aut etiam futura sit, quanto dipsas non habet aliquam naturæ proprietatem, per quam possimus ipsam ab alijs serpẽtibus omnibus quemadmodum in uipera fecimus separare, atq; ad eius notitiam certam atq; indubitabilem peruenire. Falluntur enim, qui putant alia uia melius ꝗ̃ illa qua nos incessimus, quæ serpens sit uipera, & quo nomine uulgo nuncupetur manifestari. Nam ex eis quæ Auicẽna scribit libro v, capite De uiperis ad theriacæ compositionem recipiendis, nemo quid uipera sit facile dijudicauerit, tum propter sermonis, qua ubiq; ferè Auicẽna, siue eius interpres utitur, obscuritatem, tum quia pleraq; etiam inibi scripta possunt falsa existimari, si cum hijs conferantur, quæ de eisdem serpentibus antea Galenus scripserat libro suo De theriaca ad Pisonem. Quem uidetur de eodem antidoto Auicenna scribens uoluisse interpretari: licet multa peruerterit, quemadmodum statim sumus ostensuri. Galenus siquidem eo quo diximus De theriaca ad Pisonem libro, uult uiperas habere caput & totum corpus latius, nõ autem subtile collum atq; minutum, ut scribit Auicenna. Quod etiam inquit Auicenna, earum caudas esse curtas, ut eius utar uocabulis, strepitũ facientes in incessu, haud omnino ad illa uerba Galeni congruit,

Dipsas.

gruit, quibus uiperas ad theriaces compositionem exigi præcipit, non habentes caudas inuolutas, necque incessum cũ strepitu, sed tacitum magis atque quietum. Signum quoque quo Auicenna marem distinguit a fœmina in eodem genere uiperarum, non est idem omnino cum eo quod à Galeno ponitur. Galenus siquidem ait, caninos dentes plures esse duobus in fœmina: In mari autem duos tantum. Quod etiã discrimen Nicander, clarus medicinæ uates, eleganti carmine cecinit:

Mas geminis notus uirus ructare caninis
Dentibus: hijs autem fert fœmina uipera plures.

Hanc eandẽ differentiam ex dentibus simpliciter, nõ ex caninis dentibus, ex qbus autores antedictos Auicenna notauit hijs uerbis: Et eorũ signum est, quod masculi in omni latere habẽt unũ dentem, & fœminæ plures. Forte autẽ falsum est, quod mas unũ tantum dentem habeat in omni latere, & fœmina plures, nisi de caninis intelligamus. Fieri enim potest, ut mas etiã plures duobus ex alijs dentibus habeat, qui canini nõ sunt. Nec minus dubitationẽ faciũt quæ postea Auicenna subiungit. Et oportet ut alienenẽ cornutæ uariæ atque aspides. Hæc enim uerba ostẽdũt sensisse Auicennã has etiam serpẽtes esse ex genere uiperarũ, quæ sicuti mares in eodẽ genere & in piscinis degẽtes, & littoribus aquarũ, & mari sint abijciendæ. Subiũgit deinde Auicenna: Et petrosæ omittendæ. Cuius præcepti statim attulit causam, quoniã in eis sunt quercinæ faciẽtes sitim. In qbus uerbis duo sunt errores, alter quod quercinas, hoc est id genus serpentium, quod Græci δρύινας appellant, eò quod in quercuũ radicibus habitãt, facit ex eodem genere uiperarũ, quum tamẽ sint genus diuersum: alter quod quercinas à sitim faciẽtibus nõ distinguit. Quæ sitim facientes ab eodẽ effectu Græce διψάδας nuncupanẽ. Apertius autẽ Auicẽna libro IIII, capite De speciebus serpentiũ *Quercinæ.*

uiperam

uiperam nõ esse speciem, sed genus potius, multas sub se cõ
„ tinens species indicauit his uerbis: Et ordo secundus est de
„ uiperis, quarum species iterum sunt diuersæ. De eis enim
„ sunt uiperæ alelisati, & de eis sunt uiperæ quercinæ, & de eis
„ faciẽtes sitire, & reliquæ quas dicemus. Sed neq; ex hijs quæ eodem libro IIII, capite De morsu uiperarum Auicenna scribit, plus sciat quispiam quæ serpens sit uipera, & quo nomine uulgo cẽseatur indicare: quoniam quæ hic ab Auicenna scribunt signa morsus uiperarũ, partim sunt alijs etiã serpentibus cõmunia, partim ex Paulo male translata. Nam & amphisbena serpens suo ictu facit eosdem quos uipera casus: quemadmodũ non solum Dioscorides & Paulus, sed etiam ipse Auicenna testatur: Nisi q Auicenna in hac serpẽte uidetur ambiguus: Quoniam eam aliquãdo salientem ad duas partes appellat ad Græci nominis imitationẽ: aliquando autem haren aut carenet. Et dicit se existimare q sit ex genere draconum marinorũ. Scytale quoq;, quam corrupto uocabulo Auicenna Scyscetalin uocat, eadem affert mala quæ uiperæ, ut Dioscorides & Paulus aperte significãt: Obscure autem Auicenna, qui colorem Scyscetalis similem esse salienti ad partes dicit: & accidentia esse illa, & curam eius esse illam. Neq; tamẽ propterea Auicennã improbamus, q communia accidentia & uiperæ, & quibusdam alijs serpentibus ponat, quando hoc Dioscorides Paulusq; fecerunt. Sed solum hoc cõuincere intendimus, nõ posse ex hijs, ut nõnulli opinantur, quid uipera sit euidẽter ostendi. Ex alijs quæ idẽ Auicenna de Paulo perperam transtulit, utrũq; nitimur manifestare, & nihil ista conferre ad uiperæ cognitionẽ: & male Auicennã uerba antiquorũ plerũq; interpretari. Inter alia signa morsus uiperarum hoc in primis Auicenna ponit, q aliquando sanguis incipit aquosus, deinde spumosus. Paulus autem, quem uidetur uoluisse Auicenna in hoc imitari, dicit

Scytale.

dicit sanguinem & saniosum humorem primum fluere, deinde oleaginosum, non spumosum, ut Auicenna transtulit.
» Deinde subiungit Auicenna: Postea apparet apostema ca/
» lidum, rubeũ habens bothor, & uesicas sicuti ex adustione
» ignis, & quandoq; perambulat, deinde fit uiride illud apo/
» stema prope morsum & sub ore. Et accidit in uisceribus in/
» flammatio, & in corpore rubedo cum rigore. Paulus autem ait circa morsum fieri tumores subrubeos & liuidos, reliquũ autem corpus decolorari. De ardore in uisceribus neq; Dioscorides, neq; Paulus ullam faciunt mentionem, nisi q Dioscorides, hepati accidere inflammationem insinuat. Paulus quoq; & Dioscorides unà non sanguinis fluxum è naribus sicuti Auicenna, sed gingiuas sanguinolẽtas inter casus qui morsum uiperæ consequuntur, enumerãt. Iam legentes extiment q multa duci possint in controuersiam, si quis uelit ex Auicẽnæ scriptis quæ qualisúe serpens sit uipera, noscere, id cupientibus notificare. Si quis uero eadem, qua nos gradiatur uia, atq; ita paucis ratiocinetur: Sola uipera inter serpentes parit animal, autore Aristotele nõ uno in loco, sed pluribus, marassus serpẽs seu marassi fœmina parit animal, ut sensus ostendit, igitur uipera atq; marassus eadem est species diuersis nominibus apud diuersas gẽtes nuncupata. Neminem puto è numero philosophorũ, qui modestissimũ putant Aristotelis cedere autoritati, contradicturum. Nisi quis forte etiam philosophus dubitauerit maior'ne sit Herodoto fides adhibenda, an Aristoteli. Herodoto inquã, qui uniuersam Græciam suis mẽdacijs infamauit: propter enim ipsum scriptũ est: Et quicquid Græcia mẽdax Audet in historia. Hic autem, nescio an dixerim historiarũ, uel magis fabularum scriptor, hoc quoq; inter cætera fabulatur, serpẽtes esse in Arabia subalatos, qui eodem modo quo uiperæ coẽũt, ac pariunt. Idq; factum solertis naturæ prouidentia, ne si ean *Herodotus fabulator.*

dem habeant, quam cæteræ serpentes, generationem, fiant humani generis internecio: statim in hac ipsa ratione mendacissimus. Nam si uera sit, oportuit eadem naturæ prouidentia basiliscum, aspides, cerastes, hemoroū, hydrum, cenchrida, & plerasq; alias serpentum species: quarum aliquæ non minus noxiæ, aliquæ uero magis etiā quàm subalati serpentes sunt homini exitiales, animal & non oua parere, & marem in coitu, fœminam autem in partu interire: quorū utrunq; de uipera tantum traditur. Quod autem sola inter serpentes animal pariat, etiam ab Aristotele confirmatur. Sed ut alterum quoq; uerum sit, in genere uiperarum marem in coitu, fœminam obire in partu, non tamen Herodotus sua ratione id efficit quod uult. Nam duobus è medio sublatis multi supersunt, cum sit uiperæ partus fœcundissimus, ut quæ una die pariat plusq; uiginti numero, autore Aristotele libro de historia animalium VI. De quo etiam numero Plinius libro X De naturali historia testificatur, nisi q non omnes uel plures uno die, ut ait Aristoteles, sed singulos singulis diebus catulos pari à uipera idem Plinius affirmat. Quam etiam sententiam secutus est in translatione Theodorus, nimius aliquando uerborum Plinij affectator. Ex hijs enim sequitur uiperam esse marassum, seu scorctionem, & non esse. Nam cum sola uipera inter serpentes pariat animal, ut ait Aristoteles, & Plinius quoq; consentit, sequitur necessariò, uiperam esse serpentem, quam uulgo marassum, uel scorctionem nuncupamus: quoniam & marassus fœmina uipera est. Quia autem uipera parit singulos singulis diebus uiginti ferè numero, ut inquit Plinius, marassus autem, quod etiam uisui subijcitur, uno die plures edit in lucem, hac ratiocinatione in secunda figura colligitur, uiperam non esse marassum. Itaq; ex Plinij uerbis, imò etiam Aristotelis, si Theodoro Gazæ interpreti credimus,

sequitur

ſequitur contradictio. Sed uiderint alij quomodo Plinium tueantur. Nos ſummum philoſophum Ariſtotelem facile à tanto errore uindicamus, ſicuti & quoſdam alios eiuſdem philoſophi locos male à iunioribus philoſophis intellectos ſumus hoc ope quãuis aliud agẽtes defenſuri. Verba Ariſtotelis de uiperæ partu ita in græco codice ſcripta inueniunt̃: τίκτει δ' ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καθ' ἕν, τίκτει δὲ πλείω ἢ εἴκοσιν. Quæ nos uerbum ex uerbo ita interpretamur: Parit autem una die ſingulos, parit autem plusq; uiginti numero. Eſt autem ſenſus horum uerborum: non ꝙ ſingulos ſingulis diebus pariat: imò ꝙ una die plusq; uiginti numero, ſingulos tamen, hoc eſt, non binos, aut ternos, aut quaternos ſimul, ſed unum poſt alterum. Quod etiam facit maraſſus fœmina, quæ plures una die, ſigillatim tamen, parere uiſitur. Vtrum autem plures quàm uiginti numero ſẽp una die pariat, uel aliquando pauciores, non puto hoc ex rerum natura conſtare. Fieri enim poteſt, ut ſicuti in pleriſq; alijs animalibus numerus fœtuum non eſt præfinitus, ita neq; in huius ſerpentis partu Ariſtoteles de ipſo non id quod ſemper fiat, ſed potius quod crebro contingat, in animalium hiſtoria ſcribere non dubitauerit. Vnde nulla ex ſcriptis eius recte interpretatis ſequitur contrarietas. Sed neq; ut Herodotus uerum dixerit ſerpentes eſſe in Arabia ſubalatos animal parientes, propterea Ariſtotelis unam tantum uiperam inter ſerpentes animal parere aſſerentis, ſententia deſtruitur: quoniam ſecundum eundem philoſophum alatum & inalatũ non uariant ſpeciem, ut probat primo de partibus animalium argumento formicarum & cicindelarum, quæ in eadem ſpecie & alatæ & non alatæ inueniuntur. Hæc autem obiter dicta ſint tum ad Ariſtotelis, tum ad noſtræ quoq;, quæ maxime Ariſtotelis nititur autoritate, de uipera opinionis defenſionẽ. Nunc ad dipſadẽ redeamus, in qua eadẽ

est quæ in uipera ratio: nam si uelimus eam per uerba Auicennæ libro IIII, capite De serpente faciente sitim, designare, & quæ sit uulgaris nomenclatura hanc scire uolentibus aperire, non minus in hac, quàm etiam in uipera legentis animus hæsitabit, & tanto magis, quanto uidetur Auicenna sibi ipsi in dipsadis figuratione repugnare, cum in capite libri IIII statim antea allegato, dipsadem pingat capite paruo & collo grosso; incipiente curuatura eius ex collo grosso usque ad caudam subtilem: hæc enim sunt Auicennæ ferè ad literam uerba. Et postea subiungit ex quorundam autoritate, formam dipsadis esse formam uiperæ. Et tamen ipse Auicenna libro V, capite quo de uiperis agit, quæ ueniunt in theriaces compositionem, dicit quod uiperæ sunt serpentes capita habentes plana, quæ sunt lata proprie apud propinquitatem colli minuti & subtilis ualde. Quare nō poterit dipsadis forma, siue figura esse forma uiperæ. Siquidē dipsas secundum Auicennam habet caput planum & latum, collum autem minutū & subtile ualde. Præterea dipsadis & uiperarū assimilatio plurimam habere potest apud Auicennā ambiguitatem. Quoniā hic autor, ut supra ostendimus, uult uiperam non esse nomen speciei, sed generis potius multas sub se species comprehendentis. Quare relinquitur dubitatio, cui uiperæ speciei dipsas assimiletur, nisi forte quis dixerit omnes serpentum species, quæ secundum Auicennā sub uiperarum genere continentur, eandem habere formam, ut simpliciter potuerit enuntiare formam dipsadis esse formā uiperæ: quod tamen fatuum est imaginari. Quo etiam concesso alterum æque ridiculum sequitur, Auicennam nihil aliud uoluisse dicere, nisi dipsadem sibi ipsi in forma assimilari: cum secundum Auicennam dipsas sit uiperæ species, ut antea probauimus. Quare quærendum est aliquid, quod ita sit dipsadi peculiare, ut in nullo alio serpentum genere repe-

riatur,

riatur, sicuti parere animal est soli uiperæ inter omniũ serpentum genera proprium. Sed hoc dipsadi peculiare, inquiet aliquis, facile est adinuenire ex uerbis Auicennæ, qui eã sitim facientem nominat: quoniã sitim intolerabilem facit, ut etiã Lucani uersus ostendunt, qui ita scripti apud ipsum leguntur:

Signiferum iuuenem Tyrrheni sanguinis Aulum
Tota caput retro dipsas calcata momordit.
Vix dolor aut sensus dentis fuit, ipsaq; lethi
Frons caret inuidia, nec quicquam plaga minatur.
Ecce subit uirus tacitum, carpitq; medullas
Ignis edax, calidaq; incendit uiscera tabe:
Ebibit humorem circa uitalia fusum
Pestis, & in sicco linguam torrere palato
Cœpit, defessus iret qui sudor in artus
Non fuit, atq; oculos lachrymarum uena refugit.

Qui uero hoc mihi responderit, forte aliquid dixerit, nisi sit idem effectus etiam serpentibus, quæ uiperæ nominantur cõmunes. Conueniunt siquidem uiperæ & dipsades non in forma siue figura solũmodo, quemadmodum uidetur Auicenna existimare, sed etiam in pluribus alijs: & nonnullæ ex ipsis in hac præcipue naturæ proprietate, quod carnium suarum esu uel ictu, quem dentibus ingerunt, sitim inæstimabilem faciunt, adeo ut Galenus dubitauerit idem'ne esset uiperarum ac dipsadum genus, an potius diuersum, ut multi ante ipsum philosophi ac medici uisi sunt existimasse: qui uiperam à dipsade distinxerunt. Idcirco scribit Galenus libro XI De simplici medicina, se in hac ambiguitate Marsos interrogasse: Nunquid haberent aliquod signũ per quod scirent utrunq; genus, dipsadum scilicet & uiperarum discernere. Qui nullũ esse omnino genus dipsadum uiperarũ responderũt, sed eas quæ circa mare & loca plena salsugine uiuerent, carnes habere salsas: Vnde et in Libya plurimas esse

tales: Carere autem illis Italiam propter regionis humiditatem. Hæc quidem Marsi: Quorum si sit uera sententia, paucis possumus propositam soluere quæstionem, ita dicentes: Dipsadem esse uiperam Libycam, siue marassum Libycũ, aut in locis aridis & salsuginosis, qualis est terra Libyæ, degentem. Vt autem ad hanc Marsorũ sententiam facile declinemus, illud præcipue facit, quod Aristoteles Pliniusúe, duo autores in tradenda tum cæterorũ animalium, tum serpentũ maxime historia diligentissimi, nihil, quod sciam, de natura dipsadum scriptum reliquerunt, quasi ea inter uiperas eiusdem generis serpentes tacta: nisi quod Plinius uno aut altero tantum in loco in quarundam medicinarum mentione dipsadis unà cum uipera meminit. Ex quo tamen conuinci nõ potest dipsadem esse speciem à uipera differentem, cum sint uiperæ aliquæ sitim facientes, aliquæ non facientes pro uarietate locorum, in quibus degunt. Et quæ quidem sitim faciunt dipsades cognominantur: quæ uero non faciunt, simpliciter uiperæ nuncupantur, quemadmodum ex uerbis Galeni paulopost sumus demonstraturi. Accedit ad hoc quod Galenus non ausus aperte hanc Marsorum damnare opinionem, tantũ dubitare se dixit, uerá ne omnino, an secundum aliquid falsa forent quæ à Marsis accepisset. Quare & nos sicuti certiorem sententiam super hoc in aliud tempus differimus, ita nunc constanter affirmamus, dipsadem uel esse marassum, in locis aridis & salsuginosis genitum, uel marasso quamsimillimũ, adeo ut difficillimum sit internoscere. Quandoquidem Galenus, tantæ alioquin doctrinæ atq; experientiæ uir, ingenue fatetur se nesciuisse alterum distinguere ab altero: atq; ideo desuper Marsos tanq; assiduo serpentum uenatu peritiores consuluisse. Qui neq; ipsi scierunt, quantumuis in tractandis impune serpentibus exerci-

Dipsadem esse marassum

exercitati, aliam inter uiperas dipsadasq; præterquã ex solo in quo uiuunt differentiam assignare. Subijciam autem eiusdem Galeni uerba, ut forte quispiam non habeat causam me etiam cum risu reprehendendi, usque adeo marassis addictum, qui uelim omnes serpentes ad marassorũ speciem relegare, ut etiam sicuti in uipera, quam probaui esse marassum, uel ut alij nominant scorctionem, nemo me potuit refellere, nisi Aristotelem philosophorum antistitem unà redargueret, ita in dipsade nemo me arguat, nisi Galenum alterum medicorum principem coarguat. Hæc sunt huius autoris libro, quo diximus XI De simplici medicina uerba, ubi de carne uiperarum loquitur: Viperarum quidem caro ad tantam peruenit exiccandi potentiam: quia uero nonnulli ex esu eius in uehementissimam sitim inciderunt, & propterea uiperas illas dipsades nominant: Sunt autem & qui ex morsu earum inquiunt impleri bibentes, sed disrumpi prius quàm sitis sedetur. Propterea Romæ uiperarum uenatores, quos Marsos uocant, interrogaui si quod signum possent me docere, per quod utrunque genus uiperarum inuicem distingueretur. Hij uero nullum omnino esse genus dipsadum uiperarum dixerunt, sed eas quæ circa mare habitant, & circa loca plurimam habentia salsuginem, carnem habere salsam. Vnde & in Libya multas huiusce modi nasci. In Italia autem non esse propter regionis humiditatem. Hæc quidem à Marsis audiui, non tamen possum affirmare si omni ex parte uerum dicant, an secundum aliquid mentiantur. Quod enim in hijs, quæ dixere locis, uiperæ nascantur carnem salsam habentes, mihi uidetur uerisimile, quoniam me non latet carnes animalium ex alimentis transmutari. Non tamen possum quod nullum sit genus dipsadum uiperarum demonstrare. Tutissimum autem est cauere uiperas, quas in talibus locis uenantur,

siue

,, siue ad usum cibarium, siue ad pharmaci compositionem.
,, Quale est istud celeberrimũ, quod omnes medici theriacen
,, nominant. Ex quibus ultimis Galeni uerbis iã discere possunt nostræ ætatis medici, quãto fuerint dudum in errore uersati, qui hactenus tirum, id est uiperam, ex terris admodum calentibus aridisq́ꝫ, ueluti ex Aegypto & Arabia perquisierunt, cum tamen hunc haberent in Italia serpentem multo peregrinis salubriorem. Hæc habui quæ de dipsade scriberẽ secundum Galeni opinionem: qui dipsadem aut minimũ, aut nihil distare figura à uipera nobis insinuauit. A qua etiã opinione non multum Auicenna discessit, cum dixit formam dipsadis esse formam uiperæ. Si quis uero aliorũ mauult sententiam sequi, qui fecere dipsadem non solum specie, sed etiam effigie aliquantulum à uipera differentem, subijciam Nicandri uersus, dipsadis formam, magnitudinẽ, ac mores describentis, quos nos ita in latinã uertimus linguã. Nicandri de dipsade uersus à nobis translati hij sunt:

Dipsadis est species, quæ uipera parua uidetur.
Ocius hæc hominem, quem forte momorderit, ictu
Terribili exanimat cauda extenuata, colore
Lurida, in extremis urunt incendia pectus
Dipsadis ex morsu, nec labra madescere possunt
Dum sitis infestat, multo licet oris hiatu
Persimilis tauro, qui pronus mergitur undis,
Hauriat immodicum potum, nec desinat ante
Quàm misero uenter disrumpitur, atq; ita magno
Pondere, quod nequeat longum tolerare, leuatur.

Eosdem in dipsade effectus quos Nicander cecinit, Dioscorides etiam & Paulus scripserunt, qui & ipsi uisi sunt dipsadem differre specie à uipera putauisse. Qui præterea autores hanc eandẽm serpentem duobus alijs nominibus insignierunt, non dipsadem tantum à siti, sed & præstera & causonẽ ab incendio,

ab incendio, cuius est causa, uocitantes. De qua nominũ uarietate etiã Suidas autor bonus apud Græcos testificat̃ hijs
„ uerbis: Dipsas species serpẽtis, est uero uipera masculo mi-
„ nor, sed in necando uelocior, est autem colore alba, & habet
„ lineas in cauda duas. Quidã uero ipsam præstera nominãt,
„ alij causonem. Nascitur autem in Libya & Arabia magis.
„ Alijs etiam censetur nominibus, uidelicet melanuros, id est
„ uerbum ex uerbo, nigricauda, & ammoatis, id est arenosa,
„ & centris, id est stimulo similis. Hanc eandem nominum in eadem serpente uarietatem Aelianus libro VI De historia animalium annotauit, & eodem colore, ijsdemq; in cauda lineis eius pinxit imaginem. Verum hic ingens oritur difficultas, in qua non solum Lucani, sed etiam Alberti existimatio periclitatur. Cui tamen Alberto minus sit ignoscendum: quoniã Magni cognomentum adeptus ob eam quã habere creditus est, & adhuc creditur, in omni philosophiæ genere excellentiam, ubi de rebus, quarum cognitio ad philosophos spectat, agebatur, debuit plusq; Poëta peruidere. Difficultas quæ oritur hæc est. Quo pacto, cum eadem sit serpens præster & dipsas, quemadmodum antedicti nõ parum uerendæ autoritatis uiri testificantur, Lucanus tamen & de præstere & de dipsade separatim, ueluti de diuersis serpentibus loquatur: atq; ab altera quidem, id est dipsade,

Signiferum iuuenem tyrrheni sanguinis Aulum

dicat miserabiliter exanimatum, quemadmodum eiusdem Lucani uersus alij supra notati manifestant: ab altero uero præstere scilicet scribat Narsidium marsi agri cultorem non minus crudeliter, sed propè eodem mortis genere fuisse enecatum, ut infrascripti uersus ostendunt:

Narsidium marsi cultorem torridus agri
Percussit præster, illi rubor igneus ora
Succendit, tenditq; cutem pereunte figura,

Miſcet cuncta tumor, maior iam corpore toto,
Humanumq́; egreſſa modum ſuper omnia membra
Inflatu ſanies late tollente ueneno.

Quomodo etiam Albertus magnus duo capita faciat, alterum de dipſade, alterum de præſtere. An dicẽdum fuerit eſſe duas dipſadis ſpecies: alteram, quæ uiperæ ſimillima ſit, de qua Galenus dubitauit, an in idem genus coiret cum uipera: alteram omnino à uipera differentem, quæ tum dipſas, tum etiam præſter nominetur, & primam quidem Aulum, ſecundam uero Narſidium iuxta Lucani uerſus occidiſſe, aut duos præſteras, alterum generis proprij, alterũ cum dipſade communis: atq; ita excuſetur Albertus, & quicunq; alij duo capita alterum de dipſade, alterum de præſtere ſuis tractatibus inſeruerunt. Sed huic excuſationi illud aduerſatur, quod Dioſcorides, Paulus atq; Nicander, & Plinius apud nos de una tantum dipſadis ſpecie meminere, quæ à diuerſis effectibus, à ſiti quidem dipſas, ab incẽdio autem præſter nominatur. Eandem autem eſſe de qua antedicti autores loquuntur & præſterem, de quo Lucanus, eo pariter argumento probari poteſt: quoniam idem ferè effectus & ab illis dipſadi, & à Lucano præſteri tribuuntur. Forte etiam & centris & ammoatis non ſunt ſerpentum aliarum à dipſade nomina, ſed ipſa una eſt quæ & præſter & cauſon ab incendio, ut diximus, nuncupatur, & centris pariter: quoniã, ut ait Nicandri expoſitor, facies eius tendit in acutum, atque ita centro aſſimilatur: Ammoatis autẽ quia ſua habet in arenis latibula. Verum de hoc nolo decernere, tum quia res eſt in obſcuro, tum quia utraq; opinio magnos habet autores. Non deſunt alia mihi exempla quamplurima, ex quibus oſtendere poſſum Albertum philoſophum citra Lucani poëtæ autoritatem plures ſerpentum ſpecies, deceptum, ut uidere licet, nominum diuerſitate, fruſtra multiplicaſſe,

plicasse, quasi natura, cum fieri uoluit ex parente nouerca, non satis multas huiusmodi pestes in serpentum generatione protulisset, nisi nos ipsi alias insuper earundem serpentum species, & totidem mortium inutiliter fingeremus. Basiliscum serpentem omnium perniciosissimum, qui non contactu, sed etiam afflatu unumquodq; sibi uicinum exanimat, cuius sementem, si fieri potuisset, oportuit funditus abolere, Albertus tamen nobis congeminauit. Siquidem duo capita facit, alterum de basilisco, alterum de armene, quasi sint species serpentum differentes, æquale uirus habentes, cum tamen una sit, quæ græco quidem uocabulo βασιλίσκος, latino regulus, barbaro autem armene nuncupatur. Esse autem unicam speciem basiliscum & armenem, & nõ duas, ut putauit Albertus, effectus indicant, qui idem basilisco & armene partim ab Alberto & Auicenna, partim à Dioscoride, Galeno ac Paulo, atq; in primis à Nicandro soli basilisco tribuuntur. Siquidem hij græci autores nihil de armene serpente parem habente cum basilisco potestatem meminerũt. Medicinæ etiam, quas ad morsum armene serpentis Auicenna scribit, sunt quas Dioscorides & Paulus ex Erasistrati sententia ad morsum basilisci tradiderunt. Subijciam autem Dioscoridis ac Pauli uerba, ad quorum imitationem eadem ferè scripsisse uidetur Auicenna, ut maior mihi super hac serpente fides adhibeatur. Dioscorides ac Paulus ita scribũt. Hijs „ autem quos basiliscus momorderit, ut inquit Erasistratus, „ prodest castorei drachma una pota cum uino, similiter au „ tem & papaueris. Hanc eandem curationem inserens Aui „ cenna scribit in hunc modum. Et dixerunt q; morso ab „ eo, scilicet armene, non confert aliquid. Si uero aliquid „ confert ei, tunc semen papaueris usque ad drachmã unam, „ & castoreum usque ad drachmam unam, quidam iam

testificati sunt illud. Quare non temere statim in titulo capitis De basilisco & armene inscripti Auicenna dubitat, sit ne idem serpens armene cum basilisco, uel diuersus. Quid tamen opus erat Auicennam dubitare? cum neq; Nicander, neq; Dioscorides, Galenus, aut Paulus, ut diximus, ullam faciant de armene serpente mentionē. Nisi forte quis putet per armenem apud Arabes eam feram intelligi, quā Graeci

Catoblepa. catoblepam nominant, de qua Plinius libro VIII, capite XXI, & Solinus quoq; libro suo De situ & memorabilibus orbis, capite XLIII cōmeminit. Verum hij duo autores uidentur catoblepam non serpentibus, sed quibusdam alijs feris, lyncibus, sphingibus, crocutis, & cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, caletauris Aethiopiae, manticorae, & monoceroti Plinius: Camelopardali uero et cephis, rhinoceroti, & quibusdam alijs bestijs, quibus regio Aethiopum plena est, Solinus annumerare. Quod si Plinius statim post factam de catoblepa mentionem etiam capite eodem de basilisco subiungit, non puto ob id facere, quia utrunq; animal sub eodem proximo genere scilicet serpentum contineatur, alioquin ambos, tam scilicet catoblepam, quàm etiam basiliscum inter serpentes retulisset, capite scilicet eiusdem libri XXIII, cui De serpētibus titulus est. Sed catoblepa fera est; ideo de ea inter alias feras mirabiles facit mentionem. Quia uero eandem habet, quam basiliscus, solo intuitu oculorum hominē exanimandi uim, ideo illi basiliscum annexuit. Plinius quoq; basiliscum serpentū, Catoblepam autem feram generaliori uocabulo nuncupauit, uolens, ut arbitror, hac appellationum diuersitate non esse eiusdem proximi generis haec duo animalia nobis significare. Sed & alia Plinij catoblepam describētis uerba, caeteris membris inertem, caput praegraue aegre ferentem, deiectum semper in terram etiam nobis insinuant catoblepam esse animal quadrupes potius,

qualia

qualia sunt reliqua, quæ eodem capite à Plinio cõmemorantur. Quam serpentem Aelianus quoq; non contemnendæ apud græcos autoritatis, talem catoblepum, sic enim ipse nominat, nobis describit, ut non serpentis, sed feræ quadrupedis effigiem repræsentet, hæc sunt eius autoris libro VI De historia animaliũ, de catoblepo uerba: Terra Libyca multarum ac diuersarum ferarum fertilis est: parit autem & catoblepum ita uocatum tauri effigie, sed aspectu horribiliorem: nam supercilia illi eminentia & hirsuta, oculi uero subijciuntur non ut bobus magni, breuiores autem & subcruenti, non directum habentes intuitum, sed in terram pronũ: unde bestiæ nomen. Iuba uero ex uertice incipiens, equinis similis setis desuper à fronte descendit in faciem, atq; ipsum uisu reddit terribiliorem. *Aelianus.* Hæc Aelianus, qui luce clarius nobis ostendit catoblepũ non esse, ut nonnulli putauere, serpentem armenem apud Arabes nuncupatum. Præterea qui dixerunt quod morso ab armene nõ confert aliquid: si uero aliquid confert ei, tunc semen papaueris usq; ad drachmã unam, & castoreum usq; ad drachmã unam. Et quod quidã testificati sunt illud, neq; illud dixerunt, neq; etiã sunt testificati de catoblepo, neq; de aliquo serpente à basilisco diuerso, sed de basilisco tantũmodo, sicuti Dioscorides Paulusq; ex Erasistrati, ut antea diximus, testimonio. Est autem Auicennæ mos, cum uult medicos ueteres, præcipue Dioscoridem, Galenum, & Paulũ citare, sine nomine uti hoc uerbo, dixerunt, ut possum multis apud eundem Auicennã exemplis ostendere de hijs, quæ illi autores supra memorati antea dixere, & ipse postea Auicenna non tamen eos nominatim adducendo recitauit. Multo tamen plus est, ut mihi uidetur, Albertus, quàm Auicenna dubitans reprehendendus: Albertus inquã, qui studio prolapsus multa serpentũ genera, quæ nunquã natura genuit, connumerandi duas esse serpen

tum species basiliscū & armene easdem uires habentes sine aliqua dubitatione asseuerauerit. Subiungam autem etiam Alberti de armene uerba, ex quibus unusquisq; poterit diju dicare nullam fecisse ipsum inter armenem & basiliscum, siue regulum, nisi solam nominis & magnitudinis differen tiam, Alberti de armene uerba libro XXV De animalibus
» hæc sunt: Armene serpens est, quo nullus penitus serpens
» peior est, nisi regulus solus: Non enim differt à regulo in no
» cumento, quia uisu interficit, & auditu sibili sui sicuti regu-
» lus, & quodcunq; animal mordet, statim dissoluitur & mo-
» ritur. Et similiter moritur omne animal, quod animal appro
» pinquat ei, etiam si ab eo non mordeatur, sed quantitate ma
» ior est quàm regulus, & est quantitas eius ab uno cubito in
» cubitū, & morsus eius nullam penitus recipit curationem.
Hæc quidem Albertus: Miror autē cum ipse easdem tribuat nocendi uires armene, quas etiam basilisco, quomodo solum regulum esse armene peiorem insinuat. Nisi forte putauit Albertus non esse armenem adeo maleficum sicuti basiliscus, quia possit quidem, sed tamen nolit tantum nocere, quantū basiliscus. Sed unde hæc armene pietas? unde misericordia? Equidem puto nō posse basiliscū armene in malitia conferri, nisi idem sibi ipsi comparetur, qui cum unus sit serpens, ut pro duobus sit habitus causam fuisse puto, quia uarij autores de eodem serpente, alij sub uocabulo græco basiliscus, alij sub barbaro armene, eosdem tamen effectus & eandem curationem, ut antea ostendimus, tradiderunt. Verum qui de basilisco scribunt, nihil de armene loquuntur. Qui uero de armene tractant, basiliscum prætermittunt, nisi quod Auicenna utrunq; nominat, dubitans tamen, ut diximus, ne unus sit, qui duo à quibusdam censentur. Præterea Semerion qui de serpentibus scripsit, à quo, ut coniectari possumus, multa de eisdem serpentibus tractans Auicenna accepit,

Auicenna quædam ex Semerione hausit.

na accepit, in basilisco quidem ab Alberto citatur: in armene autem minime, quod uidere licet in omnibus alijs serpentibus frustra ab Alberto duplicatis: Nam si in uno serpentis nomine Semerion allegatur, in altero omittitur, unde unusquisque facile possit animaduertere Albertum in multiplicandis serpentum speciebus nulla re magis, quàm ex nominum uarietate fuisse deceptum. Nam & simili causa alteram quoque eiusdem ordinis serpentis speciem, & prope ueneno basilisco æqualem idem Albertus duplicauit, cerastem scilicet, de quo serpente agit, & sub cerastis nomine primum, & postea ceristalis, nesciens tamen eandem esse speciem diuersis nominibus appellatam, cerastes uocabulo, ut opinor, in ceristalim deprauato. Quanquam apud Auicennam non ceristalis, sed sirtalis scriptura adhuc magis corrupta legatur. Quod autem non sit ceristalis siue sirtalis serpens à ceraste serpente differens, plura habemus argumenta. Primum quod omnia signa quæ scribit Albertus ex Semerionis & Auicennæ autoritate ad ceristalis morsum notificandum, sunt quæ in ceraste à Dioscoride & Paulo etiam traduntur, quæ nos subijciemus, ut facta utrorunque collatione non differre altera ab alteris, nisi diuersitas translationum aliquid immutat, ab omnibus intelligatur. Hæc sunt signa morsus ceristalis seu sirtalis à Semerione atque Auicennæ, ipso Alberto testante scripta: Ceristalis est serpens de genere uiperarum, & secundi ordinis, & est cinereus, duorum cubitorum. In loco morsus accidit inflatio, & uesicæ duritia, apparent & fluxus humiditatis sanguineæ nigræ ex loco morsus, & patitur læsus alienationem rationis, & tenebrositatem uisus, & spasmum mortificantem. In hijs autem, quos cerastes momordit, Dioscorides Paulusque hæc signa scribunt. Locus quidem attollitur cum duritie & pustulatione. Fluit autem à morsu sanies nonnunquã qui- Cerastes.

dem

dem nigra, nonnunq; uero subruffa. Circa autem totum corpus pallor apparet, & penis quidē tetanum patitur, mens uero extra se fit: Oculis autem caligines oboriuntur, tandē conuulsus per modū tetani moritur. Quispiam tamē possit pro Alberto respondere duas esse serpentum species, quarū morsus ijdem casus consequuntur. Sed cōtra hoc est, q; qui de ceristali scribunt, sicuti Semerio, atq; Auicenna, nihil praeterea de ceraste loquuntur: alioquin, sicuti in ceristali, ita etiam in ceraste autor uterq; ab Alberto citaretur. Qui autem de ceraste uerba faciunt, sicuti Nicander, Dioscorides, Galenus, ac Paulus, nullam de ceristali uel sirtali fecere mentionem. Quam quidem rationem puto efficacem non solum ad probandum errasse Albertum, sed etiam ad ostendendū unde errandi habuerit occasionē. Quia enim seorsim apud Plinium atq; Solinum, siue quoscunq; alios latinos uel graecos autores de ceraste legerat, seorsim autem de ceristali uel sirtali apud Semerionem & Auicennam: hāc tantum in nominibus diuersitatem attendēs, incidit in errorem, putās eam quae fuit in uocabulis solum, esse etiam in re ipsa differentiam. Videtur autem & haec confusio nominum non mediocriter Auicennam perturbasse, adeo ut in hac ipsa serpente, quam sirtalim nominat, dubitauerit cuius ordinis esset: licet Albertus non tantum ex Semerionis, quantum etiā ex Auicennae sententia eam secundi ordinis statuat. Haec enim
» sunt Auicennae de sirtali non parum ambigentis uerba: Et
» ego quidem dixi hunc serpentem in loco extimatiue, & nō
» nosco eum, neq; ordinem eius, neq; ipsius genus cum uerifi
» catione, & nec scio an iste sit in iteratione, an non. Haec quidem Auicenna plenus, ut apparet, dubitationum: quarum tamen nonnullas spero me posse facile persoluere nixus Nicandri, Dioscoridis atq; Galeni & Pauli, à quibus Arabes omnia ferè, licet perperam quaedam acceperunt, autoritate.

Arabes omnia ex Graecis hauserunt.

Nam

Nam de ordine, in quo sit sirtalis serpens reponenda, promptum habemus ex iisdem autoribus respondere, ex quibus etiam probauimus ceristalim aut sirtalim esse serpentem cerastem apud Græcos nominatam. Cum enim apud autores græcos supra commemoratos basiliscus aspis atque cerastes in eo serpentum ordine collocentur, quorum morsus nõ recipit curationem, nisi per membri tacti ueneno abscissionẽ, iam liquere potest sirtalim esse ordinis primi, secundũ quod de serpentum ordinibus loquitur Auicenna. Quare non satis recte eam in secundo ordine uidetur Albertus posuisse. Alteram autem de sirtali serpente Auicennæ dubitationem, an scilicet facta sit apud ipsum superflua repetitio, nõ æque facile est soluere, quoniam cornuta, de qua antequam de sirtali loqueretur Auicenna uerba fecerat, si nomen attendimus, atque remedia quæ ad morsum cornutæ Auicenna adhibet, uidetur ea esse serpẽtis species, quam Græci cerastem nominant: quam corrupto uocabulo ceristalim ab Alberto, sirtalim autẽ ab Auicenna nuncupari supra demonstrauimus. Auicenna siquidem de cornutæ serpentis curatione ita scri-
„ bit: Et quod ei appropriatur est, ut in potu detur semẽ rapha-
„ ni cum uino. Idem raphanidis semen cum uino potum scribit Dioscorides contra morsum cerastis auxiliari. Deinde subiungit Auicenna, quod eidem morsui confert cyminum indum, & sisamum cum uino, & castoreum cum uino. De sisamo itidem scribit Dioscorides, quod sanat morsum cerastis. Cyminum aũt indum est id, quod à Græcis & à Latinis ammi nominatur. Licet Dioscorides ammi non cyminum indum, sed potius æthiopicum uocari testetur. De ammi autẽ Plinius libri de naturali historia uolumine uigesimo scribit
„ in hunc modum: Est & cymino simillimũ, quod Græci uo-
„ cant ammi, mitigat cum lini semine scorpionum ictus cum
„ uino potum drachmæ duæ, priuatimque cerastũ pari potione

myrrhæ. Idem Plinius II & XXX uolumine ita de castõreo scribit: Testes castorum medentur aduersus cerastem. Auicẽna quoq; morsui cornutæ iubet imponi salem tritum confectum cum alkitran. Plinius uero XXXI eiusdem libri de naturali historia uolumine, salis naturam cum origano & cedria, id est gummi cedri, quam arabes alkitran uocant, quidam male picem liquidam interpretantur, contra cerastem commendat. Si uero cornutæ descriptionem apud Auicennam consideremus, uidetur cornuta non esse ex cerastum, sed aspidum genere potius: quandoquidem Albertus tum Auicennã, tum etiam Semerionem in cornuta aspide allegãs, ait quod est serpẽs ordinis primi, cuius longitudo est ab uno cubito usq; ad duos, & sunt sup caput eius duæ eminentiæ, sicuti duo cornua, & color corporis eius est color rubeus, & uenter eius est sicuti squamæ siccæ duræ, quæ cum ambulant strident super terram, & strepitum faciũt. Et dentes eius æquales, non recurui, secundum plurimum habitat in locis arenosis. Quæ quidem omnia ad uerbũ ferè scribit Auicenna de cornuta. Quare alterum duorum non potest Auicenna euitare, quin aut remedia, quæ erãt ad cerastes oportuna, male ad aspidum morsus accommodauerit: aut si serpens de qua agit cornuta sit illa, quam græci cerasten uocant, frustra eundem serpẽtem in altero capite De sirtali repetierit. Forte autem seorsim diligentius contra Semerionem & Albertum considerandum, an in genere aspidum sint aliqui serpentes cornuti. Hoc enim Nicander negat, qui ait aspides non habere cornua, sed quosdam ueluti callos in fronte circa supercilia prominentes, propter quos uidentur eorum oculi in quadam cauitate recondiri. Albertus insuper scribit Solinum dicere, quod aspides cornibus impetunt homines, sed hoc non esse probabile. Ego uero neque quod omnino sint aspides habentes cornua, neque quod

Aspides cornis carẽt.

dipsas

dipſas ſit ex aſpidum genere, quoniam & hoc quoq; Solinus refert, puto eidem Solino credendum, quoniam alterum, ut dixi, Nicander improbat: alterum uero eſt non modo Nicandri, ſed etiã Dioſcoridis, Galeni, Pauliúe ſententiæ contrarium, quemadmodum ex hijs, quæ ſupra ex horum autorum teſtimonio de dipſade ſcripſimus, ſatis declaratum arbitramur. Sed & in hoc ipſo aſpidũ genere multipliciter errat Albertus: Nam cum ſint tres aſpidum ſpecies, ut ſcribit Galenus libro De theriaca ad Piſonẽ: una q̃ *Aſpidũ tres ſpecies.* χερσαῖος, id eſt terreſtris à Græcis nominatur, quæ, ut opinor, eſt illa, quam Auicenna aſpidem ſiccam appellat: Altera quæ χελιδόνιον, id eſt hirundinacea ab eiſdem Græcis uocatur, ab Auicenna hirundo: Tertia, quæ πτύας, latine autem ſpuens ab Auicenna ſeu ab Auicennæ interprete nuncupatur. Albertus de multo pluribus ſcribit aſpidum ſpeciebus: Nam præter cornutam aſpidem de aſpide ſicca primũ facit mentionẽ. Deinde de aſilo, quam uult eandem eſſe cum ſpuente ſpeciem, licet de hoc Auicenna fuerit ambiguus. Deinde de hipupice, quod puto eſſe uerbũ à græco uocabulo ptyade transformatũ, tanq; ſpecie ſerpentis à ſpuente differente commeminit, & ait eſſe illam, ex cuius ueneno ſuauem mortem ſibi Cleopatra conſciuit. Ex *Cleopatræ mors.* quibus uerbis Alberti præter nominis ſimilitudinem etiam colligimus hipupicem non eſſe aſpidis ſpeciem à ptyade ſiue ſpuente diuerſam, quandoquidem Galenus quoq; teſtatur Cleopatram ex tribus ſupra commemoratis aſpidis ſpeciebus ptyaden ſibi feſtinandæ mortis gratia, ne uiua foret Romanis ſpectaculum, in triumpho Auguſti Cæſaris admouiſſe. Vltimo loco etiam obtrialum alijs aſpidis ſpeciebus Albertus annumerat, adeo ut idem Albertus uideatur plus nimio ſerpentum genera, de quibus ſcripſimus, fœcundaſſe, nõ ſolum ſpecies ſub generibus multipli-

cando, sed etiam in speciebus cornua, cum & aspides cornutos finxerit, qui tamen cornibus uacant, ut antea probauimus Nicandri autoritate, & cerastis octo dederit cornua, quasi duo aut quatuor non satis essent ad noxam, quot tantum illis Nicander, Plinius, atque Solinus, & alij, qui de cerastis scripserunt, assignauere. Verum Albertus parum in latinis literis elegans, cum apud Plinium & Solinum legisset cerastas habere cornicula quadrigemina, per quadrigemina bis quatuor, ut coniectari possumus, intellexit. Auicennæ uero de asilo dubitationem, an sit eadem cum spuente aspidis species, licet neque ipse, neque etiam Albertus, quantum ex uerbis eorum datur intelligi, uideantur asilum, siue spuentem aspidibus annumerare, nos hoc modo soluimus: dicimus asilum à spuenti, sicuti genus à specie differre: siquidem ptyada, siue spuentem esse aspidis speciē supra Galeni autoritate monstrauimus. Asilum uero nō aspidis speciē, sed simpliciter aspidem apud Auicennā significare ea ratione probamus, quod quæ à Dioscoride & Paulo in hijs quos aspis momorderit scripta inueniuntur, eadem in morsu asili ab Auicenna referuntur. Verba enim Dioscoridis ac Pauli in

Spuens serpens.

„ hijs quos aspis momorderit, ita se habent: Morsus quidem
„ similis est puncturis acus, & paruus uidetur omnino absque
„ tumore. Sanguis autem non multus, sed paucus & niger di-
„ stillat. Velox autem obtenebratio oculorū hominem occu-
„ pat, & labor totius corporis uarius, omnino autem leuis &
„ non sine uoluptate consequitur. Quare Nicander ita de hu-
„ ius serpentis morsu pronunciauit: Sine labore autē moritur
„ homo, color uiridis apparet, cordis morsus exiguus, frons
„ continuo cōuellitur, palpebræ ueluti in dormiente sine sen-
„ su aliquo mouentur: Inter hæc autem mors hominem rapit
ante diem tertiam. Apud Auicennam autem asili serpentis
„ morsus signa in hunc modum scripta reperiuntur: Locus

morsus

» morsus eius est paruus secundum quantitatē puncturæ acus
» absque apostemate, & currit ex eo sanguis paucus niger, &
» accidunt ei, qui ab eo morsus est, tenebrositas oculorum, &
» dolor in uisceribus, & ore stomachi in primis: Deinde clau-
» sio oculorū, & profunditas somni, & non uiuit ultra tertiam
» diem. Quare ex hijs omnibus colligere possumus dupliciter Albertum errasse, & quia spuentem atque asilum eandem speciem putauit, quæ tamen eo modo, quo diximus, differant: Et quia hippupicem, quæ eadem erat cum spuente, ut antea monstrauimus, specie esse tamen differentem existimauit. Sed neque minus Albertus serpētem miliarem plus quàm fuerat oportunum multiplicauit. In hoc quoque deceptus nominum, ut uidere licet, uarietate: nam de eo agit primum sub nomine arachis, deinde sub nomine centris, in quo male Lucani uersum allegat, quem ille non de centride, sed cenchiride potius, id est, miliari serpente protulit in hunc modum: *Miliaris serpens.*

Et semper recto lapsurus limite cenchris.

Deinde sub nomine barbaro faliuisus, siue, ut apud Auicennam scribitur, famiusus. Postremo sub nomine latino miliaris. Cenchridem autem pro quo centridem scripsit Albertus, esse eandem serpentem quæ & miliaris, neminem puto dubitaturum, qui scierit cenchrum idem apud Græcos significare, quod apud Latinos miliū. Sed & ea naturæ proprietas, quam Lucanus cenchridi serpenti uersu supra scripto tribuit, multo antea fuerat à Nicandro in eodem serpente patefacta, qui admonet hominē ne cenchridi recto cursu obuiet, qa nihil est ipso uelocius. Arachin autē & faliuisum nō esse serpentes à cenchride siue miliari differentes, ijsdem probabimus rationibus, quibus etiam in prioribus probationibus usi fuimus: quia uidelicet eadem signa, quæ scribit Dioscorides in hijs quos cenchris, id est, miliaris momor-

derit, sunt quæ partim ab Auicenna, partim ab Alberto in falauiso uel famiuso scribuntur. Verba Dioscoridis ac Pauli super morsu cenchridis, seu miliaris hæc sunt: » Hijs uero » quos cenchris momorderit, morsus quidē similis est mor» sui uiperino. Putredo autem consequitur, & carnes circun» fluunt, quæ prius sicuti in hydrope intumuerunt: fiunt au» tem Lethargici, & profundo somno capiuntur. Auicenna » autem de famiusi serpentis morsu ita scriptū reliquit: Dixe» runt: morsus eius similis est morsui uiperarum, sed accidunt » carni eius qui morsus est ab eo corruptio & mollificatio, » sicuti accidit ei qui habet hydropisin, & accidunt ei profun» ditas somni, & obliuio, & ægritudines in hepate, & ieiuno, » & colon. Albertus quoqꝫ de faliuiso serpente & morsu ei» us ferè eadem quæ Auicenna retulit, hoc modo scilicet: Fa» liuisus est serpens discolor ordinis secundi, morsus eius est » similis morsui uiperarū, & accidit morso ab eo corruptio & » mollificatio, sicuti accidit habenti hydropisim, & profundi» tas somni, & obliuio, & ægritudines hepatis, & colon, & ie» iuni. Iam uidere licet eadem esse signa morsus cenchridis apud Dioscoridem & Paulum, quæ apud Auicennā in morsu falauisi, siue famiusi. Vnam tamen inuenio differentiam, quæ facta est ex errore translationis. Hic autē error accidit ex nominum uicinitate, quia enim Græci ieiunum intestinum νῆστιν nominant, uesicam autem κύστιν, uidetur translator pro cysti nistin, id est, pro uesica ieiunū posuisse. Quod autem Albertus faliuisum esse serpentem discolorem enunciat, hoc quoqꝫ probare possit non differre ipsum à serpente, quem Græci cenchrida, ut diximus, nominant, de cuius colore uario ita Lucanus scribit:

Pluribus ille notis uariatum tingitur aluum
Quàm paruis tinctus maculis thebanus ophites.

Ex quibus etiam Lucani uersibus possumus coniectari cur

hic diſcolor ſerpens apud Græcos cenchris nominetur, quia uidelicet eius corpus maculis paruis, quæ ſunt ueluti grana milij diſtinguatur: Ex eiuſdem etiam morſus ſignis atq; una coloris uarietate monſtratur, arachin & ipſum eundem eſſe cum cenchride ſeu miliari, & faliuiſo, uel famiuſo ſerpentem. De arachi enim Albertus atque Auicenna pariter tradiderunt, quod eſt ſerpens malignus, ſecundi ordinis, interficiens die ſecundo cum corroſione hepatis, & fractione inteſtinorũ, & eſt in colore uarius, non magnæ quantitatis. Confractio enim inteſtinorũ eſt paſſio, quam unà cum hepatis ſimili affectu fieri inquit Eraſiſtratus in colo & ieiuno inteſtinis, licet errore translationis, ut diximus, ſit ieiunum pro ueſica poſitũ. Videbor autem ſupra fidem loqui, ſi dixero Albertum atque Auicennam tot ferè nominibus hunc ſerpentem diuerſificaſſe, quot illum maculis natura uariauit: nam non modo arachim, centrida, faliuiſum, aut famiuſum, & miliarem eandem ſerpentis ſpeciem diuerſis in locis appellarunt, ſed pro cenchride etiam caharum nominaſſe, partim ex ſignis quæ traduntur in corpore, partim in morſu cahari ſerpentis, ac præterea remedijs, quibus ad eiuſdem ſerpẽtis morſum Auicenna utitur, quiſpiam facile poſſit coniectari: nam de caharo etiã ſerpente ſcribit Albertus atq; Auicenna ſimul, quod color eius eſt color arenæ, & ſuper corpus ipſius ſunt ueſtigia: per ueſtigia, ut arbitror, notas ſiue maculas intelligentes, & quod ex morſu eius accidit apoſtema, uel ut inquit Albertus, inflatura permaxima. Per hanc, ut arbitror, inflaturam innuentes tumorem carniũ, quem Dioſcorides Pauluſq; ſcripſerunt ex morſu cenchridis, ut antea diximus, prouenire. In codice autẽ Auicennæ hebræo inter alia ſigna morſus cahari ſerpentis, etiam dolor acutus in ueſica & in hepate & mirach connumeratur, quæ non multum etiam diſtant ab hijs, quæ in cenchridis morſu

Erasistratus, cuius uerba supra recitauimus, testificatur. Facta autem inter alia signa morsus cahari de uesica mentio tactũ à nobis in alio eiusdẽ serpẽtis nomine, faliuiso scilicet, errorẽ translationis ostendit, quo antea diximus ieiunũ pro uesica propter nominum in lingua Græcorum uicinitatem fuisse positum. Eandem autem esse serpentem, quæ pro uarietate linguarum sub tot nominibus fuerit multiplicata, illo pariter probatur argumento, ꝙ Semerion de miliari tantummodo loquit̃, sicuti de cenchride Nicander, Dioscorides, Paulus atq; Lucanus apud nos. Alia autem nomina neq; in cenchride aut miliari, neq; in ulla alia serpentis specie apud eosdem autores inueniuntur. Sed ipse Auicenna suum uisus est errorem agnouisse. Nam cum de miliari & arachi antea locutus esset, postea de famiuso uerba faciens, ita subinfert: »Et sermonem quidem in hoc serpente attuli secundum extimationem, sicuti sermonem de illo qui est ante ipsum, & fortasse non est huius ordinis, sed est ordinis putrefacientium, & cura eius est cura uiperarũ.« Secundũ extimationem, inquit Auicenna, de hoc serpente locutus sum, hoc est, sola ductus coniectura, & non habens certã de ipso notitiam. Remedia etiam, quæ ad cahari morsum Auicenna subiũgit, sunt ferè omnia illa, quæ ad morsum cenchridis Dioscorides, Paulusq; notarunt, scilicet radix aristolochiæ cum uino, radix asphodeli. Quod tamen uerbum corruptũ est apud Auicennã: nam pro asphodelo assoasu scribitur: centaurium, gentiana, semen lactucæ, semen lini, ruta syluestris, pro qua apud Auicennam legitur alharmel. Vnde error illorum manifestatur, qui pro semine alharmel semen cicutæ quibusdam compositionibus addunt, quod est uenenum, ut alibi ostendimus, pernitiosum. Nisi ꝙ dubitari potest, quomodo Auicenna unà cum alharmel etiã rutam syluestrem in eadem morsus cahari serpentis curatione nominauerit.

minauerit. Ego autem puto rutam syluestrem fuisse expositionem in margine positam, postmodum uitio codicis alijs medicinis insertã. Necq; enim dici potest alharmel hoc in loco cicutam uel eius semen significare, cum utrumq; uenenum sit, & nullam habeat contra serpentum morsus efficaciã. Sed & inter has ipsas medicinas ad morsus chaari ab Auicenna nominatas, duos alios errores inuenio, quoniam pro cardamomo apud Dioscoridẽ scripto inuenio cynamomum apud Auicennam: Pro serpillo autem uolubilem. Minimus autem & ferè nullus in cynamomo error, cum æque atq; cardamomum aduersum animalia uenenata commendetur. Multo plus in uolubili herba delinquitur, quæ nullã habet contra serpentes naturæ efficaciam. Serpillũ uero tantam habet, ut uel hac causa illi inditum nomen quidam existimauerint, quia serpentibus aduersetur. *Serpillũ unde dictum.* Hydri quoq; serpentis speciem uidetur Albertus temere duplicasse: Nam de eo loquitur capite proprio de hydro, & altero de andrio. Auicenna autem dubitat an andrius & hydra idem sit serpens, licet de eis duo capita scripserit. Sed hanc Auicẽnæ dubitationẽ ita ex Nicandro, Dioscoride, ac Paulo soluimus. Quem hydrum priores dixerunt, posteriores chersidrum, *Hydrus.* ut inquit Nicandri expositor, uocauerunt: quoniam tam terræ quàm aquæ incola est. Dioscorides tamen ac Paulus prisco uocabulo hydrum nuncuparunt; & quæ in morsu hydræ signa ab Auicenna referuntur, eadem apud Dioscoridẽ ac Paulum in hijs quos hydrus momorderit scripta reperiuntur, Sed & ea remedia, quæ in andrij serpentis curatione Auicenna tradit, eadẽ ferè Dioscorides & Paulus item ad eos sanandos, quos hydrus momorderit, præceperunt: adeo ut tum ex signis, tum ex modo curationis dubitari nõ possit hydrum & andrium esse eundem serpentem apud Auicennam, atque ideo frustra ab Alberto, qui in hijs serpentũ ho-

minibus sequitur Auicennam fuisse duplicatū. Sed & hic maioris fidei faciendæ gratia, autorum tum Arabum, tum etiam Græcorum sententias parum discrepantes, tam super hydro, quàm super andrio serpentibus, uel potius serpente, cum unus & idem sit, solis nominibus uariatus, subiungemus. Signa morsus hydri uel hydræ apud Auicennam „ hæc sunt: Morsus eius egreditur & dilatatur, & offusca„ tur color eius: Et egreditur ex eo humiditas nigra, plu„ rima, ac fœtida ualde. Dioscorides autem ac Paulus de hijs „ quos hydrus momorderit, ita scripserunt. Vlcus dilata„ tur, & magnum fit cum liuore. Sanies uero ex ipso nigra „ & multa ac fœtida profluit, qualis ex depascentibus mem„ brum ulceribus solet excerni. In andrio autem licet alia signa morsus eius scribat Auicenna, eadem tamen in curatione remedia adhibet, quæ in morsu hydri Dioscorides ac Paulus adhibuerūt, scilicet aristolochiæ pōdus drachmarum duarum cum uino, aut cum aceto commixto, ut scribit Auicenna. Vt autem scribit Dioscorides, cum pusca succum prassij, emplastrum ex calce & oleo, ut scribit Auicenna: Vt autem Dioscorides, ex cinere & oleo cortices radicis quercus, & farina ordei, & calamentum montanum, ut apud Auicennam scribitur. Nam pro eo origanum apud Dioscoridē scriptū inuenimus. Accedit ad hæc quod in hydro quidem serpente citatur ab Alberto Semerion, parum, aut nihil in signis morsus ab Auicenna aut Dioscoride positis uarians: In andrio autem omnino reticetur. De hæmorrhoo etiam, quæ est simplex serpētis species, neq; distinguitur apud Græcos autores, nisi per maris ac fœminæ differentiam, quorum alter hæmorrhous, altera hæmorrhois nominatur, agit Albertus sub tribus nominibus: halsordio primum, deinde hæmorrhoo, postea sabri, neq; animaduertit solam esse nominum, non autem naturæ serpentis differentiam.

tiam. cum sit eadem in omnibus sanguinē humanum exinaniendi uis, ut etiam Albertus ipse sub eisdem nominibus testificatur. Allegat autem in solo sabri Semerionem, quem sabrim idemmet Albertus fatetur parum ab halsordio differre. Verū in hoc serpentis genere, ut dixi, nō est alia quàm sexus, aut nominum differentia, quoniam hæmorrhous & hæmorrhois sunt nomina græca. Halsordium autem & sabrin barbara, forte idem maris ac fœminæ discrimen importantia. Ideo rectius Auicenna tacuit hæmorrhoum, qui nomine tantum ab alsordio, siue sabri diuersificatē, nisi quod postea Auicenna alio capite hāc ipsam animantis speciem, sanguinē humanū suo morsu exhaurientis sub altero uocabulo, scilicet pediculo uulturis multiplicauit. Male, ut mihi uidetur, in eo Galenum allegans, qui de nullo alio reptili talem habēte potestatem prætereꝗ de hæmorrhoo atq; hæmorrhoide loquitur, sicuti etiam Nicāder, Dioscorides, Paulus, atq; Lucanus apud nos de solo hæmorrhoo atq; hæmorrhoide meminerunt, neq; aliam sanguifluam serpentis speciem superaddiderunt. Sed neq; Albertus est eius erroris, quem Auicēnæ ascripsimus, expers, imò tanto plus quàm Auicenna peccat, quoniā ait Galenum pediculum uulturis nominare, cum tamē Auicenna dicit, & ipsemet Albertus affirmat, pediculū uulturis græce memucle nūcupari. Sed quod pediculus uulturis nō sit græca appellatio, ausim pro certo affirmare. Memucle autem potest esse græcum uocabulum, pro myrmecio positū. Est autem myrmecium species phalangij, de qua Nicander, & Plinius quoq; in suis libris fecere metionē. Cuius morsus traditē esse pexiguus, adeo ut uix sensu uisus percipiatē. Qualē etiā esse morsum pediculi uulturis Galeno autore Albertus atq; Auic. scripserūt. Sed ꝙ hæc phalāgij species eādē uim habet sanguinē humanū exhauriēdi, quā hæmorrhous uel hæmorrhois, neq; Galenus, *Pediculus uulturis.*

neq; alter græcus autor, quē sciam, prodidit scripto. Verum in hoc reptili Alberti mendacium est euidentius, qui ait ipsum nasci in inguine hominis, & in pilis, & sub asellis, & eius morsum non uideri, nisi quando multū creuerit, & tunc morsum esse uenenosum: Et quod facit morsus aliquando erumpere sanguinem per uenam ani, & per nares, & ex stomacho per uomitum, & ex pectore, & pulmone, & ex radicibus dentium, & aliquando ita magnificatur tumor, quod nō recipit medicinam. Quæ quidem ab Alberto ad literam scripta sicubi gentium uera sunt, nō parum Italiæ gratulandum censeo, quæ talem pestem natam in corpore humano non agnoscit. Longum esset & forte legētibus fastidiosum, si uelim omnia partim Alberti, partim Auicennæ errata, ubi de serpentibus agunt, in lucem patefacere: Verum sat erit duos tantum alios subiungere, qui magis ad institutam de dipsade & uipera quæstionem uidentur pertinere. De dipsade supra diximus secundum Marsorū opinionem non esse speciem à uipera differentem: Verum secundum Nicandrū & plures alios esse speciem per se simplicem tantum. Albertus autem situlam, quæ idem uidetur apud Latinos significare quod apud Græcos dipsas, in duas species diuidit: alteram, quam græco uocabulo dipsadem uocat: alteram, quam generis nomine situlam. Et de hac secūda specie dicit, quod est serpens ex uarietate miro modo pulcher, ita quod admiratione detinet intuentes: sed est piger & paruus, & ita ignei ueneni, quod ille qui percutitur totus exuritur, & in hyeme pellem deponit. Sed mirum in modum in hoc serpente Albertus decipitur: nō enim situla, sed scytale potius nominatur, & est ille quem postea paucis uersibus interpositis sub sisculi nomine describit hoc modo: Sisculus est serpens fere sicut ille, qui salit ad duas partes, quem Græci amphisenen uocant, quasi duo capita habentē, & morsus istius est

Situla.

Scytale.

sicuti

» ſicuti morſus illius, quia iſte quidã modus illius, licet in hoc
» differat, quod non adeo expreſſe duo capita habere uidetur,
» & hæc de hoc ſerpente dicit Auicenna. Hæc quidem Albertus. Auicenna autem, quem Albertus allegat, ita de eiſdem ſerpentibus ſcribit libro IIII, capite De ſerpente ſciſcetali:
» Color eius ſimilis eſt ſalienti ad duas partes, ſed ille eſt de-
» terior, & accidentia eius ſunt illa, & cura eius eſt illa cura. Verum contra Auicennã & Albertum merito quiſpiam poſſit dubitare qualis ſit morſus, uel accidentia, quæ ex morſu amphiſibenæ conſequuntur. Qualis etiã modus curationis, ne uideatur id quod quæritur per alterum æque ignotum manifeſtare. Hic autẽ error inde prouenit, quoniam uerba Alberti & Auicennæ de ſciſcetali & amphiſelene, uel, ut dicere debuit, amphiſibene, ſiue ſaliente ad utranq; partem ſunt uerba Dioſcoridis & Pauli de ſcytale amphiſibene, ſed male interpretata, quia, ut taceam nominũ deprauationem, de quibus non multum eſt philoſophis medicisq; curandum, non ſunt ſuo loco relata. Dioſcorides enim cum docuiſſet qualia ſunt accidentia quæ ex morſu fiunt uiperarũ, & quis modus curationis, poſtea de ſcytale & amphiſibene ſerpen-
» tibus iſta ſubiungit: Similia autem hijs accidunt, quæ à ſer-
» pente amphiſibene nominato, uel ſcytale morſis eueniunt:
» Eadem autem ſunt remedia, quapropter in hoc genere non
» eſt opus propriam facere ſcriptionem. Oportuit ergo Auicennam uel Albertũ, qui uidetur in hijs ſecutus Auicennã, ſciſcetalim & amphiſibenẽ, ſiue ſalientem ad utranq; partẽ eodẽ quo Dioſcorides ordine, poſt uiperas ſcilicet collocare, quod & eoſdem facerẽt caſus, eandemq; exigerent curationem unà docere: uel ſaltem ſi ordinem mutare uoluerãt, quænam eſſent eorũ morſus accidẽtia, & quæ curatio legentibus manifeſtare: quod tamen uidentur in alio capite, ſed alijs nominibus feciſſe, harem ſcilicet & carem, de quibus ita

" scripsit Auicenna capite Harem & carem: Dixerũt quidam
" Arabes sapientes, & existimo quod sunt de genere draconũ
" marinorũ, aut aliorum, quos ambos nominauit Semerion
" ille sapiens, dicens quod accidit ex morsu eorũ illud, quod
" accidit ex morsu uiperarũ, & similatur quod cura eorum sit
" cura uiperarũ. Eadem ferè Albertus de harem & carem ex Semerionis & Auicennæ autoritate. Qui tamen Semerion in scyscetali & amphisibene, siue saliente ad utranq; partem nõ allegatur, adeo ut uerisimile fiat Auicennã atq; Albertũ de eisdem serpentibus tanquã diuersis duo scripsisse capita: alterũ inscriptione Scyscetali, alterũ Harem & carem. Multo tamen plus peccauit Albertus, qui serpentem scytalem à Græcis & etiã Latinis nominatũ, non modo duplicauit, sed etiam triplicauit sub nomine siseculi, sub arem uel carem, & sub nomine situlæ; & modo proprij generis, modo alterius esse insinuauit, hoc est, situlæ speciem. Quod autẽ species altera situlæ ab Alberto descripta, sit ea quã Græci atq; Latini scytalem nominant, et Dioscorides cõparem facit in casibus & morsus curatione amphisibenæ: constat ex hijs, quæ de eadẽ situlæ specie scribit Albertus, & de scytale Solinus, atq; Lucanus de situla sua, quæ tamen non est situla, neq; species eius. Scribit Albertus, quod est serpẽs miro modo pulcher, ita quod admiratione detinet intuentes, sed est piger & paruus, quod ille quẽ percutit totus exuritur, & hic serpens in hyeme pellem deponit. Sed hæc eadem de scytale Solinus
" scribit hijs uerbis: Scytale tanta præfulget tergi uarietate,
" ut notarum gratia uidentes retardet, & quoniã reptando pi-
" grior est, quos assequi nequit, miraculo suo capit stupen-
" tes. In hoc tamen squamarũ nitore hyemales exuuias prima
" ponit. Idem Lucanus de scytale scribit: Et scytale sparsis
" etiam nunc sola pruinis Exuuias positura suas. Quare luce
" clarius apparet Albertũ pro scytale situlam accepisse, & no-

minũ

minū uicinitate deceptum, proprij generis ſerpentem alteri cōtribuiſſe. Sed hic quidem error ad dipſadem pertinet, quā Albertus ſub eodem genere cū ſcytale poſuit, alter uero ad uiperam: nam ſicuti ſciſeculum à ſitula, uel ſi recte loqui uelimus, à ſcytale, ita etiam tirum à uipera eſſe ſpecie differentem exiſtimauit. Quemadmodū eiuſdem Alberti libro II De animalibus indicant uerba, quæ in hunc modum ſcripta inueniuntur: " Omnia enim genera ſerpentum faciunt oua " præter tirum, ut dicit Ariſtoteles, & eſt corrupta ſua litera, " quoniam ille qui uere eſt tirus notus eſt apud nos, & fit ex " ipſo theriaca. In quibus uerbis Alberti duo ſunt errata, alterū quod ignorauerit arabicæ translationis conſuetudinē, tirum pro uipera ſæpiſſime ſupponentis: Alterū multo maioris ad uitam momenti, quod ſerpentē ex qua uera theriaca conficitur eſſe ouiparam, nō autem uiuiparam exiſtimauit, contra omnium ueterū, & præcipue Andromachi, qui primus docuit uiperas, & nō alias ſerpentes theriacæ admiſcere præceptum. Vtrum autem Albertus hunc errorem, ſicuti pleroſq; alios, ab ipſo Auicenna acceperit, cū in eiuſdem Auicennæ libris ex arabica in linguam latinam translatis appareat, tirum & uiperam tanquā diuerſos ſerpentes frequenter nominari, non poſſum certiſſime dijudicare. Fieri enim poteſt, ut Auicennæ interpres pro uipera tirum, id eſt, genus pro ſpecie aliquando poſuerit, quod non adeo fuiſſe errorem, quantum dediſſe alijs non animaduertentibus errandi occaſionē exiſtimamus. Quod ſi Auicenna ubique eodem uocabulo utitur, alphe ſcilicet, quod apud Arabes ſignificat uiperam, multo plus ipſe aliquādo quàm eius interpres aberrat: nam nomen ſpeciei ſimplicis ponit pro nomine generis, ut cum libro IIII, capite De ſpeciebus ſerpentū ſcribit hæc uerba: " Et ordo ſecūdus de uiperis, quarū ſpecies ſunt diuerſæ, de " eis enim ſunt uiperæ alelifati, & de eis ſunt facientes ſitire, &

reliquæ

reliquæ quas dicemus, ꝙ serpentem facientem sitire, quam Græci dipsada uocant, pro specie uiperæ nominet, cũ sit eadem quæ uipera serpens secundum Marsorum sentẽtiam, uel uiperæ quamsimillima secundum omnium aliorum, & ipsius quoq; Auicẽnæ opinionem, facile possit tolerari. Sed ꝙ serpentes quercinas, quod genus est à uiperis diuersum, & à Græcis dryini, ut antea diximus, nominantur, quia in quercuũ radicibus habitant, quod postea Auicẽna in aliarum specierum serpentum enumeratione ilicinium uocat, uel non faciens inter quercum & ilicem differentiã, uel forte putans quercinas esse ab ilicinis differentes, deceptus nominum, ut in multis alijs ostendimus, diuersitate. Quod, inquam, & quercinas, & multas alias, de quibus se dicturum promittit, uult esse uiperæ species, hominis est speciei nomine pro nomine generis abutentis. Siquidem alphe uiperam significat apud Arabes, quæ simplex est species secundum Aristotelem, Nicandrũ, Dioscoridem, Andromachũ, Galenum, & Paulum, ac reliquos medicos uetustiores. Auicennæ autem interpres sicubi alphem uerbũ arabicũ tirum interpretatur, quasi therium uelit dicere, nomen generis ponit pro nomine speciei, quod ab omnibus hominibus frequenter solere fieri testatur Galenus in expositione libri secundi De uictu acutorum. Et hoc sanè uidemus non modo apud Galenum, sed etiam apud Aristotelem in hac eadem serpente factitari, ut cum Galenus ait in libro De theriaca ad Pisonẽ, primum Andromachũ theria, id est uiperas theriacæ admiscere instituisse, & cum eodem in loco alteram quoq; probat etymologiam, quam nos libro nostro de Plinij, atq; aliorum medicorum erroribus inscripto, nixi eiusdẽ Galeni autoritate, licet inibi Galenum nominatim nõ citauerimus, inseruimus: Vbi diximus theriacam Andromachi: de ea enim tunc loquebamur, & trociscos theriacos inde habuisse

habuisse nomen, quoniam ex therijs, id est uiperis, quæ ex genere ferarum sunt, conficiuntur. Sed cur, inquiũt aliqui, non potius uiperini dicantur quàm theriaci, siue latine ferales, à nomine scilicet serpẽtis proprio, & non communiori? Et quid uetat, inquam ego, ita eosdem trociscos latine uiperinos nominare, sicuti græce theriacos? Quandoquidem Plinius uir eruditissimus salem theriacum eadẽ apud Græcos ratione theriacum, qua trocisci theriaci, nominatũ, quia uidelicet ex uiperis fit, maluit dicere uiperinum, quàm nomine infausto feralem, libro scilicet XXX, capite III, ubi ita scribit: Item gallinacei cerebrum recentibus plagis sale uiperino in cibo sumptũ. Eadem est in tota antidoto ratio, quam, si libuerit, possumus uiperinam nominare, ut eam Græci aliquando ἀντίδοτον δι' ἐχιδνῶν, id est, antidotum ex uiperis nominãt. Quid enim refert antidotum uiperinam, uel antidotum ex uiperis nominare? cum æque fiat ex uiperis denominatio? Qui autem etiam aiunt theriacam non posse apud Græcos ob id sortiri nomen, quod theria, id est feras in sui compositionem admittat, quoniam cum fera sit nomen ualde generale, non magis ex ui uocabuli uiperam, quàm etiam basiliscum intelligeretur esse ad theriacæ compositionem recipiendum. Non animaduertunt eandem rationem etiam in ipsos reciprocare. Quoniam si ideo theriaca græce dicitur, latine autem feralis, ut ipsi interpretantur, quoniam confert contra morsus ferarum, deberet etiam cõtra aprorum, leonum & elephantũ morsus auxiliari, quos esse ex ferarum genere nemo dubitauerit. Quare neutra etymologia potest pro uera defendi, nisi in utraq; nomen generalius in significato specialiori capiatur. Sicuti autem in tota antidoto utranq; probamus autore Galeno etymologiam, & illam scilicet quæ ab usu, quem præstat contra feras uenenatas, assignatur, & alterã quæ à feris, quæ in ipsa com-

miſcentur: non ſunt autem aliæ quàm uiperæ: ita in trociſcis
theriacis unam tantũ admittimus, quod uidelicet ob id ſint
theriaci nominati, quoniam ex therijs, id eſt uiperis confi-
ciuntur. Neq; enim de ipſis æque atq; de tota antidoto, cu-
ius ſunt una portio, dici poteſt, quod contra omnia anima-
lia uenenata auxilietur. Superuacuum enim Andromachi,
& aliorum ueterum medicorum ſtudium extitiſſet, tot medi
cinarum uires in una compoſitione commiſcere, & ſcrupu-
latim colligere, ſi ſoli trociſci theriaci eundem nobis effectũ
poſſent præſtare. Niſi forte quis putet Andromachi compo
ſitioni alias adiungi medicinas, nõ propter ſerpentes, ſed plu
rimos morbos, quos poteſt ſanare theriaca: Soli autem tro-
ciſci theriaci non poſſent. Atqui & ad illa etiam quotcũq;
quis enumerauerit uenena altera antidotus priuſq; theria-
ca adinuenta, ſufficiebat, quæ ab inuentore mithridates co-
gnominatẽ. De hac enim Galenus libro De antidotis primo
,, ita ſcribit: Ad uiperarum quidem uenena melior eſt theria-
,, ca quàm mithridates, ad alia uero nihilominus mithrida-
,, tes, ſed in quibuſdam etiam melior. Eandem etiam ſenten-
tiam Galenus libri eiuſdem ſecundo uolumine repetit, ubi
ait ſe uelle à mithridate inchoare, quæ ad plurima quidem
alia uenena maiorẽ habet quàm theriaca efficaciam: In uno
autẽ ſolo relinquitur, quod à uipera dicitur. Auicẽna quoq;
libro V capite De confectione mithridatis, nõ aliud quàm
Galenus de mithridate ſentit: Ita enim de ipſo eodem capi-
,, te ſcribit: Deinde poſtq; accidit Andromacho illud, quod
,, expertus fuit ſuper iuuamentum carnium ſerpentum & ali-
,, orum, addidit in eo trociſcos de uiperis, & alteratum eſt pa-
,, rum per additionem & diminutionẽ. Fuit ergo theriaca ma
,, gna in multitudine iuuamenti. Veruntamen theriaca ma-
,, gna eſt magis iuuatiua ipſo in re una, & eſt uenenum ſerpen
,, tum. In reliquis uero rebus non diminuitur mithridatum à

theriaca

" theriaca diminutione, de qua sit curandum. Imò est ma-
" gis additi in pluribus eorum iuuamenti, & confidentioris
" utilitatis. Hæc autem duorum autorum uerba etsi plurimum consentire uideantur, non parum tamen, nisi ea recte intelligamus, dissentiunt. Et si enim tam Galenus quàm etiam Auicenna conueniant in hoc quod mithridates sit æque ad omnia alia utilis, uel etiam utilior in quibusdã quàm theriaca, discrepant tamen: quoniam Galenus uult theriacam contra morsus uiperarum plus habere efficaciæ. Auicenna autem non contra uiperas tantum, sed contra serpentes simpliciter, nisi quod, ut postea sumus ostensuri, serpentis nomine non quicunq; serpens, sed uipera tantum etiam apud Auicennam aliquando significatur. Et quidem est rationabilius uiperas seu carnes uiperarum, ex quibus trocisci theriaci cononstant, n contra omnes serpentes, sed cõtra se potius esse medicinam. Nam, ut inquit Galenus libro De theriaca ad Pisonem, sicuti ad morsum crocodili adeps eius uulneri illato mirabiliter prodest, & mygale serpens pariter trita & superimposita morsus suos absque dolore sanat, ita & quos uipera momorderit, carnes eiusdem serpentis similiter tritæ, & super uulnus positæ curant. Forte est & alia inter Galenum atque Auicennã discordia: Quoniam Galenus non in rebus alijs quàmplurimis, sed in uenenis tãtum ait mithridatem esse theriaca potiorem. Quare uidetur sermo Auicennæ multo esse generalior, & ideo non parum à ueritate deuiare, cum sint quidam morbi præter illos, qui ex uenenis contrahuntur, contra quos est theriaca iuuantior. Quod quidem Galenus libro primo De antidotis
" declarat hijs uerbis: Illas quæ passiones sanant facultates,
" quæ non extrinsecus imponuntur, sed intus assumuntur,
" medici antidotos nominant. Tres autem sunt primæ ea- *Antidotus:*
" rum differentiæ: Quædam enim propter mortifera phar-

maca exhibentur: Quædam morſibus animalium uenatorũ: Quædã uero alijs paſſionibus, quæ ex uitioſo uictu contingunt, auxiliantur: Quædam autẽ tres profitentur utilitates, ſicuti illa quæ theriaca uocatur, quã compoſuit Andromachus repudiata mithridate, quæ & ipſa ab eo qui eam compoſuit nomen accepit. Ex quibus Galeni uerbis duo maxime elicimus, nõ modo in uiperæ morſu, ſed etiam in multis citra uenena paſſionibus theriacam eſſe mithridate potiorem, & præterea ſolam Andromachi cõpoſitionem ſimpliciter theriacam nominari, alias autem compoſitiones non theriacas, ſed antidotos tantummodo nuncupari. Quam itidem nominis differentiam poſſumus ex multis alijs apud Galenum locis demonſtrare, ſicuti ex illo, quem per initia noſtræ diſputationis ex libro XI De ſimplici medicina citauimus, cum de uiperis ad theriacæ cõpoſitionem eligendis
» ſermo haberetur, de quibus Galenus ita ſcriptitauit: Tutiſ-
» ſimum autẽ eſt cauere uiperas, quas in talibus locis, ſcilicet
» aridis & ſalſuginoſis uenantur, ſiue ad uſum cibarium, ſiue
» ad pharmaci compoſitionem, quale eſt iſtud celeberrimũ,
» quod omnes medici theriacem nominant. In libro etiam de theriaca ad Piſonem planẽ Galenus oſtendit nullam fuiſſe ante Andromachum antidotum, quæ theriaca diceretẽ, quãuis eſſet & illa compoſitio, qua rex magnus Antiochus contra omnia animalia uenenata uſus dicitur, & altera mithridates à rege Mithridate, cuius fuit inuentũ appellata. Ita enim de Mithridate rege, & de antidoto ab eo inuenta libro quo
» diximus Galenus ſcribit: Inqunt enim quod & Mithridates
» ille bellator magnus theriacam quidem nõ aſſumpſit, non-
» dum enim erat, ſed alterã multæ mixturæ antidotum, quæ &
» ipſa ab eius nomine uocitatur. Quod ſi, ut inquit Galenus, tẽpore Mithridatis nondum erat theriaca, neq; etiam Antiochi theriaca fuit, qui longe ætate præceſſit. Si quis uero mihi

Plinium obijciat, ut sanè animaduerti in quodam libello de sepentibus edito mihi fuisse, meo tamen suppresso nomine, latenter obiectum, facientem de theriaca Antiochi mentionem: uel plus me Galeno credere, ubi de nominibus græcis præsertim medicinalibus agitur, uel neq; Plinium, si uerba eius diligentius inspiciantur, quicquã à Galeno dissidere respondebo. Cum enim Plinius circa finem libri XX De naturali historia unam compositionẽ retulisset, quæ constat ex serpillo, opoponace, milio, trifolio, anethi, & feniculi, anisi, ami, apijq; seminibus, & farina erinacea, postmodũ ita subiungit: „Hac theriaca magnus rex Antiochus aduersus o„mnia uenena usus traditur. Quasi idem uoluerit Plinius de hac compositione, quod etiam Galenus de mithridate antidoto dicere, licet nondum foret tẽpore Antiochi, sicuti neq; regis Mithridatis theriaca: Antiochũ tamen compositione antea scripta pro theriaca usum, sicuti etiam sua compositione Mithridates. In eandem sententiam Auicenna de mithridate antidoto loquens illa protulit uerba, quæ etiam supra recitauimus, quod ante Andromachum compositio mithridatis fuit theriaca magna in multitudine iuuamenti. Theriaca ergo diatessaron eatenus & ipsa dicit̃ theriaca, quatenus uicem supplet theriacæ: & allium eadem ratione rusticorũ theriaca aliquãdo à Galeno nominat̃, quia cum theriaca rustici careãt, allio utuntur uice theriacæ. Galenus etiã eodem de theriaca ad Pisonem libro cum multa de antidoto mithridate dixisset, & modum quo eius cõpositionem rex Mithridates inuestigasset, edocuisset, postmodum illa uerba sub„iunxit: Postea uero Andromachus Neronis archimedicus „quædam addens, quædam autem & adimens, scilicet de mi„thridatis cõpositione, de ea enim fuerat sermo, fecit eam an„tidotum, quæ theriaca nominatur, miscens unà cum alijs nõ „paruam carnis uiperarũ portionem. In quibus uerbis Gale-

Allium theriaca rusticorum.

Andromachus Neronis medicus.

nus innuit, & solam Andromachi compositionem theriacã simpliciter nominari, & causam pariter ostendit, ob quam præcipue ipsa ex omnibus alijs antidotis theriaca uocetur, carnis uidelicet uiperarum cõmixtionem: nam si à sola, quã præstat contra morsus serpentũ, utilitate idem nomen indipisceretur, tunc ante inuentionem theriacæ theriaca fuisset, cum antidotus mithridates ad eosdem morsus, uiperino tan tum excepto, non minus ualeat, imò ad quosdam ex eis mul to plus, ut loco superius allegato Galenus inquit, quàm the riaca. Alexander quoque ultimo primi libri problemate, in quo quærit cur hijs quos dipsas momorderit, cum siti premantur intolerabili, theriaca tamen, quæ calida est & sicca, nihilominus sitim sedet, & non magis exaugeat. Manifestũ se facit ex suo sermone de theriaca simpliciter prolato unam tantum existimasse antidotum theriacam nominari, quæ in sua uiperas recipit compositura. Siquidem in solutione problematis circa finem ait: carnes uiperarum alijs simul medicinis, quæ in theriaca ponuntur, admixtas, uim habere na turalem contra omnia animalia uenenata & exitialia pharmaca resistendi. Ex quibus etiã Alexandri uerbis illud constare potest, non carnes solas uiperinas, uel etiam oleo & anitho cõditas, sed cum alijs pluribus medicinis plus quàm sexaginta numero in unam quodãmodo naturã confusis: id quod uult etiam libro De theriaca ad Pisonem sæpius à nobis allegato Galenus, tantã habere cõtra omnia uenena, sed præcipue uiperæ potestatem. Quare ut ad trociscos theriacos, à quibus nostra cœpit disputatio reuertamur, cum non haberent ipsi maiorem quàm carnes uiperinæ, à quibus sola similagine superabundant contra uenena efficaciam: siquidem hæc non ad uim carnium augendam, sed potius ad trociscorum formationem est superaddita, nõ sunt ijdem trocisci ab utilitate quã ferunt, sed potius ab ea quæ in ipsis

continetur

cōtinetur fera, græco uocabulo theriaci cognominati. Alioquin occurreret quæstio, cur non & carnes ipsæ per se theriacæ dicerentur. Quæ quidem quæstio illis est insolubilis, qui solam eius nominis causam assignant utilitatem: nobis autē facillima, qui non usum, sed potius id quod continetur assignamus. Carnes siquidem uiperinæ non se ipsas continent, sed potius in alteris continentur. Idcirco nō consueuere medici carnes theriacas, sicuti trociscos theriacos, & sales quoque theriacos, qui & ipsi ex carnibus uiperinis quibusdam alijs additis conficiuntur, appellare. Quod si quis spreta loquendi consuetudine, uiperæ carnes uelit etiā theriacas nominare, sciat se nihilo plusquàm uiperinas significaturū, uel saltem usurū uocabulo ualde generali, omnem medicinā, quæ quouis modo possit contra aliqua uenena prodesse, significante. Ne autem multū ex nominis ambiguitate laboremus, sciendum est tres esse, ut antea diximus, antidotorū species: Vnam, quæ ualet cōtra pharmaca mortifera, quæ scilicet uel per cibum, uel per potionem assumpta hominem interimunt. Alteram, quæ prodest contra morsus quorundā animalium uenenatorū, ueluti canis rabidi, scorpionis, phalangiorū & uiperarū: Et tales antidotos, ut inquit Galenus suo De antidotis libro, medici iuniores, quorum unus fuit Asclepiades, soliti erāt medicamēta theriaca nominare. Tertia antidotorum species est, quæ morbis ex uictu prauo contractis auxiliat̄. Si qua uero antidotus, ut illa quam instituit Andromachus, omnibus malis, quæ diximus, opitulat̄: hæc non theriacū pharmacū, sed theriaca simpliciter nominatur. Quo circa Galenus cum eodē De antidotis libro de multis antidotis faciat mentionē, quæ contra medicamēta mortifera, & morsus uenenatorū animalium mire proficiunt, sicuti de mithridate, athanasia, ambrosia Philippi Macedonis, & antidoto ex sanguinibus, & altera ex scinco nuncupata, nullam

Tres antidotorū species.

iam tamen ex hijs putat theriacæ nomine insigniendam, sed tantum Andromachi compositionem, quam nõ medicinã theriacam, sed theriacam simpliciter nominat. Si uero Arabes, & quidã Latini plusq; oporteat aliquãdo Arabibus credentes, fusius utuntur hoc nomine theriaca, nos in græco uocabulo maiorem græcis autoribus fidem adhibendam iudicamus. Quãquã & ipsi Arabes, si ea quæ diximus supra de theriaca Antiochi, de theriaca Diatesseron, & alia theriaca rusticorũ memoria repetant, facile possunt in unam cum Græcis concordiã reuocari. Et si enim II Canonis capite De squilla Auicenna dicat, q̃ est theriaca uenenosis: & de opoponaco pariter quod cum aristolochia ad pũcturas bibitum est theriaca, & similiter eius succus, idem tamẽ Auicenna fatetur eodem in libro impropriã esse locutionẽ, cum simplex medicina theriaca dicitur: Quoniã, ut inquit, nomẽ theriacæ dignius attribuitur medicinis artificialibus, id est compositis, & nomẽ bezaar singularibus cadentibus secundum naturam. Licet aliâs idem Auicenna bezaar cum the-
» riaca uideatur confundere, scribens in hũc modum: Albe-
» zaar & theriaca sunt omnes medicinæ, quarum proprietas
» est, ut conseruent sanitatem, & uirtutem in spiritu, ut expel-
» lãt nocumentum ueneni à se. Mihi uero uidetur nomen bezaar apud Arabes significare idẽ, quod apud Græcos alexipharmacum, quod est uocabulum generale ad omnia remedia, siue contra morsus animalium uenenosorũ, siue contra uenena mortifera, sicuti aconitum, argẽtum uiuum, atq; similia, quæ uel per cibos, uel potiones nostris corporibus inferuntur. Pharmacum autem theriacũ, seu medicina theriacalis, ut medici iuniores loquuntur, tantũ ad morsus serpentum, ut supra diximus, ex Asclepiadis medici autoritate accommodatur. Quod etiam ipsum indicat nomẽ à therijs, id est animalibus uenenosis deriuatum. Simpliciter autem theriacam

Alexipharmacum.

Theriaca ad serpentũ morsus tantũ accõmodatur.

theriacam Galenus, ut diximus, nominat solam Andromachi compositionẽ. Quare, ut opinor, Nicolus Florentinus non satis recte de eisdem nominibus libro IIII capite De medicinis bezaaralibus determinauit, scribens hæc uerba:
„ Videre potes quod ista duo nomina bezaar & theriaca tri-
„ pliciter possunt sumi, ut innuit Serapio in simplicibus, capi-
„ te De lapide bezaar: uno modo largissime pro omni medi-
„ cina principaliter, uel secũdario faciente ad liberationẽ à ue-
„ nenis: alio modo large pro medicinis bezaaralibus supradi
„ ctis: & tertio modo stricte, uerbi gratia: Theriaca pro theria
„ ca ipsa, quæ est una confectio dicta theriaca magna, uel libe-
„ rans, & dicitur theriaca Galeni, & est illa, in qua ingreditur
„ caro tiri, & non propterea, ut multi accipiũt, uocata est the-
„ riaca: imò propter suæ uirtutis theriacalis excellentiam no-
„ men generis sortita est, & suo nomine meruit appellari. Et
„ est de qua intelligitur cum absolute profertur, & consimili-
„ ter bezaar stricte sumptum dicitur de quodã lapide, qui præ
„ excellentia suæ bezaaralis uirtutis nomine generis consimi-
„ liter uocatus est. Hæc quidẽ Nicolus. Ex quibus uerbis apparet ipsum quoq; ista duo nomina bezaar siue alexipharmacum cum theriaca confundere, cum tamen bezaar apud Arabes, sicuti alexipharmacon apud Græcos sit tam medicina simplex quàm etiam composita. Theriaca autem tãtum composita, & non quæcunq;, sed quam Andromachus dicitur composuisse. Quare neq; largissima, neq; larga acceptio theriacæ apud ipsum recta est. Tertia uero arctissima, & ipsa ob id potest improbari, quoniam theriaca ita accepta nõ est Galeni theriaca, sed Andromachi potius. Videtur autẽ Nicolus nimium Auicennæ falsò Galenum calumnianti credidisse, quod frustra Andromachi antidotũ quædã addendo, & quædam subtrahendo commutasset: nulla uidelicet ductus necessitate, sed solum ut eiusdem antidoti sibi titu-

lum usurparet, cum tamen Galenus in suis omnibus de theriaca antidotis tractatibusq́ maxime probet Andromachi compositionem, & eam solam, ut sæpe diximus, nominet theriacam, tanquam omnium aliarum antidotorum utilitates complectentem, atq́ ideo ubiq́ illam seruare studeat incorruptam. Quod uero etiam Nicolus illos reprehēdit, qui Galeni theriacam indedictam putant, quod ex tiri carne conficiatur, forte melius illos reprehendisset, qui uerum tirum non agnouerunt. Nō animaduertit autem uir iste, alioqui Galeni doctrinæ studiosus, se principi medicorum, homini non minus literatura, quàm etiam medicinæ arte conspicuo imputare, quod male suæ antidoti nomen fuerit interpretatus, & eius ignorauerit significationem. Vt autē hic Nicoli error, & aliorum idem existimantium euidentius appareat, subijciam Galeni uerba, quæ libro De theriaca ad „ Pisonem ita de eius uocabuli scribit etymologia: Quia uir „ iste, Andromachus scilicet, de eo enim statim antea locutus „ erat, miscere pharmaco theria, id est uiperas, quæ sunt ex ge„ nere ferarum uenenosarum, excogitauit: non solum quoni„ am ad morsus earum bene cōgruit, theriaca à nobis dicitur, „ sed quia etiam ipsas feras uenenosas, uiperas scilicet, in sua „ mixtura recipit propterea promptum fit nobis theriacam nominare. Verum hic error Nicoli, qui tamen, ut uerum fatear, non est error ipsius, sed aliorum sua ætate celebris nominis autorum, ex quorum libris accepit, forte possit tolerari, ob eam quam uitiatam habemus, ac mutilatam librorum Galeni de theriaca translationem. Gentilis autem in expositiōe quinti Canonis Auicēnæ, capite De theriacis magnis, utrāq́ admittit theriacæ significationē, quod uidelicet dicatur ab effectu suo contra serpentes, & alias medicinas uenenosas, & à carne tiri, nō tam utrāq́ in una & eadē theriaca, sed potius diuersis: Ita enim capite antedicto de the

riacæ

» riacæ nomine scribit: Cũ nomen theriacæ sumitur ab effectu,
» quia est conformis uenenis, imponitur omnibus medicinis
» conferentibus ad uenena, & ad difficiles passiones, & dicun
» tur medicinæ theriacales, siue simplices, siue compositæ, sicu
» ti allium uocatur theriaca rusticorũ à Galeno XII therapeu
» ticæ, & pira theriaca fungorum, & sic de multis: & sic dicitur
» theriaca diatesseron, in qua nõ intrat caro tiri, & hoc modo
» sumit nomẽ tiriacalis Auicenna de uiribus cordis, & II Ca
» nonis capite XX. Cum autẽ hoc nomẽ sumitur à carnibus
» tiri, cadit solum super tiriaca illas recipiẽte. Hæc quidẽ Gentilis. Qui si forte interrogaretur quomodo pira recte dicanẽ theriaca fungorum, cum fungi non sint serpentes, nomen autem theriacæ sit à therijs, id est serpentibus deriuatum, nõ aliud, ut opinor, ad hoc respõderit, nisi quod pauloante uerba suprascripta notauerat ex cuiusdã Arabis Azarangi nomine autoritate, quod uidelicet theriaca dicitur, quia confert uenenis serpentum, & aliarum medicinarum uenenosarum. Hoc enim nomen, ut inquiunt, habet duas partes: unam tiri, quæ significat serpentes: alteram ka, quæ significat medicinas uenenosas. Quare propter secundam partem nominis theriaca quæ est ka, uidetur Azarangi, atque Gentili ipsum sequenti, pira recte dici fungorum, qui sunt uenenosi, theriacam. Pudet me aliquando, cum uideo celebres in arte medicinæ uiros circa medicinalia nomina tam pueriliter aberrare. Quanquam utinam usque ad nomina eorum errata terminarentur, & non etiam in res ipsas uitæ periculosas præcipitarent. Quod in tiri, sic enim ipsi nominant, carne tam necessaria ad theriaces compositionem, medicina factum usque ad hæc tempora demonstrauimus. Quantum uero ad pira attinet, quæ fungorum theriaca dicuntur, etiam antea declarauimus, cur allium à Galeno theriaca nominetur. Idem autem de piris

est statuendum, quod uidelicet eatenus fungorum theriacæ nominantur, quatenus eundem habent effectum contra uenenum boletorum, siue fungorum, quem contra omnia uenena theriaca. Quod autē idem Gentilis inquit, quod quando hoc nomen theriaca sumitur à carnibus tiri, cadit solum super theriaca illas recipiētē. Forte rationabilius eadem uerba ita protulisset: cadit super uera theriaca, quæ carnes uiperæ recipit: quoniā aliæ compositiones non sunt ueræ theriacæ, sed per quandam metaphoram ita cognominantur. Sed etiam ipsa uera theriaca non solum à serpente quem recipit dicitur theriaca, sed etiam ab usu quem affert contra morsus serpentū. Quare distinctio Gentilis, quod aliqua theriaca à recepto, aliqua ab effectu tantum nominetur, non est omnino comprobanda, cum nulla sit sine carne serpentis uera theriaca, & illa quæ hanc recipit, duplici ratione, ut antea Galeni autoritate monstrauimus, theriaca nuncupatur. Sed forte tam longa de nominibus quæstio magis sit grammatistis quàm philosophis medicisúe conueniens. Quoniam, ut inquit Galenus, & quodam de simplici medicina loco, & pluribus alijs, non ex uerborum, sed rerum potius cognitione curatio morborū perficitur. Quia tamen dudum animaduertimus fuisse nos in libro, de Plinij atque aliorum medicorum erroribus inscripto, longis sermonibus super uocabuli theriaca etymologia à quibusdā medicis atque leguleis taxatos, coacti fuimus & ipsi, nunc primū data nobis occasione, in nostri defensionem fieri uerbosiores, qua simul etiam Auicennæ interpres excusatur, qui uiperam tirum, quamuis therium dicere debuit, aliquando interpretatur. Hunc autē ipsum interpretem ideo excusandum censuimus, quod putauerimus fuisse errorem Serapionis, quod fuit interpretis uitium. Sed quomodo id cuiquam errori tribuimus, quod neque esse errorem iudicauimus? In eo etenim libro De medi

corum

eorum erroribus agẽtes, liberum unicuiq; relinquimus, serpentem illam, cuius caro theriacæ admiscetur, uel tirum, uel uiperam, uel quouis alio liberet nomine appellare. Quare medicos iuniores incessuimus, non quod uiperam tirum aliquando nominent, sed potius quod tirum putarent à uipera differentem: Quod tirum ex Syria usq; quærerent, qui multo melior in Italia haberetur. Deniq; quod qui serpens esset uel tirus, uel uipera, hactenus uiderentur ignorasse: non fuit hic error in nomine, sed in re magis. Fingamus enim Serapionis interpretem fecisse uerum de carne uiperæ titulum, & omnes illas, quæ carni tiri tribuuntur facultates fuisse in eadem translatione, mutato solo serpentis nomine, uiperæ carni contributas, an propterea medici iuniores ex Serapione sciuissent, quænam aut qualis serpens uipera foret, cuius caro tantopere ad usum medicinæ cõmendaretur? Non arbitror equidem: Si enim hoc, recta existente uerborũ Serapionis translatione, scire potuerunt: cur non æque ijdem ex Auicenna didicerunt, qui II Canonis etiam scribit carnis uiperinæ proprietates insigniores. Cur non pariter ex Dioscoride atque Galeno, eadem de carne echidnæ uel uiperæ scribẽtibus, quæ Serapio de carne tiri, uel ipso Serapione utrunque autorem super eiusdem carnis uiribus allegãte. Ex qua allegatione facile percipere potuerunt tirum & echidnam & uiperam eandem esse serpentem. Sed cum pleriq; eorum quid nomen uiperæ apud Latinos significaret ignorarent, neq; quid echidna in græca, quid tirus in arabica translatione importaret potuerunt intelligere. Quare de quo sumus nos in nostra ad Alexandrum Agathimerũ de tiro & uipera epistola gloriati, de hoc quoq; nunc iure gloriamur, nos primos fuisse, qui decennio ante eandem epistolam editam tirum & uiperam esse serpentem, qui uulgo marassus, aut scortio nuncupatur docuimus: quod neq; Gentilis, qui tam

prolixas atque subtiles scripsit de theriaca quæstiones, antea docuerat: imò contrariũ in suis scriptis nobis insinuauerat, in quibus tirum ait esse sicco ueneno serpentem, cuius oculi à smaragdo, si hunc lapidem intueantur, dissipantur. Per uiperas autem non tirum, non specialem aliquam serpentis naturam, sed cõmunes tantum serpentes putat intelligendas. Quare sicubi nos Auicennam notandum censuimus, quod tirum putauerit à uipera differentem, fecimus hoc secũdum Gentilis, qui anima Auicennæ reputatur, expositionẽ: nam cum sensus Auicennæ ubicque abstrusi sint, ac quasi imperceptibiles propter autoris, aut saltem interpretis barbaram obscuritatem, nõ possumus aliter de Auicenna iudicare, quàm sicuti is, qui inter ipsius expositores habetur præcipuus, nobis sua expositione subiecerit. Tunc uero nõ malam expositionem, sed ipsum potius autorem debemus damnare, cum eidem malæ expositioni autor dederit occasionem, quod liquidò uidemus Auicennam fecisse in uiperis, quarũ multas species & libro quarto & quinto, ut antea ostẽdimus, numerauit: Cum tamẽ uipera sit simplex species ex Aristotele, Nicandro, Dioscoride, atque Galeno. Quos etiam autores uidetur & ipse Auicenna ex parte secutus, ut cum eam notat in uiperis maris ac fœminæ ex dentibus differẽtiam, quã etiam Nicander atque Galenus in uipera simplici specie notauerũt. Nisi forte Auicenna, qui uiperã, quæ species est, pro genere posuit, eodem errore peculiarẽ uiperæ differentiam etiã alijs serpentibus cõmunicauit. Quem sanè geminum Auicennæ errorem uidetur Albertus libro XXV De animalibus imitatus, ubi post factam secundum Auicennã generis uiperarum in species diuisionẽ, quarũ multas ait esse species, alias alelisati, alias quercinas, alias sitire facientes, & reliquas, de quibus se dictură promittit, postmodum hæc uerba subiungit: Adhuc autẽ serpentibus accidit magna diuersitas in acuitate &

Gentilis anima Auicennæ existimatus est.

» tate & hebetudine ueneni, secundũ sexum masculinũ & fœ-
» mininũ, quãuis sint in specie una: Masculi enim pauciores
» habẽt dentes, & plus ueneni, & acutius uenenũ, quàm fœmi
» næ: & quod dicitur, quod fœminæ deteriores sunt maribus,
» intelligitur in morsu, in quantũ est plurium dentiũ morsus
» earũ. Hæc quidem Albertus. Forsitan autẽ non est in omni-
bus serpẽtibus, ut loqui uidetur Albertus, id quod dicit uni-
uersaliter uerũ, sed in una tantũ specie, scilicet uipera. In hac
enim Nicãder, Dioscorides, Galenus, & Paulus unà testan
tur, quod mares fœminis sunt perniciosiores, & fœminæ plu
res, mares autẽ pauciores habent dentes, non quoscunq; ta-
men, ut etiã circa initia operis diximus, sed caninos tantũ. In
alijs uero serpẽtibus nõ desunt autores Arabes, qui cõtrariũ
asserant, fœminas scilicet maribus esse peiores: nam quod ait
Albertus, hoc intelligendũ esse in morsu propter multitudi-
nem dentiũ, in morsu quidem elephantũ atq; aliarũ ferarũ,
quæ magnos & aduncos habent dentes esset probabile: In
serpentibus autẽ non est acceptandum, in quibus non turba
uulnerũ, quæ ita aliquando sunt exigua, ut acus uideatur pu
pugisse, sed uirus potius maleficũ debet attendi, quod potest
esse maleficentius, etiã si à paucioribus dentibus imprimatˢ,
queadmodum in specie uiperina est experientia cõprobatũ.
In alijs autẽ serpentũ generibus neutrũ puto satis haberi ex-
ploratũ, neq; utrum fœminæ plures habeãt dentes quàm ma
res, neq; utrum sint minus suo ueneno exitiales: nam de ue-
neno, ut antea diximus, sententiæ medicorũ ambigunt. De
numero autẽ dentium uidetur Aristoteles dubitare, qui II
De historia animaliũ libro, de dentibus in uarijs animalibus
» agens scribit hæc uerba: Planos ab acutis disterminãt, qui
» canini appellanť, ferme utrorũq; participes sunt, quippe qui
» infra latiusculi supra acutiusculi sint. Maribus dentes plures
» q̃ fœminis, ut in genere hominũ, ouiũ, suũ, caprarũ patet. In

cæteris nullũ exploratũ est, quibus plures. Ex quibus Aristotelis uerbis illud etiã liquere arbitror, quod initio operis cõtra Auicennã diximus, aliud esse de dentibus loqui simpliciter, aliud de hijs qui canini appellãtur. Nam caninos quidẽ dentes plures esse in uipera fœmina quàm in masculo Nicãder, Galenus, & Paulus Aeginita testant. De reliquis autẽ serpentibus nihil determinant, sicuti in omnibus animalibus Aristoteles sub dubio relinqt, prætereꝗ in homine, sue, oue & capra. Ad maiorem autem & nostri, & interpretis Serapionis, atq; Auicennæ excusationem, pro uipera tirum, quasi therium dicere uoluerit, nõ raro interpretãtis, iam superesse uidetur, ut etiam apud Aristotelem nomine generis, licet aliquanto proximioris, ἔφεως scilicet, id est serpentis uiperam aliquando intelligi demonstremus. Hæc sunt huius
» philosophi libro De historia animalium secũdo uerba: Nũc
» interiorum ordinem persequemur, & primum in eo genere
» quod sanguine constat, hæc enim ratione summa genera à
» cæteris differũt, quod hæc sanguinea sunt, illa exanguia. San
» guine prædita sunt homo & quadrupedes, quæ animal, o
» uumúe pariunt, atq; etiam aues, pisces, cete, & si quid aliud
» uacans nomine, quoniam genus nõ sit, sed species simplex
» in singulis intelligatur, ut serpens, ut crocodilus. Habet autem hic locus in græco codice maiorem difficultatẽ, in quo postrema uerba ita scribuntur:
hoc est, Sed simplex sit species, ut serpens, ut crocodilus. Ne quis forte arbitretur Aristotelẽ dicere serpentem, uel crocodilum non esse simplicem speciem, sed simplicem speciem tantum intelligi. Quare remanet integra dubitatio, quomodo uterꝗ sit simplex species, cum tamen in alias species diuidantur. Hanc autem dubitationem Albertus, Aristotelis paraphastes, licet sit forte prolixior quàm ut nomen paraphrastis mereatur, super horum uerborũ cõtextu, quæ pau

loante

lo ante citauimus dissimulauit. Alteram tamen de serpente uidetur alibi uoluisse soluere, libro scilicet primo, capite VIII De diuersitate animalium, quæ sunt penes communia genera ipsorum, ubi ita scribit: Animaliũ autem genera præter „ hæc non magna genera dicuntur, quia species multas non „ continent, sed quædam ex eis simplicia sunt, quæ formalem „ in se non recipiũt diuisionem, & hæc sunt species ultimæ, si- „ cuti homo. Quædam autem per formales differentias diuer- „ sos modos, sed non habent propria nomina specierum, quæ „ nota sint nobis. Dehinc paucos post uersus illa uerba sub- „ iungit: Adhuc autem genus serpẽtum est unum de gene- „ ribus simplicibus animalium, non ideo quod non diuida- „ tur in species, sed quia nomina specierum subalternarũ non „ sunt nobis nota, tirus tamen & uipera nota sunt nobis. In hijs quidem uerbis Albertus innuit serpentem esse simplex genus, sicuti homo, alia tamen ratione, non quia scilicet nõ diuidatur in species, sed quia illæ, in quas diuiditur, uacant nomine, præter tirum & uiperam. Talia autem dicere nescio cui minus quàm Alberto conueniat, qui præter tirum ac ui- peram libro XXV, ubi de serpẽtibus agit, tot species serpentum nominat subalternas, sicuti aspidem, cerasten, situlam, & si quas alias frustra multiplicauit. Sed neque propterea ali- quid dicitur simplex genus, quia speciebus eius subalternis sua desint nomina, imò secundum Aristotelem libro primo De historia animalium, capite illo unde hanc diuisionẽ sim- plicis generis uidetur Albertus accepisse, contrarium potius apparet. Nam tale genus quod diuidi quidem potest in spe- cies, sed nullis nominibus distinctas, simplici opponitur ge- neri, ut simplex genus ibidem accipit Aristoteles pro simplici scilicet specie, hoc est specialissima, quæ in alias species diuidĩ, ut homo. Hæc enim sunt Aristotelis, loco ex quo diximus Albertũ suam generis simplicis sumpsisse diuisionem,

„ uerba: Reliquorum animantium genera nulla præterea am-
„ pla intelliguntur. Vnum enim quod plura contineat, nul-
„ lum est, sed aut simplex est, nullis ipsum specificis euarians
„ discriminibus, ut homo: aut diuidi quidē potest in species,
„ sed nullis nominibus distinctas. Adhuc si carentia nominū
in speciebus faceret generis simplicitatem, tunc hæc non na
tura, sed nostro potius arbitrio consisteret: cum nomina im-
ponātur ad placitum, ut uult Aristoteles suo De interpreta
tione libro. Aristoteles etiam serpentem nō ait esse simplex
genus, sed simplicem speciem. Quare nisi per serpentē, aut
uiperam, aut aliquam alteram speciē specialissimā intelliga-
mus, dubitatio proposita erit insolubilis. Quod uero ὄφις,
id est serpentis nomine apud græcos per quādam exochen
uipera intelligatur, possem multis exemplis apud Nican-
Andromachi Elegi. drum, Oppianum, atq; Andromachum in elegis, quos Ne
roni Imperatori de theriaca nuncupauit, ostendere, nisi ue-
rerer de rebus tum ad philosophum, tum ad medicinam præ
cipue attinentibus scribens, uideri non adeo medicos, quan
tum poëtas allegare, quoniam autores antedicti non solu-
ta, sed numeris astricta oratione scripserunt. Quare unum
tantum ex Paulo medico nobilissimo exemplum sat erit in
medium adducere, quod medicis non erit inutile, quoniam
uel hoc uno exemplo commonebuntur, quot passim sint in
Auicennæ libris errores. Docet Paulus componere medica
men ad strumas, quas uulgo scrofulas appellamus, in hunc
„ modum: Serpentem mortuum in ollam cōijcito illitam gy-
„ pso, & da ad comburendum in fornace, ac serpētis cinerem
„ misce æquali portione cū fœno græco, mox cum melle con-
„ fice, & utere. Hoc idem medicamentum, ut inspicere licet,
ex Paulo acceptū, sed aliqua in parte, ut solet, deprauatum,
„ ita Auicenna notauit: Sumatur serpēs mortuus, & proijcia-
„ tur in uas lutatum luto sapientiæ, & dimittatur in furno de

lateribus

» lateribus, deinde conficiatur cum æquali quantitate sui ace-
» ti permixti cum melle secundum medietatem. Hæc quidem Auicenna, qui pro gypso male lutũ sapientiæ posuit, quod nõ est gypsum, ut constat ex Dini in hæc uerba expositiõe, Quam tamen Dini expositionem nos non improbamus, sed alteram potius, in qua scribit serpentes in communi ex autorum, quos tamen nõ allegat, opinione habere proprietatem, ut nõ permittant augeri scrofulas. Ego autem puto per serpentem apud Paulum, & Auicennam etiam, qui idẽ medicamentum accepit à Paulo, debere intelligi nõ quamcunq; serpentem, sed uiperam magis, quæ, ut testatur Dioscorides, strumas, seu scrofulas augeri prohibet. Verũ quantum ad hoc attinet, error Dini expositoris proprius potest existimari. Alter uero est ipsius Auicennæ, qui dicit serpentem in furno assatam debere pmisceri cũ æqualitate sui aceti: cum tamen apud Paulum nõ fiat de aceto mentio, sed cinere potius, qui ex serpentis assatione in fornace relinquitur: qui etiam cinis secundum ipsum debet non cum aceto, sed cum fœno græco æquali portione misceri, & demum cũ melle confici. Quare cum nesciret Dinus Auicennæ expositor diuinare quod nam esset serpentis acetum, hũc scrupulum intactum de industria prætermisit. Clarius tamẽ de hoc aceto serpẽtis Auicenna secũdo Canonis capite De serpen-
» te locutus est, ubi ita scribit: Cum cutis eius, scilicet serpen-
» tis, de serpẽte enim loquitur, in uino coquitur & distillatur
» in aurem, sedat dolorẽ eius, & colluitur os ex aceto, in quo
» cutis eius decoquitur, ad dolorẽ dentis. Verum quia medicamentũ est Pauli nõ acetum, sed cinerem potius accipi præcipientis, rectius puto idẽ medicamentũ ex cinere & melle cũ fœno græco, ut diximus, cõfici, quãdo & apud Auicẽnã serpẽs mortuus nõ in aceto decoquit, sed in furno de lateribus, ut ex uerbis eius apparuit, quæ potius serpentis assationẽ, q̃

Lutum sapientiæ.

acetum, uel aliud aliquid nobis insinuant. Quem autẽ dixi propriũ esse Dini Auicennæ expositoris errorem, forte poteramus ipsi Auicennæ in primis ascribere. Ipse enim est, qui II Canonis, capite De serpente, eam de qua diximus uiperæ carnis ad prohibendum augeri scrofulas facultatem, non uiperæ serpenti speciali, sed potius serpentibus in cõmuni uidetur assignare: Quanquã non unam tantũ uiperæ proprietatem, sed plures alias eodem capite serpenti simpliciter Auicenna ascribat, ut cũ statim ab initio scribit, quod ex serpente coctum cum aqua, sale, & aceto administratur, & additur ei quandoq; oleum, & administratur eius sal, qui est in uirtute carnis. Hæc autẽ Dioscorides, Galenus, & Paulus, & Plinius apud nos non de omni serpentis specie, sed tantũ de uipera tradiderunt, ex cuius carne salem, quẽ diximus à Græcis theriacum, à Latinis autẽ uiperinum nominatũ, confici docuerunt, habentẽ æqualem, ut inquit Auicenna, cum uiperina carne potestatem. Sal autẽ huiuscemodi, sicuti & trocisci theriaci, ex uipera tantũ fit. Quare nõ recte Auicenna quod unius est serpẽtis speciei peculiare, id omnibus tribuit: nam quod de serpente in uniuersum, & non de aliqua eius specie statim ab initio loquatur, eiusdem Auicennæ indicãt uerba, „ quæ sequuntur ita se habentia: Nos uero serpentũ species „ libro IIII dicemus: Quasi hactenus fuerit de serpẽte in communi locutus, & carne eorũ quantũ ad usum medicinæ pertinet: Libro autẽ postmodum quarto singulas eorũ species sit distincturus. Demũ omnia uerba, quæ deinceps hoc capite de serpẽtis carne subiungit, ut quod exiccatio eius est fortis, sed calefactio nõ uehemens, & omnes deniq; effectus ac proprietates, quæ sub eodem uerborũ contextu de serpente cõmuniter accepto ab Auicenna referũtur, sunt quæ à Dioscoride, Galeno, Paulo, & Plinio pariter solũ de uipera commemorãtur. Circa tamen finẽ eiusdẽ capitis Galenũ Aui-

cennã

cenna citat, non de ſerpente ſimpliciter, ſed de uipera ita ſcribentem: Quod quando accipiuntur fila plurima, & propriè tincta ex ſanguine muricis, & ſtrangulatur eis uipera, & inuoluitur unũ eorũ in circuitu colli habentis apoſtemata uuæ & gutturis, apparet ex eo iuuamentũ maximũ & mirabile. Ex qua quidem citatione merito quiſpiam poſſit ſuſpicari Auicennã in hoc II Canonis capite, ſicuti in IIII & V libro, uiperam non pro ſpecie ſimplici, ſed pro genere potius ad multos ſerpentes cõmuni poſuiſſe, cum tam de ſerpente, quàm etiam de uipera indiſcrete loquatur. Vnde nõ paruus fiet in artis operibus error, ſi medici ducti Auicennæ autoritate æque cuiuslibet ſerpẽtis alterius, ſicuti uiperæ carne tum ad ſcrophulas, tum & alias etiã utantur ægritudines. Quãdo uel Dinum tam celebris nominis medicũ lapſum hoc errore deprehendimus in ea, quam ſupra notauimus uerborũ Auicennæ expoſitione. Et hæc quidẽ de erroribus tum Auicennæ, tum Dini eius expoſitoris circa medicamenta ſint obiter à nobis explanata, nullam uolentibus, ut ſumus circa operis initia præfati, iuuandæ uitæ prætermittere occaſionẽ. Nullus autẽ eſt error apud Auicennã, qui propter magnam uiri hac ætate autoritatem non ſit hominũ ſaluti periculoſus. Tunc uero etiã periculoſior, cum de medicinis agitur quæ ex ſerpentibus aſſumantur, poſſunt non ſine periculo iudicari, nedum ubi cõtingit circa ipſas delinquere: Quod ſi uolumus illum, cui ſeculum noſtrũ dedit in medicina principatũ, à tanto errore defendere, dicere oportet & ipſum capite II Canonis antedicto per nomen ſerpentis uiperam ſpecialem ſerpentem intellexiſſe. Sed hoc eſt quod dudum probare intendebamus, uiperam apud medicos, ſicuti apud philoſophos, nomine generis aliquãdo ſignificari. At neq; alter apud Ariſtotelẽ ſcrupulus eſt ſilentio prætereundus, quomodo uidelicet crocodilus ſit ſimplex ſpecies, in quo Albertus Ariſto-

Periculoſi errores Auicennæ.

teli manifeste contradixit: nam licet proprio in loco dubitationem, quæ super hoc animali etiam oriri poterat, ut antea diximus, Albertus dissimulauerit, paulo tamen post secũdo itidem De historia animalium libro, ubi Aristoteles de duobus loquit̃ crocodilis in hac natura cõmunicantibus, quod unum simplicem habẽt uentrem, aut canino, aut suillo similem, oblitus, ut uidetur, priorum uerborũ Aristotelis, quibus crocodilum esse simplicẽ speciem pronuntiauerat, cum postea uideret eundem Aristotelẽ loco quo diximus utrunque crocodilum nominare, putauit ipsum per utrunque crocodilum duas crocodili species intelligere: Quarũ altera uocatur Arabice tencea, altera hardum: genus autẽ ipsum tesarach. Nescio autẽ quomodo tencea possit esse species crocodili, cum id illi desit, quod maxime specificat: crocodilũ scilicet mouere mandibulã inferiorẽ, ut de tencea libro XXIIII. etiã Albertus testificat̃, & nos postea autoritate Aristotelis sumus demõstraturi, quod hanc mouendi mandibulã inferiorẽ proprietatẽ uni tantũ inter omnia animalia tribuit speciei, quæ crocodilus simpliciter, uel crocodilus fluuiatilis nominatur. Ego itaque existimo Aristotelẽ, nisi uelimus ipsum sibi ipsi in eodem libro repugnare, per utrunque crocodilum loco quo diximus, intelligere fluuiatilem atque terrestrẽ, qui licet in uentre conueniant, suillo aut canino simili, in multis tamen alijs naturæ proprietatibus, sed præcipue magnitudine discrepant. Et quod maxime naturã crocodilinam, ut diximus pauloante, specificat, mouere scilicet mandibulam inferiorem, hoc soli inest fluuiatili crocodilo autore Aristotele primo De historia animalium libro, & Plinio quoque libro VIII De naturali historia: ubi unam tantũ nominat speciem crocodili, cui hanc tribuit mouendi mandibulam inferiorẽ proprietatem. Licet postea libro XX, ubi uult distinguere medicinas, quæ partim habẽtur ex crocodilo fluuiatili, partim ex

tim ex

tim ex terrestri, duo dicat esse genera crocodilorũ, alterum aquatile, alterũ terrestre. In quo eatenus est Plinius audiendus, quatenus uelit utrunque esse proprij generis crocodilũ, & nõ sub uno & eodem genere proximo, quod crocodilus nominetur, duas species, alteram terrestrem, alterã fluuiatilem contineri: nam sicuti equus fluuiatilis æquiuoce equus nominatur: & canis marinus non est uerus canis, sed per quandam similitudinem canis appellatur, ita & crocodilus terrestris dicitur crocodilus. Quanquã neque ille canis simpliciter, neque hic crocodilus simpliciter nuncupentur, sed hoc totum marinus canis et terrestris crocodilus, sicuti scincus propter eandem quã continet crocodili fluuiatilis similationem solum crocodilus terrestris nominatur: Et est, ut inquit Dioscorides, proprij generis crocodilus. Plinius quoque eundẽ scincum libro XXVIII, dici à quibusdam terrestrem crocodilũ testificatur. Quem tamen ipse libro VIII non crocodilum esse dixit, sed tantũ similem crocodilo. Quocirca Galenus libro XI De simplici medicina, ubi de stercore crocodili
" terrestris uerba facit, in hunc modum exorsus est: Terre-
" strium autem crocodilorũ horum paruorumque & humi re-
" pentiũ stercus, & reliqua. Quasi ex hoc modo loquendi nobis uoluerit Galenus significare crocodilos terrestres non esse ueros crocodilos, sed tantũ paruos & humi repentes crocodilos, sicuti Pygmæi non sunt homines proprie, sed tantũ hominibus figura similes: In reliquis autem, ut etiam uult Albertus, brutis animalibus adnumerandi. *Pygmæi.* Plinius etiam libro quo diximus XXVIII, dicit terrestrem crocodilum esse quidem fluuiatili similem, multum tamen infra magnitudinem eius. Et eadem scribit de excrementis crocodili terrestris, quæ etiam Galenus de stercore paruorum & humi repentium crocodilorum, quod uidelicet morbos omnes tollit quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit, lentigines que

reunt,ut inquit Ariſtoteles. Homo autem qui ſuæ mentis compos eſt, aliquando nō ſine magno tamen periculo euadit. Talem ſenſum uerbis Ariſtotelis, de cuius opinione diſputamus, debere tribui ſuadet etiam Iulius Pollux ſui libri,quod Onomaſticum inſcribitur,uolumine V, ubi uidetur hunc locum Ariſtotelis De canum morbis uoluiſſe interpretari, uel ut melius græce dixerim, παραφράζειν. Sic
» enim ſcribit:Morbi canum tres ſunt,rabies, podagra,angi-
» na:rabies cum difficultate ſanatur; podagra omnino inſana
» bilis eſt: angina agit ad mortem. Quæcunq; autem canis ra-
» bioſus momorderit,interimit. Solus homo nō ſine periculo
» euadit. Hæc Iulius Pollux. Cuius uerba ſi uolumus cū hijs quæ ſcribit Ariſtoteles De canibus cōuenire, talē habēt intellectū,ex omni genere animaliū ſolā eſſe humanā ſpeciē, in qua nonnulli aliquādo morſi à cane rabido neq; rabiant, neq; ex rabie intereāt. Aliud autē quodcūq; animal ex eodē morſu rabie interire,cuius rei cauſa eſſe poteſt maior inter hominem & brutū, quàm inter brutum & brutum naturæ diſſidentia. Cui rationi etiam prior noſtra codicis caſtigatio nitebatur,in qua nō,præter,dictionē exceptiuam,ſed,prius, aduerbiū temporis legendū cenſebamus. Modus ante paulo ante tactus,nihil de græca ſcriptura mutat, & Theodori ſeruat translationem. Verū neq; hic caret omnino lite ac controuerſia. Quis enim auſit affirmare, non reperiri aliquod aliud ab homine animal,quod propter ſuæ temperaturæ repugnantiam æque atq; homo rabiem caninam quādoq; nō ſentiat,quantumuis morſum canis rabioſi perpeſſum? Nicolus ſane Florentinus,grauiſſimæ autoritatis medicus,teſtatur de quodam cane rabioſo,qui iuuenē à ſe morſum perduxit ad rabiem,& tandem ad mortem. Anſerem tamen cui cutē canis idem cū magno profluuio ſanguinis dentibus dilaniauerat,nullo alio malo præterquam uulnere affecit. Iam

legentes æstiment, quot habeat hic locus apud Aristotelem difficultates, quas non animaduertentes quidam amici nostri, uisi sunt sibi ipsis magnũ de nobis triumphum retulisse, nostra improbata, ut ipsi putarũt, castigatione, & noua excogitata ratione, non ex Aristotelica sumpta disciplina, ut profitebantur, sed ex grammatica, quoniam aliunde nõ poterant, frustra conquisita. Atqui nostra prima castigatio codicis omnia illa euitat incõmoda, in quæ uerba Aristotelis, si ita scripsit, ut in omnibus fere græcis codicibus scripta inueniuntur, incurrunt. Neq; enim est necessariũ secundum ipsam omnia bruta nullo excepto rabire, quæ canis rabiosus momorderit, sed si rabierint, prius hominem rabire propter causam superius adductam, propter quã etiam facilius contagium patiuntur, & pereunt. Sed de hijs satis, ut dixi, longo opere, amplissimo eidemq; doctissimo sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinali Alexandro Pharnesi pridẽ dedicato disseruimus. Iam tempus adest, ut huic nouo operi finem imponamus, ne si ulterius progrediatur, uerũ dipsadis titulum habuisse uideatur, ut quod non minorem nimia prolixitate sitim lecturis, quàm suo ueneno tactis serpens sit allaturum. Vnum tantum uidetur superesse, ut si tibi libuerit Lucretia Borgia, rerũ in naturæ contemplatione mirabilium diligens perscrutatrix, pictura dipsadem repræsentari, eius imaginem tuæ amplitudini breuibus circunscribamus. Dipsas est serpens uipera nostra minor. Quidam tamen cubitalem esse tradunt, angustiore quàm uiperæ capite: cauda extenuata, in partibus postremis lurida. Reliquum corpus maculis ruffescentibus uariata. Serpentis huius uis atque natura satis ex supradictis innotuit.

FINIS.

NICOLAI

quod odoratiſſimis floribus uiuit. Ita enim natura fert, ut excrementa eius odorem ſapiant cuius ſunt excrementa. Hæc autem de crocodilis ſint ex ſuperabundanti huic operi à nobis inſerta, probare uolentibus contra Albertum crocodilū non eſſe genus, ut ipſe exiſtimat, ſed ſimplicē ſpeciem, quēadmodum Ariſtoteles ſentit: quæ tamen probatio non fuit extra totum operis inſtitutum, in quo non ſolum de dipſade, ſed pluribus alijs ſerpētibus tractare intendebamus, cū quibus crocodilus ſicuti canis rabidꝰ morſu uenenato cōuenit, ut medici teſtant̄, qui de eo inter alia animalia ſuo ueneno homini noxia meminere. Licet Ariſt. libro VII De hiſtoria animaliū cōtrarium uideatur ſentire, id uirus homini tantū non obeſſe, cæteris animalibus exitiale. Sic enim libro allegato Theodoro interprete ſcribit: Canes tribus laborāt mor„ bis, rabie, angina, podagra: facit rabies furorem, & quæ mo„ morderint omnia rabiunt, excepto homine. Hic autem locus magnas contentiones inter me & quoſdam grammaticos & medicos illis fauētes excitauit. Siquidem ego primus fui, qui locum hunc apud Ariſtotelem eſſe mendoſum, & omnino caſtigandum iudicaui, parua tamen litura, una tantum aut altera litera commutata, πρὶν ſcilicet legendo pro πλὴν: ita ut prius homine, nō excepto homine fuerit interpretandum. Siquidē hominem morſum à cane rabido nullatenus rabire eſt in propatulo falſum. Tardius autem quàm reliqua animalia eodem morſu tacta in rabiem incidere, longa diſſertatione cōtra antea dictos grammaticos medicoſq́; probaui, ampliſſimo in eccleſia Romana Cardinali Alexandro Pharneſi nuncupata. Quamuis autem hæc græci codicis caſtigatio à me primum excogitata, plurimā habeat probabilitatem, quoniam ei non minus ratio quàm experientia conſentit, non tamen ita illi confido, ut pro firma ſententia habendum iudicem, quin ea primum publicata omnes lite-

Emendatur locus Ariſtotelis.

Qui quidem tiri, ut nos eiusdem Aristotelis testimonio sumus probaturi, uiperæ sunt, quæ non solum in Aegypto, sed in nostro quoque solo magno numero reperiuntur. Subiungit idem Nicolus esse tertij ordinis serpentes graciles, oblongos, uiperas nominatos, & esse illos, qui proprie inueniuntur apud nos, quorũ aliqui sunt minoris malitiæ, aliqui maioris, adeo ut sint proximi surdis, & inter aspides nominantur. Idem autor alio loco eiusdem capitis ita scribit: " De uiperis etiam malis reperiuntur apud nos, & ex istis sunt quædam curtæ & grossæ, dictæ nostro idiomate scorzon. Ex quibus uerbis apparet ipsum quoque sub nomine uiperarũ plura serpentium genera comprehendisse, adeo ut aspides uiperas nominauerit: nam Galenum quoque in libro De theriaca ad " Cæsarem ita scribentem allegat: dictum est de regina Aegypti, quæ interfecit seipsam impositione manus super tirum, quæ ipsa hora appositionis mortua est. Sed talem effectum Galenus in libro De theriaca ad Pisonem, nõ de tiro uel uipera, sed de aspide altero serpentis genere testificatur: Malæ autem translationes, ut unicuique inspicere licet, magnis etiã medicinæ autoribus dedere aberrandi occasionẽ: nam Bartholomæus Montagnana, medicus suo temprore illustris, simili, ut arbitror, occasione in eundem lapsus est errorem. In quodam enim consilio Galenum allegat libro XI De simplici medicina, tirum echidnam nominantem, & hoc quidẽ recte, nam per echidnam Galenus tirum seu uiperã, ut nos etiam mox declaraturi sumus, intellexit. Quæ uero postea subiungit partim uera sunt, partim falsa: omnino autem si allegationẽ consideramus, quod bona tanti uiri uenia dicere " liceat, falsa. Ita enim idem Montagnana scribit: & cum bene " examinabis, eius scilicet Galeni sermones, uidebis quod est " species tiri, quẽ ibidem Galenus marassum uocat, et in rei ue " ritate est species aspidis. In hijs uerbis duo sunt errata: Primũ

Montagnanæ error.

quod

quod dicit Galenum libro antea allegato uocare echidnam uel tirum, alio nomine marassum nominari. Nam Galenus marassos, siue matrassos serpentes ullos non nominauit, sed quosdam homines tantum Marsos appellatos, qui Romæ echidnas, seu uiperas uenabantur, nonnulla se inquit interrogasse de uiperis, quas nõ alio nomine quàm echidnas inibi uocat. Nunc mihi subit in mentem ridere cuiusdam literatoris ingenium, qui mihi similem errorẽ per calumniam obiectauit, quod nõ alia ductus fuerim coniectura, ut uiperas esse serpẽtes uulgo marassos nuncupatos existimarem, nisi quia Galenus XI De simplici medicina libro simul de uiperis, ac Marsis illas uenantibus facit mẽtionem, & quod ille tribuit populis nomen, ego ueluti de marassis serpentibus dictũ ruditer accepissem. Quasi nos ista gentilia nomina in schola puerorum sedentes non didicerimus, ne si in cunis uagientes dixerimus, forte nimium arrogãtes uideamur: Alterum est Montagnanæ erratum, quod echidnam quæ uipera est, siue tirus, ut ipse quoq; fatetur, ex aspidum genere facit, cum tamen Galenus in libro De theriaca ad Pisonem echidnas, seu uiperas ab aspidibus manifeste secernat. Vbi causam quærit ob quam uiperæ alijs serpentibus, ueluti basilisco, atq; aspidum generibus, in theriaces compositiõe præferantur. Quo etiam in loco rationem affert, cur neq; ipsæ uiperæ totæ ad usum medicinæ adhibeantur, sed abscisso maxime capite, quoniam hoc sit in uipera præcipue perniciosum, quoniam ut perhibent, coit, & maris caput Veneris dulcedine allecti hausto semine abrodit. Quæ quidem Galeni uerba etiam illud ostendũt, falsò existimasse Gentilem nõ huius naturæ uiperas, sed quasdam alias communes serpentes in antidoto theriaca nominata commisceri. Quidam uero recentiores, quorũ unus Lumen apothecariorum: alter Luminare maius suos super huiusmodi rebus tractatus inscripserunt,

NICOLAI LEONICENI DE TIRO ſeu uipera, ad præſtantem medicum Alexandrum Agathimerum Venetum epiſtola.

FErandus noſtra ætate chirurgus inſignis, cum nuper Venetijs Ferrariam rediſſet, mihi plurimam tuo nomine ſalutem eſt impartitus, multaq; mihi de te, ut de amico & compatre chariſſimo, atque olim diſcipulo dilectiſſimo curioſius percunctanti, ea retulit, quæ mihi ingentem uoluptatē attulerunt: te ſcilicet medicinæ artem cum ſumma laude in patria exercere, atq; od id maxime probari, quod in eiuſdem artis operibus non uulgares iuniorum medicorum opiniones, ſed probatiſſimos quoſq; ex antiquis, ſicuti Hippocratem & Galenum præcipue ſequaris, ac contra aliter ſentientes eorundem ſectas autorum, placitaq; conſtantiſſime tuearis. Nouiſſime autē orta inter medicos Venetos, uiros ſanè excellētes de theriaces compoſitione dubitatione, te unum fuiſſe idem mihi Ferandus aſſeruit, qui uulgatam de tiro ſerpente ex Syria aducto opinionem fortiter oppugnaris, & pro tiro ſerpente peregrino uiperam ſiue maraſſum Italiæ familiarem debere recipi acerrima diſputatione contenderis. Addiditq; te ſæpius optaſſe me eidem diſputationi affuiſſe. Sed quoniam illud non contigit, me inſuper tuo nomine rogitauit, ut quas ſuper ea opinione, quam me ſæpius Ferrariæ probantem audiuiſti, quamq; tu ueriſſimam iudicas, habeo rationes, in libro etiam De erroribus Plinij, atq; aliorū medicorū à me breuiter atq; ſuccincte perſtrictas tibi pleniori oratione exararem, & fortius etiā quàm ibi fecerim meam ſuper eadem re ſententiam confirmarem. Faciam equidem quod petis lubens, quamuis ſciam opus eſſe arduum, atque

pferunt, hanc de tiro & uipera dubitationem non modo nõ illustrarunt, sed cimmerijs potius quibusdã tenebris inuoluerunt, adeo ut ex eorum uerbis, quid tirus sit aut uipera, nihil possimus habere exploratũ, sicuti neq; ex Simone Genuensi, neq; autore pandectarum, quorum tamen professionis intererat ista potius tanti ad uitam momẽti quàm multa alia curæ minutioris explanari. Nã Simon Genuensis nihil, quod sciam, de tiro uel uipera, Pandectarius autem hoc unum docuit, tirum esse serpentis speciẽ. Autor quoq; Luminaris maioris, qui tam grandis tituli promissione debuit plus medicorũ mentes illuminare, uisus est magis calumniasse. Nam post multa de tiro ac uipera ex diuersis autoribus in medium adducta, tandem ipse subiecit, tiri serpentis tres esse species, quarum una uulgari nomine dicitur uipera, alia tirus, alia hydra: in nostris partibus raro boni reperiuntur. Imò hodie reperitur serpens dictus scurcio, qui pro tiro habetur. Sed credo hodie sunt ex hominibus qui faciunt theriacam absq; tiro. Verum tempore, quo dicti tiri non inueniebãtur, collegium medicorum Venetorũ ordinauit unã descriptionem trociscorum, qui possunt poni in tiriaca loco trociscorũ de tiro. Hæc ille uir alioquin simplicium medicamentorum, quæ sunt frequenter in usu, bonus expositor, in hoc uero haudquaquam probandus, quod & sibi ipsi, & collegio medicorũ Venetorum tam consummatæ doctrinæ hominum, ut nihil eos unquam latuisse sit suspicãdum, tantam fecerit tirorum penuriam, quorum magna est in Italia abundantia, atq; utinam non esset. Nam & si aliquis sit huius serpentis in medicina usus plus, tamẽ est suo ueneno noxius, quàm remedio salutaris. Nos itaq; ut nostrã ætatem hac tirorum inopia liberemus, & illos qui optime student conficere theriacen, ex Aegypto usq; huiuscemodi serpentes quærendi labore leuemus, quid tandem sit tirus, aut ui-

pera, doceamus, quo quidem inuento iure poterimus gloriari, quoniam ut ex antedictis apparet de hoc animali recentiores medici nihil nisi obscurum, incertum, inconstans, & quandoq; fortuitò scriptum reliquerunt. Sed ut hijs tenebris lucem aliquam afferamus, nos uia quadam atque ordine progrediamur, & primum quid de tiro scribat Serapio uideamus. Hæc sunt huius autoris de carne tiri loquẽtis uerba.
„ Galenus: Caro tiri calefacit, & desiccat, & resoluit forti-
„ ter, maxime quando fuerit condita cum oleo, & sale, & ane
„ tho, & porris, & aqua in quantitate necessaria, & ut quidam
„ dicunt uirtus istarum carnium est uirtus mirabiliter proue-
„ niens usque ad cutem corporis, expellens inde superfluita-
„ tes quæ sunt in corpore. Et reliqua quæ sequũtur. Cum hoc in loco Galenus à Serapione citetur, uidendum pariter ubi hæc uerba de tiro Galenus loquatur. Nusq; tamẽ Galenus tirum nominat, sed tantum echidnam, de qua eadem uerba libro eius XI De simplici medicina leguntur, quæ à Serapione ex Galeni testimonio scribuntur. Quæ quidem uerba ita apud Galenum in græco codice habentur: τὰς γοῦν τῶν ἐχιδνῶν σάρκας θερμαινούσας καὶ ξηραινούσας ἐναργῶς ἔστιν ἰδεῖν ἀρτυομένας, ὥσπερ ἐγχέλυας ἐλαίῳ καὶ ἁλσὶν καὶ ἀνήθῳ καὶ πράσῳ καὶ ὕδατι δηλονότι μετὰ τοῦ συμμέτρου, ὅτι δὲ καθαίρουσιν διὰ τοῦ δέρματος ἅπαν σῶμα, γνῶναι σοὶ πάρεστιν. Hoc est, si latine nõ tibi, sed alijs græcam linguam ignorantibus necessarium sit interpretari: Carnes igitur uiperarũ inspicere licet efficaciter calefacere atq; exiccare, si queadmodum anguillæ oleo, sale, & anetho, & porro condiantur, & aqua uidelicet adhibito modo. Quod autẽ etiam per cutem totum corpus expurgẽt tibi licet cognoscere. Serapio etiam in eodem capite Dioscoridem allegat de tiri carne scribentem, quæ de echidna græcus autor protulit uerba. Quæ ego uitandæ prolixitatis gratia consulto prætereo, liberum unicuiq; relinquẽs ipsa in suo loco perquirere, & facta utriusq; autoris collatione, uerum'ne sit quod diximus iudicare. Re-

cte ergo, ut antea ſcripſimus, ſenſit Montagnana, tirum, ſeu uiperam à Galeno echidnam aſſerens nominari, niſi quod haud fideliter maraſſum etiam appoſuit, propter quædam alia uerba quæ eodē de echidna ſeu uipera capite Galenus
„ ſubiūgit. Sunt autem iſta: Eos qui in Roma uenantur uipe-
„ ras, quos uocant Marſos, interrogaui, ſi quod ſignum habe
„ rent oſtēdere propter quod uiperæ diſtinguerentur. Id autē relatiuū, quos, nō uenatores, ſed potius uiperas referre Montagnana uiſus eſt exiſtimaſſe, atque ideo echidnas, ſiue uiperas à Galeno maraſſos nuncupari. Sed caſu potius quàm ratione, etiam errore ducente in ipſam incidit ueritatem. Quæ enim à Galeno echidnæ, ſiue uiperæ nominantur, ſunt ueri ſerpentes, à nobis maraſſi uulgo uocitati, quod nos non temere, aut leui cōiectura, ſed inexpugnabili argumento conuincimus. Ariſtoteles libro De hiſtoria animalium primo de echidna in hunc modum diſſeruit: ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι ὠοτοκοῦσιν ὄφεις, ἡ δὲ ἔχιδνα μόνον ζωοτοκεῖ. Hoc eſt, ut Theodorus, uir græce & latine doctiſſimus, eſt interpretatus: Verum cum cæteræ ſerpentes oua pariant, uipera una animal gignit. In tertio quoq; eiuſdē libri uolumine Ariſtoteles de partu echidnæ ita ſcriptitauit: ἔχει δὲ καὶ τὸ τῶν ὄφεων γένος πρός τι ταῦτα καὶ πρὸς ἄλληλα διαφοράς· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα γένη τῶν ὄφεων ὠοτοκεῖ, ἔχις δὲ ζωοτοκεῖ μόνον, ὠοτοκήσασα ἐν αὑτῇ πρῶτα. Hoc eſt, ut idē Theodorus transtulit: Serpentes etiam tam ab hijs ſupradictis, quàm à ſe differre apertum eſt. Vipera animal edit poſtquam intra ſe oua peperit, cum cætera ſerpentium genera omnia oua edant in lucem. Quam etiam ſententiā uerba illa Ariſtotelis ex Arabica translatione à Nicolo ſupra allegata de tiris intra ſe tenentibus oua, id eſt nō parientibus extra oua, ſicuti cæteræ ſerpētes, ſed animalia, quāuis barbare, ac ſatis obſcure uidētur innuere. Vbicunq; enim Græci autores, ſiue medici, ſiue philoſophi echidnam habent, translationes Arabicæ tirum ſup

ponunt,quod multis exemplis possem demonstrare,nisi fu gerem prolixitatis fastidium.Viperam uero idem Latinis si-gnificare, quod Græcis echidna æque superfluum est mul-tarum translationũ testimonio probare, cum ipsa latini uo-cabuli etymologia idem luce clarius manifestat:nam uipera apud nos inde nomen sortita est,quod ui parit. Echidnæ au tem partum esse uiolentũ, eidemq; bestiæ perniciosum præ-ter multos alios autores probatissimos, Nicander quoq; in suis theriacis docuit, cuius autoris super eadem re uersus à nobis in linguam latinam translatos libro de Plinij, atque aliorum medicorum erroribus inscripto inseruimus.Quare nihil aliud superesse uidetur, nisi ut uiperam esse serpentem uulgo marassum, uel scurcionem uocitatũ,ultimo loco de-monstremus, quamuis & hoc ipsum sit iam magna ex par-te probatum,hijs præsertim, qui marassorum naturam per-fectam antea habuerunt.Quorum marassorum fœminæ,ut sensui constat,non oua ut cæteræ serpentes,sed animal pari-unt,atq; etiam ui.Visæ sunt enim sæpissime ex ramo arboris alto pendentes, disrupto utero marassulos edere in lucem. Sit tamen aliquis, qui differre marassum à uipera obstinate contendat, nónne hic pertinax aduersarius, Aristotelem, totq; alios grauissimos medicos atq; philosophos,qui idem cum Aristotele de uipera prodiderunt, quiq; hanc pariendi animal proprietatem soli inter serpentes uiperæ tribuerunt, aperte mentiri faciet? Tunc non sola uipera, sed alia quoq; serpentũ species, puta marassus,animal pariet. Quare si ne-fas est Aristoteli, à cuius inuentis neque natura ipsa discre-pat, totq; alijs summis uiris naturæ interpretibus menda-cium obijcere,possumus ita colligere:si marassi sunt genus serpentium diuersum à uiperis, non sola uipera inter serpen tes animal parit, sed sola uipera ex omnium serpentium ge-nere autore Aristotele animal parit, non igitur marassi sunt

genus

genus serpentum diuersum à uiperis. Hæc quidem sufficere arbitror eruditis, ad eius rei, quam præcipue probare intendebamus, demonstrationem, tirum scilicet, uiperam, marassum seu scurcionem eandem esse serpentis speciem diuersis nominibus nuncupatam, hancq; unicam apud Andromachum, Galenum, & reliquos medicos uetustissimos, qui de theriaca scripserunt, in eiusdem antidoti compositione maxime cõmendari. Quare neque ex Aegypto tirus, tanquam nostro orbi ignotus serpens est mutuandus, neque alij trocisci, qui uicem trociscorum de tiro suppleant excogitandi. Sed hæc doctis, ut diximus, satis. Reliquũ est, ut etiam multitudinis iudicio satisfaciamus: Neq; enim spero defuturos uersutos homines, ut pleriq; sunt nostra tempestate, artem medicinæ plus astu quàm doctrina tractantes, qui ita aures imperitorum ludificabunt, cauete hanc omnes ueneficam Leoniceni medicinam, marassum serpentem horrendum, pestiferum, exitialem, ipso penè nomine formidandum, theriacæ pro tiro seu uipera cõmisceri iubentis, theriacæ inquã antidoto contra serpentum ictus, atque omnia uenena à ueteribus institutæ. Quid enim hoc aliud est nisi homines nouis remedijs, atque à cõmuni usu abhorrentibus exitialiter iugulare? & longe ueneni pericula fugientibus ultro uenena porrigere? Vide quanta sit malignis hominibus apud imprudentes calumniandi facultas. Sed hanc quamuis friuolam, tamen satis persuasibilem obiectionem Galenus noster docta responsione anticipauit, docens in suis de theriaca tractatibus, uenenum ueneni esse remedium. Quod etiã multi alij insignes medici, quibus Plinius potest annumerari, pariter docuerunt, contra omnium serpentũ quamuis insanabiles ictus earundem serpentium exta imposita auxiliari tradentes, hydrum nulli serpentiũ ueneno inferiorem, iecur seruatum percussis ab hijs opem ferre, scorpionem tri

Venenum ueneni remedium est.

tum ſtellionum ueneno aduerſari, eundem ſcorpionem & ſuæ plagæ impoſitum, & etiam aſſum intus aſſumptum contra ſe remedium eſſe, uiperæ carnes non modo illos, quos ipſa momorderit ſanare, ſed & eos qui aliquando uiperæ iecur coctum hauſerint nunquam feriri à ſerpentibus promittentes. Sed iam plura, mi compater, quàm tu forte à me quem noſti eſſe occupatiſſimum exigebas. Ego tamen qui ſciebam me paradoxa ſcribere, coactus ſum ſicuti alienas opiniones longo ſermone deſtruere, ita propriam ſententiam prolixa oratione confirmare. Quæ ſi forte ab illis non probabitur, qui malunt didiciſſe quàm diſcere, hortaberis homines alioquin ſua etiam ſponte argumentoſos, ut noſtra ſcripta non cauillis, ſed rationibus conentur refellere, & nobis dent noſtros errores uel diluendi, uel ſaltem corrigendi occaſionem. Parati enim ſumus, quæ nos male ſenſiſſe demonſtrauerint, ſicuti philoſophos decet, retractare.

FINIS.

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS PETRVS MENSE IVNIO, ANNO M. D. XXIX.